IN EPISTOLAM
Q. HORATII FLACCI
De Arte Poëtica

Iaſonis de Nores Ciprij ex quotidianis Tryphonis Cabrielij ſermonibus interpretatio.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

PARISIIS,
Apud viduam Mauricij à Porta, in clauſo Brunello, ſub ſigno D. Claudij.
1554.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

Calcerando de Nores fratri aman-tiſſimo, & loco parentis habendo, Iaſon de Nores S. P. D.

Cvm in Cypro inſula, hoc eſt in patria noſtra, de Tryphonis Cabrielÿ, optimi, & præſtantis ingenio viri, morte nuncium accepiſſem: qui me perculerit dolor, qua in ſolicitudine iacuerim, ſcis tu frater amantiſſime, qui meas tum lachrimas vidiſti, & ex lachrimis mœrorem animi coniicere potuiſti. Quid enim mihi luctuoſius, aut acerbius potuit in vita contingere, quàm illius viri obitus, cui ego tantum deberem, quantum non modo verbis explicare, ſed animo complecti vix poſſum? periit ille quidem, ſi curſum humanæ vitæ ſpectes, ſuo tempore: noſtro autem, ſi virtutem illius conſideres, iniquiſſimo. Qui enim ad illius doctrinam, tanquam ſitientes ad fontem, veniebamus, vt optimas, & ad percipiendas literas, & ad rectè viuendum rationes ex illius ſermonibus hauriremus, nũc, illo nobis erepto, quo cõfugiemus? Vbi illa in omnib⁹ excipiendis humanitas, in erudiendo ingeniũ, in monendo prudentia? quæ cùm in illo ſumma fuerunt, tum verò omnibus ita aperta, atque communia, vt nemo magis ad bene merendum natus de humano genere videatur. Verùm enimuero cum difficile ſit inuenire, qui Tryphonem cognouerit, nec illi multũ debuerit: tum vero diuino quodam munere mihi cõtigit, vt illius conſuetudine, atque doctrina præter cæteros fruerer. fuit enim in illo ſene, quod in ea, a-

tate rariſsimum eſt, ſumma ſuauitas ſingulari cum grauitate coniuncta. itaque viuit apud me id, quod mihi mors eripere non potuit, nomẽ illius, ſummæq́ virtutis acerba pariter, & iucunda memoria. Neque verò doloris ex eius morte ſuſcepti modum inuenirẽ, niſi me ad ea tractanda retuliſſem, quæ mihi quodam modo illius vocem, qua meis auribus nulla ſuauior vnquam fuit, referre viderentur. Cúmq́ ita contigerit, vt ego nullam benemerenti gratiam referre potuerim, habebo ſaltem, & meæ pietatis, atq́ obſeruantię, dabo operam, vt monumentum aliquod exiſtat, idq́ eius generis, quod, quid ab illo acceperim, quidq́ ego me debere confitear, æque ſignificet. Feci igitur, vt, quæ illo narrante, atque exponente cognoueram de Horatij arte poëtica, ea literis à me, dum ille viueret, mandata recognoſcerem, & accuratè digeſta publicarem. In quo etiam illud conſequar, quòd, ſi qui Tryphonem viuentem non cognouerunt, quos in his quidem regionibus admodũ paucos eſſe puto, ij ex meis ſcriptis, quæ nunc in ipſam Horatij poëticam edo, illius doctrinam, atque ingenium deguſtent. Minimum enim hoc certè ſignum eſt illius ingenij, atque ſcientiæ: ſed eiuſmodi tamen eſt, vt, qui rectè intelligunt, ex minimis maxima iudicare poſsint. In quo illud non modo non negabo, verum & prædicabo libentiſsime, ſiquid in hoc cõmentario probabitur, cuius generis multa fore ſcio, id vni Cabrielio acceptum eſſe referendum: ſi quid autem minus peritè dictum videbitur, id non recuſo quin mihi ipſi, meæq́ inſcitiæ tribuatur. Non enim ita me delectat ambitio, vt vel aliena mihi vendicẽ,

vel mea ſupra veritatẽ extollam. Virtutem ipſam, quæ nulla re indiget, nudam colo. Itaque gloriam ſequor, ſi modo ab ipſa virtute manat, & ſi eam ab optimo iudicio fluere intelligo. Quare quoniam ego nihil magis cum virtute conuenire exiſtimo, quàm ſiquis homini benemerenti gratam memoriam perſoluat: hoc vnum ago, vt homines intelligant ea me Cabrielio præſtare, quæ quidem poſſum, quandoquidem ea, quæ debeo, minime licet. Et quia tu quoque frater ornatiſsime, nõ tam quia mihi frater es, quàm quia virtutis amore teneris, Cabrielij memoriam ſanctiſsime colis: (memini enim, cùm tu quoque cum meo dolore tuum communicaſti illius obitu audito) propterea vt id, quod à virtute naſcitur, ei, qui virtutis cupidiſsimus eſt, mitteretur, præſertim qui Tryphonem ipſum mortuum pene pariter, atque ego diligeret, hũc meum commentariũ Tryphonis doctrina refertum, tanquam aliquam picturam ab illo deſignatam, à me coloribus ipſis renouatam ſub tuo nomine cognoſci, & legi à ſtudioſis etiam, qui apud poſteros erunt, maximè volui. Nemo enim eſt, non modo quem magis quàm te diligam aut colam, ſed cui magis quàm tibi debeam. Quare fructum omnẽ ingenij mei, quicunque exiſtet, ad te refero, tuumq́ mihi nomen in omni vita ſanctiſsimum, tua mihi voluntas erit antiquiſsima, vt omnes perſpicere poſſint, meam eſſe ſummam in te tanquam erga fratrem beneuolentiam, & ſingularem tanquam erga parentem pietatem. Vale.

STVDIOSO LECTORI.

NON ſum neſcius fore, optime lector, vt apud pleroſque in varias incurrã reprehẽſiones in hac meorum laborum editione: vel quòd operis inſcriptionẽ immutauerim, cùm Quintilianus grauiſſimus author quibuſdam noſtram ſententiam videatur oppugnare, vel quòd Latinis exemplis in interpretando Italici ſermonis interpoſuerim, vel quod veterũ commentatorum, eorumq́, clariſſimorum virorum opinionem minime ſecutus ab hac noua expoſitionis ratione nõ abſtinuerim His omnibus & ſi tacitè reſponderi puto: eſt tamen, & quod à me in laborum meorum defenſionem proferatur. Quare adductum me primũ ſciant ad inſcriptionem operis immutandam non leuioribus de cauſis, & quòd formam epiſtolæ, non autem libri, in quo præcepta tradantur, vel ex ipſo principio præ ſe ferat, & quòd in vetuſtis exemplarib⁹ epiſtolarum libros ſubſequatur, & quòd etiam ſummi & præſtantiſſimi homines ita ſentiant, & quòd minime nobis obſtet Quintiliani teſtimonium, vt nonnullis videtur. Nam & ſi librum appellat Quintilianus, non eſt cur non poſſit inter epiſtolas enumerari, cùm & illæ ab Horatio in libros digeſtæ fuerint. Quod verò de arte poëtica idem Quintilianus adiungat, nihil commoueor, cùm & in epiſtolis præcepta de aliqua re tradi poſſint, ab eodémque in omnibus penè & in iis ad Scæuam, & Lollium præcipue iam factum videatur, in qui-

bus breuiter eos inſtituit, qua ratione apud maiores facilè verſarentur. Qui vero Franciſci Petrarcæ, & Danthis exempla in Latini poëtæ interpretatione minime admittunt, ij publicam vtilitatem, vt mihi videtur, impediunt: cui me præcipuè addictū profiteor, cùm, quæ ab his aſſumuntur, præclara, ac illuſtria ea ſint, maximéque ad huiuſce epiſtolæ expoſitionem pertinentia. niſi fortaſſe ita de his authoribus exiſtiment, (quod impium eſt) vt etiam minimè illis poëtæ nomen attribuant. Cùm omnes, qui de poëmatum ratione diligētiſſime iudicare poſſunt, ſummos, ac præſtantiſſimos cenſeant, & quos legamus, & quos imitemur, & quos præ manibus continuè habeamus. Quid eſt igitur, quod vulgares iſtos offendat? ſi quæ ab Horatio præcipiuntur, à Latiniſque authoribus obſeruantur, ab his quoque obſeruata oſtendimus, temporis in quo nati ſumus opportunitate vſi ad maiorem huiuſce operis declarationem, quod ſuſcepimus explicandum. Nimium iſti quidem inuidere Italico nomini, gloriæq; videri poſſunt. Quos autem adeò commentatorum in hac re opiniones oblectant, vt me ab hoc munere auocēt, eos quidem ad ea legenda, quæ à nobis dicta ſunt, remittimus. inuenient enim pleraque ab illis aut parum explicata, aut perperam, aut etiā prætermiſſa, à nobis ex Tryphonis ingenio, ac mente declarata, eáque & veterum, & recentiorum poëtarum exemplis comprobata. de quo quia res ipſa teſtabitur, plura non dicam. Quod autem attinet ad ea, quæ ab iis, qui interpretantur, ante ipſam interpretationem afferri ſolent; ea propter eam cauſam omittemus,

quia ordinem in arte poëtica demonſtranda non ita ſeruatum ab Horatio videmus, vt ab aliis, qui de aliqua re documēta literis tradiderunt. Eſt ille quidem peracutus, & diligens in præcipiendi ratione, ordinem tamen, cùm epiſtolam ſcribat, non ita cuſtodit, ac tuetur, vt ſi librum ſcriberet. Amat enim epiſtola familiaritatem quandam. At nimis accuratus ordo ad ſeueritatem potius, quàm ad familiaritatem propendet. Itaque non eſt alienum ab epiſtolæ decoro non imitari rationem illam, quam cæteri ſeruant in explicāda doctrina. Quo circa ne nos quidem operā non neceſſariam adhibebimus in ordine declarādo. At in præceptorum ſentētia, víque explicāda, quod neceſſariū in primis ducimus, præſtabimus omnia, quæ debemus, aut certe omnia, quæ poſſumus. Quæ ipſa tamen eruditorum iudicio examinanda committimus, gratias habituri, ſi quis nos aberrantes in rectam intelligendi viam reduxerit. quod ſi acciderit, erit opinor in his, quæ de noſtro attulimus. nā Tryphoniana ipſa ſperamus ab omnibus rectè ſentientibus ita probatum iri, vt me etiam, quia ea diligenter collegerim, & ſtudioſis impertiuerim, ex hoc officio maximè laudent. Vale.

Q. HORATII FLACCI
AD PISONES EPISTOLA
de arte poëtica.

HVmano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere ſi velit, & varias inducere plumas
Vndique collatis membris, vt turpiter atrum
Deſignat in piſcē mulier formoſa ſuperne:
Spectatum admiſſi riſum teneatis amici?
Credite Piſones iſti tabulæ fore librum
Perſimilem, cuius velut ægri ſomnia vanæ
Fingentur ſpecies vt nec pes, nec caput vni
Reddatur formæ. Pictoribus, atque poëtis
Quidlibet audēdi ſemper fuit æqua poteſtas.
Scimus, & hanc veniam petimúſque, damúſque viciſſim,
Sed non vt placidis coëant immitia, non vt
Serpētes auibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis grauibꝰ plerūq;, et magna profeſſis

Purpureus, latè qui ſplēdeat, vnus, & alter
Adſuitur pānus: cùm lucus, & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.
Sed nunc non erat his locus. & fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare. Quid hoc? Si fractis enatat expes
Nauibus ære dato qui pingitur? Amphora cœpit
Inſtitui currente rota: cur vrceus exit?
Denique ſit quod vis ſimplex duntaxat, & vnum.

INTERPRETATIO.

H*vmano capiti*) Quemadmodum plerunque à ſcriptoribus per epiſtolam breuiter vel de moribus, vel de rerum naturaliū cognitione, vel de ratione dicendi præcepta traduntur, vt à Platone ad Dionyſium, vt à Cicerone ad Quintum fratrem: ita in hac ipſa ad Piſones vel de Poetarum ſcriptis diiudicandis, vel communiter de noſtris ingeniis ad omnem inuētionis, diſpoſitioniſque, ac elocutionis rationē in quocunque poematum genere formandis, quę præcipua videbantur, ex variis multorum libris excerpta diligentiſsime ab Horatio colliguntur. Ac primum de inuentione, hoc eſt de ipſa quaſi anima, & conſtitutione poematis pertractaturus (neque enim poterat eruditius exordiri) per ſimilitudi-

nem præcipit ſimplicem, atque vniformem eſſe debere: vt principio medium, medio finis reſpondeat: ne monſtruoſę imagini ſimilis videatur, in qua formoſiſsimo mulieris capiti alterius formæ pro collo equina ceruix, pro reliquo humano corpore plumeum, pro pedibus piſcis cauda coniungatur. qua in diuerſitate ſumma ineſt turpitudo. mira autem arte ſumitur à pictoribus ſimilitudo, cùm ita pictura poeticæ, poetica verò picturę reſpõdeat: vt altera muta poeſis, altera loquens pictura definiatur.

Humano capiti) Monſtrũ effingit, in eóq; effingendo nihil pręterit, quod ad eius turpitudinẽ ſpectet. Cùm enim omnia animalia aut terreſtria ſint, aut maritima, aut aeria, rurſúſque terreſtria aut ratione pręditа, aut ratione carẽtia, quę omnia vno carmine cõprehẽdit in 6. Virg.

,, *Inde hominum, pecudúmque genus, vitæq; volantum,*

,, *Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus:*

ex terreſtribus tum ratione præditis, tum ſine ratione degentibus format ſuperiorem partem, ex maritimis inferiorem, ex aeriis mediam, vnum quoddam componens, à quo ad monſtruoſam poematum inuẽtionem deducat ſimilitudinem, taléque illud poema oſtendat, in quo nec cum principio medium, nec cum medio cohæreat finis. tale autem erit, ſi, vt dicet infra, grauiora incipientes, maióráque profitentes, in varias, & inanes inciderimus fluminum, temporum, locorum deſcriptiones, quæ quidem non magna, ſed mediocria, atque humiliora profeſsis cõuenirent. *Humano*) licet humanum dicat, muliebre tamen intelligit, vt ipſe ſe interpretatur, cùm ait, mulier formoſa ſuperne. maluit autem exemplum à fœmina ſumere, vt cum fœminei capitis pulchritudine diuerſas partes coniungens, deformiorem monſtri effigiem efficiat: non ſolum, quia diuerſa coniunguntur, ſed quia cum capitis forma adiunctæ partes comparatæ turpiſsimæ videntur. *Vt turpiter atrum deſinat in piſcem mulier formoſa ſuperne.*) Annotanda ſunt illa antithera: mulier in piſcem: formoſa turpiter atrum: ſuperne deſinat. *Varias inducere plumas.*) Id eſt, & variorum colorum, & ex va-

riis auibus ad maiorē monſtri deformitatem, & diſsimilitudinem demonſtrandam. Nam ſi vel illæ per ſe pulcherrimæ ſint, humano tamen capiti adiunctæ, piſcíſque caudæ interpoſitæ, totum quiddam deformius reddunt. Videtur autem reſpicere Horatius ad id, quod infra dicturus eſt, de inepta deſcriptionum varietate in grauiori poemate adhibita, quę licet ſplēdidiores ipſæ ſint, ex varietatéq; delectent, operi tamen grauiori minimè conueniunt. *Mulier formoſa: ſuperne deſinat in piſcem atrū*) Hoc eſt, vt principium inuentionis pulcherrimum, & grauiſsimum, in grandioríque dicendi genere conſcriptum deſinat in exitum deformem, nec ſatis primæ quaſi formæ conuenientem. *Admiſsi*) hoc eſt, non facilè, cum honoris cauſa pauci admittantur, vt fieri ſolet in rebus excellentioribus, ad ſpectandū illam inſignem imaginem intromiſsi. hoc verò maximè auget ridendi cauſam à decepta expectatione, & rei pręter ſpem nouitate, quæ maxime riſum concitat. nam ex omnibus nihil magis ridetur: vt author eſt M. Tullius, quàm quod eſt pręter expectationem. *Credite Piſones, iſti tabulæ fore librum perſimilem*) Deducit ſimilitudinem à monſtruoſa imagine ad eam poematis inuentionem, cuius nec pes, nec caput vni reddatur formæ, & cuius velut ægri ſomnia vanæ fingentur ſpecies. *Aegri ſomnia*) Somnia vana ſunt, præter oraculum, & viſionem, quæ licet in ſomnis appareant, vera tamen ſunt, vt affirmat Macrobius: ſed ægroti inania maximè, quæ phantaſmata appellantur, in quib⁹ ob perturbationem humorum, & morbi ipſius impetum & in nos homines irruentes, vagantéſque formas à natura ſeu magnitudine, ſeu ſpecie diſcrepātes videmur inſpicere. Hæc autē eo ſinceriora, & apertiora ſunt, vt Ariſtoteli placet, quo magis motus ille viſionum expeditus eſt, nec aliquo humore, aut vapore, aut exhalatione ſtomachi impeditus eſt. *Vanæ ſpecies*) ridiculæ, & abſurdæ inuentiones, in quibus nec finis, nec principium vni formæ reddatur. Quod autem hoc in loco de inuentione, non autem de diſpoſitione loquatur, vt nō-

nulli ſentiunt, illud non dubium eſt argumentum,vt nec pes,nec caput vni reddatur formę. Vbi ſi de diſpoſitione monſtruoſa intelligere voluiſſet, dixiſſet vtique,vt caput in inferiori parte,vbi pedes, pedes verò in ſuperiori,vbi apponendum eſſet caput, adhiberentur, vt non de incongrua inuentione, ſed de præpoſtero ordine dictum putaretur.cùm verò de materia ipſa præcipiat,in qua diuerſum ab eo, quod inceptum ſit, ſubſequatur: rectè nec pedem, nec caput vniformæ reddi dixit. Vtitur autem metaphora à ſimilitudine ſumpta,eámque ad librum accommodat. Caput enim,& pes animantibus attribuuntur, de quibus præceſsit ſimilitudo. eodem modo Virgilius ex comparatione tempeſtatis ſumens metaphoram, nubem bello attribuit, his verbis.

„ *Ac veluti effuſa ſi quando grandine nimbi*
„ *Præcipitant, omnis campis diffugit arator,*
„ *Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,*
„ *Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi:*
„ *Dum pluit in terris, vt poßint Sole reducto*
„ *Exercere diem: Sic obrutus vndique telis*
„ *AEneas, nubem belli, dum detonet, omnes*
„ *Suſtinet.* & Tullius de Orat.ad Q. fratrem,Sic enim ſe res habet,vt, quemadmodum volucres videmus procreationis, atque vtilitatis ſuæ cauſa fingere,& conſtruere nidos, eaſdem autem, cùm aliquid effecerint, leuãdi laboris ſui cauſa paſsim, ac libere ſolutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus negociis,atque vrbano opere defeſsi geſtiunt, ac volitare cupiunt vacui cura,atque labore. *Pictoribus,atque poëtis*) Affert obiectionem de pictorum,& poetarum licentia, quibus omnia concedi, præter contraria, & monſtruoſa affirmat: erunt autem contraria, quæ à pictoribus euitentur, ne cum placidis immitia, hoc eſt, cùm ferocioribus manſuetiora coniungant. à poetis autem hoc omnino cauendum eſt, ne cum grauioribus & altioribus immiſceantur leuiora, & humiliora: vt puta, ne heroicæ materiæ inſerantur vanæ quædam deſcriptiones, quæ nullam conti-

nent maieſtatem: quales, ſunt fluuiorum, locorum ſacrorum, & reliquæ rerum huiuſmodi digreſsiones, quæ licet per ſe delectent, grauioribus tamen adiunctę, vt diximus, tãquam incongruæ, & nimium laſciuientes deridebuntur. Sunt enim quaſi meretriculæ, non autem ma tronæ ornamenta, quæ ſi meretrici, vt propriæ perſonæ, adhibeantur, afferunt ſplendorem: ſin autem integerrimæ fœminæ adimunt etiam grauitatem, & ſpeciem probitatis imminuunt. *Pictoribus, atque poëtis*) Hæc tãquam ex obiicientis perſona inducũtur aduerſus ea, quæ iam dicta ſunt. *Audendi*) magis auget licentiam poetarum, & pictorum, quàm ſi dixiſſet fingendi, vt audẽdi ſignificet audacter fingendi. *Scimus*) eſt tanquam poetę reſponſio ad obiectionem de pictorum, & poetarum licentia. *Petimus*) nos poetæ à pictoribus: iíſque concedimus quicquid libuerit, fingere, hoc tamen inter nos pacto, ne contraria illi coniungant, vt ſunt placida, & immitia, nos verò, ne grauioribus laſciuientia admiſceamus, ſed vtrique ſimplicia, & inter ſe conuenientia, illi in pictura, nos in poemate ſtatuamus. *Sed non vt placidis coëant immitia*) Affert, quę in pictura vitanda ſint, addens infra, quæ ſint in poemate fugienda. *Placidis immitia*) cuius rei ſubiungit exemplum, cùm & terreſtre animal placidum cùm immiti, id eſt, tigrim cum agno coniungit, & item terreſtre immite, non cum alio terreſtri, ſed cum aerio coniungit. Nam omnes aues aut placidæ ſunt, aut certè eiuſmodi, vt cum ſerpentibus comparatæ placidæ videantur, & hic effingitur ſecundũ mõſtrum, quod à pictoribus vitandum eſt, ſequetur etiam poeticum. *Coëant*) ſimul verſentur. Non enim eſt de coitu inter placida, & immitia accipiendum: ſed de conuictu, & conſuetudine, eodem modo & illud: Geminentur. *Inceptis grauibus*) Nunc affert, quæ ſint inter ſe cõtraria in poemate, miniméque in vno opere concludenda, eáque nobis adiecta ſimilitudine ante oculos proponit: erunt autẽ inter ſe contraria grauiora, & laſciuiora (ſic enim appellat ea Quintilianus, quę ornamenti cauſa

extra rem aucupamur) quæ ſi vnà admiſceantur monſtruoſum reddent totum corpus inuentionis: vt puta, ſi in opere grauiori minutæ quædam deſcriptiones interſerantur, à quibus imprimis cauendum eſt: Quod quidem præceptum videmus à Virgilio diligentiſsimè obſeruatum, cùm in AEneide inanes deſcripriones vitat, in Georgicis verò, tanquam opere minus graui, eaſdem affe-ctat. Conſideremus enim quæ de eadem re in vtroque poemate ſcripta ſunt, eadem inter ſe cōparemus, vt hinc habita operum ratione cognoſcamus quàm laſciuiat in peſtis deſcriptione in tertio Georgicorum, quámq; grauis idem ſit in tertio AEneidos in eiuſdem rei deſcriptione. cùm in altero libro multa paucißimis verbis explicat, in altero minutißima quæque perſequitur. Conferatur cum his Ouidij in ſeptimo ſub AEaci perſona eiuſdem peſtis deſcriptio, vt, quanto hæc Ouidii ſummißior eſt ad poematis rationem accommodata, tanto Virgilianam illam eſſe breuiorem dignoſcamus. Cōtemplemur Ouidii de porco Calidonio, & Virgilii in quarto venationes. Comparemus horum inter ſe deſcriptas tempeſtates in vndecimo Metamorphoſeos de Ceice, & in primo AEneidos de AEnea. iis pariter conſeramus Ouidii in 12. de aduentu Græcorum, & Virgilii de Didonis, & AEneæ concubitu famæ deſcriptiones, vt, quales illæ in grauiori opere, quales in laſciuiori eſſe debeant, intelligatur, quàm in hoc breues, & ſuccinctæ, in illo longiores, & laſciuientes: quàm multa in hoc omittenda, in illo diligenter affectanda: quàm in hoc operis ratione conſulta negligentia, & breuitas commendanda, in illo pariter diligentia, & quædam quaſi affectatio extollenda. Hic non video, quomodo cum Horatii verbis Vincentii Madii philoſophi clarißimi explicatio cōgruere poßit: dum ait lucorum, amnium, &. cęterarum huiuſmodi rerũ deſcriptiones inceptis grauibus conuenire, ac tanquã vnum, & alterum pannum purpureum latè ſplendere: cùm res ipſa ex adhibita ſimilitudine aliter oſtēdere videatur. Nam quemadmodum in aliquo viri grauis, & ho

norati veſtimēto adhibitus vnus, & alter pannus purpureus, licet per ſe latè ſplendeat, riſum tamē ſpectantibus ob diſsimilitudinem inducit: Ita huiuſcemodi affectatę, & minutæ deſcriptiones vni, & alteri pāno purpureo ab Horatio comparatæ, in ſublimiori poemate, tanquam in diſsimili veſtimento, adhibitæ non niſi maxime explodentur: vt abundè demōſtrauimus poetarum exemplis. Quod niſi ita intelligatur, hoc inſequetur, Horatium, inanes, & minutas amnium, lucorum, fluuiorúmq; deſcriptiones in opere grauiori admittendas, ſignificare: quod ab illius mente diſcrepare illa, quæ proximè ſequuntur, perſpicuè verba declarant: ſed nunc non erat his locus: & amphora cœpit inſtitui currente rota, cur vrceus exit? Quam ob rem hunc eſſe Horatii ſenſum in his carminibus pro certo crediderim, eius poema ſcilicet in quo magna, ac grauiora profeſſus fuerit, ac poſtea in quaſdā inanes fluuiorum, locorum ſacrorum, & cæterarum huiuſmodi rerum deſcriptiones inciderit, non aliter deridendum, quàm grauiſsimum alicuius principis veſtimētum, in quo particulæ quædam panni purpurei conſuantur, quæ licet ipſæ per ſe latè ſplendeant, non tamen cum reliqua veſte conſentire, vt ita dicam, videntur. Hanc autem ſentētiam, cum ipſa per ſe, vt opinor, ſatis pateat, tum ſequens interpretatio ex Horatii mente ſumpta illuſtriorem facit. nam quemadmodum iis, qui in muſicis voce, aut ſonitu grauioris toni partes agunt, vitandę ſunt minutæ illæ cromaticæ, & ſemicromaticæ prolationes. quoniam imminueret grauitatem leuium prolationum celeritas, cui tamen in acuto tono, tanquam in proprio locus eſt: ita etiam in grauiori poemate longiores illæ, & inanes rerum deſcriptiones fugiendæ ſunt, tanquam à poematis dignitate prorſus alienæ. Itaque quod in leui, humilíque poematis genere, pluribus verbis, & ſentētiis explicandum eſt, tanquam cromaticis, & ſemicromaticis in acuto tono prolationibus, id in graui poemate pauciſſimis exponi rectius eſt. Hoc ita ſenſit Horatius, &, vt opinor, rectè ſenſit. At Homerus ſuum opus de Achillis

ira, &

ira,& de Vlyſsis erroribus nõ ad huius normæ rationem perſcripſit. nam vt homo Gręcus verborum copia ita delectatus eſt, vt dignitatem illam,quam in Virgilio miramur interdum neglexiſſe videatur. deſcriptiones enim & digreſsiones vſurpat non modo frequẽtes, verùm etiam ita prolixas, vt minutiſsima quæque,minimè rei propoſitæ neceſſaria ſtudioſe perſequatur. Sed ignoſcamus principi poetarũ. quia primus Heroici poematis author fuerit. nam ante eum nullum tale poema videmus: vt in Poetica Ariſtoteles atteſtatur: à quo præclara quæque, aut certe multa cęteri deriuarũt. neque enim facilè licet his ex ſententia Ariſtotelis, qui aliquam artem primi efferunt perfectè ad vnguem omnia præſtare. Quare neque omnino abſurdè Homerum feciſſe dicamus, & Virgilium ſummè laudemus, in quo ita nihil abundat,vt eidem tamen nihil deſit, cùm non ingenii modò laudem, quæ vni omnium Homero maxima debetur, ſed iudicii quoque commẽdationem aucuparetur,vt omittam quod præterea cõtrà vituperatores Homeri poſſumus afferre, non illum ſuos verſus accuratè, & ocioſe, vt Virgilium, compoſuiſſe: ſed impulſu naturæ profudiſſe, & ceciniſſe in corona vulgi, cùm intelligeret hominum imperitorũ animos vbertate illa, quam docti non probarent admodum delectari. Quòd ſi ſeruire ſcænæ, vt eſt in adagio, rectum putatur: certè & ſeruire populo prudentis hominis eſt, quòd quia fecit Homerus, laudemus. quia rectè fecit,aut ſaltem ignoſcamus, præſertim ob eam cauſam, quia non ipſe ſed Ariſtarchus totũ opus collegit,& quaſi diſperſa membra vnum in corpus redegit, quod ſi ipſe feciſſet,fortaſſe multa, quę nos tanquam luxuriantia damnamus, amputaſſet, & abieciſſet. *Inceptis grauibus*) Cùm à re graui ſumitur initium, vt ab Homero de ira Achillis,atque Vlyſsis nauigatione, à Virgilio de Aeneæ erroribus, & de rebus ab eo in Italia geſtis. *Aſſuitur vnus, & alter pannus inceptis grauibus*) Id eſt, tanquam pannus: ſed omiſſum,tanquam,ſubintelligitur, vt etiam in ſecunda epiſtola primi libri, Viuendi qui rectè proro-

gat horam, Ruſticus expectat, dum defluat amnis. pro tanquam ruſticus. *Purpureus*) Qui pannus licet purpureus ſit, è coloréque ipſo per ſe ſplendeat: adhibitus tamen inceptis grauib⁹, tanquã grauiori alicuius primarii viri veſtimento, grauitatem imminuit. Quis enim non derideat, ſi veſtibus, quibus Venetiis vtuntur nobiliores, quæ grauitatis quiddam habent, variorum colorum ornamenta aſſuantur? *Cùm lucus, & ara Dianæ:*) Non omnes in opere grauiori, ſed minutas tantummodo deſcriptiones vitandas præcipit. ſi quis enim per digreſsionem deſcripturus Dianæ templũ, & aram illius mira arte extructam, & lucum, atque agros Deę ſacros, ac circa eos diductum, atque influentem riuulum nimis accurata deſcriptione perſequatur, improbabitur à prudentibus. atque ideo cùm Virgilius in ſexto AEneidos libro Apollinis templum deſcriberet, eam rem paucisſimis verſibus complexus eſt prętерita & lucorum, & agrorum, & riuulorum per agros deo ſacros influentium, deſcriptione. Et lucus igitur, & ara, & agri, & riuulorum per agros ambitus in diuinarum ædium deſcriptione adhibitus minimè videbitur operi grauiori cõuenire. hoc autẽ ex quinto, & ſexto Platonis lib. de Legibus ſumptum eſt ab Horatio: vbi ait diis in noua ciuitate conſecratis ſtatuendas eſſe aras, templa, lucóſque ſacros ſingulis. quòd verò attinet ad agros diis attribuendos in ſexto his verbis ſtatuit: Quæſtores, & aſſeruatores ſacræ pecunię in templis ſingulis, qui lucorum, agrorúmq; ipſis dedicatorum, & fructuum, conductionúmque, & locationũ domini ſint, tres de maximis cenſibus pro maximis templis eligantur. de irrigatione verò fluuiorum per agros ſtatuit non multo poſt in eodem libro ſub his verbis, Lucos quin etiã iugi irrigatione, & dedicatos diis agros aquis immisſis pinguiores curent reddere. Quare & lucus, & ara, & agri, & aquę properantis ambitus per amęnos agros ad vnius rei tantum modo deſcriptionem pertinent: aliter redundans, & ſuperfluẽs videri poſſet Horatius, ſi, cùm dixerit, & properantis aquę per amœnos ambitus agros, ſubiun-

xiſſet: Aut flumen Rhenum: quod idem eſſet, quantum attinet ad deſcriptiones, ac ambitus aquæ properantis. Vnde ſi diuerſum quid, atque diſiunctum ſignificare voluiſſet: dixiſſet profectò, cū lucus, & ara Dianæ, aut properantis aquæ per amœnos ambitus agros, & loco illius particulæ, &, poſuiſſet, aut. Quare agros amęnos properantis aquę ambitu irrigatos Dianę agros attributos intelligendum eſt: vt teſtimonio Platonis probauimus. Ait igitur Horatius, ſi quis in grauiori opere deſcripturus ſit per digreſsionem Dianę templum, eum non debere neque aram illius, neque lucum, neq; agros deæ attributos, neque riuum per eos influentem minutiſsima perſequi deſcriptione, ſi incepti poematis rationē habere voluerit. Hunc locum interpretes partim confundunt, partim verò prætereunt. *Et properantis aquæ ambitus*) ſingula verba deformitatem augent minutarum deſcriptionum. dixit autem, properātis, ad exprimendū currentis fluuii decurſum, notādámque in hac re peccantium poetarum inſcitiam, trāſlatione ab homine, & à re animata ad inanimatam. *Aut flumen Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus*) Aliquem irridet ſui temporis poetam ſatyrice, vt ſolet, qui fortaſſe nimius fuerit in Rheni, & Iridos deſcriptione. *Sed nunc non erat hic locus*) Reprehendit eos, qui deſcriptionibus plus æquo delectantur. ſunt enim quædā, quæ ipſa per ſe, ſi ſpectentur, decorem, & elegantiam habēt: cum aliis autem coniuncta, non item. Quēadmodum in panno purpureo eſt quædam, vt ita dicam, perſpicuitas quæ ſpectantium oculos tenet: non tamen ſequitur, vt cuilibet veſtimēto additum, atque adtextum decorem afferat. Sic deſcriptiones voluptatem afferunt legentibus: nemo negat: non tamen vbique deſcriptionibus locus eſt: ſicuti nec purpureo panno, tametſi latè ſplendenti, in quolibet veſtimēto locus eſt. Quid enim, ſi quis atra veſte indutus partem aliquam ei veſti purpurei panni adſuerit, nónne iure ridebitur? Eadem ratio eſt in poemate. rem grauē verſibus aliquis perſequetur: huic cogitandū eſt, vt & carmini cum re, & rei cum car-

mine optime congruat. Congruet autem optime, ſi neque cum graui re leue carmẽ, neque cum graui carmine leuis res immiſcebitur. Grauitatem autem imminuit nimis prolixa deſcriptio, non modo ſi ſit extra rem ipſam, quæ agitur, verùm etiam ſi cum ipſa re coniungitur. Itaque non ſanè repudiãdæ ſunt deſcriptiones omnino: ſed quia non conſentiunt cum ipſa re, cũ nimis prolixę ſunt: cauendum eſt, ne lõgiores ſint, atque etiam ne, cùm neceſſariæ non ſunt, non vſurpentur. Dixit igitur, ſed, cùm reſpiceret ad illud, latè ſplendeat: hoc eſt, latè quidem ſplendet purpureus pãnus, ſed purpureo panno locus nõ ſemper eſt. Sic, eſt quidem per ſe iucunda deſcriptio: ſed nũc, id eſt, in opere grauiori, quo de intelligit poeta, locus ei non erat. Quare expone, ſed nunc, id eſt, in opere grauiori: nõ erat his deſcriptionib⁹ locus: & ſi per ſe latè ſplendent. hoc autem aduerbium tẽporis, nunc, refertur ad rem. *Et fortaſſe cupreſſum ſcis ſimulare*) per ſimilitudinẽ iterum reprehendit in poemate grauiori ineptas, & laſciuientes deſcriptiones, quemadmodum ſi quis in hyberni temporis pictura adhibeat volantes muſcas, in æſtiui autem hominem vulpinis pellibus inuolutum.

Quid hoc?) Ad quid cupreſſus depictus in tempeſtate maritima? *Amphora cœpit inſtitui*) Rurſus poematis deformitatem demõſtrat ex figuli ſimilitudine, qui grãdiuſculum vas, hoc eſt, amphoram, inceperit, & in exilẽ vrceum exierit. accipitur autem amphora pro grauioris materię principio: vrceus verò pro minutis in opere grauiori adhibitis deſcriptionibus. eſt enim amphora vas vinarium, quod ſextarios octo, & quadraginta continet: vrceus verò vas paruulum admodum, ex quo aquam in aænum infundimus. eſt igitur in hoc loco quaſi alterum monſtrum ſimile duobus ſuperioribus ſcilicet,

„ *Humano capiti ceruicem pictor equinam*
„ *Iungere ſi velit, & varias inducere plumas*
„ *Vndique collatis membris, vt turpiter atrum*
„ *Deſinat in piſcem, mulier formoſa ſupernè.* *Et,*
„ *Sed non vt placidis coëant immitia, non vt*

„ *Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.*

Hæ omnes ſimilitudines oſtendũt de inuentione omnia eſſe pręcepta, nõ autẽ de diſpoſitione. *Denique ſit quoduis ſimplex dũtaxat, & vnum*) Cõcludit præceptũ de inuentione mõſtruoſa vitãda, & cõplectitur vno carmine, quæ ſupra dicta ſunt, ſingula ſingulis referẽs, ſit quod vis, ad illud, Pictoribus, atq; poetis quidlibet audẽdi ſemper fuit æqua poteſtas. Simplex dũtaxat, & vnũ, ad id, ſed nõ vt placidis coeãt immitia. Sit igitur inuẽtio ipſa ſibi cõgrua in principio, in medio, & in fine, ſimplex, vnáq;, nõ adhibeat cõtraria, neque grauioribꝰ leuiora immiſceãt.

Maxima pars vatum pater, & iuuenes patre digni
Decipimur ſpecie recti: breuis eſſe laboro:
Obſcurus fio. Sectantem læuia nerui
Deficiunt, animíq; profeſſus grãdia turget,
Serpit humi tutꝰ nimiũ, timidúſq; procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter vnam,
Delphinum ſyluis adpingit, fluctibus aprũ.
In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Tribus rebus conſtare elocutionem poeticam, genere orationis, vel, vt Græci dicunt, charactere, verbis, & verſuum numeris nemini dubium eſt, de quibus omnibus in hac epiſtola præcepta traduntur. In his autem carminibus breuiter de prima parte tractatur, quæ omnis in dicendi ratione poſita eſt: Qua in re cùm, quę ſint vitanda, pręcipiat Horatius, tacitè etiam, quę ſint ſequenda, oſtẽdit. Docet autem, ita eſſe breuitatem, lenitatem, & grauitatem ſequendam: vt minimè in obſcuritatem, tumiditatem, & leuitatem incidamus. cauẽdum eſt enim, ne, dum alterum vitium vitamus, in eius contrarium, quod peius eſt, delabamur. Vnde ſapienter Prodicus apud Platonem neque longiorem, neque breuiorem, ſed ex his

temperatam admonet eſſe orationem oportere: hoc eſt, perſpicuam, non tamen humilem, vt Ariſtoteli placet.

Maxima pars vatum decipimur) Numero poetarum ſe interponit Horatius, quod minimè illi arrogantiæ tribuendum eſt: cum ſe iis inſerat, quos ait decipi ſpecie recti. Sunt qui ad arrogantiam vitandam illud, vatum, ad patrem relatum ab Horatio dicant: vt ſit pater vatum, & iuuenes patre digni. *Breuis eſſe laboro: obſcurus fio*) obſcuritatem tãquam proprium vitium fatetur, & agnoſcit. dum breuitatis enim virtutem, inquit, ſequor: in obſcuritatem proximum vitium incido. Vnde & Craſſus apud Ciceronem: Hoc video, dum breuiter voluerim dicere, dictum à me eſſe paulo obſcurius: ſed experiar, vt dicam, ſi potero, planius. quo vitij genere notatur inter Græcos Thucydides, inter Latinos maximè è poetis Perſius, qui dum nimium breuis eſſe voluit, ſi modò id cõſilio potius, quàm ingenii culpa commiſit, ipſe ſibi nebulas offudiſſe dicitur. Præcipit igitur breuitatẽ, ſed eam maximè, quæ ſit cum diluciditate coniuncta: cùm nullum verbum redundat, & cùm tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt, quæ in ſomnio quidem Scipionis potiſsimum, in Plinio, in Cæſare, in Virgilio commẽdatur: qui licet omnia breuiter explicent, quid tamen ſignificent, omnibus patet. *Sectantem læuia nerui deficiunt*) politum vult poema, non tamen eneruatum. in quod vitiũ incurremus, ſi floſculos quoſdam inanes, leuioráq; nimium affectabimus: vt Franciſcus Petrarcha in ea ode, quæ incipit,

„ *Amor m'ha poſto come ſegno al ſtrale*. in qua, dum politiora ornamenta ſtudioſe aucupatur, efficit eneruatum neſcio quid, & tanquam inanimatum. Non enim ſubeſſe res vlla videtur, in qua læuiora illa nitãtur: quod vitium in reliquis, & in ea præcipuè vitatum eſt,

„ *Rott'e l'alta Colona, e'l verde Lauro*. Vbi & ſi adſunt varia orationis ornamenta, non tamen nerui, & ſpiritus abſũt: vt in ſexto etiã apud Virgiliũ in illis carminibus,

„ *Principio cœlum, ac terras, campóſque liquentes,*

„ *Lucentémque globum Lunæ, Tytaniáque aſtra*

Spiritus intus alit:in quibus adhibita ornamēta orationis rem habent,qua nitātur. *Nerui*) Quoniam nerui ſunt inanimantibus, ideo & animos ſubiunxit: vt eneruatum, & quaſi inanimatum poema ſignificaret, in quo læuiora affectarentur,& inania captarentur ſine vlla inuentione,quę ſæpe à ſcriptoribus appellatur anima orationis. Vnde M. Tullius res animo,verba corpori comparauit:cùm in tertio de Oratore dixit: Et qui,tanquam ab animo corpus,ſic à ſententiis verba ſeiungunt, quorũ ſine interitu fieri neutrum poteſt. *Profeſſus grandia turget*) grandiloquum dicendi genus præcipit,non tamē turgidum, quo vitio Lucanus reprehenditur, & Statius. grauitatis autem virtute,&,vt ita dicam, grandiloquentiæ ſine vlla tumiditate laudatur Homerus, & imitator Homeri Virgilius. *Serpit humi tutus nimium timidúſque procellæ*) Lenitatem qui ſequitur, ei cauendum omnino eſt,ne ſerpat humi,& ita rude,incultum,& inornatum poema efficiat,vt ſine faſtidio legi vix poſsit. *Serpit humi*) Commodata ad extremam humilitatem tranſlatio, ſumpta vel à nauigantibus, vel ab iis, qui procumbentes in terram ita repant, ne erectos turba ventorum auferat. Oportet igitur poetam omnia exactiſsimo iudicio perpendere,ne,dum mediocrem,leniorem, æquabiliorem dicendi rationem perſequetur, in languidam, mollem,eneruatam,diſſolutámque incurrat: rurſúſque, ne,dum ſublimia, grandioráve profitetur, turgidiorem, inflatiorémque ſe præbeat. Quam ob rem mediocritatē amplectentes, vitiorum extrema vitabimus. *Qui variare cupit rem prodigialiter vnam*) Complectitur more eorum breuiter, à quibus præcepta traduntur, quæ ſupra dicta ſunt,& de monſtruoſa inuentione,& de vitioſo dicendi genere vitando,ſingula ſingulis referens:Delphinum ſyluis appingit; fluctibus aprum, ad prodigium incongruæ inuentionis:in vitium ducit culpæ fuga,ſi caret arte:ad vitioſam dicendi rationem vitandam, quam minimè vitabimus, niſi artē adhibuerimus in mediocritate tenēda:quem locum non ſatis, vt ego exiſtimo,animad-

uertit Iacob' Grifolus, vir eruditus, dũ tacitè ſignificat, vt ex eius interpretatione apparet, hoc de dicendi ratione, nõ autẽ de incongrua inuentione dictum, in qua diuerſa, & varia inter ſe coiungantur: vt grauiora, & leuiora: quã rem illud, variare prodigialiter, magis oſtendit. *Prodigialiter)* Variandum eſt poema, ſed non prodigialiter, & monſtruoſe: vt cum grauioribus laſciuiora iunguntur, & tanquam Delphinus ſyluis, & fluctibus aper pingitur.

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte) In fugiendo altero vitio artificium eiuſmodi adhibẽdum hortatur, ne relicta mediocritate in eius cõtrariũ incidamus: hoc eſt, ne prolixitatẽ vitantes in obſcurã breuitatẽ incurramus.

AEmiliũ circa ludũ faber imus & vngues
Exprimet, et molles imitabitur ære capillos.
Infœlix operis ſumma: quia ponere totum
Neſciet: hũc ego me, ſi quid cõponere curẽ,
Non magis eſſe velim, quàm prauo viuere naſo
Spectandum nigris oculis, nigróque capillo.
Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquã
Virib', & verſate diu, quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri, cui lecta potenter erit res:
Nec facũdia deſeret hũc, nec lucidus ordo.

Supra & de monſtruoſa inuentione tractauit, & de ea parte elocutionis, quæ potiſsimùm in genere orationis verſatur. nũc loquitur, de totius operis, & omnium poematis partiũ inter ſe diſpoſitione, quæ omnis in hoc maximè poſita eſt, vt partes inter ſe cohæreant, ne diſiunctę videantur: quod quidem in Ludouico Arioſto reprehenditur: cùm nihil in eo ſit, quod ſimul componi poſsit, ſed ita omnes partes in eo opere diſiũctę: vt lectoris animũ,

& memoriam confuſa narratio vehementer offendat. Hoc autem in poemate reprehēdit Horatius fabri cuiuſdam ſtatuarii ſimilitudine, qui licet omnes partes corporis ſeparatim minutiſsime exprimeret: in coniunctione tamen incongruè diſponeret. *Faber imus*) Non nomine Imus, vt multi volūt, ſed in ima parte ludi AEmilii poſitus. Si enim, Imum, vt nomine proprio fabrū ſignificare voluiſſet: nil erat, cur ludum AEmilium etiam ad huiuſce fabri demoſtrationem poneret: ſed hunc denotauit ab ordine loci, imum, pro ima parte ludi gladiatorii poſitū, qui ludus AEmilius dicebatur: quod illud aduerbium, circa, magis declarat: eadē elocutione in. I. epiſtolarum: Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet: hoc eſt, in ſumma, & in infima parte poſitus. *Et vngues exprimet, & molles imitabitur ære capillos*) Quæ duo in ſculpturis difficilima ſemper habita ſunt, ſed difficilius mollitiē capillorum exprimere, qua in re ſummā laudem Lyſippum meruiſſe accepimus. eſt autē antithetō quaſi quoddam, molles capillos, ære. *Infælix operis ſumma*) Infœlix in ſumma totius operis cōiungenda, quia neſciet partes ſeparatim expreſſas in vnum totum componere. quid autem ſibi per ſummam voluerit Horatius, alii aliter ſentiunt. Ego per ſummam diuerſarum partium collectionem, & vnitatem acceptam puto, à ratiocinātibus ſumpta tranſlatione, eadem elocutione apud Ciceronē conficere ſummam pecuniarum, & detrahere de ſumma dictum inuenitur. *Hunc ego non magis velim*) non malim me eſſe talem in poemate, quàm me, ſpectandum nigris oculis, nigróq; capillo, eſſe tamen naſo deformiori, & grandiori: cùm nullam habeat naſus cum capilli, & oculorum pulchritudine proportionem, quæ ſola efficit pulchritudinem. ea verò nihil aliud eſt ex Platonis ſententia, quàm gratia quædam, quæ in concinnitate pluriū inter ſe maximè naſcitur. vnde ex plurium virtutum in animis temperamento, ex plurium vocum conſonantia, ex plurium colorū, linearúmq; concordia proficiſcitur. nam oportet, vt partes cum toto cōueniant. Vnde Plato

in Phedro oportere,inquit, orationem omnem, tãquam animal quoddam cõſtitui:vt ſuum quoddam habeat corpus,quod neque ſine capite ſit,neque pedibus careat,ſed habeat media,atque extrema ſibi inuicem, & toti conuenientia. Vnde ait etiam,tragœdiam pari ratione eſſe cõpoſitionem debere partibus,& toti cõuenientem. *Nigris oculis*) vtrunque enim in hominibus laudatur. vnde alibi de Lyco:

Et Lycum nigris oculis, nigróque capillo. Sed licet per ſe & capilli, & nigri oculi ſpecioſi admodum videantur: adiuncti tamen adunco,& prauo naſo,reddunt totũ hominem deformiorem. *Sumite materiam*) Concludit iterum,quæ modo dicta ſunt:præcipiens, ad omnia vitia in diſpoſitione,& elocutione vitãda æqualem noſtris viribus inuentionem ſuſcipiẽdam:vt poſtea inuẽtionem elocutio, & diſpoſitio facilè ſubſequantur. *Et verſate diu, quid ferre recuſent, quid valeant humeri*)eadem metáphora de eadem re vtitur Franciſcus Petrarcha,

,, *Ma truouo peſo non da le mie braccia,*
,. *Ne oura da polir con la mia lima.*
,, *Però l'ingegno,che ſua forza ſtima*
,, *Ne l'operation tutto s'aggiaccia.*

Et M. Tullius in oratione pro Roſcio Amerino cùm ait:Fide ,ſapientiáque veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, q̃ ferre me poſſe intelligo. *Cui lecta potenter erit res*)Ratio , quare huiuſmodi eligamus inuentionem , qualem ſuſcipere poſsimus. Nam cui erit lecta res potenter : qui pro viribus eliget inuentionem : hunc non deſeret nec facũdia in elocutione, nec lucidus ordo in operis diſpoſitione. qui enim materiam pro ingenii facultate ſuſceperit, adhibebit facundiam in verbis,& in partium coniunctione etiã ordinem. Quam ob rem ab Agrippa rogatus Horatius,vt eius geſta verſibus commendaret,deterreri ſe ait à grauiori prouincia his carminibus, Varióque eam imponit:cum ſe minimè cognoſcat idoneum,

,, *Scriberis Vario fortis, & hoſtium*
,, *Victor Maonij carminis alite,*

„ *Quam rem cunque ferox nauibus, aut equis*
„ *Miles te duce geſſerit.*
„ *Nos Agrippa neque hæc dicere, nec grauem*
„ *Pelidæ ſtomachum cedere neſcij,*
„ *Nec curſus dupliceis per mare Vlyſſei,*
„ *Nec ſæuam Pelopis domum*
„ *Conamur, tenues grandia: dum pudor,*
„ *Imbelliſque lyræ muſa potens vetat*
„ *Laudes egregij Cæſaris, & tuas*
„ *Culpa deterere ingeni.*

Et in ſecũdo epiſtolarũ ad Auguſtũ, *Sed neque paruũ*
„ *Carmen maieſtas recipit tua, nec meus audet*
„ *Rem tentare pudor, quam vires ferre recuſent.* Et ad Mecœnatem,
„ *Nolis longa feræ bella Numantiæ,*
„ *Nec dirum Annibalem, nec Siculum mare*
„ *Pœno purpureum ſanguine mollibus*
„ *Aptari citharæ modis.* Vnde & Socrates apud Platonem in 6. de Repu. cùm difficilimam quæſtionem de bono eſſet pertractaturus, à ſuarum virium imbecillitate, & rei ipſius magnitudine ita exorditur, At vereor, ne vires deficiant, atque ego ſupra vires auſus ineptior appaream, riſúmque audientibus moueam. Cæterùm, ô viri fœlices, quid ipſum bonum ſit in præſentia dimittamus. eſt enim, vt mihi videtur, ſupra præſentẽ cõtẽplationẽ. Atque ideo cùm aliquid poetæ, quod ſupra eorum vires ſit, aggrediũtur, in auxilium vel deos, vel muſas, vel memoriam inuocant, quaſi ipſi per ſe minimè ſufficiant. atque ex hac ipſa inuocatione non paruam ſibi conciliant beneuolentiam. nulla enim maior eſt beneuolentiæ cõciliatio, quàm quæ ex virium proficiſcitur extenuatione.

Nec lucidus ordo) Quantũ enim afferat lucis, & ſplẽdoris poemati diſpoſitio, nemo ignorat. Vnde Plinius Barbaros vituperat: quòd, cùm abundent inuentione, & elocutione, careant ordine: qui niſi inerit, non dubium eſt omnia in oratione peritura. oportet enim orationem omnẽ: vt inquit Socrates in Phedro apud Platonem: tãquam animal quoddam conſtitui, vt ſuum quoddam ha-

beat corpus,quod neq; ſine capite ſit, neque pedibus careat, ſed habeat media,atque extrema ſibi inuicē, & toti conuenientia, quod ex ordine ipſo proficiſcitur.

Ordinis hæc virtus erit, & Venus. aut ego fallor:
Vt iam nunc dicat,iam nunc debentia dici,
Pleraque differat, & præſens in tempus omittat
Hoc amet, hoc ſpernat promiſsi carminis author.

Dixerat facilem ſubſecuturā elocutionem,& diſpoſitionem:ſi à nobis materia ęqualis virib⁹ ſuſciperetur: Nunc breuiter de diſpoſitione poetica, quæ & artificialis dicitur,poſtquam in hunc ſermonem incidit,pertractat,in qua non omnia eo ordine narranda præcipit, quo geſta ſunt:ſed præpoſterè, vt quædam in principio dicantur, quæ eſſent exitui proxima:quędam autem in medio,quæ eſſent in principio adhibenda, ſi rei geſtæ ordo attenderetur:quod Virgilius diligentiſsimè obſeruauit, qui cùm primo AEneidos verſu promiſiſſet, producturum ſeſe de Troiæ littoribus AEneam,

„ *-Troiæ qui primus ab oris*
„ *Italiam fato profugus,Lauináque venit*
„ *Littora.-* Vbi ad principium narrationis acceſsit,
AEneæ claſſem non de Troia,ſed de Sicilia producit:
„ *Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum*
„ *Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant.*

Eius nauigationem deſcribendo perducens ad Lybiam, vbi in conuiuio Didonis narret ipſe ſub perſona AEneæ vſque ad Lybiam de Troia nauigationem, complectens vno verſu quod iam copioſe deſcripſerat,
„ *Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.*

Eodem modo & Homerus vitans in poemates hiſtoricorum ſimilitudinē, quib⁹ lex eſt incipere ab initio rerū,

& continuam narrationem ad finem vſque perducere, poetica diſciplina à rerum medio cœpit, & ad initiū pòſt reuerſus eſt. Nam Vlyſsis errores non incipit à Troiano littore deſcribere, vt in propoſitione promittit,

,, *Dic mihi Muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ,*
,, *Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.*

ſed facit eum primo nauigantem de inſula Caliſonis, & ex perſona ſua perducit ad Phæacas: Vbi in conuiuio Alcinoi regis eum introducit narrantem, quemadmodū de Troia ad Caliſonem vſque peruenerit. Hos ſecutus Catullus in Thetydos nuptiis, nō ab ędificatione primæ nauis, à qua naturæ ordo poſtulabat, ſed à nauigatione Argonautarum incepit, in medio eius nauis ædificationem exponēs: & Franciſcus Petrarcha in ea ode in laudem Lauræ, quę incipit, *Tacer non poſſo*) non exorditur ab eius natalitio die, à quo debuiſſet ratione rei, ſed ab amoris ſui exordio ſumpſit principium,

,, *Nella bella prigion, ond'hor è ſciolta,*
,, *Poco era ſtato ancor l'alma gentile*
,, *Al tempo, che di lei prima m'accorſi:* natalitium diem in medio ſub perſona fortunæ reſeruans,
,, *Il di, che coſtei nacque, eran le ſtelle,*
,, *Che producon fra voi felici effetti,*
,, *In luoghi alti, & eletti.* Et Virgilius etiam iterum cùm facit AEneam in tertio de claſſe à ſe facta in ipſa Antandro narrantem,
,, *Diuerſa exilia, & diuerſas quærere terras*
,, *Auguriis agimur diuum, claſſémque ſub ipſa*
,, *Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ.* Tacet gratiam à Cybele de illis nauibus impetratam, eam in nono proferens ſub perſona Muſarum inuocanti Virgilio reſpondentium,
,, *Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida*
,, *AEneas claſſem,* & quæ ſequuntur: & vbi de Palinuro loquitur tacet eius aduētum in Italiam in loco proprio,
,, *Vix primos inopina quies laxauerat artus,*

,, *Et ſuper incumbens: cum puppis parte reuulſa,*
,, *Cúmque gubernaclo liquidas proiecit in vndas:*
,, *Præcipitem:* Et paulò infra,
,, *Nudus in ignota Palinure iacebis arena.*
Eum narrantem poſtea apud inferos inducens,
,, *Neque te Phœbi cortina fefellit*
,, *Dux Anchiſiade.* Et paulò poſt,
,, *Tres Nothus hybernas immenſa per æquora noctes*
,, *Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto*
,, *Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab vnda.*
,, *Paulatim adnabam terræ, & iam tuta tenebam,*
,, *Ni gens crudelis madida cum veſte grauatum*
,, *Prenſantémque vncis manibus capita aſpera montis*
,, *Ferro inuaſiſſet, prædámque ignara putaſſet.* Eſt autem ordo, Hęc virtus, & venuſtas erit ordinis poetici, vt dicat iam nunc: pro in hoc loco, & in hac parte: debentia dici iã nunc, pro in alia parte, & loco: vſitatiſsima elocutione à tempore ad locum, quæ particula tam ad præſens tempus, quàm ad præteritum, & futurũ accommodatur: hoc modo, vt dicat, iam nunc: id eſt, in poſterum: debētia dici iam nunc: id eſt, in principio, & differat pleraque in aliud tempus, & omittat in tempus præſens, id eſt, in præſenti tempore. Vnde dicimus & in præſens, pro in præſenti tempore: vt apud Liuium, Id modò eſſe ſalutare etiam in præſens credebat. Erit igitur venuſtas, & virtus ordinis, vt ad rē redeamus, vt dicat iam nunc in poſterũ, debentia dici iam nunc: quæ in principio dici deberent, naturali ordine ſeruato: & differat, pleraque in aliud tēpus, quæ eſſent in principio apponenda, & omittat non ſemper, ſed in præſens tēpus, in præſenti tempore in futurum reſeruans. Qua in re cōſiderandum eſt illud, tempus præſens, vt intelligatur: omittat in tempus præſens, id eſt, in præſenti tēpore, & reſeruet in futurum: quod & illud, differat, manifeſto oſtendit. Sunt qui vel aliter ſentiunt, vel aliter ſentire volũt exiſtimari, iíque ſummi ingenij, ſummæque doctrinę: hoc eſt, poetas, vt rerum ſcriptores, naturæ ſequi ordinem tantùm debere: cùm Ho-

merus, à quo rectè ſcribẽdi rationem reliqui deriuarunt in Iliade, atque Odyſſæa, vt iſti diſputant, ita exorſus, hāc quaſi legem poſteris tulerit. Atque hinc Horatio, atque Virgilio crimini dant, quòd alter id vel in primis præceperit, alter quòd à præſcripto ſibi ab Homero narrãdi ordine aberrauerit. Errāt iſti quidem, & longè errant, ſi hos errare ſentiunt, quos Latinę literæ ſummos authores habent. nam quod oratoribus permittitur, qui minus ſtudēt delectationi, vt ſuo iudicio, & electione naturæ ordinem in cauſis mutent, atque peruertant, vbi id earum ratio poſtulauerit, nō video cur illud poetis vitio eſſe debeat, qui ſibi vel ſolam, vel maximè voluptatem propoſuerunt? quæ ex ordine, quem natura ipſa præſcribit parua, vel potius nulla percipitur: cùm ex eo, qui ab arte proficiſcitur vel maxima fluere videatur, qua in re potiſſimum poetarum ingenium, & doctrina ſpectatur, atque cognoſcitur. artificioſe enim per inſinuationem quandam, ſe breues fore ſignificare videntur poetæ, cùm non altè repetito principio, ſed à rebus exitui proximis initium narrandi ſumunt. nam etſi ad priora poſtea reuertuntur, & longius protrahunt narrationem, quàm primo videbantur, ita tamen delectant, dum hoc nos quaſi errore fallunt, vt ad exitum vſque ſine faſtidio, & ſatietate, eiuſmodi etiam cum voluptate perducant, vt id quidem vix ſenſu percipiatur. natura enim nos noſter delectat error, ex quo quaſi decipimur expectatione, atque aliò ducimur, quàm in principio narrationis legentes exiſtimabamus: cùm finem iam rerum non longe abeſſe arbitraremur. Ordinem quidẽ naturæ nos in poetis minimè vituperamus. quia eo aliquando ſummi viri in facultate poetica vſi ſunt, ſed certè huic arti longè proponimus: vel quia ſummam afferat legẽtibus admirationem à decepta expectatione: quod gratiſſimum ſemper exiſtimatum eſt: vel quia, vt inde cōſequitur, poetis maximè proprius eſſe videatur, vt ratione, confirmationéq; artis adhibita auguſtiorem, & admirabiliorem efficiant orationem, atque hinc ſibi concilient voluptatem, quæ ex his

potiſsimum proficiſcitur, quæ bonis cum paucis admodũ ſunt communia. Atque in hac re minimè quærẽdum videtur, hunc, an illum ordinem Homerus in Iliade adhibuerit: ſatis eſt in Odyſſea ab eodem adhibitum artis demonſtrare, quod in primis factum negant Horatii, atque Virgilii accuſatores, qua in re vel Homerum ipſum authorem habeo, vt Macrobium, & Euſtathium prætermittam. nam & ſi ille muſam inuocet, vt inciperet, à qua vellet parte errorum, quos diuinus Vlyſſes multos pertulerat: non videmus tamen eundem continuam proſequi narrationem vſque ad extremum, ſed ad rerum principia poſt reuerti: vt primis verſibus propoſuerat,

„ *Dic mihi muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ*
„ *Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.*

Quare cùm à medio rerum ceperit, & ad initiũ pòſt reuerſus ſit: hoc eſt, ad legitimum rerum principium, ſi naturę ſeriem ſpectes, ídque præcipuè primis verſibus propoſuerit, nulla ratione exiſtimandum eſt, ſummum poetam artis ordinem neglexiſſe, illúmque naturæ ſecutum fuiſſe, ex quo nõ eadem percipitur oblectatio, quæ ab altero. Sed quid plura in re apertiſsima diſputamus? quaſi verò hoc dubium ſit, atque obſcurum? Cùm igitur Horatius animaduerterit alterum ordinem apertè patere, & Homero, atque Virgilio cum multis eſſe communẽm, alterum cum paucis admodum, de eo tantummodo præcipit, qui ex arte proficiſcitur, poetíſque maximè proprius iudicatur. *Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis author*) Singula ſingulis reddẽs complectitur, quæ his carminibus de diſpoſitione dicta ſunt: vt, hoc amet, referat ad illud, vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici: hoc ſpernat, ad illud, pleraque differat, & præſens in tempus omittat. Debemus enim à rebus exitui ꝓximis incipere, & prima in medium, vel in vltimum reſeruare. Quare debet poeta hoc diligenter inquirere, vt etiam dicet infra: vt ſemper ad euentum feſtinet, & in medias res non ſecus ac notas rapiat auditorem: reſeruatis tamen in medium, quæ erant in principio exponenda ordine naturæ

adhibito.

adhibito. Quamobrem nõ video quid ſibi nonnulli voluerint:dum ad horum carminum expoſitionem verba Ariſtotelis,& Ciceronis adhibent:cùm diuerſum admodum ſit,quod ab Horatio in hoc loco præcipitur,à Ciceronis, atque Ariſtotelis ſententia. *Spernat*) Hoc eſt, non curet in præſenti, ſed in aliud tempus reſeruet. *Promiſſi carminis author*)Longi carminis author, interpretatur Madius inſignis philoſophus: Quoniã ex Ariſtotelis ſententia,inquit,prolixum poema non niſi heroico carmine fieri poteſt.quæ interpretatio quàm ſit aliena ab Horatij mente,aliorum ſit iudiciũ.neſcio enim, qua elocutione promiſſum carmẽ dixiſſet Horatius, pro longiori,& prolixo, & ſi promiſſam barbam, & promiſſum capillum dicimus.per promiſsi autem carminis authorem intelligo,cũ hoc in loco de diſpoſitione loquatur, eum, qui in poematis ſui propoſitione aliquid dicendũ promiſerit:vt, Arma, virúmque cano: & in ſeptimo,Dicam horrida bella.Quando enim aliquid proponunt dicẽdum authores,rectè promittere dicuntur, elocutione vſitatiſsima.Promiſſum igitur carmen intelligo, in quo promiſſum ab authore præſtatur. Vnde infrà Ciclicum promiſſorem appellat,quòd promiſerit ſe fortunam Priami dicturum,& nobile bellum.

In verbis etiã tenuis, cautúſque ſerendis,
Dixeris egregiè,notum ſi callida verbum
Reddiderit iũctura nouũ.Si fortè neceſſe eſt
Iudiciis monſtrare recẽtibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Cõtinget,dabitúrq; licẽtia ſumpta pudẽter.
Et noua,fictáq; nuper habebũt verba fidẽ,ſi
Græco fonte cadãt parcè detorta.Quid autẽ
Cæcilio,Plautóque dabit Romanus,adẽptũ
Virgilio,Varióq;?Ego cur acquirere pauca,

Si poſſũ, inuideor: cũ lingua Catonis et Enni
Sermonem patriũ ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit? Licuit, ſempérq; licebit
Signatum præſente nota procudere nomen.
Vt ſyluæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadũt: ita verborũ vetus interit ætas,
Et iuuenũ ritu florẽt modò nata, vigéntq;.
Debemur morti nos, noſtráque ſiue receptus
Terra Neptunus claſſes Aquilonibus arcet,
Regis opus, ſterilíſve diu palus, aptáq; remis
Vicinas vrbes alit, & graue ſentit aratrũ:
Seu curſum mutauit iniquũ frugibus amnis
Doctus iter melius. Mortalia facta peribũt,
Nè dũ ſermonũ ſtet honos, & gratia viuax
Multa renaſcẽtur, quæ iã cecidêre, cadéntq;
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus,
Quem penes arbitrium eſt, & ius, & norma loquendi.

Attulit ſuprà præcepta de prima elocutionis parte, quæ in dicendi ratione poſita eſt: nunc de ſecunda illius parte pertractat, quæ ad verborum electionem ſpectat. Cũ igitur aut verbis iis vtamur, vt Ciceroni placet, quæ propria ſunt, & certa quaſi vocabula rerum, penè vnà nata cũ rebus ipſis: aut iis, quæ transferuntur, & quaſi alieno in loco collocantur: aut iis, quæ nouamus, & facimus ipſi. Sed quoniã propria quodã quaſi naturali ſenſu iudicãtur, vt inquit Craſſus apud Ciceronem, in quo non magna laus eſt vitare vitium, de his nihil præcipit: ſed de

tranſlatis, & nouatis tantummodo. Hæc enim potiſsimũ afferuntur ad illuſtrandam, atque exornandam orationem. Docet igitur, & tranſlata, & nouata prudenter, & parcè eſſe accipienda. Primò autem præcipit non de compoſitis, vt aſſerunt commentatores, ſed de tranſlatis. nunquam enim de cõpoſitis dixiſſet, dixeris egregiè: cùm illa quidem ex Cæſaris ſententia non minus à nobis vitanda ſint, quàm ſcopuli in medio mari. Vnde Demetrius Phalereus in libro de Elocutione in ea parte, in qua loquitur de nominum compoſitione ait, periculoſam eſſe, vel ipſis poetis nominum fictionem, & cõpoſitionem. Sed quàm ex omnibus verbis tranſlata afferant ſplendorem orationi tam apud poetas, quàm apud oratores, nemini dubium eſſe arbitror: vt etiam Ariſtoteles in poetica Aeſchili atque Euripidis comparatione apertiſsimè declarauit, cùm de eadẽ re alterum propriè locutum, vt abiectum reprehendat: alterum tranſlatiuè, vt illuſtrem & ſplendidum maximè laudet. Nam, inquit, cùm Euripides vnum duntaxat nomen lingua non trita loco proprij immutauerit, tam pulcher apparuit, quàm Aeſchilus abiectus eſt viſus. etenim in Philoctete Aeſchilus ſic locutus eſt: φαγέδαινα ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδὸς, ipſe verò Euripides pro ἐσθίειν; θοίνατο poſuit, quãuis etiã & illa parcè ſint à nobis accipiẽda, ne Glauciam ſtercus reipublicæ dicamus, & caſtratam morte Africani rẽpublicam, & cætera huiuſmodi. Primo autem carmine non tam de tranſlatis, quàm de nouatis præcipitur: vt in iis eligendis adhibeatur prudentia quędam, & parſimonia, ſiue ea tranſlata ſint, ſiue nouata. *Tenuis*) Non omnia admittendo, ſed quæ neceſſaria, atque optima videbuntur: in nouatis, ne frequenter iis vtamur: in tranſlatis, ne lõgè deducta admittamus: vt ſyrtim patrimonij, charibdim bonorum. *Cautus*) Pariter tam in nouatis, quàm in trãſlatis: in nouatis, ne duriora, & aſperiora ſint, & nõ neceſſaria: in tranſlatis, vt callidè cõiungantur, vt ſenſum feriant, vt ſint verecunda, ne maiora, quàm res poſtulet, aut minora, aut anguſtiora. hoc autem eſt præceptum

vniuerſale ad omnia inferiora circa verborum electionem, quæ verò ſequuntur, erunt vnicuique verborũ generi propria. *Serendis verbis*) Pulcherrima tranſlatio de verborum ſatione. Qua in re nihil obſtat, quod dicitur à Grifolo, ſationem ad nouos fructus pertinere, cùm doceamus, tranſlationem nouitatem quandam eſſe verborum. Vnde & Ariſtoteles in libris Rhetoricorum vnā ex virtutibus metaphoræ eſſe ait, quòd nouam quodammodo, ac peregrinā reddat orationem. *Dixeris egregiè*) Poſt præceptum vniuerſale de verborum electione, ſequitur particulare de tranſlatis. eſt autem ordo: Dixeris, vel ſcripſeris egregiè, ita vt laudem merearis, ſi callida iunctura reddiderit verbum iam notum, nouum. Verba enim ſi à propria, & primitiua ſignificatione in aliam transferantur, tanquam in alieno loco poſita, amittunt primam ſignificationem, & omnibus notam, & aſſumũt nouam penitus. Quis enim nõ intelligit, quàm ſint noua multa tranſlatè dicta, cùm in propria, & vetuſta ſignificatione ſint notiſsima? vt,

„ *Diffugêre niues, redeunt iam gramina campis,*
„ *Arboribúſque comæ.* Et illud, *Et refugit te, quia luridi*
„ *Dentes, te quia rugæ*
„ *Turpant, & capitis niues.* Et apud Virgilium,
„ *AEneas nubem belli, dum detonet.*

Quis igitur non videt quã illa verba, Comæ, Niues, Nubes amittant propriam ſignificationem, aſſumant nouã: cùm comæ pro frondibus, niues pro capillis, nubes pro impetu quodam belli accipiantur? omnia itaque verba ſi à propria ſignificatione in externam transferantur, videntur quodammodo renouari. Hanc expoſitionem miror à Madio repudiatam. *Callida iunctura*) Præcedenti carmine generatim præcepit prudentiã eſſe adhibendam: nunc oſtendit, quàm præcipuè in tranſlatis. Illud enim, callida iunctura, ad prudentem ſtructurã referendum eſt, vt in ea ita callidè verba inter ſe conſtruantur, vt, ſi tranſlatiuè dicantur, renouari videãtur. Si enim per ſe dicerentur comæ, niues, nubes, miniméve arboribus,

capiti,bello, adiungerentur:eſſent ex propria ſignificatione notiſsima:cùm verò comæ arboribus,niues capiti, nubes bello adiungantur,ex callida verborum ſtructura renouãtur.Hoc itaque eſt, quod vult eſſe prudentẽ contextum verborum.Iuncturam autem nõ intelligit duorum nominum compoſitionem inter ſe,vt caprigenum, quemadmodum iſti volunt:ſed ſtructuram ſerendorum verborum. Vnde & infrà eodem modo accipit, cùm ait,Tantum ſeries, iuncturáque pollet. Quamobrẽ ſatis video probatũ à me,de tranſlatis loqui Horatiũ, nõ autẽ de cõpoſitis,quæ inter noua enumerãtur. Vnde & Craſſus apud Ciceronem in tertio de Oratore:Nouantur,inquit,verba,quæ ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis, vt hæc: tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat, tum non vis huius me verſutiloquas malitias, (videtis enim & verſutiloquas,& expectorat ex coniunctione facta eſſe verba, nõ nata) vel ſæpe ſine coniunctione verba nouantur : vt baccarum vbertate incurueſcere. Vnde & in Odis noua compoſita appellat, quibus Dithirambici vtebantur, vt Ariſtoteles affirmat in tertio Rhetoricorum:

,, *Seu per audaces noua dithirambos*
,, *Verba deuoluit,numeriſque fertur*
,, *Lege ſolutis.* Vnde etiã ſibi repugnare videretur Horatius, ſi cùm in hac epiſtola dixerit de cõpoſitis, Dixeris egregiè, vt iſti volunt, in hac Ode Dithirambos audaces appellet, quòd noua verba ex coniunctione, hoc eſt,compoſita admittant. Audaces igitur nominat, quòd in re difficili, ac periculoſa verſentur, quam non minus vitare debeamus,quàm ſcopulos in medio mari,vt diximus.In cõpoſitis etenim,ſi iis rectè vtaris, laus minima, ſin malè,vituperatio maxima. Quamobrem illis nõ niſi cogente neceſsitate vtendum eſt.Sed vnus iam Grifolus mihi remanet confutandus:qui dum tacitè Tryphonem huiuſce interpretationis authorem reprehendit,vt imperitè de tranſlatione in his verſibus dictum intelligentem, ipſe ſe de nouatione verborum nõ ſatis intelli-

gentem patefacit. Ait igitur quemadmodum ſationem ad nouos fructus pertinere, ita & quod dicitur ab Horatio, in verbis etiam tenuis, cautúſque ſerendis, de nouatione verborum accipiendum, qua de re à nobis multa ſuprà jam dicta ſunt: etſi parum, aut minimũ nos offenderint huiuſmodi ſubtilitates, & ſophiſticæ argumentationes. Dum verò neminem vnquam tenuem in tranſlatis repertũ contẽdit: cũ nulla epiſtola, nullus ſermo tam familiaris ſit, in quo non vigeant tranſlationes: oſtendit ſe parum aduertere quid ſibi per, tenuem illud, voluerit Horatius, de quo ſuo loco copioſiſsimè diſputauimus. At nunquam Horatius de tranſlatis dixiſſet, ſi fortè neceſſe eſt, & parcè detorta. Hîc reſpõdeo, non de tranſlatis, ſed de ſumptis à Græco, & de nouatis in eo loco dictum ab authore: vt declarabimus: quamuis & tranſlata primò, vt ait M. Tullius, inopiæ cauſa inſtituta ſint. Sed hæc ſatis, vt illius vtar verbis, aut etiam fortaſſe nimia in re perſpicua. Redeamus ad rem, hoc eſt ad propoſitam interpretationem. Quoniam verò vtendum eſſe tranſlatis tantũmodo Horatius præcipit, neque verò quãdo, & quibus in rebus vtendum ſit docet, non ab re futurum iudicauimus, ſi de hac tota re diſtinctè, & copioſè tractemus, vt cũ vtendum ſit pateat, quando, & quibus in rebus vtendum ſit, planum fiat. De metaphora autem quinque ſunt quæ quærantur: vnum quid ſit, alterum quot generum ſit, tertium quibus de cauſis orta frequentatáque ſit, quartum vnde dicatur, quintum quibus in rebus adhibenda ſit. Metaphora verò tragœdiæ, & comœdię tanquam ex altera parte reſpõdet. eſt enim verborum imitatio, quemadmodum tragœdia, & comœdia perſonarum. nam vt illæ vel meliores, vel turpiores, ita hæc verba propria vel præſtantiora, vel deteriora imitatur. Eius verò, nã id proximè quęritur, duo ſunt genera: alterum, cùm proprium verbum tranſlato: alterum, cùm proprium proprio commutatur. Superioris generis tres partes repeGriuntnr, cùm aut ſingula verba ſingulis referuntur: vt capiti niues, comæ arboribus, & pleraque huiuſmodi;

aut cùm res rebus: vt cùm nauim pro republica ſumimus: vt apud Horatium in ea Ode, O nauis referent: aut cùm continuis translationibus propria quædam ita interponimus, vt iis ſublatis integra remaneat allegoria: vt apud eundem,

„ *Quis multa gracilis te puer in roſa*
„ *Perfuſus liquidis vrget odoribus*
„ *Grato Pyrrha ſub antro?*
„ *Cui flauam religas comam*
„ *Simplex munditiis? heu quoties fidem*
„ *Mutatóſque deos flebit, & aſpera*
„ *Nigris æquora ventis*
„ *Emirabitur inſolens!*
„ *Qui nunc te fruitur credulus aurea:*
„ *Qui ſemper vacuam, ſemper amabilem*
„ *Sperat, neſcius auræ*
„ *Fallacis: miſeri, quibus*
„ *Intentata nites. me tabula ſacer*
„ *Votiua paries indicat humida*
„ *Suſpendiſſe potenti*
„ *Veſtimenta maris deo.* In his verſibus verborum proprietate interpoſita, ex continua translatione mixtam fecit, & quaſi interciſam. Poſterioris verò generis plures ſunt ſpecies: cùm ex vno plures intelligimus, ex parte totum, ex ſpecie genus, ex præcedentibus ſequentia, vel econtra, & his ſimilia. in quo genere & ſi verba mutantur, ea tamen ratione mutantur, vt non proprio translatum, ſed quaſi proprium proprio cõmutetur. Atque ideo Quintilianus hæc dicendi ornamenta inter metaphoras non videtur enumeraſſe. metaphora enim propriè dicẽda eſt, ex cuius continuata ſerie naſcitur allegoria, quòd minimè fit, cùm partem pro toto ponimus: totũ pro parte: quod continet, pro eo, quod continetur: quod cõtinetur, pro eo quod continet: ſingula pro pluribus, pro ſingulis plura. in quo genere quia minor eſt imitatio, quàm in illo ſuperiori, in quo diximus verbum trãslatum proprio commutari, ideo minor etiam ex hoc, quàm ex

illo percipitur obleᶜtatio, quæ ex imitatione potiſsimũ naſcitur: vt paulò pòſt demonſtrabimus. Metaphoras autem, vt ad illud tertium veniam, primò neceſsitas genuit inopia coacta, & anguſtiis: pòſt autem delectatio, iucũditáſque celebrauit. nã vt veſtis frigoris depellendi cauſa reperta primò, pòſt adhiberi cœpta eſt ad ornatum etiam corporis, & dignitatem: ſic verbi tranſlatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, frequentata delectationis. nam gẽmare vites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes etiã ruſtici dicunt: quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id tranſlato, cùm eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi volumus eius rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Illæ paulo præſtantiores, quæ & non inopiã indicant, & orationi ſplendoris aliquid accerſunt, cùm aut clariorem faciunt rem, aut factum aliquod ſiue conſilium magis ſignificant, aut breuiorem reddunt orationem. Atque hoc in genere perſæpe mihi admirandum videtur, quid ſit, quòd omnes tranſlatis, & alienis magis delectantur verbis, quã propriis & ſuis, in maxima pręſertim verborum copia? id credit Ariſtoteles accidere, quòd tranſlata reddunt orationem peregrinã. quẽadmodum verò aliter erga peregrinos, aliter erga ciues affecti ſumus: ita etiam erga orationem. homines enim externos magis, quã noſtrates admiramur, & maiori cũ voluptate excipimus. Ego autem vel ea potiſsimùm ratione exiſtimarem tranſlata maiorem afferre apud omnes admirationẽ, & voluptatem, quàm propria, qua etiã magis oblectare poeſis hiſtoria iudicatur, hoc eſt, quia imitatur. imitatio autem omnes pariter afficit, atque delectat. Atque hinc rerũ geſtarum ſcriptores cũ animaduerterent paruam admodum, vel penè nullam in ſcribẽda veritate ineſſe oblectationẽ, ſine imitatione, ad epicorum ſimilitudinẽ conciones in hiſtoriis adhibuerunt, quibus perſonarum ſermones imitarentur, & quaſi agerent, qui quidem & ſi in reliquis partibus hiſtoricorum, in hac certè poetarum munere funguntur. cuius rei etiã illud non dubium eſt argumentum, ſeu quòd quæ ip-

ſi moleſtè aſpicimus, eorum imagines optimè effictas atque expreſſas ſumma cum voluprate intuemur. vt accidere in ferarum immanium, & cadauerum formis aſpicimus, ſiue quòd omnibus hominibus addiſcere iucundiſsimum eſt, quod facilè imitatione aliorum, atque ſimilitudine comparatur. Atque ideo ait Ariſtoteles, primas diſciplinas à nobis per imitationem acquiri: cùm aliorũ facta, vel dicta imitamur, eorúmque ſtudemus eſſe perſimiles. Hinc idem Ariſtoteles in tertio Rhetoricorum natura omnib⁹ inſitum eſſe inquit, vt cùm facilè aliquid diſcunt, capiãt ex ea re voluptatem. quare quæcunque nomina rei alicuius afferunt cognitionem, & intelligentiam, ea iucundiſsima eſſe, quod maximè efficere ait, tranſlationem: vt cùm quis ſenectutem appellat ſtipulam, nobis inſerit notitiam, & cognitionẽ per genus. hæc enim ambo vigorem, & viriditatem amiſerunt. Quare cùm ex imitatione, & ſimilitudine facilè omnes diſciplinas percipiant, ex quarũ poſtea cognitione ſummam capiant iucunditatem: certum eſt trãſlationes eſſe gratiſsimas, tum quia per ſimilitudinem, & imitationem pariunt in nobis cognitionem, tum quia ex cognitione pariunt voluptatem. Quam ob cauſam etiam ſimilitudo oblectat maximè. eſt enim illa tranſlatio quaſi, differens tantùm adiunctione. Quemadmodum igitur iucundior poeſis hiſtoria iudicatur, quia in altera ineſt imitatio, quæ tamen in altera deſideratur: ita omnes tranſlatis, & alienis magis delectantur, quàm propriis, & ſuis. quia ineſt in tranſlatione imitatio, & ſimilitudo, quo vtroque caret ſermonis proprietates, quæ hiſtoricorum ſcriptionibus, vt metaphora poeſi, tanquam ex altera parte reſpõdent. Quamobrem maior ex ea re proficiſcitur delectatio, ex qua etiã maior exoritur imitatio, in quo prȩſtant imaginibus tranſlationes quemadmodũ & tragœdia epopœiæ. Eadem enim videtur eſſe inter vtramque differentia, quæ eſt inter tragœdiam & epopœiam. nam vt in altera ſemper alienam perſonam induimus agẽtes, atque imitãtes, in altera verò modò noſtram retinemus,

modò alienā ſumimus: ita & tranſlatio quaſi parua quædam tragœdia, & comœdia propriorum verborum perſona veſtitur: ſimilitudo verò tanquam epopœia diuerſitatem oſtendit, affert tamen ſimilitudinem. Vnde vt à ſimilibus plures metaphoræ: ita ab epopœia plures tragœdiæ deriuari poſſunt. vtque prę̃ſtātiores epicis tragici ab Ariſtotele iudicantur: ita & metaphora ſimilitudine illuſtrior ab eodem putatur: certè non aliam ob cauſam, vt videtur, quàm propter imitationem, quæ & facilem rerum cognitionem parit, & ex facili cognitione etiam iucunditatem. Ex quibus autem rebus ducantur tranſlationes per quàm diligēter videndū eſt, id, quod in quarto loco quęrendi poſueramus. Ducuntur autem vt diximus à ſimilibus contracta adiunctione, atque ideo illæ potiſſimùm laudantur, quæ cum ſimilitudine coniunctæ ſunt, ex eáque præcedenti ſumuntur: vt apud Virgilium,

,, *Ac veluti effuſa ſi quando grandine nimbi*
,, *Præcipitant, omnis campis diffugit arator,*
,, *Omnis & agricolā, & tuta latet arce viator:*
,, *Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,*
,, *Dum pluit in terris, vt poſſint Sole reducto*
,, *Exercere diem: ſic obrutus vndique telis*
,, *AEneas, nubem belli dum detonet, omnes*
,, *Suſtinet.* Et Franciſcus Petraca,
,, *Come à forza di venti*
,, *Stanco nocchier di notte alza la teſta*
,, *A duo lumi, c'ha ſemper il noſtro polo,*
,, *Coſi nela tempeſta,*
,, *Ch'i ſoſtengo d'amor gl'occhi lucenti*
,, *Sono il mio ſegno, e'l mio conforto ſolo.* Quæ etſi duriores videri poſſunt, molliuntur tamē ſimilitudine præcedenti, & quaſi excuſantur. Qua in re maximè diſsimilitudo fugenda eſt, ne cœli ingentes fornices dicamus, cùm nulla ſit in ſphęra fornicis ſimilitudo. nam quemadmodum hiſtriones, ita etiam metaphorę, ſi quorum agunt perſonas nō optimè imitentur, riſum potius apud ſpectatores, & auditores, quàm voluptatem, & ad-

mirationem cōcitarent. Atque inde Ariſtoteles ait,orationem, quę verborum tranſlationibus fit,eiuſmodi eſſe debere,cuiuſmodi Theodori vox videbatur ad aliorum hiſtrionum vocem collata.nam eius ipſius,quem agebat, eſſe omnino videbatur:reliquorum autem voces alienæ. Quoniam verò hęc vel ſumma laus eſt verbi transferendi, vt ex ſimilitudine ſenſum feriat id quod tranſlatum ſit,fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos,qui audient,trahet ſimilitudo:nolo morte dici Africani caſtratam eſſe rempublicam: nolo ſtercus curiæ dici Glauciam.quanuis enim ſit ſimile, tamen eſt in vtroque deformis cogitatio ſimilitudinis. nam vt in fabulis prohibetur, ne quid afferatur in ſcœnam publicè, quod obſcœnum ſit: ita & in tranſlationibus diligenter cauēdum eſt, ne inſit aliquid, quod turpe admodum videatur. Conſiderandum pręterea eſt,ne longè ſimile ſit ductum:Syrtim patrimonij, ſcopulum libentius dixerim:charibdim bonorum, voraginē potius. facilius enim ad ea,quę viſa, q̃ ad ea, quæ audita ſunt,mentis oculi feruntur. Atque ideo cōmodius à rebus notiſsimis, & in cōmuni,quotidianóque vſu poſitis,quàm ab ignotis quemadmodū & ſimilitudines,ducetur. nam propter eam potiſsimùm cauſam adhibetur, atque delectat maximè ſimilitudo,& metaphora:quia aliquā ex rebus eiuſmodi nobis afferunt cognitionem:vt cùm amorem flammam,adoleſcentiam florem ætatis,ſenectutem ſtipulam dicimus. Quą verò ratione id efficeretur,ſi parū cognita per minus cognita demonſtrarentur? Quare quēadmodum à rebus notis fingendū carmen:ita metaphoras,atque ſimilitudines pręcipitur. Vnde nō ſatis admirari poſſum Socratis apud Platonē metaphoras,& ſimilitudines à rebus notiſsimis ductas:vtpote à fabris ærariis, à ſutoribus calceorū,à coriariis,& pleriſque huiuſmodi:& noſtrorum hominum ignorantiam,atque arrogantiam,qui à ſummorum philoſophorum, eorúmque eloquentiſsimorum virorū dicendi ratione diſcedētes, ſperāt,ſe non mediocrē laudem cōſecuturos,cùm eorū metaphoras &

ſimilitudines ſumũt à rebus aut omnibus incognitis, aut certè paucis notis, ex quibus quidem non ſolùm nullum prorſus afferunt rebus ſplendorem & lucem, ſed etiam eas reddunt obſcuriores, &, vt conſequitur, adimunt illud, quod ſimilitudini, & metaphoræ proprium eſt, vt rẽ ſcilicet ſub oculos ponant, atque inde voluptatem concilient. cõciliabunt autem voluptatem, ſi & rarò, nec niſi prudenter, atque aptè adhibeãtur. nam quemadmodum ſi tragœdiæ, & comœdiæ ſingulis diebus agerentur, afferrent ſatietatem: eodem modo & trãſlationes. vt enim nec ea alacritate, atque animi ſignificatione exciperemus peregrinos, ſi maior eorum numerus, quàm ciuium foret: ita nec frequentiores metaphoras, cùm & incongruum ſit in ciuitate plures eſſe hoſpites, quàm eos, qui hoſpitentur: & in oratione abſurdum plura eſſe tranſlata, quàm propria. Debet igitur tranſlatio rarò adhiberi, ídque cum expectatione: quod facilè conſequemur, ſi neque frequenter ſit, & antequam fieri incipiat, aliquod verbum quaſi nuncius eam appropinquare ſignificauerit. nam vt in diebus bacchanalibus nõ ſtatim tragœdiæ, & comœdiæ recitãtur, ſed ſub vltimis quaſi diebus: prius autem fiunt alia, atque alia ludorum & ſpectaculorum genera, tanquam nuncij, quos illæ ſubſequantur: ita & metaphoram aliquod verbum præcedat oportet, quod cum ea habeat quandam affinitatem, proximámque ſignificet: vt ſit apud Horatiũ in ea Ode, Quis multa gracilis te puer in roſa: in qua illud verbum, grato ſub antro, habet affinitatem quandam cum ſequenti metaphora maris (eſt enim antrum locus deliciarum, vnde mare aſpiciatur) ſignificat metaphoram ſubſecuturam: Heu quoties fidem, mutatóſque deos flebit, & aſpera nigris equora ventis emirabitur inſolens. Eadem ratione & M. Tullius ante tranſlationes vtitur quibuſdam verbis, quæ & ſi tranſlata non ſunt, ſunt tamen ſubſequenti tranſlationi finitima. quam ob cauſam præcipuè in principiis repudiatur: cùm nullum aliud ante ſe principium habeant, in quo pręmonſtretur. Vnde Lazarum Bonamicũ

ſummi iudicij, & eruditionis virum nos ipſi audiuimus vitio dantem Iouio, & id quidem fortaſſe non iniuria, quòd à metaphora hiſtoriarum ſuarum exordium cœperit, quod non ſolùm in principio, ſed in tota hiſtoria vitioſum putatur, qua in re & AEſchinem notatum memoriæ proditum eſt, quod in Oratione cōtra Cteſiphōtem à tranſlatione exorſus ſit. Atque ita etiam, ſi vereare ne paulo durior tranſlatio eſſe videatur, mollienda eſt vel præpoſito verbo, quemadmodum, vt ita dicam, vel præpoſita mitiori metaphora, proxima ſubſequēti, quod eſt artificioſius: vt apud M. Tullium in oratione pro P. Seſtio, cùm de Clodio loqueretur: vt illum in funeribus reipublicæ exultantem, & tripudiantem laqueis legum conſtringeret. quo in loco, ſi, in funeribus reipublicę tripudiantem dixiſſet, paulo durius: cùm verò prius exultantem, atque inde tripudiantem dixerit, paulo molliorem reddidit tranſlationem, quę, niſi illa alia mitior pręceſsiſſet vix excuſari poſſe videretur. Neque illud etiam prætereundum eſt eandem ſententiam non eſſe diuerſis metaphoris in eadem periodo explicādam. nam, quemadmodum qui cùm tragœdiam cœpiſſent, in comœdiā poſtea deſinerēt, vel econtra, neque continuam aut tragœdiam, aut comœdiam facerent, omnium ſentētiis exploderentur (turpe eſt enim, vt ait Tullius, tragicum in comœdia, & comicum in tragœdia) ita & qui in eadem metaphora, à qua cœpiſſent ſententiam, non perſiſterēt, ſed in aliam à priori diuerſam orationis orbem terminarent. Quoniam verò verba rebus maximè conuenire debent (neque enim omnibus in rebus idem dicēdi genus ſimiliter requirendum eſt, ſed aliud, atque aliud, eatenus, quoad rei natura & ratio poſtulabit.) vt tādem ad vltimā huius quæſtionis partem perueniamus, ideo breuiter explicandum videtur, quibus in rebus metaphoræ aptiſsimè adhibendæ ſint. adhibebuntur autem in tragœdiis, & comœdiis commodiſsimè. nam, ſi, vt diximus, debent verba rebus aptè congruere, nō video cui generi ſcriptionis magis cōueniant. quia cùm ſemper actiones

perſonarum comici & tragici imitentur, eo vti verborũ genere debent, quod ab imitatione non ſit alienum. non erit autem alienum, quod tranſlationibus fit, quę, vt tragœdia & comœdia in perſonarum, eodem modo in verborum ſimilitudine, & imitatione verſantur. atque ideo in hiſtoria maximè reprehenduntur, præter eas, quæ vel iam longo vſu minimè ſunt peregrinæ, ſed donatæ quaſi ciuitate: vel quæ neceſsitatis, aut breuitatis cauſa fiant. quia veritatem ſimplicem, ac nudam ſcribentibus illud genus orationis propriũ eſſe videtur, quod veritati proximum eſt. eſt autem illi proximum proprietas ipſa ſermonis, vel illud genus trãſlationis, quod proprietati propinquum eſt, in quo verbum proprium proprio commutari diximus. Vt igitur ſermonis proprietas hiſtoricis: ita verborum trãſlationes tragicis & comicis maximè congruunt: ita tamen, vt plura ſint propria, quàm tranſlata. nam vt in ciuitate plures eſſe peregrinos, quàm ciues: ita in oratione plura eſſe tranſlata, quàm propria, turpiſsimum putari debet: atque ita differant in tragœdia, atque comœdia, vt in altera pro genere argumenti à rebus humilioribus, in altera ducantur à grauioribus. nam quẽadmodum vtraque eodem carmine perſcribitur, ea tamẽ ratione, vt penè alius atque alius ſit iambus in comœdia, & iambus in tragœdia adhibitus: eadem ratione vtraque metaphoras admittat, ita tamen vt à genere argumenti minimè abhorere videantur pro rerum qualitate, & differentia accomodatę. Quare eodem modo, quo diximus tragicis, vel comicis metaphoras maximè cõuenire, eodem etiam dicendum eſt ſimilitudines epicis eſſe proprias: quia ex eo ſunt genere, in quo modò narrantes ipſi, modò alienam perſonam induti res explicant, quod ſimilitudini reſpõdere iam diximus. nam & in epopœia, & in ſimilitudine diuerſum quid fatemur, afferimus tamen ſimile, ſed quoniam poematum genera cognationẽ quandam, & affinitatem inter ſe habere videntur, ideo mutuatur perſæpe à tragœdia, & comœdia epopœia tranſlationes, iiſque tanquam propriis, & ſuis vtitur, &

ab epopœia pari ratione ſimilitudines tragœdia atque comœdia. Illud verò in primis animaduertendum eſt, quòd quibus ſcriptionibus conueniunt tranſlationes, nō in omnibus earum partibus æquè conueniunt. nam etſi in re amplificanda, atque ornanda commendantur, in exordienda tamen, atque narranda minimè tolerantur, vel quia in altera præmonſtrari & prænunciari nō poſſint, vt diximus, vel quia maiorem afferrent ſplendorem, quàm principiorum ratio poſtulare videtur. debēt enim ad naturæ ſimilitudinem eſſe leuiora, cùm nihil in ea ſit rerum omnium, quod ſe vniuerſum profundat & quod totum repentè euolet, in altera quòd perſpicuitati & breuitati ſint contrariæ, quæ in verborum proprietate potiſsimùm poſitæ ſunt, & narrationibus ſunt neceſſariæ. Hæc ſunt, quæ à nobis de tranſlatione ex variorum rhetorū, & philoſophorum ſcriptis ad communē omnium vtilitatem excerpta ſunt: reliquum eſt, vt interpretationem noſtram, quemadmodum propoſuimus, perſequamur. *Si fortè neceſſe eſt*) Nunc accedit poſt tractatum de traſlatione ad tradenda nouandorum verborum præcepta, de quibus non vt de tranſlatis dixit, dixeris egregiè, ſed, ſi fortè neceſſe eſt. Neque enim nouatis vti debemus, niſi cogente neceſsitate. Nouo autē verbo dixit Cicero, qualitatem, vt ipſe teſtatur in libro Academicarum quæſtionum: Atque carentē omni illa qualitate (faciamus enim tractando vſitatius hoc verbum, & tritius) materiam quandam. Aut enim, vt ſuprà ibidem, noua ſunt rerum nouarū facienda nomina, aut ex aliis transferenda. *Indiciis recentibus*) Nominibus nouis. Nomina enim ſunt indicia rerum, & affectionum. res autem latent donec iis nomina imponantur, quibus, tanquam indiciis, demonſtrentur. *Sumpta pudenter*) Sumpta parcè: nō vt omnia vſurpentur, ſed neceſſaria, eáque pudore quodā. Ait enim Quintilianus, fictionē nominis, Græcis inter maximas habitā virtutes, Latinis vix permitti. Vnde monet Cicero oratorē in libro de Perfecto oratore, ne audax ſit in verbis faciēdis, & in transferēdis

verecundus,& parcus. *Cinctutis Cethegis*) Diſcinctos di xerunt poetę pro laſciuiẽtibus:vt, Diſcinctos Mulcyber Afros fecerat: quòd diſcincti procedant. cinctutos auté pro ſeuerioribus,& grauioribus, quales erant illi priſci Romani, quos è Cethegorum perſona ſignificauit Horatius, cùm partem pro toto poneret: vt & in Epiſtolis,

„ *Quæ priſcis memorata Catonibus, atque Cethegis*
„ *Nunc ſitus informis premit, & deſerta vetuſtas.*

Hoc eſt, non exertos & nudos, vt ferè omnes interpretantur,ſed optimè cinctos ad veterum grauitatem,& conſuetudinem. cùm enim cinctutus quaſi à cingo frequentatiuum eſſe videatur, neſcio qua ratione nudos ſignificet,& ſi nudos Cethegos, belli tempus reſpiciẽtes, Poetę dixerint,ſiue cincti,quia eo genere tunicę,infra pectus aptatæ, veterentur, quod cinctum dicebatur, vt Porphirio interpretatur: quemadmodum & togati.cùm verò de nouandorum verborum ratione præcipiat,prudenter & artificioſe nouo verbo cinctutos appellat Cethegos. *Non exaudita Cethegis*) Dixit verborum nouitatem per periphraſim.nam quæ non ſunt veteribus audita,noua ſunt. *Et noua, fictáque nuper habebunt verba fidem, ſi Græco fonte cadant parcè detorta*) Nunc accedit ad verſa de Græco in Latinum, quæ etiam noua ſunt, cùm iis incipimus vti, & ad noſtrum ſermonem transferre: qualia ſunt, στοιχεῖα, quæ Cicero elementa interpretatur, & aer, quod græcum eſt. Hæc parcè detorquenda ſunt, ne loco,aer,dicamus,ἀὴρ,& loco aeris, ἀέρος: hoc enim eſt,quod ait parcè detorquenda.quod fit,cùm Græco nomini(vt ſapienter admonet Madius) Latinam deſinentiam attribuimus. *Fidem*)Authoritatem. Quibus enim fidimus,ſunt etiam ij apud nos ſummæ authoritatis.

Græco fonte cadant)Pulcherrima vtitur tranſlatione de Grecorũ vbertate dicẽdi:eadẽ & in epiſtolis de Pindaro,

„ *Pindarici fontis qui non expalluit hauſtus.* Et apud Ouidium de Homero,

„ *Aſpice Mæonidem, à quo ceu fonte perenni*
„ *Vatum Pieriis ora rigantur aquis.*

Cadant)

Cadant) Deriuentur. *Noua fictáque nuper*) Verſa enim de Græco noua ſunt, vt diximus, cùm præcipuè iis in noſtro ſermone incipimus vti. *Quid autem Cecilio, Plautóque dabit Romanus ademptũ Virgilio, Varióque?*) Arguit à pari, minimè ſui temporis vatibus nouandorum verborum licentiam ereptam eſſe, ſiue noua penitus ea ſint, ſiue ex Græco tranſlata: cùm præcipuè antiquiſsimis comœdiarum ſcriptoribus, vt Plauto & Cecilio, idẽ licuerit. eodem argumento idem probauit & M. Tullius: cùm dixit: Si Zenoni licuit, cùm rem aliquam inueniſſet inauditam, & inuſitatam, ei rei nomẽ imponere, cur non liceat Catoni? *Romanus*) Pro Romani. Hoc genus tranſlationis notat Craſſus apud Ciceronem in tertio de Oratore, quando ex vno plures intelligimus, quo vtitur ſæpiſsimè Liuius, cùm ait, Romanus prælio victor, pro Romanis. *Ademptum Virgilio, Varióque*) Quaſi dicat quòd priuilegium conceſſum Plauto Cecilióque, Vario Virgilióque negabitur? quaſi dicat, nullum. Poſuit autẽ Virgilium, Variúmque pro vniuerſis ſui temporis ſcriptoribus: cùm illi omnium fuerint præſtantiſsimi fœliciſsimo illo Auguſti ſeculo. Nã vt de Virgilio taceã, fuit Varius tragœdiarũ ſcriptor grauiſsimus, cuius Thieſtem ſummopere commendat Quintilianus, de cuius grauitate, ac excellentia ita & ad Agrippam idem Horatius:

„ *Scriberis Vario fortis, & hoſtium*
„ *Victor Mæonij carminis alite,*
„ *Quam rem cunque ferox nauibus, aut equis*
„ *Miles te duce geſſerit.*

Ego cur acquirere pauca, ſi poſſum, inuideor?) Vario, Virgilióque ſe interſerit argumento à minori ad maius, ad ſui ipſius perſonam à Catone & Ennio. Ait enim, ſe nõ eſſe dãmnandũ, ſi paucula quædam noua preteritis adiecerit, cùm minimè vituperetur Ennius, & Cato multorũ, ac ferè omnium inuentores: quod intendit autem, ornat trãſlationibus. *Ego*) De omnibus intelligit. gerit enim in hac epiſtola poetę perſonam. *Acquirere*) Noua facere. ſed dixit, acquirere, quia dicturus eſt, ditauerit, vbi

modeſtè ſumit à diuitiis ad vbertatem orationis & verborum metaphoram, cùm etiã diuitias orationis, diuitẽ orationis venam dicamus. *Nomina protulerit noua rerũ*) Apertè oſtendit, quod dixerat tranſlatiuè. *Licuit*) Concludit totum argumentum, & præceptum de verborum nouandorum licentia. Argumentum autem ita formari poteſt: Quod antiquis licuit in nouatione verborũ, debet & noſtris licere: Licuit Plauto, Cæcilio, Catoni, & Ennio antiquiſsimis noua fingere: licet ergo & Virgilio, & Vario, & mihi. Vnde cõcludens vniuerſali quadã norma argumentum: Licuit, ſempérq; licebit Signatum præſente nota procudere nomen. *Signatum præſente nota*) Cùm dixerit & acquirere, & ditauerit, ex pecuniis ſumpta tranſlatione, perſiſtẽs in eadẽ dicit præſente nota, & procudere, & ſignatum. Vnde & in ſecũdo Sermonum:

,, *Non eſt mihi tempus auenti*
,, *Ponere ſigna nouis præceptis.*

Præſente nota) Præſentibus, & nouis nominibus. Nomina enim ſunt notæ, & indicia rerum, quibus tanquam notis deſignatæ ſignificantur, quemadmodum nummorum precia ex publica moneta. Verbis enim vtendum eſſe ait Cicero, vt nummis publica moneta ſignatis. Vnde notare verba, & voces dixit in primo Sermonum: pro iis, nomina imponere,

,, *Donec verba, quibus voces, ſenſúſque notarent.*

Procudere) Producere antea legebatur. nos ex vetuſtis exemplaribus procudere reſtituimus: quæ lectio magis placet, vt in incepta metaphora perſiſtatur: quod fieri monet Quintilianus. *Vt ſyluæ foliis*) Similitudine arguit nouari verba neceſſe eſſe. Nam quemadmodum folia ſemper in arboribus, non autẽ ſingulis annis eadem: quemadmodum omnibus ætatibus ſemper veſtimenta, ſed non eiuſdem generis: ita & verba omnib' ſeculis, ſed non ſemper eadẽ ſint neceſſe eſt. Fuerunt etenim ſemper homines, futuríque ſunt, ſed non ſemper iidem: loquantúrque oportet, ſed non ſemper iiſdem verbis. Hãc autem ſimilitudinẽ tacitè ex Homero mutuatus eſt, vbi

hominum ætatem foliis cõparat: quorum vt alia cadũt, alia enaſcuntur,ita & eorum partim generantur,partim intereunt. Eſt autem ordo:ita,vt ſyluæ foliis, vetus ætas verborum interit,& verba modò nata ritu iuuenum florent,vigéntque:qua in re annotanda ſunt illa antitheta, vetus ætas,modò nata,ritu iuuenum florent,vigéntque, interit.dixit autem ritu iuuenum, quia dixerat ætas verborũ,vt mitiorem redderet metaphoram,quæ durior videri poſſet ſimpliciter ætate verbis attributa. *Modò nata*) Quod ſuprà dixerat,fictáque nuper. *Florent*)Trãſlatione ſumpta à præcedenti ſimilitudine ſyluarum, rei attributa,ad quam ſimilitudo ipſa referebatur:de quo genere tranſlationis plura in principio. *Debemur morti nos,noſtráque*) Hæc omnia dicta ſunt iuxta Salluſtij ſententiam,orta occidere, & aucta ſeneſcere, ac iuxta illud philoſophorum,generata corrumpi omnia. Nam in diuino illo Platonis dialogo, qui de Vniuerſitate, vel Timęus inſcribitur, hanc eſſe ſummam rerum diuiſioné colligimus:quæcũque ſunt,aut eſſe ſenſui,aut rationi,& intelligentiæ ſubiacentia:quæve ſenſui,ſemper fieri, mutaríque,ac nunquam in eodé ſtatu eſſe:quę verò intelligentiæ & rationi,vt ſunt formę illæ rerũ,quas Ideas appellat,ſemper eſſe in eodem ſtatu ac nũquam fieri, eſſéque veras res:cùm hæc corruptibilia & mortalia verarũ rerũ potius vmbræ exiſtimandæ ſint,& imagines,quàm veræ ipſæ res:perinde ac ſi in torrenti flumine impoſita turris vmbram & imaginem in flumen reiiciat, ſemper quidé in ipſo fieri ductam, nunquam in eodem ſtatu cõſiſtentem. Quamobrem arguit à maiori, verba omnia interitui eſſe obnoxia,cùm nos noſtráque omnia,eáque maximè,quę immortalia penè credim⁹(vt erat apud Romanos portus ille Lucrinus,Põtináque palus) morti debeãtur. *Siue receptus terra Neptunus*)Vtitur repetitione bimembri,trimẽbris vim habẽti propter copulã interpoſitã,ſterilíſq; diu palus,quæ recipit illud,ſiue, ac ſi dixiſſet,ſiue ſterilis palus. Eodẽ repetitionis genęre in Odis,

„ *Fruſtra cruento Marte carebimus,*

,, *Fractiſque rauci fluctibus Adriæ,*
,, *Fruſtra per autumnos nocentem*
,, *Corporibus metuemus Auſtrum.*

Vbi copula recipit illud, fruſtra, ac ſi dixiſſet, fruſtra rauci fluctibus Adriæ. *Siue receptus terra Neptunus*) Ab enumeratione plurium particularium, id eſt, ab exemplo (ita enim hoc genus argumentationis appellat Ariſtoteles in primo Rhetoricorum) arguit, non ſolùm verba morti eſſe obnoxia, quæ ſæpe cum ſtatuum mutationibus, regnorúmque euerſionibus vnà intereunt: ſed etiam ea, quæ diuturniora videntur. deſcribit autem per circunlocutionem portum, qui nihil aliud eſt, quàm mare terreſtri ſinu interceptum, quo fluctus ventorum impetu obtruſi propulſantur. *Neptunus*) Poſuit Neptunum pro mari eo tranſlationis genere, ex quo Cicero libro tertio de Oratore hæc eſſe ait, Cererem pro frugibus, Liberum pro vino, Neptunum pro mari. *Aquilonibus arcet*) Poſuit Aquilonem pro omnibus ventis. Eſt enim maximè procelloſus, de quo ita Virgilius:

,, *Talia iactanti ſtridens Aquilone procella*
,, *Velum aduerſa ferit.* Vnde in Odis impotenté appellat, hoc eſt, q̃ potentiſsimum. *Regis opus*) Regale opus.

Sterilíſque diu palus) Diu ſterilis, dũ fuerat palus. intelligit autem Pontinam paludem, quam poſtquã exiccauit Cornelius Cæthegus, aratíque voluit, tot prouetus reddidit: vt iis facilè vicinæ vrbes ali potuerint: vt interpretãtur cõmentatores. *Aptáque diu remis*) Dum fuerat palus. Cymbis enim traiici ſolitam veriſimile eſt. *Vicinas vrbes alit, & graue ſentit aratrũ*) Poſtquã exiccata eſt, aratríq; cœpta. *Seu curſum mutauit iniquũ frugibus amnis doctus iter melius*) Tyberim deſignat, qué deriuauit Auguſtus quà Horatij tẽporibus influebat: cũ antea per velabrum flueret: vt Acron & Porphyrio interpretantur. *Doctus iter melius*) Nõ dixit bonũ poſteriorẽ curſum, ma lũ verò priorẽ: ſed vſus eſt cõparatiuo, melius, licet priorẽ cuſum frugibus iniquũ dixerit. eodẽ modo & in Odis,

,, *Quò nos cunque feret melior fortuna parente.* Et alibi:

,, *Nec rigida mollior æſculo,*
,, *Nec Mauris animum mitior anguis.*

Dixit autem, iter melius, cùm antea maximè frugibus eſſet iniquus eius curſus ex crebris inũdationibus. Attribuit autem ſenſum rei inanimatæ, dum ait, doctus: eodẽ modo & in epiſtolis,

,, *Addit opus pigro riuus, ſi decidit imber,*
,, *Multa molle docendus aprico parcere prato.*

Mortalia facta peribunt) Vnde apud Ciceronem pro M. Marcello: Nihil eſt opere, aut manu factum, quod non conficiat & conſumat vetuſtas. His autem verbis concludit ſuperiora, propoſitioni iam poſitæ, debemur morti nos noſtráque, referens concluſionem. *Nedum ſermonum ſtet honos, & gratia viuax*) Quaſi dicat, qui magis interitum pertimeſcunt, quàm & Lucrinus portus, & Pontina palus: dixit autem, ſtet, quia dicturus eſt,

,, *Multa renaſcentur, quæ iam cecidêre, cadéntque,*
,, *Quæ nunc ſunt in honore vocabula.*

Per antitheſim quandam: ſtare enim, & cadere oppoſita ſunt. Multa verba renaſcentur, quæ iam cecidêre vt priſca ferè, ac vetuſta, & ab vſu quotidiani ſermonis iam diu intermiſſa: vt erant proles, ſoboles, effari, nuncupari, opinari, reri, quæ tempore Ciceronis renouari cœpta ſunt, & à quibuſdam aliquando vſurpari, vt opinari, & reri à Catulo: vt Craſſus apertiſsimè teſtatur in tertio de Oratore. *Cadéntque multa vocabula, quæ nunc ſunt in honore*) Vt hæc eadem ſoboles, proles, effari, nuncupari, opinari, reri, quę cùm aliquandiu in vſu fuiſſent, mox neglecta, & deinde rurſus vſurpata receptáque ſunt. Ex præteritorum autem cognitione de futuris etiam iudicamus. Nam ſi multa nomina præteritis ſeculis ciderunt, multa etiam delebit futura ætas. *Si volet vſus*) Omnia ad conſuetudinem refert, & vſum, qui, vt Cicero ait, omnium magiſtrorum præcepta ſuperat, à quo recepta eliguntur, repudiata reiiciuntur. Vnde in ſecundo Epiſtolarum verborum genitorem appellat, dum ait:

,, *Adſciſcet noua, quæ genitor produxerit vſus.*

Quemadmodum enim & in veſtimentis vſum, & conſuetudinem ſequimur, vt iis vtamur, quæ vſu probentur, ab iis abſtineamus, quæ improbẽtur: ita & in verbis, quibus res ipſas veſtimus, vſui conſentanea amplectemur aliena ſpernentes. Vſus enim, vt ait M. Tullius, eſt optimus dicendi magiſter. *Quem penes*) Apud quem vſum eſt arbitrium, vt ſuo arbitratu noua admittat, & vetuſta renouet, & quædam etiam tollat. loquendi enim ratio à communi & vulgari vſu quærenda eſt. Vnde Alcibiades apud Platonem à vulgo ſe rectè loquendi rationẽ didiciſſe ait: cui etiam Socrates aſſentitur, huius quidem rei vulgares homines idoneos præceptores videri, & meritò in hoc genere doctrinæ laudandos. Atque ideo Ariſtoteles ait, à communi ſermonis conſuetudine verba ſeligenda, orationémque componendam, vt artificiũ occultetur. *Et ius & norma loquendi*) Poteſtas, & regula loquendi. Eſt autẽ tranſlatio ſumpta à maioribus magiſtratibus. Multi, vis, legunt: Ego & ius, in vetuſtis exẽplaribus & legi & approbo: vt magis in eadẽ trãſlatione continuet orationem, quod monet Quintilianus.

Res geſtæ Regúmque, ducúmque, & triſtia bella,
Quo ſcribi poſſent numero monſtrauit Homerus.
Verſib⁹ impariter iũctis querimonia primũ,
Poſt etiã incluſa eſt voti ſententia compos.
Quis tamẽ exiguos Elegos emiſerit author,
Grãmatici certãt, et adhuc ſub iudice lis eſt.
Archilochũ proprio rabies armauit Iambo.
Hunc ſocci cœpêre pedẽ, grãdéſq; cothurni
Alternis aptũ ſermonibus, & populares

Vincentē ſtrepitus, & natū rebus agendis.
Muſa dedit fidibus diuos, pueróſque deorū,
Et pugilē victorē et equū ī certamine primū
Et iuuenum curas, & libera vina referre.
Deſcriptas ſeruare vices, operúmq; colores
Cur ego ſi nequeo, ignoróq;, Poëta ſalutor?
Cur neſcire pudēs praue, quā diſcere, malo.

In tres partes elocutionem poeticam partitam diximus, in eum, quem characterem Græci vocant, in verba, & in verſuum numeros. Cùm verò ſuprà duas priores partes abundè tractauerit: nunc ordinem ſecutus, de variis carminum generibus præcipit, quid ſcilicet cuique conueniat. Incipit verò ab heroico, tanquam ab excellentiori, in quo grauiora perſcribūtur. Ait autem primùm eo carmine res geſtas ſummorum, & præſtantiſsimorum regū, ac fortiſsimorum populorum bella Homerum decantaſſe, & poſteritati etiam modum præſcripſiſſe, quem ante oculos ſibi proponerēt in huiuſmodi rerum narrationibus. Neq; enim in hac ſcriptione alio vllo metri genere, neq; ſimplici, neque pluribus mixto, nos vti poſſe præcipit Ariſtoteles, cū & ampliſsimū ſit, & grauiſsimum ferè omnium. *Res geſtæ*) Non vt geſta ſunt, ſed vt geri potuerūt. Non enim differt ab hiſtorico poeta carmine, vel ſoluta oratione, vt inquit Ariſtoteles, ſed quòd hic quidē res geſtas, ille, vt geri potuerūt, exponat. Vnde ſunt, qui Lucanum è numero poetarum excludant, ad hiſtoricorúmque transferant. Nam ciuilis hiſtoria æquè erit hiſtoria, ſi ſoluta oratione, ac ſi verſib⁹ perſcribatur. res autem geſtas nō tam belli tēpore intelligit, quàm reliquo. Neque enim ſemper bella à poetis deſcribuntur: vt apud Homerum in Odyſſea, apud Virgilium in ſex prioribus libris ad imaginem Odyſſeæ conſcriptis, in quibus AEneæ nauigatio continetur. *Regúmque ducúmque*) Siue à regibus illæ geſtæ ſint, ſiue à regum ducibus,

quorum geſta regibus tribuuntur, quibus verbis tangit materiam heroici carminis, in quo, vt inquit Ariſtoteles, præſtantes imitamur. *Et triſtia bella*) Mœrorem, & triſtitiam afferentia: vnde & in prima Ode à matribus deteſtata appellat. *Quo ſcribi poſſent numero*) Id eſt, vt commodè & decenter poſſent. Nec enim aliud genus carminis decere narrationem ex Ariſtotele demonſtrauimus. *Numero*) Certis enim quibuſdã numeris verſus componuntur. Vnde & hexametros appellamus, & pentametros, & ſenarios, & trimetros: heroicum verò intelligit hoc in loco, quo primùm Homerus heroum laudes celebrauit. *Verſibus impariter iunctis*) Oſtendit quid elegiis primùm cõuenerit, quídve poſtea de his vſus attulerit. Ait autem iis prius lamentationes, deinde etiam proſperos euentus perſcriptos: vt amantum victorias apud Ouidium,

„ *Ite triumphales circum mea tempora lauri:*
„ *Vicimus, in noſtro eſt ecce Corina ſinu,* Et
„ *Dicite Io Pæan, & Io bis dicite Pæan:*
„ *Decidit in caſſes præda petita meas.*

Sed circumſcriptione elegiacos verſus deſignat à pedis imparitate, de qua Ouidius in primo Amorum,

„ *Sex mihi ſurgat opus numeris, in quinq; reſidat.* Et in. iij.
„ *Venit odoratos elegia nexa capillos,*
„ *Et puto pes illi longior alter erat.*

Querimonia primùm) Vnde etiã miſerabiles appellat in Odis, & Ouidius flebile carmen. Quo genere Liuiæ conſolationem de morte Druſi, Triſtium, & de Ponto libros reliquit idem Ouidius. *Poſt*) Temporum ſucceſsione, inquit, vſus approbauit: vt in elegia voti cõpos ſententia, vt diximus, concluderetur. *Quis tamen exiguos elegos emiſerit author Grammatici certant*) Deridet nimiam grammaticorum diligentiam in rerum inuentoribus perquirendis, quibus nos etiam hanc quæſtionẽ relinquimus: ne ſimul ab Horatio derideamur, ſi diutius inquiramus, quínam hoc genus carminis adinuenerint. *Sub iudice lis eſt*) Hoc eſt nondum ſententia lata eſt.

Eſt autem prouerbialis metaphora,à ius dicentibus ſumta. *Exiguos*) Siue heroici carminis magnitudinem reſpiciens exiguos appellauit: ſiue inanes, quòd inania quædã in lamentationibus iactentur. *Crammatici certant*) Alij alium aſſerentes ſumma inter ſe contentione.

Archilochum proprio rabies armauit iambo) Nunc de tragœdiarum, & comœdiarum numero loquitur. Ait autem iambis ſcribendas: quòd ſint alternis ſermonibus aptiſsimi, in agendíſque rebus quaſi nati: cùm in differẽdo, vt ait Ariſtoteles, quadã facilitate naturaliter fluant, &, vt ait Cicero, natura incurrant in orationem, ſermonémque noſtrum. Qua de cauſa fit, vt hi potiſsimũ propter ſimilitudinem veritatis adhibeantur in fabulis: cùm hoc proprium eſſe debeat ſermonum viciſsitudini, quæ præcipuè in comœdia, & tragœdia requiritur. Sed licet eodem genere carminis, & comœdia & tragœdia componatur: non tamen eadem ratione eſſe debebit iambus in comœdia, & iambus in tragœdia: ſed ita vt alter ab altero ex ſono, & compoſitione ipſa maximè differat: vt cùm vtriuſque vnus ſit numerus, diuerſa tamen & diſsimilis ſit compoſitio, & harmonia. Quod à Virgilio videmus diligentiſsimè obſeruatũ: qui cùm eodem genere carminis Bucolica, AEneidémque conſcripſerit, tamen ea eſt inter vtrumque opus differentia, vt penè aliud, atque aliud videatur,

,, *Indignatur enim priuatis, ac prope ſocco*
,, *Dignis carminibus narrari cœna Thyeſtæ*:

Non quòd minimè ſit in comœdia idem iãbus, ſed quòd huius verborum, & ſententiarum grauitatem ex ipſa etiã pronunciatione parere diuerſum quid videamus. *Rabies*) A canibus translatione ſumpta, quòd maiorem vim habet, quàm ſi dixiſſet, indignationem. Eodem modò latrare dicuntur homines, cùm per indignationẽ loquuntur. Vnde Electra apud Sophoclem de matre irata τοιαῦθ' ὑλακτεῖ inquit, & Cicero de Claris Oratoribus, Latrant enim iam, inquit, quidàm oratores, non loquuntur. Indignabatur verò Archilochus maximè, ſe à Socero

filiæ connubio, iam antea ſibi deſponſatę, repudiatum.

Armauit) Vnde Ouidius hos verſus eadem tranſlatione tela appellat, quibus Archilochus in Lycambem impetum fecerit,

,, *Tincta Lycambæo ſanguine tela feram.*

Aptiſsimum enim eſt hoc genus carminis ad cõtumeliã, à quo nomẽ ſumpſit, quòd eo plerunq; veteres ἰαμβίζειν id eſt, conuiciari inuicem, ſoliti ſint, vt Ariſtoteli placet.

Proprio) A ſe inuento. Vnde etiam Archilochium carmen dicitur, de cuius compoſitione infrà,

,, *Syllaba longa breui ſubiecta vocatur Iambus,*

Hunc Socci cœpere pedem) Comœdiam intelligit à genere calciamenti, quo humiliores perſonæ vti ſolent, ad Tragœdiæ differentiam, à qua comœdia in hoc differt, vt inquit Ariſtoteles, quòd humiliores perſonas imitatur: cùm tragœdia actionis illuſtris imitatio ſit. Vnde & paulo pòſt,

,, *Indignatur item priuatis, ac propè Socco*

,, *Dignis carminibus narrari cœna Thyeſtæ.*

Grandeſque cothurni) Item à genere calciamenti deſignat tragœdiam, quo publicæ perſonæ, vt reges, induebantur. Quare & Ouidius in tertio Amorum eam ita deſcribit,

,, *Venit & ingenti violenta Tragœdia paſſu,*

,, *Fronte comæ torua, palla iacebat humi.*

,, *Læua manus ſceptrum latè regale tenebat,*

,, *Lydius apta pedum vincla cothurnus erat.*

Vnde Cothurnus pro grauiori genere inuentionis accipitur: vt,

,, *Sola Sophocleo tua carmina digna Cothurno.*

Grandes) Propter perſonarum, & rei etiam grauitatem, qua à comœdia diſtinguitur tragœdia, vt diximus. Altera enim humiliores, altera præſtantiores imitatur.

Alternis aptum ſermonibus) Reddit rationem, quare hoc potiſsimum genus carminis in tragœdiis, & comœdiis adhibitum fuerit. ait autem propterea adhibitum, vel quòd ſit aptiſsimum alternis ſermonibus, & ad rerũ

actionẽ quaſi natum, cùm in loquendo naturaliter fluat: vel quòd vincat ſtrepitus populares. *Alternis aptum ſermonibus*) De qua re ita Ariſtoteles in Poetica: Itaque elocutioni iam conſtitutę natura ipſa proprium adinuenit metrum. Maximè enim ſermonibus aptum alternis iambicum eſſe argumento ſit, quòd in diſſerendo plurimi ſanè Iambici, rariſsima verò hexametra mutuo in ſermone à nobis proficiſcuntur. *Et populares vincentem ſtrepitus*) Quare Horatius Iambum vincere ſtrepitus populares dixerit, alij aliter ſentiunt. Sunt enim, qui ad tragœdiam tantummodo referant, intelligẽtes Iambum in ea adhibitum adeò eſſe ſonorum & grauem, vt quaſi ſtrepitus populi ſuperare videatur. Qui quanto in errore verſentur, Ciceronis verba declarant in Oratore ad Brutum, cùm ait, Iambũ frequentiſsimum eſſe in iis, quæ demiſſo, atque humili ſermone dicuntur. Si igitur in demiſſo, atque humili qua ratione ex grauitate populares ſtrepitus ſuperaret, clamoréſque vinceret? Sunt qui ita delectare populũ dicant actiones tragœdiarũ & comœdiarũ, quæ Iambis perſcribi ſolẽt, vt cùm primũ videat actores in ſcœna, ſtatim ſtrepitũ cõprimat, ad audiendúmque animũ intendat: quod in principio actionum fieri ſolet. Sunt, qui ad differentiam aliarum recitationum dictum putant, quæ minimè Iambis, ſed alio carminum genere perſcriptæ ſunt: quaſi inferre voluerit Horatius, populũ intentiori animo ſtrepitu ſedato tragœdias & comœdias ſpectare, quarũ proprius eſt Iambus, quàm reliquas actiones. Ego Horatium exiſtimarem ad differentiam earum comœdiarum & tragœdiarum, quę minimè iambis ſcriberentur, cùm ad hoc in primis reſpiceret, dixiſſe, iambum vincere, hoc eſt, ſedare populi ſtrepitus, & exſibilationes: vt ſignificare voluerit, eas comœdias & tragœdias explodi ſolitas, ac derideri, quæ minimè iambis: eas verò ſedato ſtrepitu, attentiſsimo animo audiri, quæ iambis perſcriberentur, tanquam perfectiſsimas. Vnde Ennium, & Accium infrà ironicè deridet, quòd in eorum comœdiis, & tragœdiis perrarò iambos adhibuerint:

vt ſit ſenſus,tragœdias, & comœdias iambis perſcriptas vincere, & ſedare ſtrepitus populares, attentéque ſpectari: alio verò carminum genere compoſitas exibilari,& explodi,tanquam ineptas, atque ideo minimè ſedantes populi ſtrepitus:vt per illa verba, populares vincentem ſtrepitus, demonſtrare voluerit, tragœdias & comœdias, ſimul ac agi inciperētur,ex primo quaſi verſu,ſi eſſent iambis perſcriptæ,ſedare populi ſtrepitus,ſin alio carminum genere,eoſdem excitare cum ſtrepitu, & clamore potius,quàm vincere: Vnde primas comœdiarũ partes iambis perſcripſiſſe Terentium animaduertimus, quòd hac potiſsimùm ratione ab eo factum iudicarem. Hanc noſtram interpretationem eruditorũ iudicio examinandam committimus,gratias habituri,ſi quis nos in hac re aberrantes in rectam intelligendi viam reduxerit. *Et natum rebus agendis*) Quòd natura incurrat in orationem,ſermonémque noſtrum. qua de cauſa fit,vt is propter ſimilitudinem veritatis adhibeatur in fabulis, hoc eſt in tragœdia,& comœdia:vt perſonarum ſermones,quaſi ſoluta oratio, naturaliter fluere videatur. *Muſa dedit fidibus diuos,puerósque deorum*) Muſa conceſſit hanc præcipuè materiam Lyricis vatibus diuos, puerósque deorum,& quæ ſequuntur:deſcribit autem Lyricos poetas per chordas Lyrici inſtruméti, hoc eſt,per fides:eodem modo & in epiſtolis,

,, *Fidibus ne Latinis*
,, *Thebanos aptare modos ſtudet.*

Diuos) vt Horatius in ea Ode:

,, *Mercuri facunde nepos Athlantis.*

Puerósque deorum) Filios more Græcorum: eodem modo & in Odis,

,, *Dicam & Alciden,puerósque Ledæ:*
,, *Hunc equis,illum ſuperare pugnis*
,, *Nobilem.*

In qua Ode & deorũ laudes, eorúmque, qui ex ipſis geniti ſunt,& in certamine equeſtri victorum, & pugilum continentur. *Puerósque deorum*) vt Apollinē,& Dia-

nam, Iouis & Latonæ filios, in carmine ſeculari, & in ea Ode,

,, *Dianam teneræ dicite virgines:*
,, *Intonſum pueri dicite Cynthium.* Et in ea,
,, *Diue, quem proles Niobea magnæ.*

Pugilem victorem) Vt Pyndarus in Olympiis, in pluribus locis. *Et equum certamine primum*) Id eſt victorem equeſtrem: vt in prima Ode idem Pyndarus, in qua Hieronem Syracuſanum equeſtrem victorem in Olympio certamine ſummis effert laudib⁹. Hæc verò omnia ſcribit Horatius in Odis à Pyndaro obſeruata, dũ ait:

,, *Seu deos, regéſque canit, deorum*
,, *Sanguinem, per quos cecidêre iuſta*
,, *Morte centauri, cecidit tremendæ*
,, *Flamma Chimeræ.*
,, *Siue quos elæa domum reducit*
,, *Palma Cœleſtes, pugilémve equúmve*
,, *Dicit, & centum potiore ſignis*
,, *Munere donat.*

Et iuuenum curas) Amores: propriè autem locutus eſt, quòd amorum curæ cor vrant: vt

,, *At regina graui iamdudum ſaucia cura*
,, *Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.*

Referuntur autem iuuenum amores ab ipſo Horatio cũ pluribus in locis, tùm in ea ode quæ incipit:

,, *Quis multa gracilis te puer in roſa.* Et in ea altera:
,, *Lydia dic, per omnes*
,, *Te deos oro, Sybarim cur properes amando*
,, *Perdere.*

Et libera vina) Conuiuia more Græcorum, qui non conuiuia, ſed ſympoſia, id eſt compotationes, appellant. Vnde & infrà vinum diurnum pro conuiuiis dixit à mane incipientibus. Libera autem appellat, vel quòd fiant liberè inter amicos, vel quòd liberè in his loquamur. hec autem Anacreontem celebraſſe memoriæ proditum eſt. Vnde in ea Ode, quæ incipit, Scriberis Vario, ita de officio Lyricorum poetarum ſcribit Horatius,

,, *Nos conuiuia, nos prælia virginum*
,, *Sectis in iuuenes vnguibus acrium*
,, *Cantamus vacui, ſiue quid vrimur.*
,, *Non præter ſolitum leues.*

Conuiuia autem celebrauit Horatius Anacreontē ſecutus, ad ea homines inuitans, vt in ea Ode,

,, *Albus vt obſcuro detergit nubila cælo.* Et in ea,
,, *Vile potabis modicis Sabinum.* Et in ea,
,, *Nunc eſt bibendum, nunc pede libero*
,, *Pulſanda tellus.*

Deſcriptas ſeruare vices, operúmque colores) Cùm de carminum decoro tractauerit, id nunc minimè ignorādum iis affirmat, qui poetæ nomine, & ſalutatione digni volunt exiſtimari. Per deſcriptas autem vices, differentias carminum, & proprietates ſuprà deſcriptas intelligit: vt ſ. alio genere carminis in rerum geſtarum expoſitione, alio in lamentationibus, & querimoniis, alio in comœdiis, & tragœdiis, alio in victorum pugilum, equitúmve laudibus celebrandis, conuiuiíſque ac amoribus deſcribendis vtamur. Quod cùm animaduerteret Ouidius à ſe neglectum, in libris Faſtorum ita inquit:

,, *Quid volui demens elegis imponere tantum*
,, *Ponderis? Heroi res erat iſta pedis.*

Et in Ibin, quòd eodem elego inimicum deuoueat: cùm id potius Iambis conueniret:

,, *Prima quidem cœpto committam prælia verſu,*
,, *Non ſoleant quamuis hoc pede bella geri.*

Hoc verò præceptū diligentius ſub perſona Saphus ſeruauit, dicente ipſa,

,, *Flendus amor meus eſt: elegi quoque flebile carmen:*
,, *Non facit ad lachrmyas Barbitos vlla meas.*

Et Horatius in prima Ode ſecundi libri:

,, *Sed ne relictis muſa procax iocis*
,, *Ceæ retractes munera Neniæ:*
,, *Mecum Dioneo ſub antro*
,, *Quære modos meliore plectro.*

Et in primo ad Agrippam,

,, *Scriberis Vario fortis,& hoſtium*
,, *Victor Maonij carminis alite,*
,, *Quam rem cunque ferox nauibus,aut equis*
,, *Miles te duce geſſerit.*

Operúmque colores)Proprietates,& differentias intelligit,non ad verſuum rationem,quia de ea dixit, (deſcriptas ſeruare vices)ſed ad verborum,& dicendi rationem in vnoquoque inuentionis genere decenter accommodanda : vt tragœdia grauioribus verbis, & ſententiis , & violento illo orationis genere, humiliori comœdia cõponatur : dixit autem colores pro his proprietatibus, & differentiis.Nam quemadmodum picturæ colores præbent formam,alterámque ab altera diſtinguunt : ita etiã figuræ orationis ex verborum & ſententiarũ grauitate, non autem ex numero,tanquã colores,diſtinguunt grauiora poemata ab humilioribus,vt Æneidẽ à Bucolicis & Georgicis : Iliadem & Odyſſeam à Batrachomyomachia. *Si nequeo*) Vnde ſuprà.

,, *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam*
,, *Viribus,& verſate diu quid ferre recuſent,*
,, *Quid valeant humeri.*

Ignoróque) Impotentiæ ignorantiam adiunxit. Permulti enim inueniuntur, qui, etſi ſciunt quid conueniat in ſcribendo,minimè tamẽ id poſſunt exequi: inter quos Quintilianum reponendum, eruditorum eſt iudicium: qui licet oratoriam facultatem calluerit, ipſe tamen in ſuis declamationibus quemuis alium potius, quàm oratorem,præ ſe tulit. Sunt etiam,qui & nequeunt,& ignorant,de quibus in Epiſtolis:

,, *Scribimus indocti,doctíque poemata paſſim.*

Vtrumque hominum genus à numero poetarum excludit Horatius. Prius enim diſcere oportet ſcribendi rationem,tum vt ait Seneca,æſtimare ea,quæ aggredimur,& cum viribus noſtris conferre. Vnde Virgilius in Bucolicis cùm reges,& prælia perſcribenda ſuſcepiſſet : admonitum ſe ait ab Apolline, vt ab impari adhuc ſuis viribus prouincia ſuperſederet.

,, *Cùm canerem reges,& prælia:Cynthius aurem*
,, *Vellit,& admonuit:Paſtorem,Tytire,pingues*
,, *Paſcere oportet oues:deductum dicere carmen.*

Poeta ſalutor) Alludit ad matutinas ſalutationes, de quibus Martialis:

,, *Prima ſalutantes,atque altera continet hora.*

Poetæ verò nomen latè videtur patêre, vt in Conuiuio affirmat Plato,ſed propter rerum, quas ſcribunt poetæ, ſplendorem,atque excellẽtiam illis tantummodo attribuitur:quemadmodum etiam epopœia heroicis propter carminis magnificentiam quandam, quod præſtantiſsimum eſt, atque grauiſsimum. *Cur prauè pudens malo neſcire,quàm diſcere*) Rectiſsimè dixit, prauè pudens.nã pudor & verecundia laudantur, dum nos à vitiis,& ſceleribus abſtrahunt. Vnde Terentianum illud: Erubuit: ſalua res eſt.Nam, vt primo de Legibus ſapienter inquit Plato, non eſt turpe diſcere, ſi quid non probè ſe habet, in quo delinquit.nam hinc ſiquis non cum inuidia, ſed cum beneuolentia accipiat, remedium inuenitur. Cùm verò ab iis rebus,quæ ſunt in bonorum opinione,remorantur:omnino vituperantur: vt in ſimulanda ſcientia, diſsimulandâue ignorantia,quam in rebus omnibus Socrates, Apollinis oraculo ſapientiſsimus præ ſe tulit: cũ nihil aliud, quàm nihil ſe ſcire profiteretur. Quamobrẽ maiori in errore verſatur, qui prauè pudens diſsimulat ignorantiam, quàm qui, cùm morbo aliquo affectus ſit, morbum tamen celat,ſeque minimè curandum medicis prębet.nam ex hoc corporis,ex illo animi interitus prouenit.Vnde infrà eos carpit, ac deridet, quibus turpiſsimum videretur fateri ſe neſcire,quod nõ didicerint.Vnde ait Plato libro quinto de Legibus,nimium ſui ipſius amorem fugere quenque debere, ac meliores ſequi nullo rubore verecundiæ impeditum.

Verſibꝰ exponi Tragicis res comica nõ vult:
Indignatur item priuatis,ac propè ſocco
Dignis carminibus narrari cœna Thieſtæ.

Singula

Singula quæque locũ teneãt ſortita decẽter
Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratúſque Chremes tumido delitigat ore.
Et Tragicus plerũq; dolet ſermone pedeſtri.
Thelephus, & Peleus, cùm pauper, & exul
Vterque:
Proiicit ampullas, & ſeſquipedalia verba,
Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela.

Verſibus exponi tragicis) Exequitûr, quod leuiter attigerat de genere dicendi, & ratione verborum in comœdia, & tragœdia obſeruanda. Primò generatim affert regulã, exemplíſque eã probat: Deinde excipit, exceptionémq; illuſtrat exemplis: vt ſcilicet aliquanto humiliori in Tragœdia, grãdiori verò in comœdia genere orationis vtamur. quod ab oratoribus etiam ad poetarum imitationem ſeruandũ præcipit Tullius in Oratore, cùm ait: An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, & maximè tragicis concederem, vt ne omnibus locis eadem contẽtione vterentur, crebróque mutarent? nonnunquam etiã ad quotidianum genus ſermonis accederent? ipſe nunquam ab illa acerrima contentione diſcederem? Vt ſi in comœdia irat' Chremes introducatur, in tragœdia Thelephus & Peleus ambo miſeri, regnóque expulſi, quorum alterum vehemẽtioribus verbis, licet in comœdia, oportet vti, vt iracundiam præ ſe ferat, alteros demiſſioribus pro ſui ſtatus conditione, licet in tragœdia.

Verſibus exponi tragicis) Non quòd tragœdia etiam nõ ſit iambis perſcribenda, quemadmodum comœdia: Sed quòd tum genus dicendi elatius, tum altiorem carminis naturam ac vim tragœdia requirit, humilius comœdia. Differunt igitur & pedibus, & genere dicendi, vt Aldus Manutius Libro IIII. ſuæ grammaticæ pleniſsimè docet. *Indignatur item priuatis, ac propè ſocco Dignis car-*

minibus narrari cœna Thyeſtæ) Id eſt, non tragœdiam decentibus, in qua non priuatæ perſonæ, ſed publicæ, vt reges, introducuntur. Nam vt ait Quintilianus, ſua cuique propoſita eſt lex, ſuus cuique decor, nec comœdia in cothurnos aſſurgit, nec tragœdia ſocco ingreditur. *Priuatis*) Cuiuſmodi priuatæ perſonæ vtuntur, ad tragœdiæ differentiam, quæ non niſi illuſtres, ac publicas admittit.

Cœna Thyeſtæ) Pro tragœdiæ materia grauiori, & atrociori poſuit Thyeſtę cœnam per denominationem, contentum pro continenti: vtputa tragœdiæ argumentum pro ipſa tragœdia. Admonet autem hoc loco, quod & Cicero in tragœdia comicum vitioſum, in comœdia turpe tragicum. *Singula quæque locū teneant ſortita decenter*) Id eſt, vt decuerit. nam, vt ait Plato in Hippia maiore de pulchro, decorum adueniens facit, vt pulchra ſingula videantur, quibus adeſt. Et hoc in loco concludit regulam vniuerſalem de ratione dicendi in comœdia, & tragœdia ſeruanda. *Interdum tamen*) Excipit, quando grauioribus in comœdia, & humilioribus in tragœdia vti debeamus. *Et vocem comœdia tollit*) Id eſt, perſonæ in comœdia introductæ, continens pro contento: vt apud Terentium, O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni: vbi notat Donatus ex hoc præcepto exclamationē factam. *Iratúſque Chremes tumido delitigat ore*) Eum Chremetem videtur ſignificare, qui in Heautontimorumeno Terentiana, vbi Cliniç & Bacchidis amores intelligit, totum propemodum quintum actum expoſtulationibus, querimoniis, obiurgatione, minis conſumit.

Adelph. Act. Sce. 3.

Tumido ore) Vehementioribus, & inflatioribus verbis. dum vero ait, tumido ore, exprimit id, quod iracūdis accidere videmus: vt in primo Sermonum,

„ *Quid cauſæ eſt merito, quin illis Iuppiter ambas*
„ *Iratus buccas inflet?*

Et Tragicus plerumque dolet ſermone pedeſtri) Vt modò fecit de comœdia, prius attulit exceptionem, deinde eam illuſtrauit exemplis: ita de tragœdia facit, prius de humilioribus in ea verbis adhibendis locutus, Telephi,

& Pelei exemplo declarat quod dixerat. *Sermone pedeſtri*) Sermone humili,ſumpta à peditibus tranſlatione, qui ſunt equitibus inferiores. Vnde & equeſtris oratio grauior dicitur. *Proiicit ampullas, & ſeſquipedalia verba*) Demittit tumiditatem, & iracundiam: vt apud Euripidem inducitur pro ſui ſtatus conditione. *Ampullas*) Ampulla eſt vaſis genus oleàrij, quo in balneis vtebantur. Verùm quoniam, quando iraſcimur, inflatiores buccas, & tumidiores, quaſi ad formam ampullarum, facimus : ideo tranſlatiuè proiicere ampullas dicimur, cùm tumidiora verba relinquimus. Vnde & ampullari pro tumeſcere eadem tranſlatione dixit Horatius in Epiſtolis,

„ *Et tragica deſæuit, & ampullatur in arte.*

Seſquipedalia verba) Lõgiora, vt magnanimitas. appellat autem huiuſmodi verba ſeſquipedalia, tranſlatione ſumpta à menſuris, quibus ligna metiebantur. Vnde apud Cæſarem tigna bina ſeſquipedalia, paulùm ab imo præacuta. Quare, dum ait Telephum & Peleum proiicere ampullas, & verba ſeſquipedalia, artificioſe ille vtitur hoc verbo, ſeſquipedalia, quod certè ſeſquipedale eſt: hoc eſt longum, & plurimarum ſyllabarum, & compoſitum. Huiuſmodi verba dithirambico carmini aptiſsima eſſe ait Ariſtoteles, quod genus inflatum eſt & tumens. atque ideo cùm de deponenda tumiditate loqueretur Horatius, prudenter & artificioſè dixit Telephum & Peleum exules proiicere ampullas & ſeſquipedalia verba. ſignificat autem ſeſquipedale menſuram vnius pedis cum dimidio. *Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela*) Si curat tangere cor ſpectatoris: querela, ſua lamentatione. nam, vt dicet,

„ *Si vis me flere, dolendum eſt*
„ *Primùm ipſi tibi.*

Non ſatis eſt pulchra eſſe poëmata, dulcia ſunto,
Et quocũq; volẽt animũ auditoris agunto.

Vt ridentibus arrident: ita flentibus adſunt
Humani vultus. Si vis me flere, dolendū eſt
Primū ipſi tibi: tūc tua me infortunia lædēt
Thelephe, vel Peleu: malè ſi mãdata loqueris
Aut dormitabo, aut ridebo. Triſtia mœſtum
Vultum verba decent, iratū plena minarū,
Ludentem laſciua, ſeuerum ſeria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarū habitū, iuuat, aut impellit ad irā,
Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit:
Pòſt effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis abſona dicta,
Romani tollent equites, peditéſq; cachinnū.

Coniunctim ſequitur pręceptum de mouendis apud auditorem animi perturbationibus: vt non ſolùm ornata, & pulchra poemata videantur, ſed etiam dulcia, vt modò ad lętitiam, modò ad dolorem, modò ad cupiditatem, modò ad timorem compellant vel lectorum animos, vel auditorum. Eorum enim lectio, quę ſunt huiuſmodi, dulcior, gratiórque eſſe ſolet: quamuis ad lachrymas inducat aliquando, ac eloquentiæ viribus exagitet. Pulchra igitur intellige ad ornamenta, figuráſque orationis, quibus expolitum eſſe poema debet: dulcia ad affectiones animorum concitandas, eáſque maximè, quæ ad miſericordiam ſpectant. Nam vt in primo Rhetoricorū Ariſtoteles inquit, in ipſo luctu, ac lachrymis ineſt quidam ſenſus voluptatis: vt illud ſæpe apud Homerum,

„ *Et flendi dulcedine perculit omnes.*

Vnde Platonis in Philebo eſt ſententia, multos dolores plenos miris quibuſdam voluptatibus inueniri, cùm & ij, qui in tragicis ſpectaculis adſtant, dum delectantur, ſæpe etiam lugeant. Eſt autem tranſlatiuè dictum: eadẽ ratione & Marc⁹ Tullius in Oratore dulce orationis genus appellat, quod ad laudem, & vituperationem pertinet. *Et quocunque volent animũ auditoris agunto*) Declarat, quænam ſint dulcia gratáque poemata, quæ ſcilicet poſſunt mentes allicere, voluntates impellere quò velint, vnde autem velint deducere. *Vt ridentibus arrident, ita flentibus adſunt humani vultus*) Nã inquit Horatius, quemadmodum ridentibus arridere ſolemus, ita & flentium miſeremur, eorúmque calamitatibus in lachrymas, & fletum inducimur: quod apertius declarat, dum ait,

,, *Si vis me flere, dolendum eſt*
,, *Primùm ipſi tibi.*

Hoc autem facillimè conſequemur, ſi ita animis noſtris habitum introducendarum perſonarum induerimus, vt vniuſcuiuſque calamitates, quaſi proprias eſſe ducamus. Nam, vt inquit Ariſtoteles, ij maximè ſuapte natura perſuadent, qui perturbationibus animi commoti ſunt. Vnde fit, vt exagitatus exagitet, perturbétq; veriſsimè perturbatus. Nullo enim modo fieri poteſt, inquit apud Ciceronem Antonius, vt doleat is qui audit, aut oderit, aut inuideat, aut pertimeſcat aliquid, aut ad fletum, miſericordiámque deducatur: niſi omnes hi motus, quos orator illi adhibere volet, in ipſo oratore impreſsi, atque inuſti videbuntur. Neque enim aliter Didonem amantem, Iunonem indignãtem, Euriali matrem mœrentem formaſſet Virgilius, niſi hos omnes motus prius ipſe animo, vt proprios concepiſſet, ac protuliſſet. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igni, ignem concipere poſsit: ſic nulla mens eſt ad comprehendendam vim parata, quæ poſsit incendi, niſi inflammatus poeta ad eam, & ardens acceſſerit. *Ipſi tibi*) Poetæ, & authori, qui illum dolorem intimis ſen-

ſibus conceperis. *Tunc tua me infortunia lædent Telephe, vel Peleu*) Cùm ille qui te introduxerit, doloré tuũ tanquam proprium in animo conceptum ſub tua perſona expreſſerit. *Malè ſi mandata loqueris*) Ab ipſo authore te introducente malè concepta, & malè tibi tradita, cùm illis minimè interius ingemuerit. Quare tunc aut dormitabo faſtidio defatigatus, aut ridebo poetæ inſcitiam rationem perſonarum minimè ſeruãtis. *Aut dormitabo*) Simile quiddam adhibet M. Tullius in Callidio deridẽdo: quòd res atrociores frigidè admodum dixerit, his verbis: Niſi fingeres, inquit, Callidi, tu iſta ad eum modum narrares? Somnum, me hercle, iſto loco vix tenebamus. *Triſtia mœſtum vultum verba decent*) Poſt reprehenſionem affert regulam ſeruandam in ſermonibus perſonarum in fabulis introducẽdarũ: vt dulcia & grata poemata efficiamus, animúmque auditoris quò velimus facillimè impellamus: ait autem mœſtitiæ triſtia verba accommodanda, vt fecit Virgilius ſub matris Euriali perſona,

„ *Hunc ego te Euriale aſpicio, tu ne illa ſenectæ.*
„ *Sera meæ requies potuiſti linquere ſolam*
„ *Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum*
„ *Affari extremum miſeræ data copia matri?*

Qua quidem in lamentatione non minorem Virgilium concepiſſe dolorem exiſtimandum eſt, quàm quem ipſam decuerit. Quid apud eundem de Mezentij? Quid de Euandri? Quid denique de Didonis morituræ querimoniis dicam? Aduertendum tamen eſt non parum differre inter ſe publicarum perſonarum, vt Didonis, & Euandri, & humiliorum & priuatarum, vt Euriali matris lamentationes. Adhibentur enim in publicis regia quædam: vt in Didone:

„ *Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi.* Et illud,
„ *Proh Iuppiter ibit*
„ *Hic, ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?*
„ *Non arma expedient? totáque ex vrbe ſequentur?*
„ *Diripiéntque rates alij naualibus? ite,*

,, *Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.*

Quæ in priuatis deſiderantur. Non enim penitus ſuccũbunt dolori: ſed poſt lachrymas ad libidinem vlciſcendæ iniuriæ conuertuntur. *Mœſtum vultum)* Qui eſt imago ipſius animi. In vultu enim, atque in oculis animus inhabitat. *Iratum plena minarum)* Locus admonet, vt qualis oratio indignantium eſſe debeat, breuiter explicemus. Ea igitur neceſſe eſt initium abruptum habeat: quoniam ſatis indignantibus leniter incipere minimè conuenit. Ideo apud Virgilium Iuno ſic incipit in ſeptimo,

,, *Heu ſtirpem inuiſam, & fatis contraria noſtris*
,, *Fata Phrygum!*

Nec initium ſolum tale eſſe debet, ſed omnis oratio & breuibus ſententiis, & crebris figurarum mutationibus debet, velut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. Vnde apud eundem Virgilium ibidem initium ab ecphoneſi ſequũtur breuiſsimę interrogationes,

,, *Num Sigæis occumbere campis?*
,, *Num capti potuere capi? Num incenſa cremauit*
,, *Troia viros?* Deinde ſequitur hyperbole:
,, *Medias acies, medióſque per ignes*
,, *Inuenêre viam.* Deinde ironia,
,, *At credo mea numina tandem*
,, *Feſſa iacent: odiis aut exaturata quieui.*

Deinde auſus ſuos inefficaces queritur,

,, *Per vndas*
,, *Auſa ſequi, & profugis toto me opponere Ponto.*

Secunda poſt hæc hyperbole,

,, *Aſſumpta in Teucros vires cœlíque maríſque.*

Inde diſperſæ querelæ,

,, *Quid ſyrtes, aut ſcylla mihi, quid vaſta charybdis*
,, *Profuit?* Iungitur inde argumentum à minore, vt pathos augeatur,

,, *Mars perdere gentem*
,, *Immanem Lapithum valuit.* Minor ſcilicet perſona ideo ſequitur,

„ *Aſt ego magna Iouis coniunx.* Deinde cùm cauſas quoque contuliſſet, quanto impetu Dea dixit?

„ *Infœlix quæ memet in omnia verti!*

Nec dixit, non poſſum perdere AEneam, ſed, vincor ab AEnea. Deinde confirmat ſe ad nocendũ: & quod propriũ eſt iraſcentis, etſi deſperet perfici poſſe, támen impedire contenta eſt,

„ *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.*
„ *Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,*
„ *At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.*
„ *At licet amborum populos excindere regum.*

Poſt hæc vltimo, quod irati libenter faciunt, maledicit,

„ *Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere virgo.*

Et protinus argumẽtũ à ſimili cõueniẽs ex præcedẽtibus,

„ *Nec face tantùm*
„ *Cyſſeis prægnans ignes enixa iugales.*

His & ſimilibus figuris oportet variare indignantiũ orationem, eámque ſæpe mutare: quia ira, quæ breuis furor eſt, non poteſt vnum continuare ſenſum in loquendo. *Iratum plena minarum*) Vt ſub perſona Neptuni apud Virgilium,

„ *Tantáne vos generis tenuit fiducia veſtri?*
„ *Iam cœlum, terrámque meo ſine numine venti*
„ *Miſcere? & tantas audetis tollere moles?*
„ *Quos ego! ſed motos præſtat componere fluctus.*
„ *Pòſt mihi non ſimili pœna commiſſa lueris.*

Minarum) Non minarũ ſolùm, ſed conuitiorum, & contumeliarũ plena intellige. *Ludentem laſciua*) Vt,

„ *Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis*
„ *Túque, puérque tuus, magnum & memorabile nomen,*
„ *Vna dolo diuûm ſi fœmina victa duorum eſt.*

Seuerum ſeria dictu) Vt ſub regis Latini perſona ſæpe apud Virgilium, & ſub perſona Vlyſsis apud Ouidium in tertio decimo Metamorphoſeos ſub his verbis,

„ *Si mea cum veſtris valuiſſent vota Pelaſgi,*
„ *Non foret ambiguus tanti certaminis hæres,*
„ *Túque tuis armis, nos te poteremur Achille.*

Format enim) Quia inquit natura prius format nos intus in animo ad omnem habitum fortunarũ, ideò pòſt effert animi motus interprete lingua: hæc omnia verò ad illud pertinent, vt doceat, qua ratione poemata dulcia efficiantur, agántque quò velint animos auditorum. In hac autem parte concludens quod dixerat, refert ſingula ſingulis: ad illud enim, ludentem laſciua, infert, iuuat: ad illud Iratum plena minarum, aut impellit ad irã: ad illud, ſeuerum ſeria dictu, aut ad humum mœrore graui deducit: ad illud, triſtia mœſtum vultum verba decent, angit. *Iuuat*) Intus. Prius enim intus lætitia quædam à nobis concipienda eſt, quàm lætitiæ exprimamus effectus. *Impellit ad iram*) Intus. Prius nos ad iram, qua poſtea commoti, & inflammati iratis plena minarum verba tribuimus. *Aut ad humum mœrore graui deducit*) Hoc eſt, ad oſtendendam grauitatem accommodato. Vultum enim demittunt ſeueriores, quaſi mœrentes, ſempérque ſe cogitabundos præ ſe ferunt: qualem Ouidius in XIII. Metamorphoſeos depingit Vlyſſem his verbis,

„ *Finierat Telamone ſatus, vulgíque ſecutum*
„ *Vltima murmur erat, donec Laërtius heros*
„ *Aſtitit, atque oculos paulum tellure moratos*
„ *Suſtulit ad proceres, expectatóque reſoluit*.
„ *Ora ſono.*

Pòſt effert animi motus interprete lingua) Poſtquam nos formauit natura, inquit, intus ad omnem fortunarũ habitum, tunc à nobis conceptos animorum motus effert, exprimit lingua interprete: annotanda ſunt autem in his quatuor carminibus illa antitheta, prius & poſt, intus, & effert. *Si dicentis erunt fortunis abſona dicta, Romani tollent equites, peditéſque cachinnum*) Poſt legem traditam in poeſi ſeruandam conſtituit pœnam præter legem facientibus. Ait autem irriſos fore ab omnibus, qui decorum fortunarum in ſermonibus perſonarum minimè ſeruauerint, quòd etiam ab oratore haud negligendum docet tum Ariſtoteles in ſecundo Rhetoricorum,

tum ad eius imitationem M.Tullius in Oratore,cùm ait, nō omnem fortunam eodem aut verborum genere tractandam,aut ſententiarum.Oportet igitur vt cum rebus ipſis verba conſonent.Hanc tranſlationem, & ſententiā à Platone mutuatus eſt,qui ſub Lachetis perſona ita inquit,Nam quoties de virtute,vel de ſapientia quadam aliquem audio diſputantem reuera virū, dignúmque ſermonibus ipſis,mira quadam afficior voluptate,contemplans dicentem ſimul,ac dicta, quàm congrua inter ſe & cōſona ſint.Atque hic profectò vir muſicus eſſe mihi videtur,harmoniam ſuauiſsimam modulatus, non Lyram, neque iocularia quædam inſtrumenta,ſed vitam reuera contemperans concordia verborum & operum. *Tollent cachinnum*) Plus eſt,quàm ſi dixiſſet,ridebunt. Eſt enim cachinnus effuſior quidam riſus: vt oſtendat maximè ridiculū fore hæc negligentem. *Equites peditéſque*) Pro omnibus Romanis poſuit,cùm enim populū in claſſes Ser.Tullius diſtribueret,adhibuit decem & octo centurias equitum,reliqui erant aut legionarij, aut pedites, vt author eſt Dionyſius libro quarto Antiquitatum Romanarum. *Si dicentis erunt fortunis abſona dicta*) Dico tollent equites, peditéſque Romani cachinnum, ſi quæ dicuntur ab agentibus,erunt abſona fortunis dicentium, quod non ſolùm in fabulis,ſed in rebus etiam ipſis ſeriis minimè negligendum eſt.Hinc ait M.Tullius in Oratore,huius rei ignoratione non modò in vita,ſed ſæpiſsimè in poematis,& in oratione peccari. Vnde memoriæ traditum eſt,poſt cladem à Romanis acceptam in communi omnium fletu ridentem Annibalem conſpectum ab Heduo Aſdrubale grauiſsimè increpatum.

Intererit multū, Diuúſne loquatur,an heros
Maturúſue ſenex,an adhuc florēte iuuenta
Feruid⁹,an matrona potēs,an ſedula nutrix
Mercatórne vagus, cultórne virētis agelli:
Colch⁹,an Aſſyri⁹, Thebis nutrit⁹ an Argis.

Præceperat ſuprà, nō ſolùm pulchra & ornata poemata, ſed etiam dulcia eſſe debere, atque in hac ipſa re maximè eſſe neceſſarium perſonarum habitus & affectiones ſeruare, vt mœſto triſtia, irato minantia, ludenti laſciua, ſeuero ſeria accō modentur. Nunc enumerat cętera perſonarum genera in poeſi examinanda: vt ſunt ſubſtātiæ, ætates, fortunæ, ſtudia, nationes, patria. Alia enim verba diis, alia hominibus, rurſus verò hominibus, ex ætate alia iunioribus, alia ſenioribus: ex fortuna, alia dominis, alia ſeruis: ex ſtudiis, alia mercatoribus, alia agricolis: ex natione alia Colchis, alia Aſſyriis: ex patria, alia Thebanis, alia Argiuis attribuimus. Quoniā, vt inquit Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum, ſingula hominū genera, ſingulóſque habitus ſua quædā propriáq; conſequitur oratio. Genera autem intelligo, ſingulas ætates: vt puer, vir, ſenex, & mulier, & vir, & Lacō, vel Theſſalus. Habit⁹ verò intelligo, quibus vita hominū informatur. non enim quolibet habitu vita conformatur. Quare nos, vbi cæteri Dauus & Herus, vel Dauus & Heros, legūt & interpretantur: nos Diuus, & Heros reponimus: quam lectionem inueniri Aldus Manutius in hac re diligentiſsimus atteſtatur. Magis enim ſenſus quadrat, ſi diligēter ſubſequētia perpendantur. Gradatim enim Horatius perſonarū diuiſionē in fabulis introducendarū enumerat, quę ex ſubſtantia, aut diuinæ ſunt, aut humanę. Humanę rurſus differunt aut ætate, vt ſenex à iuuene: aut fortuna, vt dominus à ſeruo: aut ſtudiis, vt à mercatore agricola: aut natione, vt à Colcho Aſſyrius: aut patria, vt à Thebano Argiuus. quia niſi ita legatur, præter diuiſionem incōgruā, hoc etiam inſequetur, vt pars in diuiſione prætermittatur, de qua infrà præcipit, quod maximum vitiū eſt. Niſi enim hoc in loco diuinæ, & humanæ perſonæ differentiam adhibens intereſſe multùm dixiſſet Diuúſne loquatur an herus, quorſum infrà diceret?

,, *Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus*
,, *Inciderit.* Et paulo pòſt deum, & horoa coniungens,
,, *Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,*

„ *Regali conſpectus in aula nuper, & oſtro,*
„ *Migret in obſcuras humili ſermone tabernas.*

Præterea quorſum de domini & ſerui ex fortunæ varietate perſona diceret, cùm de ea intelligat in ſequēti carmine? An matrona potens, an ſedula nutrix, ſexu mutato ad ſatietatem fugiendam? Aut quid de tragica, & comica, vt putat Griffolus? quaſi minimè in tragœdia præter heroicas vllæ adhibeātur perſonæ: cùm adhiberi cōſtet ſumptas ab ætate, à fortuna, à ſtudiis, à natione, à patria, vt in Trachiniis apud Sophoclem ſenis perſonā videmus, in OEdipo Tyranno Polybi ſerui, mercatoris in Philoctete, chori Thebanorum ſenum in Antigone, Troadúmq; mulierū in Troadibus apud Euripidē. Diuū igitur, & heroa, legemus, & interpretabimur. Quòd autem dij in poemate introducantur, præter Horatij teſtimoniū, tragœdiæ ipſæ teſtātur, cùm & in Aiace Sophoclis, Minerua, & in Horeſte Euripidis, Apollo: in Hippolito Venus & Diana: in Andromacha, Thetis introducatur. de quibus in fabulis quando, & quomodo introducendis, loco ſuo copioſè dicemus: poſuit autem Heroa pro cōmuni hominū ſpecie; quam poſtea ſubdiuidet.

Maturúſne ſenex) De pueritiæ, adoleſcentiæ, virilitatis, & ſenectutis proprietatibus nihil dicam hoc tempore, ſed in aliud cōmodiſsimè reſeruabo. Maturum autem ſenem non in extrema ſenectute conſtitutū, ſed in ea ætate intelligit, quæ ad ſummū prudentiæ peruenerit, tranſlatione à frugibus ſumpta. Vnde & florentem iuuentutem ad ſenectutis differentiam dixit. Nam quemadmodum flores maturitati opponuntur, ita & ſenectus adoleſcentiæ. vnde & florem iuuentutis eodē modo ſæpiſsimè ſcriptores vſurpant. *Feruidus*) Ea enim ætas propter vbertatem ſanguinis feruet. Vnde Ariſtoteles ad Theodectē, Feruēt, inquit, iuuenes ætatis, naturæque facibus: frigent ſenes calore abſumpto, igniculíſq; reſtinctis. *Matrona potens, an ſedula nutrix*) Per matronam, & nutricem, ſexu ad fugiendam ſatietatem mutato, dominorum, & ſeruorum ex fortuna in Comœdia,

& Tragœdia introducendorum differentiam intelligit. Plurimùm etenim refert dominúſne, an ſeruus loquatur: quod ſeruatum à Terentio diligẽter in Andria, præcipuè ſub Daui, & Simonis peſona intueri licet. Matronæ autem, & nutricis perſonam in Phormione ſub Nauſiſtrata, & Sophronia diligenter expreſsit idem Terentius: ad quarum perſonas videtur hoc loco alluſiſſe Horatius. *Sedula nutrix*) Per ſedulam nutricem, diligentiam & ſagacitatem ſeruorum & ancillarum expreſsit.

Mercatórne vagus, cultórne virentis agelli) Varia hominum ſtudia tangit, ex quorum varietate accommodanda eſt etiam oratio. Nam, vt ait Quintilianus de eadem re, ruſticus, forenſis negociator, miles, nauigator, medicus, aliud atque aliud efficiũt: nam, neque eadem, vt ait Ariſtoteles, aut eodem modo impolitus atq; agreſtis homo diceret, quæ politus & bonis artibus excutus. Non enim parui refert, ſi mercator, an agricola agatur. Mercatoris verò perſonam, & naturã accommodauit in Philoctete Sophocles ſub mercatoris perſona. Appellat autẽ vagũ ex nauigationibus continuis huc atque illuc vagantem: qualem depinxit Sophocles ibidem. *Cultórne virentis agelli*) Ruſticus & agricola, cuius naturã expreſsit Ariſtophanes in Pluto ſub ruſticorum choro, & in ea altera comœdia, quæ Pax inſcribitur. *Colchus, àn Aſsyrius*) Cognoſcendi ſunt gentium mores & inſtituta, vt differenter ex natione introducantur. Nam, vt ait Quintilianus, & gẽtibus mores ſunt proprij: nec idem in Barbaro, Italo, Græco probabile eſt. Nationum autem mores præter Senecam in Græcorum choro, expreſsit etiam Euripides in Oreſte, Phrygem quendam inducens. *Thebis nutritus, an Argis*) Non ſolùm alicuius prouinciæ naturam, & conſuetudinem aſſerit cognoſcendam, ſed etiã patriæ. quia ſimiliter etiam ciuitatum leges, inſtituta, opiniones habent differentiam. Vnde ſapienter in Phedro Socrates, non parum putat intereſſe, quiſnã, cuiáſve ſit, qui dixerit. Hominum verò mores ex patria expreſſit Sophocles in choro mulierum Atheniẽſium, in choro

mulierum Thebanarum, & Ariſtophanes in Lyſiſtrata ſub Athenienſis cuiuſdam perſona.

Aut famā ſequere,aut ſibi cōueniētia finge
Scriptor honoratū ſi fortè reponis Achillē,
Impiger,iracundus,inexorabilis,acer,
Iura neget ſibi nata,nihil nō arroget armis.
Sit Medæa ferox,inuictáque,flebilis Ino,
Perfidus Ixion,Io vaga,triſtis Oreſtes.
Si quid inexpertū ſcœnæ cōmittis,& audes
Perſonam formare nouā: ſeruetur ad imum
Qualis ab incepto proceſſerit,& ſibi cōſtet.
Difficile eſt propriè cōmunia dicere:Túque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm ſi proferres ignota,indictáq; primꝰ.

Proſequitur adhuc tractatum de perſonis, & affert diſtinctionem quādam cùm vel notę perſonę,vtpote, quę ab antiquioribus fuerint delatæ, vel nouæ inducuntur, ſeruandam:de vtraque re diligenter pręcipiens,vt,ſi iterum Achillem referas ab Homero,& Turnum à Virgilio antea celebratum, ſit Achilles, iuxta Homeri ſententiā, impiger,iracūdus,inexorabilis,acer:Turnus verò ferox, audax,impatiens:ſed ſi nouam inducamus,in primis cauendum eſſe ait, vt ſeruetur ad imum qualis ab incepto proceſſerit, & ſibi conſtet. *Famam ſequere*) Hoc eſt,ſi perſonā egeris vel in tragœdia, vel in comœdia iā antea ab aliis rerum ſcriptoribus actam: ſequere in ea depingenda famam:hoc eſt vt de ea poetarum carminibus ſermo percrebuit:aut ſi nouam ipſe effinxeris,fac illam ſibi conſtantem à primo ad vltimum. *Scriptor honoratum ſi fortè reponis Achillem*) Illuſtrat exemplis primam diſtinctionis partem. *Honoratum*) Vnde Silius æternum

carmine vocat: quòd Homerum præconem inuenerit: cui, vt inquit Cicero, niſi Ilias illa extitiſſet, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruiſſet.

Reponis) Quaſi antea ab Homero poſitum iterum ponis. *Impiger*) Ob celeritatem in agendo tum ex ignea quadam animi vi, tum ex pedum velocitate, quam illi Homerus attribuit, dum eum perpetuo epitheto πόδας ὠκὺν appellat. Et Catullus in Argonautica:

„ *Naſcetur vobis expers terroris Achilles,*
„ *Hoſtibus haud tergo, ſed forti pectore notus,*
„ *Qui perſæpe vago victor certamine curſu*
„ *Flammea præuertet celeris veſtigia ceruæ.*

Iracundus) De Achillis ira præter Homerum, qui eam deſcripſit, ita Horatius,

„ *Nos Agrippa neque hæc dicere, nec grauem*
„ *Pelidæ ſtomachum cedere neſcij.*

Inexorabilis) Quem neque Phœnix, neque Vlyſſes recóciliare cum Agamemnone potuerint, muneribus etiã vltro oblatis. *Acer*) Terribilis & formidandus: qualem apud Homerum intueri licet ex hac eius oratione,

„ εἰ δ' ἄγε μὴν πείρησαι, ἵνα γνώωσι, καὶ οἵδε.
„ αἶψά τοι αἷμα κελαινὸν ἐρωήσει περὶ δουρί.

Iura neget ſibi nata, nihil non arroget armis) Notandum poetæ artificiũ, qui cùm quaſi oppoſitas res, ius & arma, ponat, oppoſitis nominibus oppoſita etiam verba adiungit. Nam quicquid natura datum eſt, iuſtum eſt: nec enim iniuſta poteſt eſſe communis omnium mater natura. Iura omnibus à natura data ſunt: (nihil enim eſt ius, niſi imitatio naturæ) ergo iura iuſta ſunt. Contrà, arrogare, propriè eſt de rebus, quas nullo iure ipſi nobis aſciſcimus. Iniuſtus igitur Achilles duplici nomine, & quòd communia iura negligat, ſibi neget à natura data: & quòd armis ea petat, quæ cum iure non conſentiunt.

Iura neget ſibi nata) Omnia diuina, & humana iura contemnat: quemadmodum formatus eſt in Iliade, vt nõ ſolùm homines factis, ſed Apollinem etiã ipſum verbis exagitet, ac eum deorum perniciosiſsimum appellet.

Nihil non arroget armis) Sibi ſcilicet de eiuſdem arrogantia ſub eius perſona Homerus in primo Iliados:

,, οὔτις ἐμεῦ ζῶντος, καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
,, σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει,
,, συμπάντων Δαναῶν. οὐδ' ἢν ἀγαμέμνονα εἴπῃς,
,, ὃς νῦν πολλὸν ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.

Sit Medea ferox) Qualem in Argonautica ab Apollonio deſcriptam videre licet, hoc eſt immaniſsimam omnium: quod quidem feritatis & immanitatis vitium heroicæ virtuti opponitur, vt in Ethicis Ariſtoteli placet. De Medeę feritate, & immanitate nihil dicam: cùm notiſsimum ſit, eam neque propriis filiis pepercisse, vt abundè apud Euripidem. *Inuictáque*) Quam nulla pietas vicerit: qualem facit Euripides ita loquentem,

,, ἀλλ' εἶ' ὁπλίζου καρδία· τί μέλλομεν
,, τὰ δεινὰ κἀναγκαῖα μὴ πράσσειν κακά;
,, ἄγ' ὦ τάλαινα χεὶρ ἐμή, λαβὲ ξίφος,
,, λάβ', ἕρπε πρὸς βαλβίδα λυπηρὰν βίου.
,, καὶ μὴ κακισθῇς, μηδ' ἀναμνησθῇς τέκνων
,, ὦ φίλταθ', ὡς ἔπικτες. ἀλλὰ τὴν δέ γε
,, λαθοῦ βραχεῖαν ἡμέραν παίδων σέθεν.
,, κἄπειτα θρήνει. καὶ γὰρ εἰ κτείνεις σφ', ὅμως
,, φίλοι γ' ἔφυσαν, δυσυχὴς δ' ἐγὼ γυνή.

Flebilis Ino) Qualem propter filios amiſſos ab Euripide deſcriptam veriſimile eſt. Hanc enim fabulam etiã Euripides pertractauit: vt author eſt Hyginius in libro de Fabulis capite quarto, de Inone Euripidis inſcripto.

Perfidus Ixion) Qualis ab AEſchylo ex eius perfidia deſcriptus eſt in Ixionis tragœdia, quę à nobis hodie deſyderatur, ad quam videtur alluſiſſe hoc loco Horatius.

Io vaga) Qualis ab eodem AEſchylo in Promotheò deſcripta eſt: quòd à Iunone in vaccã conuerſa diu diuagata ſit, donec à Mercurio Iſis AEgyptiorum Dea facta eſt. *Triſtis Oreſtes*) Propter furorem, & atram bilem ex matris cæde conceptam. Vnde & Virgilius furiis agitatum appellat: qualem facit Euripides. *Si quid inexpertum ſcenæ committis, & audes*) Accedit ad ſecundam diſtinctio-

diſtinctionis propoſitæ partem de nouis perſonis fingẽdis: aítque oportere in earum ſermonibus à principio ad vltimum vſque reſpondere. *Inexpertum*) Id eſt, perſonam ab aliis ſcriptoribus minimè tractatam: vt fecit Seneca Neronis, Agrippinæ, & Octauiæ perſonam. *Et audes*) Quaſi dicat rẽ arduã & laborioſam: vt paulo pòſt:

„ *Difficile eſt propriè communia dicere, túque*
„ *Rectius Iliacum carmen deducis in actus.*

Vbi cum aſſeueratione, quid ſentit, declarat, ſcilicet, rectius ſibi videri veteres reponere, quàm nouas fingere, quibus verbis ſe ipſum Horatius interpretatur, quid ſibi voluerit per, inexpertum, hoc eſt, perſonam formare nouam. *Seruetur ad imum qualis ab incepto proceſſerit*) Hoc eſt, vel ſemper iracundus, vt Achilles apud Homerum: vel ſemper triſtis, vt Oreſtes apud Euripidem: hoc eſt, ſit ſimplex duntaxat, & vna: quod apertius declarat illud, & ſibi conſtet. *Difficile eſt propriè communia dicere, túque rectius Iliacum carmen deducis in actus, quàm ſi proferres, ignota, indictáque primus*) Ex ſua ipſius ſententia ad priorem diſtinctionis partem ſcripturos hortatur: cùm difficile admodum videatur propriè communia dicere: facilius verò, & rectius, Iliacum carmen in actus deducere, quàm ignota, indictáque primùm proferre. Tria verò ſunt præcepta: primum vt fugiamus nouitatem, quia difficile eſt ea, quæ ad cuiuſque inuentionem patẽt, ita dicere, vt eius, qui dicat, propria videantur: alterum, vt ab Homero, vel ab aliquo ingenioſo vetere poeta ſumamus: tertium, vt ea, quæ ſumpſerimus, quæ publica materies videri poteſt (quia licet vnicuique vel ab Homero, vel ab alio ſumere) ita in opere tractemus, vt priuata noſtra, nõ Homeri, alteriúſve poetę videãtur. Quod ita conſequemur, ſi nec circa vilem &c. Ergo eſt primum præceptum de vitanda noua perſona, quia difficilis: Secundum de vertere ſumenda, quia & probata & magis aperta: tertium de tractanda, quod præceptum niſi addidiſſet, duo ſuperiora infirma erant, & inutilia. Quid enim referret & vitare rem nouam, atque inexpertam, &

veterem ſumere. ſi deinde ita tractares, vt nullam ab ingenio tuo, aut ab arte propriã laudẽ conſequereris? Difficile eſt igitur communia propriè dicere: quia laborioſum perſonam formare nouã, & ex proprietate, natura, atque decore attributo tuã efficere. Vnde maxima laus Homero debetur, quòd Vlyſsis, Agamemnonis, Menelai, Achillis, Hectoris perſonas omnibus ante eum communes primus ſibi reddiderit proprias: ſed non minor etiã fortaſſe illis debebitur, qui ab Homero ſumptas, quæ etiam quodam modo communes & publicæ videri poſſunt, proprias fecerint & priuatas: vt Sophocles Aiacis, Philoctetis: Euripides Hecubæ: Andromaches, Iphigeniæ, Helenæ fecit. atque ideo rectius Iliacũ carmen deducis in actus: quàm nullus iam tibi inerit labor mores perſonis, naturam, & decorem tribuere, cùm te illo Homerus ipſe liberauerit. *Propriè communia dicere)* Communia ſunt, quæ nondũ ab aliquo occupata proprij iuris facta ſunt: vt ſunt rerum geſtarum monumenta, quæ tamen ſi eleganter, & artificioſe ab aliquo pertractentur, fient propria. cùm enim & Romanorum annales eſſent cõmunes omnibus, proprios ſibi effecit Liuius, non propter inuẽtionem, quæ communis omnibus eſſe poterat, ſed propter diſpoſitionem, & elocutionem in ea re adhibitam, quæ rebus, tanquam materiæ formam prebent.

Iliacum carmen) Perſonas in Iliade contentas apud Homerũ, à quo cùm varias actiones illud poema contineat, infinita ſumi poſſunt tragœdiarum argumenta: vt etiam licet videre ab antiquioribus factũ, cùm Euripides ab eo & Hecubam, & Andromachem, & Iphigeniam, & Helenam ſibi deſumpſerit, ac proprias fecerit. *Deducis)* Nõ dixit trahis, ſed deducis, quaſi dicat, quod ſpõte ſequitur, cùm penè dimidio laboris Homerus te liberauerit. *In actus)* In tragœdiam, quæ in quinque actus diuiditur. nã comœdia non videtur ex opere heroico deduci. cũ enim ex ſententia Ariſtotelis nihil differat ab heroico tragicũ poema, quãtum attinet ad perſonarum actiones (quia in vtroq; perſonas illuſtres imitemur, in comico verò tur-

piores) ex heroico tanquam ex aliquo fonte plura tragœdiarum argumenta deriuari poſſunt. Atque ideo ſapienter Homerum Socrates apud Platonem ſæpe appellat & tragicum, & tragicorum præcipuum, & omnium tragicorum ducem, atque magiſtrum. dixit autem præcipuè Iliacum. quia plura poſsũt ex Iliade deduci tragœdiarum argumenta, quàm ex Odyſſea propter multa illuſtrium virorum cædes in ea perſcriptas, ad tragœdiarum argumenta admodum idoneas, quæ in Odiſſea non tam frequenter inueniuntur. dicerem ex Donati ſententia quòd Iliadem Homerus inſtar tragœdiæ, Odyſſeam verò ad imaginem comœdiæ fecerit, niſi omnino Ariſtotelis teſtimonium repugnaret, qui ita ſe habere ad tragœdiam, inquit, Iliadem, atque Odyſſæam, vt eiuſdem Margitem ad comœdiam: cùm in Iliade & Odyſſea meliores & præſtantiores imitatus ſit: in Margite verò deteriores: ſiue per Iliacum carmen vtrunque opus complectitur. nam etſi in Iliade propriè tractantur cædes Troianorum, referuntur tamen & in Odiſſæa.

Publica materies priuati iuris erit, ſi
Nec circa vilẽ, patulúmque moraberis orbẽ,
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres: nec deſilies imitator in arctum,
Vnde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.
Nec ſic incipies, vt ſcriptor Cyclicus olim,
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellũ.
Quid dignũ tãto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur ineptè?
Dic mihi muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ,

Qui mores hominũ multorũ vidit, et vrbes.
Nõ fumũ ex fulgore, ſed ex fumo dare lucẽ
Cogitat, vt ſpecioſa dehĩc miracula promat
Antiphaten, Scyllámque, & cum Cyclope Charybdim:
Nec reditũ Diomedis ab interitu Meleagi,
Nec gemino bellum Troianũ orditur ab ouo.
Semper ad euentũ feſtinat, & in medias res,
Nõ ſecus ac notas, auditorem rapit: & quæ
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit,
Atque ita mẽtitur, ſic veris falſa remiſcet:
Primo ne mediũ, medio ne diſcrepet imum.

Nunc docet quomodo veterem perſonam ab Homero ſumptam, quæ etiam tragœdis publica, & communis videri poteſt, tractare debeas, vt tibi propriam efficias in tragœdia ab eo deducens. Ac ex hac ipſa tractatione laudem aliquam merearis: ad hoc auté ipſum quatuor præcepta omnino per negationem ſeruanda proponit: vnũ, ſi nec circa vilem, patulúmve moraberis orbem: alterum, ſi nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres: tertium, nec deſilies imitator in arctum: vltimũ, nec ſic incipies. Sed vt ad primum de inuentione præceptum redeamus, inquit, Horatius eam ipſam ab Homero ſumptã, quæ omnibꝰ tragicis publica materies videri poteſt: fieri priuati quodam modo iuris, ſi minimè in ea ſolùm verſemur diutius. Neque enim hoc ipſum aſſequeremur, cùm poematis forma non ex inuentione, ſed ex diſpoſitione, & elocutione oriatur. Quemadmodũ itaque portus, flumina, littora publica ſunt, quæ tamen occupanti conceduntur: ita etiam tragœdię argumenta ab Homeri opere deducta, quæ omnibus occupare licet, cùm ſint communia, ei propria, & priuati iuris efficientur, qui ea primus

diſpoſitione,& elocutione à ſe adhibita formauerit:vt à Sophocle,& Euripide factum iam demonſtrauimus. Nã vt Homerus in heroico opere communia proprij iuris ipſe reddidit adhibito rebus cõmunibus ingenij ſui lumine:ita & tragici poſſunt ab Homero in ipſorum tragœdiis deducta,quę publica ſunt, iterũ priuati iuris efficere:In eũ verò transferentur qui ea clarioribus orationis luminibus illuſtrauerit.Vilem autem & patulum orbem tranſlatiuè inuentionem appellat, quòd omnibus pateat,& communis ſit, ac ſine elocutione nullam omnino laudem mereatur,ſumpta eſt autem à figulis tranſlatio,qui materiam ipſam ex creta,ex qua vaſa efficiunt, antequam illam formare incipant,orbicularem, & rotũdiorem reddunt. Figulorum igitur ſimilitudine, orbem materiam,& inuẽtionem appellat,qua in re nullam potuit afferre ſimilitudinem aptiorem, cùm inuentio materiæ comparetur, ac ipſa plerumque materies appelletur. Quamobrem non ſatis probantur, quæ à nonnullis hoc in loco dicuntur de ordine immutãdo.Neque enim ordinem,vilem orbem,dixiſſet,cùm in eo non parum ſit immorandum,ac præcipuè omnis tragœdiarum laus poſita ſit.Ex diſpoſitione etenim tragœdię quaſi lineamẽta quædam præbentur,quibus poſtea elocutio ornamentis, ſplendoréque orationis integram formam adiungit, ac perficit. Quare niſi ordinem adhibuerimus in tragœdiis, quem ſuprà perpetuo epitheto lucidum appellauit, omnia erunt & obſcura,& teterrima. Non enim parum ſeries pollet,vt dicet infrà. Quare non ſatis probantur, quæ ab his de diſpoſitione afferuntur. Nam cùm de eo genere inuentionis præcipiat, quod ab Homero ait ſumendum non videtur ad id Horatius nõ maximè neceſſariam diſpoſitionem exiſtimaſſe. Nam vt eſt in Phædro apud Platonem in iis rebus,quæ minimè neceſſarię ſunt, nec facilè reperiuntur,non diſpoſitio tantùm, ſed etiam eſt inuentio & excogitatio commendanda: in iis autem quæ neceſſariæ ſunt, & ſine difficultate ab vnoquoque reperiuntur,nõn inuentio, ſed diſpoſitio tantummodo

requiritur & probatur. quæ enim omnibus patent, in iis nihil aliud videtur eſſe laudandum, niſi quod à ſcriptoribus adhibetur in re ordinanda, atque ornanda. Quare cũ Ariſtoteles in primo Rethoricorum, & M. Tullius in libris de Oratore de duobus argumentorum generibus pertractaret, quorum alterum eſt earum rerum, quæ non excogitātur ab oratore, ſed in repoſitæ ratione tractantur, alterum, quod totum in argumētatione oratoris poſitum eſt, ait in ſuperiori genere de tractandis, & diſponendis, in altero etiam de inueniendis oratori eſſe maximè cogitandum. in iis etenim, quæ poſita ſunt in ipſa cauſa, omnibúſque communia ſunt quid opus eſt de inueniendis cogitare? de tractandis autem, & ordinandis non parum ab oratore videtur elaborandum. Quamobrem cùm Horatius de ea inuentionis parte præcipiat, quæ ab aliis, ab Homeróque præſertim ſumatur, & quæ diſpoſitione, & elocutione tantũmodo indiget, abſurdus admodum videretur, ſi in ea tranctanda omnino dixiſſet, eſſe parum, vel potius minimum, vt iſti volunt, circà diſpoſitionem & ſeriem commorandum: cùm ad hoc ipſum ex Platonis, Ariſtotelis, & Ciceronis ſententia vel ſola, vel maximè requiratur. Neque ij audiendi ſunt, qui de verborum ambitu ſignificaſſe Horatium volunt, quẽ M. Tullius in Oratore orbem appellat, ſéque illũ inquit requirere in Thucydide, & Quintilianus cùm ait hiſtoriam non tam finitos numeros, quàm orbem quendam contextúmque deſiderare. nam neque vilem, neque patulum omnino dixiſſet. Neque in eo non multùm elaborandum, cùm & maximè neceſſarius ſit, atque ita perficiat orationem, vt eam efficiat iunctam, cohęrentem, lenem, æquabiliter fluentẽ ita iunctis verbis extremis cũ conſequentibus primis, vt néve aſperè concurrãt neque vaſtius diducantur. Quod igitur Quintilianus in hiſtoria, & Cicero in Thucydide ad aurium oblectationẽ deſiderauit, nõ videtur ꝓbabile id in poeta, qui magis ſtudet delectationi, negliglendum Horatium ſignificaſſe, niſi abſurdus, & ſibi contrarius videri voluiſſet: cùm in-

frà dixerit tantum iunćturã pollere,vt in ea ꝓpria cuiuſque poetæ laus ſpećtetur. Quare neque de collocatione, circuitúque orationis,quia in eo ſumma laus ſita eſt,neque de diſpoſitione intellexiſſe Horatium omnino putandũ eſt. Neque enim ad diſpoſitionem vilem, & patulũ orbem retuliſſet. Nam etſi tragœdiarum argumenta, quæ ab Homero ſumuntur,omnibus patent,in prõptúq; ſint,non tamen earũ ordo negligendus eſt. Veriſimilius eſt igitur de inuentione ſignificare voluiſſe Horatiũ: cũ de ea illius parte loquatur, quæ cùm ab Homero ſumatur,aperta ſit omnibus, niſi eum malumus contrarium Platoni,contrarium Ariſtoteli,contrarium Ciceroni, & ſibi incongruum videri. Quòd autem non ſit circa inuentionem diutius morandum, illud argumẽto eſſe poteſt,quod ait infrà ex rebus notiſsimis,ac in medio poſitis ſumendam, vt ſibi quiuis ſperet idem. *Vilem orbem*) Quicquid rotundiorem formam habet, orbem dicimus. Quoniã verò orbicularis perfećtiſsima eſt, æternitatémque imitatur: ideo ad eius differentiam, vilem, adiunxit: vt per epithetum intelligeretur de materia ipſa, hoc eſt, de inuentione locutus Horatius. Tantam enim vim habẽt epitheta, vt aliquando mutent propriã verborum ſignificationem. *Vilis*) Quia vilis certè materia eſt,ſi præſtantiam formæ reſpicias,vilis inuentio,ſi cum elocutione conferas: cùm altera materiæ, altera formæ comparetur. *Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres*) Proximum ſequitur præceptum de imitatione verborum ab Homero ſumendorum, in quo præcipit vt minimè, ſi volumus publica & communia,propria & priuata efficere,ex Homero,vt fidi interpretes, verbum ex verbo in latinum conuertamus, quod facere indiſertos interpretes ait M. Tullius. in quod vitium incidiſſe Franciſcum Petrarcham miror in eo Virgilij transferendo,

„ *Tum conſanguineus lethi ſopor,* "

Dum dixit,

„ *Il ſogno è veramente, qual'huom dice*

,, *Parente della morte.*

Cùm in eo Horatij hoc præceptũ diligenter ſeruauerit,

,, *Heu me per vrbem (nam pudet tanti mali)*

,, *Fabula quanta fui!*

Dum vberius & copioſius his verbis reddidit,

,, *Ma ben veggio hor, ſi come al popul tutto*

,, *Fauola fui gran tempo: onde ſouente*

,, *Di me medeſmo meco mi vergogno.*

Horatius enim pudore affectus & dolore, Heu me per vrbem: Petrarcha proprium errorem agnoſcens, Ma ben veggi'hor ſi come al popul tutto. Venuſin⁹: fabula quãta fui: Hetruſcus, fauola fui gran tempo. Hic, ſolùm pudet tanti mali: ille, ſouente di me medeſmo meco mi vergogno. Conuertere enim debent poetæ, vt poetæ, non vt interpretes, ſententiis iiſdem, & earum formis, tanquam figuris, verbis ad ſuam ipſorum conſuetudinem aptis, in quibus non verbum pro verbo neceſſe habeant reddere, ſed genus omnium verborũ, vímque ſeruare: vt non exiſtimentur verba eorum à quibus transferunt, annumerare, ſed tanquam appendere. Itaque aliquando paucioribus verbis, id quod pluribus dicitur, interpretari debemus: vt fecit Virgilius in primis Arati verſibus conuertendis, qui vix vno carmine plura ſignificauit, quàm ille quatuor. Aratus enim,

,, Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα:

Virgilius,

,, *Ab Ioue principium.*

Ille ſingula enumerans,

,, *μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,*

,, *πᾶσαι δ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραί. μεστὴ δὲ θάλασσα*

,, *καὶ λιμένες.*

Hic vniuerſa complectens, & plura etiam ſignificans,

,, *Iouis omnia plena.*

Aliquando pluribus id quod paucioribus: vt idem effecit in illo Homeri carmine conuertendo,

,, *ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.*

Dum copioſius & vberius tribus modis illud, *κοιμήσατο*

χάλκεον ὕπνον, retulit,

,, *Olli dura quies oculos,& ferreus vrget*

,, *Somnus,in æternam clauduntur lumina noctem.*

Nec deſilies imitator in arctum,. *Vnde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex*) Sequitur tertium præceptum, in quo ſimilitudine à ſalientibus ſumpta præcipit, non eſſe omnia ad vnguem in imitatione alicuius rei affectanda: cùm id præcipuè vetet operis lex, & anguſtia: quod ab Ouidio in vltimo Metamorphoſeos diligentiſsimè obſeruatum videmus in imitatione illius Odes Horatianæ,

,, *Exegi monumentum ære perennius.*

In qua non omnia ſumit,ſed multa etiam prudens omittit:ſumit illud,exegi monumentum,dum dixit: iámque opus exegi: & illud, aut innumerabilis annorum ſeries, & fuga temporum, nec edax abolere vetuſtas: & illud, nom omnis moriar,multáque pars mei:parte tamē meliore mei ſuper alta perennis Aſtra ferar:reliqua omittit. Horatius enim in ea re dedita opera ſolùm elaborabat: euagaríque poterat latius:hic quia in eam imitationem caſu quodam inciderat,ſe paulùm continebat,ne ſingula perſequeretur. Non minus ingenioſus fuit Petrarcha in imitanda ex eodem Ouidio fontis deſcriptione. Cùm enim vellet paucis verſibus, vt illud genus carminis poſtulabat,concludere fontis deſcriptionem ex Metamorphoſeos libro,

,, *Fons erat illimis nitidis argenteus vndis,*

,, *Quem neque paſtores,neque paſtæ monte capellæ*

,, *Contigerant,aliúd ve pecus,quem nulla volucris,*

,, *Nec fera turbarat,nec lapſus ab arbore ramus.*

Hoc imitatur,

,, *Fons erat illimis nitidis argenteus vndis,*

,, *Quem neque paſtores contigerant.*

His verbis

,, *Chiara fontana*

,, *Sorgea d'vn ſaſſo,& acque freſche,e dolci*

,, *Spargean ſoauemente mormorando.*

„ *Al bel ſeggio ripoſto ombroſo, e foſco*
„ *Ne paſtori appreſſauan, ne bifolci.*
Illud omittit breuitate Odes coactus,
„ *Neque paſtæ monte capellæ*
„ *Contigerant, aliúdve pecus, quem nulla volucris,*
„ *Nec fera turbarat, nec lapſus ab arbore ramus.*

Nec deſilies imitator in arctum, vnde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex) Niſi adieciſſet, imitator, & operis lex, eſſet allegoria. Cùm verò adiecerit, apertis permixta eſt: vt apud Ciceronem pro Milone, Equidem cæteras tempeſtates, & procellas in illis duntaxat fluctib^9 concionum ſemper Miloni putaui eſſe ſubeundas. *In arctum*) Vbi anguſtiis coactus non poſsis omnia perſequi, quæ ſuſceperis imitanda. Præcipit autem cogentibus anguſtiis non egrediendum vltra fines in imitatione, cũ his intenti inceptum propoſitum minimè perſequamur. *Operis lex*) Vt in Franciſco Petrarcha oſtendimus, qui ſi circa Ouidij imitationem latior fuiſſet, feciſſet profectò, quod minimè breuitati illius carminis conueniſſet. *Vnde pedem proferre pudor vetet*) Vnde nõ poſsis ſine maximo pudore omnia quæ ſuſceperis imitanda, perſequi.

Nec ſic incipies, vt ſcriptor Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum) Sequitur vltimum pręceptũ de pleniori tumidiorique principio vitando tã in Epopœia, quàm in tragœdia. Incipit autẽ ab Epopœia, vt quaſi tacitè argumento à maiori idem probet in vnoquoque poematum genere faciendum. Nam ſi in Epopœia, quę grauitate omnia poematũ genera pręcellit, ait principium lene eſſe debere: quanto magis in tragœdia, & comœdia idem videri debet? Tale autem eſſe debere tacitè affirmat ex comparatione, & ſimilitudine adhibita, vt potius mediocre ſit, quàm turgidum & inflatum: quale Lucani, & Statij videri poteſt: cùm adeò tumidè vterque exorſus fuerit, vt non ſine aſperitate quadam proferatur & illud,

„ *Bella per Æmathios plus quàm ciuilia campos,*
„ *Iúſque datum ſceleri canimus, populúmque potentem*

,, *In ſua victrici conuerſum viſcera dextra.* Et illud,
,, *Magnanimum AEacidem, formidatámque tonanti*
,, *Progeniem, patrio vetitam ſuccedere cœlo.*

Quis igitur non reprehendat Cyclici illius aſperitatem, & Homeri lenitatem non commendet? cùm ille, nubes, & inania captans,

,, *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.*

Hic ſedatius,

,, *Dic mihi Muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ*
,, *Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.*

Quare vt nihil eſt in natura rerum omnium, vt Ciceronis eſt ſententia, quod ſe vniuerſum profundat, & quod totum repentè euolet: ſic omnia quæ fiunt, quæque agũtur acerrimè, leuioribus principiis natura ipſa prætexuit. Nam cùm ſemper augenda ſit ipſa oratio, ita debemus incipere, vt humiliter exordientibus in altiora inſurgat dicendi ratio: non autem eiuſmodi initium facere, vt incipiens à tumiditate oratio, in extremam humilitatem poſtea deſinat: quod quidẽ à Virgilio diligentiſsimè ſeruatum videmus: cùm in ſeptimo, in ſex poſteriorum librorum propoſitione non ſtatim inceperit,

,, *Dicam horrida bella,*
,, *Dicam acies, actóſque animis in funera reges,*
,, *Thyrrenámque manum, totámque ſub arma coactam*
,, *Heſperiam.* Sed à mitiori principio ſemper gradatim aſcendens,

,, *Nunc age qui reges, Erato, quæ tempora rerum,*
,, *Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem*
,, *Cùm primùm Auſoniis exercitus appulit oris,*
,, *Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.*
,, *Tu vatem, tu diua mone. Dicam horrida bella.*

Et quæ ſequuntur. & Franciſcus Petrarcha in ſua Metamorphoſi, non vt iunctura orationis poſtulabat,

,, *Perche cantando il duol ſi diſacerba,*
,, *Canterò, com'io viſſi in libertade,*
,, *Nel dolce tempo de la prima etade,*
,, *Che naſcer vide, & anchor quaſi in hebra*

„ *La fera voglia, che per mio mal crebbe.*

Sed peruerſo ordine orſus eſt, vt moderaretur ſequentiũ carminum tumiditatem: vtpote,

„ *Nel dolce tempo de la prima etade,*
„ *Che naſcer vide, & anchor quaſi in herba*
„ *La fera voglia, che per mio mal crebbe,*
„ *Perche cantando il duol ſi diſacerba:*
„ *Cantrò, com' io viſſi in libertade,*
„ *Mentre Amor nel mio albergo à ſdegno s'hebbe.*

Quamobrem nõ ſine ratione imprudenter ſublata quibuſdam videri ſolent illa quatuor Virgilij carmina:

„ *Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena*
„ *Carmen, & egreſſus ſyluis vicina coëgi,*
„ *Vt quamuis auido parerent arua colono:*
„ *Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis.*

A quibus dedita opera auſpiciatus eſt, non ab Arma virúmque cano, quæ tumidiora viderentur, niſi humiliora præcederent, quæ eorum aſperitatem lenirent. Horum opinioni noſtram ſubſcribimus, etſi leuior videri poteſt, Virgilij potius iudicium & authoritatem ſecuti, quàm Tucæ. *Varíque emendationem: Scriptor Cyclicus*) Non dixit, poeta, ſed ſcriptor, quòd indignũ eo nomine Horatius exiſtimarit, qui huiuſcemodi principio vſus fuerit: carpit autem ſatyricè Cyclicum, vt ſolet, quòd adeò tumidè inceperit, vt minimè ad extremũ vſque inceptã orationis formam augere potuerit: ſiue expone, ſcriptor cyclicus, id eſt, circumforaneus: vt nominis ethimologia teſtatur: vt Acron ſentire videtur, hoc eſt, illis haud diſsimilis, qui circum compita recitantes incedunt: quémnã verò intelligat, interpretes dubitant. *Fortunam Priami cantabo; & nobile bellum*) Nullum eſt verbum in hoc ipſo verſu, quòd ex literarum ſono non contineat tumidum neſcio quid, & durum. Vnde non immeritò ab huiuſcemodi principio tanquã vitioſo cæteros dehortatur.

Promiſſor) Promiſſorem appellat ſcriptorem cyclicum, id eſt promiſsi carminis anthorem, vt ſuprà diximus, quòd in eius exordio promiſerit, ſe fortunam Pria-

mi dictum, & nobile bellum. *Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu*) Tanta promiſsione? quæ non poſsit, niſi ore inflatiori, hiatúque turgidiori proferreт. Deinde, quid ex tanto hiatu ſit euécturum, ipſe Horatius pronunciat hoc verſu,

„ *Parturient montes naſcetur ridiculus mus.*

Parturient montes) In cyclico deridendo vtitur prouerbiali ſimilitudine ab AEſopi apologo ſumpta, ad rem maximè accommodata, in quo diligẽter eſt animaduertendum, faſtum principiorũ expreſſum eſſe, per hoc, parturient montes: exitus autem humilitatem, naſcetur ridiculus mus, cùm verſum grauiter inceptum in monoſyllabam dictionẽ finierit & clauſerit. *Quanto rectius hic, qui nil molitur ineptè*) Per cõparationẽ cyclici principium vt tumidum fugiẽdum, Homeri, vt ſedatum, amplectendum oſtendit. Conuertit autem primos verſus ex principio Odyſſææ in latinum, non tãquam fidus interpres de verbo ad verbum, ſed Homeri lenitatem ſecutus, vt minimè à Græcis carminibus diſcrepent Latina. hæc quod attinet ad exordij lenitatem. Ab excellentia autem, quòd nil ineptè moliatur, & ab Odyſſææ principio circumſcripſit Homerũ, vt ſemetipſum ex propriis operibus Virgilius,

„ *Ille ego qui quondam gracili modulatus auena*
„ *Carmen, & egreſſus ſyluis vicina coëgi,*
„ *Vt quamuis auido parerent arua colono,*
„ *Gratum opus agricolis.*

Qui nil molitur ineptè) Hoc eſt, qui nihil dicit nõ habita loci, temporis, perſonarum, & rerum ratione: quod qui faciunt, diuini homines in terris iudicandi ſunt. *Qui nil molitur ineptè*) Ego & hoc aptiſsimè habita ratione augẽdæ gradatim orationis: vt in poemate ſpecioſa de hinc miracula promat, Antiphatem, Scyllámque, & cum Cyclope Charybdim, non fumũ ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem cogitans. *Capta poſt tempora Troiæ*) Reſtrinxit quod in hac re ab Homero dictum eſt,

„ ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε.

Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes) Prouidus igitur, & πολύτροπος. *Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem cogitat*) Pulcherrima ſimilitudine Homeri diligentiam commendat: cùm in ſuis operibus non vt Cyclicus fumum ex fulgore,ſed ex fumo dare lucem, hoc eſt ex leni & humili principio res ſpecioſas depromere, id eſt Antiphatem, Scyllámque & cum Cyclope Charybdim cogitauerit.ſumitur autem ab igne ſimilitudo, qui & antequam accendatur, & cùm extinguitur,fumum emittit.Ait autem Homerũ ex fumo dare fulgorem,non ex fulgore fumum extincta penitus flamma orationis. *Dehinc*) Poſt ſedatum ſcilicet,& humile principium. *Miracula ſpecioſa*) Id eſt res illuſtres, ſpecioſas, & admiratione dignas ab Homero tractatas, quas enumerat Antiphatem, Scyllámque, ac cum Cyclope Charybdim. *Specioſa*) Perſiſtit adhuc in incepta ignis tranſlatione,hoc eſt vt poſt fumum & humile, & quaſi obſcurum principium præbeat res præclaras, & illuſtres. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri*) Poſtquam in Homeri mentionem incidit per digreſsionem quandam affert artificium ab eo adhibitum,cùm ea prætermiſit,quę adiecta nullam laudem attuliſſent, eáq; quæ narrauit,ita effinxerit,vt omnia conſenſerint inter ſe,nec à primo medium,nec à medio imum diſcreparit. Quæ omnia nos admonere debebunt, quid in ſimilibus ſequi,quid fugere debeamus.ait autem, non à primis, vt fieri ab hiſtoricis debet, ſed à mediis rebus expoſitionis initium Homerum ſumpſiſſe, ordinem artificialem potius quàm naturalem ſecutum, ita tamen, vt poſtea rei geſtæ originem in primis interſeruerit ex præcepto ſuprà adducto,

„ *Ordinis hæc virtus,& venus erit,aut ego fallor,*
„ *Vt iam nunc dicat,iam nunc debentia dici,*
„ *Pleraque differat,& præſens in tempus omittat.*

Narraturus enim Vlyſsis errores Homerus,vitás in poemate Hiſtoricorum ſimilitudinem quibus mos eſt ab initio rerum incipere,& continuam narrationem ad finem

vſque perducere, à rerũ medio cœpit, & ad initium mox reuerſus eſt. minimè enim à Troiano littore exorditur: vt pollicetur in primo eius operis carmine,

„ ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
„ πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε.

Sed facit eum primò nauigãtem de inſula Calypſonis, & ad Phæacas vſque perducit: ibi in conuiuio Alcinoi regis Vlyſſem narraturum introducturus, quemadmodum de Troia ad Calypſonem vſque peruenerit, & in Iliade non ab initio belli Troiani, ſed ab ira Achillis orſus eſt in medio variis epiſodiis, vt Ariſtoteles inquit, adhibitis belli initium explicaturus. *Nec creditum Diomedis in patriam bello Troiano confecto ab interitu Meleagri exorſus eſt*) Hoc eſt, à prima Diomedis origine. de reditu Diomedis nihil apud Homerum. de quo tamen ſi narrauiſſet, non vt imperitus aliquis fortaſſe fecit altè repetito principio, hoc eſt, vt dicit Horatius, ab interitu Meleagri orſus eſſet. De interitu Meleagri plura apud Ouidium, & alios. *Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo*) Perſcripturus enim Troianorum bellum, non ab Helenæ natali, ſed ab ira Achillis ſumpſit exordiũ poſtea in medio ſub Alexandri perſona originẽ belli explicaturus. *Semper ad euentum feſtinat*) Ad res euentui & exitui proximas: vt in Iliade fecit. Bellum enim Troianorum ab ira Achillis, quæ erat exitui proxima exorſus eſt, & in Odyſſæa à nauigatione de inſula Calypſonis, non autem à Troiano littore ſumpſit narrationis initiũ. Idem diligenter ſeruauit Homeri imitator Virgilius, qui AEneæ errores ab vltima quaſi parte incepit, à Siciliæ diſceſſu ſcilicet, à qua in Italiam proximus eſſe acceſſus poterat *Et in medias res, non ſecus, ac notas, auditorem rapit*) Trahit auditores primis omiſsis ad medias res, eáſq; nõ ſecus ac ab iis antea cognitas, hoc eſt, nõ ſecùs quàm apud eos, qui ſuperiora, & prima perfectè cognouiſſent.

Et quæ deſperat tractata niteſcere poſſe relinquit) Hoc idem affirmare videtur in poetica Ariſtoteles, dum ait, Homerum verò, qui vt in aliis etiam excellit, ita in hoc

quoque, ſiue id artis, ſiue naturæ fuerit, oculatiſsimum eum fuiſſe apparet, quandoquidem Odyſſæam confingens, non ſanè cunɛ̃ta, quę Vlyſsi acciderunt, in eã cõiecit, verbi gratia, ſaucium fuiſſe in Parnaſo, & in ducum collectione ſimulaſſe inſaniam: quorum, cùm alterũ euenerit, minimè neceſſariũ fuit, vel veriſimile eueniſſe alterum. Hoc idem admonet Cicero faciẽdum ab oratore. Multa enim, inquit, occurrunt argumẽta, ſed eorum partim ita leuia ſunt, vt contemnenda ſint, partim etiam ſi quid habent adiumenti, ſunt nonnunquam eiuſmodi, vt inſit in iis aliquid vitij, neq; tanti ſit illud, quod prodeſſe videatur, vt cum aliquo malo coniungatur. Hoc ad Homeri imitationem à Virgilio ſeruatum diligenter aſpicimus, cùm non pauca detrahat ab hiſtoria, vt Macedonicam AEneæ profectionem, prædam à Troianis actã, cùm primùm in agrum Laurentẽ egreſsi ſunt, regis Latini, Aboriginúmque concurſum armato exercitu ad arcendam vim aduenarũ. Conſtat enim, vt ait Liuius, AEneam primò in Macedoniam veniſſe, atque Laurentem agrum tenuiſſe, ibi egreſſos Troianos prædam ex agris egiſſe, Latinum inde regem, Aborigineſque ad arcendã vim aduenarũ armatos ex vrbe, atque agris concurriſſe: Hæc autẽ omnia ideo prætermiſit, quòd non futura eſſe illuſtria prouidebat: atque ideo eorum loco addidit pręter hiſtoriam ea, quæ non parum ſplendoris & dignitatis operi attulerunt: quemadmodum AEneæ profectionẽ in Africã, vt hinc ſumpta occaſione ſub Didonis perſona Amoris vires exprimeret, infamémque eã oſtenderet in Romanorũ gratiã, acerrimorũ Carthaginienſibus hoſtiũ. Quemadmodũ deſcẽſum ad inferios, vt tot illuſtrium Romanorum progeniem ab AEnea orituram cõmemoraret. *Et relinquit, quæ minimè ſperat poſſe niteſcere*) Quæ deſperat futura illuſtria & admiratione digna: vt de ſe ipſo confitetur Petrarcha,

„ *Onde piu coſe ne la mente ſcritte*
„ *Vo trappaſſando, e ſol d'alcune parlo,*
Che merauiglia fanno, a chi l'aſcolta

Atque

Atque ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet, primo ne medium, medio ne diſcrepet imum) Tria eſſe narrationum genera, nemini dubium eſt: rei geſtæ vnum, quod in hiſtoria poſitum eſt: fictionis alterum, ſi per ſe fiat: mixtum tertium, ſi fictio hiſtoriæ adhibeatur. Aut enim rem geſtam exponimus, prout geſta eſt: aut inuentionem totam nos fingimus, veriſimilem tamen: aut rem in hiſtoria poſitam vel augemus addentes, vel diminuimus detrahentes, vt in epopœia: de quo genere hoc in loco intelligit, cùm de Homero loquatur, quẽ multa veritati affinxiſſe, tam in Iliade, quàm in Odyſſæa reperiemus, ſi Daretem Phrygium, & Dictem Candianum adiuerimus, qui totũ bellum Troianum, cùm præſentes fuerint, vt geſtum eſt, conſcripſere. Ea verò quæ ab Homero adiecta ſunt, ita veriſimilia ſunt ex perſonarum ratione à principio vſq; ad finẽ ſeruata, vt geſta eſſe omnino videantur. *Atque ita mentitur*) Eo modo & ratione fictam efficit narrationem, & ita rebus veris falſas adiungit: vt neque à primo medium, neque à medio vltimum diſcrepet. Neq; enim ſolùm differt à poeta hiſtoricus carmine, vel ſoluta oratione: ſed quòd alter veritati nihil addat, ac nihil detrahat, alter plura addat, ac plura detrahat, veriſimilia tamẽ. Quo fit, vt ſapientius, atque præſtantius poeſim hiſtoria exiſtimet Ariſtoteles: cùm illa circa ſingulare verſetur, hæc circa vniuerſale. Fingit enim, quæ cui conueniant dicere, vel facere: nõ quæ dixerit, vel fecerit, dummodo omnia inter ſe conſentiant, & ſimul cohæreant. Nam admonet in poetica Ariſtoteles, quę fieri neutiquã poſſunt, modò veriſimilia ſint, potius quidem eligenda eſſe, quàm quæ minimè veriſimilia, licet fieri poſsint. *Sic veris falſa remiſcet*) Nam cùm veritati aliquid adiungitur, quod fictum & falſum ſit, ſit credibile, ſi illud à vero minimè diſcrepet. Vnde Virgilius in Sinone à rebus veris narrandi initium faciens: ſcilicet,

,, *Fando aliquid ſi fortè tuas peruẽnit ad aures*
,, *Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama*
,, *Gloria, quem falſa ſub proditione Pelaſgi*

,, *Inſontem,infando iudicio,quia bella vetabat,*
,, *Demiſêre neci:nunc caſſum lumine lugent.*
Cætera ita veriſimilia reddidit,vt credita fuerint à Troianis.Quia minimè diſſentire à reliquis videbantur.

Tu,quid ego,et populꝰ mecũ deſideret,audi,
Si plauſoris eges aulæa manentis,& vſque
Seſſuri,donec cantor,vos plaudite,dicat.
Ætatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibúſq; decor naturis dãdus,& annis.
Reddere qui voces iã ſcit puer,& pede certo
Signat humũ,geſtit paribꝰ colludere,& irã
Colligit,ac ponit temere, et mutatur ĩ horas.
Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis,canibúſque,& aprici graminè campi.
Cereus in vitium flecti,monitoribus aſper.
Vtilium tardus prouiſor,prodigus æris,
Sublimis *~~Similis~~, cupidúſque , & amata relinquere pernix.*
Conuerſis ſtudiis ætas,animúſque virilis
Quærit opes,& amicitias, inſeruit honori,
Cõmiſiſſe cauet,quod mox mutare laboret.
Multa ſenẽ circũueniũt incõmoda vel quòd
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, ac timet vti:
Vel quòd res oẽs timidè, gelidéq; miniſtrat,
Dilator,ſpe longus,iners,auidúſque futuri,

Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero: cenſor, caſtigatórque minorum
Multa ferũt anni veniẽtes cõmoda ſecum:
Multa recedẽtes adimunt. Ne fortè ſeniles
Mandẽtur iuueni partes, pueróque viriles.
Sẽper in adiũctis, æuóque morabimur aptis.

AEtatum varietates perſcripturus, quas leuiter ſuprà attigerat, vtitur exordio quaſi quodam ad captãdam apud lectores attentioné, oſtẽdens penè in hoc vno eſſe poſitam omnem poetæ laudem, & cõmendationé: vt ex ætatis ratione loquentibus tribuat orationem: quòd nõ ſolùm poetis, verumetiam oratoribus maximè neceſſariũ eſt: quòd ab alteris, apud quos, & de quibus loquãtur: ab alteris verò quos loquẽtes inducant, ex morũ cuiuſque ætatis varietate, in primis conſiderandum eſt. *Quid ego, & populus*) Quaſi dicat: docti, indoctíque. nam, vt ait in Epiſtolis, Interdũ vulgus rectũ videt. Illud verò, ego, hanc habet vim, ac ſi diceret cui ſi ipſe ſatisfeceris, popularibus quoq; ſimul ſatisfacturũ pro certo habeas. Dixit autem populum, quod tragœdiæ, vel comœdiæ facultas popularis ſit, populíque approbatio iudicium eloquentiæ ſit. *Audi*) Maximam habet attentionem. præparat enim auditorem, eiúſque animum quaſi erigit ad audiendum: eodem modo & in Epiſtolis,

,, *Cur ita crediderim, niſi quid te detinet, audi.*

Et in Sermonibus,

,, *Ne te morer, audi*
,, *Quò rem deducam.*

Si plauſoris eges aulea manentis) Expectantis, donec iterum poſt actam fabulam in altum aulæa tollantur, quę demiſſa fuerant, cùm fabula agi cœpta eſt. Attingit autem actorum morem, qui aulæis ſcænam velare conſueuerunt, antequam fabulas exordirentur, demiſſa iterum poſt actionem tollentes, quam conſuetudinem attingit Virgilius in tertio Georgicorum,

„ *Vtque*
„ *Purpurea intexti tollunt aulea Britanni.*
Acta enim fabula, dum aulæa ipſa tollebantur, figuræ in iis intextæ paulatim ſurgere videbantur: vt ex iis Ouidij verbis colligitur manifeſtius,
„ *Creſcitque ſeges clipeata virorum,*
„ *Sic, vbi tolluntur feſtis aulea theatris,*
„ *Surgere ſigna ſolent, primúmque oſtendere vultus,*
„ *Cætera paulatim placidóque educta tenore.*
„ *Tota patent, imóque pedes in margine ponunt.*
Sunt autem aulæa, ornamenta variis figuris intertexta: ita dicta quòd his præſtãtiſsimorum principum aulæ ſoleant exornari: quorum Attalum fuiſſe inuentorem memoriæ proditum eſt. *Et vſque ſeſſuri, donec cantor, vos plaudite dicat*) Declarat quid ſit, aulæa expectare, id eſt, ad extremum ſedere, donec cantor, vos plaudite, dicat.

Plaudite) Per hoc verbum extremam tragœdiæ, vel comœdiæ partem circumſcripſit, quo cantores populũ dimittebant. *AEtatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores, mobilibúſque decor naturis dandus, & annis*) Affert præceptum, ad quod iam lectorũ animos præparauerat, ponens in hoc præcipuè ſummam laudem, ſi vnicuique ex ætate propria ſtudia tribuantur & mores in oratione, atque ſermone. Nam, vt præcipit in Oratore M. Tullius, non omnis ætas eodem aut verborum genere, aut ſententiarum tractanda eſt. Hinc paulò pòſt cauẽdum monet Horatius ne fortè ſeniles mandentur iuueni partes, puerόque viriles. *Mobilibus naturis, & annis*) Quantum enim mutamur corporis forma ætate ipſa proueniẽte, tantundem mutamur mente & animo. hanc mutationem infrà explicat,
„ *Multa ferunt anni venientes commoda ſecum,*
„ *Multa recedentes adimunt.*
Vt de ſe etiam fatetur in Odis,
„ *Intermiſſa Venus diu*
„ *Rurſus bella moues, parcè precor precor.*
„ *Non ſum qualis eram bonæ*

„ *Sub regno Cynaræ: deſine dulcium*
„ *Mater ſæua Cupidinum*
„ *Circa luſtra decem flectere mollibus*
„ *Iam durum imperiis. Abi*
„ *Quò blandæ iuuenum te reuocant preces.* Et in. 1. Epiſto.
„ *Non eadem eſt ætas, non mens.*

Reddere qui voces iam ſcit puer) Animaduerti à pleriſque hominis ætatem in ſeptē diuiſam eſſe partes, infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, iuuentutem, virilitatem, ſenectutem, & vt ab illis dicitur, decrepitatē. In hac verò parte nihil de infantiæ moribus Horatius, cùm nihil ea ætas præter vagitum habeat proprium, ideóque infantis perſona minimè in ſcœna induci poſsit, quòd ipſas rerum voces reddere neque dum ſciat, neque valeat. Nihil de moribus item eius ætatis, quam, ſi latinè licet, decrepitatem vocabimus, quæ ætas quodāmodo infantiæ reſpondet. de iuuentute autem, & adoleſcentia ſimul pertractat, quòd vt ſtudiis, & natura & voluntate parū, aut nihil inter ſe differant. Ariſtoteles etiam in libris ad Theodectem omiſit & pueritiam, & meritò: cùm minimè apud pueros, vel de pueris ſit orator habiturus orationem. Ille enim ad hoc ex ætate perſonarum differentiā adhibet, vt inſtituat oratorem, quomodo morata vti debeat oratione, id eſt eorū moribus, apud quos, & de quibus loquitur accōmodata. *Reddere qui voces iam ſcit puer*) Pueritiā perſcripturus primùm ex corporis forma, deinde ex animi moribus eam depingit: à corpore,

„ *Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo*
„ *Signat humum,* Ab animo,
„ *Geſtit paribus colludere, & iram*
„ *Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.*

Scit reddere voces) Quas ſi adhuc neſciret, infans potius, quàm puer nominaretur. *Pede certo*) Firmioribus paſsibus ad infantiæ differentiam. *Geſtit paribus colludere, & iram Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas*) Videtur Horatius alludere ad Pecnij pueri perſonam apud Plautum in Perſa, quem & ludentem fa-

cit, à quo nomen tribuit, & temere iraſcentem, irámque & ſtatim, & facilè deponentem. Hanc variarum rerum in pueris mutátionem, & modò ludendi, & modò iram colligendi, & modò eandem deponendi affert etiam ſapientiſsimus Plato. Vnde ait, omnes tenerioris ætatis non poſſe nec corpore, nec voce quieſcere, ſed moueri ſemper, & loqui velle: alios exultantes, ac geſtientes, & veluti cum voluptate ſaltantes: ludentéſque alios, variis vocibus conclamantes. *Geſtit paribus colludere*) AEqualitas enim in amicitia multùm poteſt. Nam, vt ait Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum, cùm naturalia omnia ferè oblectent, quę verò congenera, cognatáque ſunt naturalia eſſe inuicē ſit neceſſe, relinquitur cognata cognatis, ſimilia ſimilibus iucunda eſſe oportere: vt hominem homini, equum equo, adoleſcentem adoleſcēti. Atque hinc ducta ſunt adagia illa, gaudere pares paribus, æquales a qualibus, à fera feram intelligi, graculum cum graculo diuerſari, & reliqua huiuſmodi: cuius rei haud difficilis ratio eſt. Nam cùm ſe quiſque maximè diligat, ſuæque res omnibus charæ iucundæque ſint, nemo eſt, qui no amet ſui ſimilitudinem. atque ideo homo hominem maiori amore proſequitur, quàm cætera animalia, quia videt in eo eſſe ſui ſimilitudinem: & puer puerum, quàm reliquos homines, quia & ſui, & ætatis ſimilitudinem cernit. Quamobrem cùm ingenita naturæ vi ſe quiſque amet, ſui quoque ſimilitudinem eundem amare neceſſe eſt. *Imberbis iuuenis*) Simul affert iuuentutis mores, & adoleſcentię ſub nomine iuuentutis: hanc ætatem pari ratione, vt fecit ſuperiorem, à forma corporis, dum ait, Imberbis iuuenis, & à moribus deſcribens, dum ait, Tandem cuſtode remoto gaudet equis. *Gaudet equis, canibúſque & aprici gramine campi*) Vt de Aſcanio Virgilius, qui, licet puerum appellet, adoleſcentem tamen intelligit, laxè accipiens pueritiam. Neque enim aliter de eo dixiſſet,

„ *At puer Aſcanius mediis in vallibus acri*
„ *Gaudet equo, iámque hos curſu iam præterit illos,*

,, *Spumantémque dari pecora inter inertia votis*
,, *Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.*

Canibúſque) Vnde Simo ille Terentianus,

,, *Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,*
,, *Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos*
,, *Alere, aut canes ad venandum.*

Cuſtode remoto) Magiſtro, & pædagogo à ſe remoto. Videtur autem alludere Horatius ad Pamphili Terentiani perſonam, de quo ita Simo in Andria,

,, *Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis Soſia,*
,, *Liberius viuendi fuit poteſtas nam antea*
,, *Qui ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,*
,, *Dum ætas, metus, magiſter prohibebant?*

Cereus in vitium flecti) Qualem depingit in Andria Pamphilum Terentius ab honeſtioribus ſtudiis repentè poſt remotum à ſe pædagogum, ad meretricium amorē conuerſum. Sumpta eſt autem à cera tranſlatio. Vnde in eadem penè re tritum eſt prouerbium, cera formabilior, quod in eos dicitur, quorum animi in omnem formam facilè conuertuntur, ceræ ſimiles, quæ ſua mollicie omnem figuram & accipit, & amittit: quòd verò iuuenes facilè in vitiū flectantur, ita Saluſtius in Catilina: Sed maximè adoleſcentum familiaritates appetebat Catilina. Eorum animi molles, & ætate fluxi dolis haud difficulter capiebantur. Nam vt cuiuſque ſtudium ex ætate flagrabat, aliis ſcorta prebere, aliis canes, atque equos mercari. *Tandem cuſtode remoto*) Eo enim comitante ſe cōtinent à voluptatibus inhoneſtis. illud verò, tandem, hāc habet vim, vt ſignificet poſt diutinam expectationem: eodem modo apud Virgilium,

,, *Ergo inſperata tandem tellure potiti.*

Monitoribus aſper) Monitorē etenim, & reprehēſorē pati nō poſſunt. Vnde & Nero in Octauia ita fingitur, vt Senecam admonentem à cęde Plauti, & Syllę abſtinendum minimè perferat, ſed vltro etiā his verbis obiurget,

,, *Præcipere mitem conuenit pueris ſenem.*

Et paulò pòſt,

,, *Deſiſte tandem iam grauis nimium mihi*
,, *Inſtare: liceat facere, quod Seneca improbat.*

Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris) Qualem depingit Strepſiades filium his verbis apud Ariſtophanem,

,, ἀλλ' ὐδ' ὁ χρηστὸς ὑτοσὶ νεανίας,
,, ἐγείρεται τῆς νυκτὸς, ἀλλὰ πέρδεται
,, ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος.
,, ἀλλ' εἰ δοκεῖ ῥέγκωμεν ἐγκεκαλυμμένοι.
,, ἀλλ' ὐ δύναμαι δείλαιος εὕδειν, δακνόμενος
,, ὑπὸ τῆ. δαπάνης, καὶ τῆς φάτνης, καὶ τῶν χρεῶν,
,, διὰ τουτονὶ τὸν υἱόν. ὁ δὲ κόμην ἔχων,
,, ἱππάζεταί τε καὶ ξυνωρικεύεται,
,, ὀνειροπολεῖ θ' ἵππους. ἐγὼ δ' ἀπόλλυμαι,
,, ὁρῶν ἄγουσαν τὴν σελήνην εἰκάδας.
,, οἱ γὰρ τόκοι χωροῦσιν.

Vtilium tardus prouiſor) Pigri etenim ſunt ac tardi, vt ait Ariſtoteles, in iis parandis, quæ ipſis aliquando vtilia eſſe poſſe videantur, rem à maioribus partam profundentes, pecuniæ parandæ minimè intenti, cuius rei cauſam affert Ariſtoteles, vbi de huiuſce ætatis moribus pertractat, dum ait pecuniam quidem modicè, atque exiliter diligunt, quia nondum inopiam ſunt experti. *Sublimis*) Sunt enim iuuenes audaces, laudúmq; cupidiores, ac ſuperbientes: qualis apud Virgilium in ſecundo Pyrrhus deſcribitur,

,, *Veſtibulum ante ipſum, primóque in limine Pyrrhus*
,, *Exultat telis, & luce coruſcus aëna*
,, *Qualis vbi in lucem coluber mala gramina paſtus,*
,, *Frigida ſub terram tumidum, quem bruma tegebat:*
,, *Nunc poſitis nouus exuuiis, nitidúſque iuuenta*
,, *Lubrica conuoluit ſublato pectore terga,*
,, *Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.*

Cupidúſque, & amata relinquere pernix) Quia propèſe concupiſcunt, & vehementer, ſed celeriter languent, vt inquit Ariſtoteles. Sunt enim eorum acuta, non grauia, magnáve admodum deſideria: qualis eſt in ægroto plerumque ſitis, aut fames. Idcirco Dauus ille Te-

rentianus in Pamphilo adoleſcente amoris ſolicitudinē ait aut nihil, aut ſi adeò bidui aut tridui eſſet, deinde deſinere. Hinc Plato in Epiſtolis: Ego verò, inquit, quò tādem affectus iuuenum euaſurus eſſet formidabam. Talium enim cupiditates & veloces ſunt, & ſæpe ſibimet contrariæ feruntur. Hanc, quam Plato affert in ætate iuuenili, & velocitatem & vt ita dicam, cōtrarietatem vno verbo complexus eſt Horatius, & amata relinquere pernix. *Conuerſis ſtudiis*) Nunc agit de virilitate, quæ media eſt inter iuuentutem, & ſenectutem, cuius media etiam inter vtramque ſunt ſtudia. Iuniores etenim vtiliū tardiſsimi prouiſores, pecuniæ minimè intenti, rem à maioribus partam profundunt, in eo celeriter languent, quod concupierint. Seniores verò illiberales, auari, pauidi, meticuloſi. Hi medios mores occupant exuberantiis naturæ vtriuſque amputatis, hoc eſt, non prodigi, nō perparci: opes exoptant, ſed non ad prodigalitatem, neque ad auaritiam, ſed ad honores, & dignitates, turpiſsimum putātes aliquid committere, quod immutare mox fruſtra velint. *Quærit opes*) Sed non ad auaritiam, vt ſeniores, neque ad prodigalitatem, vt iuniores, verùm ad amicitias, ad honores: atque ideo opes dixit, non autem diuitias. Opes enim ad pompam, & oſtentationem referuntur. *Inſeruit honori*) Cupidiſsima etenim honorum virilis ætas eſſe ſolet, eum cæteris rebus anteferens. Vnde Achillem in ea ætate, poſt acceptam ab Agamemnone iniuriam de abrepta Briſeide, ita Homerus apud matrem conquerentem inducit,

„ μῆτερ, ἐπεί μ' ἔτεκές γε μινυνθάδιόν περ ἐόντα.
„ τιμὴν πέρ μοι ὄφελλεν ὀλύμπιος ἐγγυαλίξαι
„ ζεὺς ὑψιβρεμέτης. νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτισεν.

Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret) Hoc eſt adhibet in rebus conſilium, omnia proſpicit, omnia prouidet, nihil exequitur niſi diligenter examinet, turpiſsimum exiſtimans dicere, non putaram, ne earum rerum, quas imprudenter, temeréque fecerit, aliquando pœnitentia ducatur. In quo, ad oſtendendam capiendi cōſilij

optimam rationem,talem his verbis AEneam depingit Virgilius,

,, *Atque animum nunc huc celerem,nunc diuidit illuc,*
,, *In partéſque rapit varias,pérque omnia verſat.*
,, *Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt.*

Contrà verò de Turno adhuc iuuene ita loquitur,

,, *Turno tempus erit,magno cùm optauerit emptum*
,, *Intactum Pallanta,& cùm ſpolia iſta,diémque*
,, *Oderit.*

Deſcribit autem hanc ætatem,vt pueritiam, & adoleſcẽtiam à corporis partibus,& ab animi moribus:à corpore, dum ait,ætas:dum verò,animúſque virilis,à moribus. *Multa ſenem circumueniunt incommoda)* Aggreditur ſenectutis mores,& ſtudia:cui ętati ita proprium eſt auaritia, vt iuuentuti,& adoleſcentiæ prodigalitas. *Incõmoda)* Animi, quæ ipſe enumerat. *Quærit, & inuentis miſer abſtinet,ac timet vti)* Auaritiam tribuit ſenectuti: quandoquidem auarus ille eſt, qui vndique ſumma parſimonia,coaceruãdo intentus theſauro,aridior,& ſquallidior viuit,qui vix ſolas neceſſarias cupiditates explet:cæteris ſumptibus nequaquam indulgens,ſed omnes appetitiones,tanquam ſuperuacuas, cohibens. Quare auaritiam ſenibus ex hoc præcepto ſemper attribuit Terentius. Vnde de Chremete ſic inquit Dauus,

,, *Etiam puerum inde abiens conuéni Chremis*
,, *Olera & piſciculos minutos ferre obolo in cœnam ſeni.*

Et de Simone idem Dauus,

,, *Da.Ait nimium parcè facere ſumptum.Si.Mane? Da.te,*
,, *Vix,inquit,drachmis obſonatus eſt decem:*
,, *Num filio videtur vxorem dare?*
,, *Quem,inquit,vocabo ad cœnam meorum ſodalium*
,, *Potiſſimum nunc? & quod dicendum hîc ſiet,*
,, *Tu quoque perparcè nimiùm:non laudo.*

Antitheta autem ſunt quærit, & inuentis miſer abſtinet.

Et inuentis miſer abſtinet) Ex ſua ſententia cum aſſeueratione miſerum vocat. Dixit autem, inuentis abſtinere, ad differentiam iuuentutis, & virilitatis, quarum

altera rem à maioribus partam profundit, altera quærit, ſed ad honores, ad gloriam, ad amicitias. *Et timet vti)* Ne, vt ait in Sermonibus, ſi comminuas vilem redigatur ad aſſem. *Vel quòd res omnes timidè, gelidéque miniſtrat)* Atque ideo dilator, & iners. Timoris verò cauſam in ſenectute hanc eſſe Ariſtoteles ait: Frigent, inquit, ſenes, ætatis atque naturæ calore abſumpto, igniculiſque reſtinctis: vt intelligi poſsit, ſenectutem quaſi præſtruere, ac ſternere viam ad metum, qui refrigeratio quędam eſt. Atque ideo prudentiſsimè in timiditate ſenum demonſtrãda vtrumque poſuit, & timidè, & gelidè, quòd timor ex ipſius naturæ frigore proficiſcatur. Vnde tardam gelu appellat ſenectutem Euander apud Virgilium, cùm de ſeipſo loquatur,

,, *Sed mihi tarda gelu, ſeclíſque effœta ſenectus.*
,, *Inuidet imperium, ſeraq; ad fortia vires.*

Et alibi,

,, *Sed enim gelidus tardante ſenecta*
,, *Sanguis hebet, frigéntque effœta in corpore vires.*

Dilator) Negocia etenim in lõgius tẽpus procraſtinãtur. *Spe longus)* Licet enim iã vitæ curſum peregerint, ad extremúmq; illius terminũ peruenerint: ſperãt ſe tamen adhuc victuros, & aliquid earũ rerũ, quas quaſi diuinant, perſpecturos. Niſi malumus ſpẽ pro deſiderio accipere, quod ſenectuti maximè propriũ eſt. Vnde auidũ etiã futuri appellat. *Iners)* Vnde victã ſitu ſenectutem appellat Virgilius, & Horatius tardã. Inertiã Euãdro ex ætate attributam in præſcriptis de eo carminibus videre poſſumus. *Auidúſque futuri)* Quia futura ſemper appetit, præſentibus nunquam contentus: vt ea, quæ futura ſunt, tanquã meliora præſentibus, exoptet. & hoc ꝓpter vitæ deſiderium, cuius maximè cupidos ſenes Ariſtoteles affirmat. *Difficilis)* Atque ideo querulus, incuſator, cõtentioſus, lachrymoſus: vt Ariſtoteles inquit. Vnde ita inquit Teucer apud Sophoclem de patre iam ſene,

,, τοιαῦτ' ἀνὴρ δύσοργος ἐν γήρᾳ βαρὺς
,, ἐρεῖ, πρὸς οὐδὲν εἰς ἔριν θυμούμενος.

Laudator temporis acti ſe puero) Vt apud Homerum Neſtor Achillem, & Agamemnonē conciliaturus inducitur,

,, οὐ γάρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας, οὐδὲ ἴδωμαι,
,, οἷον πειρίθοόν τε, δρύαντά τε ποιμένα λαῶν
,, καινέα τ᾽ ἐξάδιόν τ᾽ καὶ ἀντίθεον πολύφημον,
,, θησίατ᾽ αἰγεΐδην ἐπιείκελον ἀθανάτοισι.
,, κάρτιστοι δὴ κεῖνοι ἐπιχθονίων τράφεν ἀνδρῶν.
,, κάρτιστοι μὲν ἔσαν, καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο,
,, θηρσὶν ὀρεσκῴοισι, καὶ ἐκπάγλως ἀπόλεσσαν.

Hanc verò in ſenibus cauſam eſſe nugarum, & loquacitatis Ariſtoteles ait, quòd ſola rerum geſtarum recordatione oblectentur. Aluntur enim, inquit, non tam ſpe, quàm memoria ſenes. Quia ſpatium vitæ, quòd reliquū eſt illis, breue ac perexiguum eſt: actæ verò & præteritę multum: atque ea cauſa eſt loquacitatis, & nugarum in ſenibus: cùm enim ſola rerum geſtarum recordatione oblectentur, in iis recenſendis, recitandíſque faſtidioſe ac permoleſtè perſeuerant. *Cenſor, caſtigatórque minorum*) Eorum, qui ſunt minoris ætatis vt inducitur Menedemus ille Terentianus:

,, *Quotidie accuſabam: hem, tibi ne hæc diutius.*
,, *Licere ſperas facere me viuo patre,*
,, *Amicam vt habeas propè iam vxoris in loco?*
,, *Erras ſi id credis, & me ignoras Clinia.*
,, *Ego te meum eſſe dici tantiſper volo,*
,, *Dum, quod te dignum eſt, facies: ſed ſi id non facis,*
,, *Ego, quod me in te ſit facere dignum, inuenero.*
,, *Nulla adeò ex re iſtud fit, niſi ex nimio ocio. E-*
,, *go iſtud ætatis non amori operam dabam,*
,, *Sed in Aſiam hinc abij propter pauperiem.*

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum, Multa recedentes adimunt) Concludit ætatum varietatem ex acceſsione, & deceſsione temporis. Quare venientes annos intelligit ad trigeſimum quintūm vſque: recedentes, à trigeſimo quinto ad reliquos. Vnde ætas ad trigeſimum quintum vſque dicitur annos apponere: à trigeſimo quinto, qui eſt ſtatus ætatis, dicitur demere.

eodem modo de Lalage apud eundem in Odis:

,, *Iam te ſequetur: currit enim ferox*
,, *AEtas: & illi, quos tibi dempſerit,*
,, *Apponet annos. iam proterua*
,, *Fronte petet Lalage maritum.*
,, *Deianira de ſe, & de Iole apud Sophoclem,*
,, ὁρῶ γὰρ ἥβην τὴν μὲν, ἕρπουσαν πρόσω,
,, τὴν δὲ, φθίνουσαν ὧν ἀφαρπάζειν φιλεῖ
,, ὀφθαλμὸς ἄνθος, τῶν δ' ὑπεκτρέπειν πόδα.
,, ταῦτ' οὖν φοβοῦμαι, μὴ πόσις μὲν ἡρακλῆς
,, ἐμὸς καλεῖται, τῆς νεωτέρας δ' ἀνήρ.

Vita etenim noſtra videtur ad virilitatem vſque, quę in ſtatu poſita eſt, quendam quaſi pontem ętatis aſcendere, ab eáque inde deſcendere. *Commoda*) Corporis & animi: corporis vſq; ad trigeſimum quintum, vt Ariſtoteli placet: animi vſque ad vnum de quinquaginta. *Multa recedentes adimunt*) Pariter & corporis & animi: corporis à trigeſimo quinto ad reliquos: animi à quadrigeſimo nono. Vnde in Epiſtolis:

,, *Singula de nobis anni prædantur euntes*
,, *Eripuere iocos, venerem, conuiuia, ludum.*

Ne fortè ſeniles Mandentur iuueni partes, puerǒque viriles) Concludit totum de ætatum decoro ſeruando præceptum, vt diligenter perſpiciamus, ne ea, quæ iunioribus conueniunt, ſenioribus: quę verò virilitati, pueritiæ tribuamus. Quamobrem ſemper in adiunctis, æuóque morabimur aptis: hoc eſt, in iis vel commodis, vel incommodis, quæ vnicuique ætati adiungi ſolent: vt non parum interſint ſermones maturíne ſenis, an adhuc florente iuuenta feruidi.

Aut agitur res in ſcænis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demiſſa per aurem,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ
Ipſe ſibi tradit ſpectator. Non tamen intus

Digna geri, promes in ſcænã:multáq; tolles
Ex oculis,quæ mox narrat facũdia præſens.
Et pueros coram populo Medæa trucidet,
Aut humana palàm coquat exta nefarius
Atreus,
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in
anguem.
Quodcũque oſtẽdis mihi ſic,incredulus odi.

Poſteaquam de perſonis in comœdia, & tragœdia ex ætatum differentia inducendis tractauit,proximũ de rebus ſubiungit pręceptum,quas partitur aut in eas,quæ in ſcænis peragi, aut in eas,quæ cùm actæ ſint,tantummodo referri debeant. Eæ autem ſunt,quæ terrorem, & miſericordiam afferunt ſpectatoribus : aut cùm incredibiles ſint, & portentis haud diſsimiles,adimunt fidem, aut quæ turpitudinem præ ſe ferunt. Vnde præſtantius eſſe illud rerum terribilium, & miſerabilium genus, quod à rerum compoſitione proficiſcitur,exiſtimat Ariſtoteles, quàm quod ex aſpectu fieri poteſt : cùm ſanè hoc minus ſit artificioſum,magnáque impenſa indigeat. Quare inquit, ſic enim fabulam cõtexuiſſe oportet, vt etiam ſublato ſpectaculo quis, quæ geri contigerunt, percipiens planè exhorteat,& miſereatur. Neque enim conuenit Medæam in ſcęna filios trucidare,aut corám populo nepotum exta Atreum coquere:quòd hæc huiuſmodi adeò crudelia,& immania ſint:vt omni nos exuant humanitate:nec Prognem in auem,aut in anguem Cadmũ conuerti:quòd minimè cuiquam veriſimilia videri poſsint, cùm portentoſa ſint,naturæque plurimùm repugnare videantur : quod qui faciunt,alieni prorſus à tragœdia habẽdi ſunt,vt Ariſtoteles inquit,aut à Cherea cum Thaide ſtuprum committi,quòd turpe admodum ſit,ac inhoneſtum. Quare etſi hæc omnia ante oculos acta magis

mouent,quàm ſi relata audiantur:quòd illa ſpectatoribꝰ
proponuntur aſpicienda,hæc aliundè in animũ, hoc eſt,
per aurem,demittuntur : ex aſpectu tamen omnino tol-
lenda ſunt.Tria igitur ſunt tantummodo referenda,non
autem agenda in ſcæna, quæ terribilia ſunt,& miſerabi-
lia,quæ fieri non poſſunt,& quæ obſcœna ſunt . vnde nõ
mactatur in conſpectu omnium apud Euripidem Poly-
xena,ſed vt mactata,Hecubæ à Taltibio nunciatur , nec
apud eundem euaneſcit ex omnium oculis,dum victima
duceretur,Iphigenia, ſed vt euanuerit refertur à nuncio
Clytemneſtræ:neque in ſcæna ſpectantibus omnibus à
Cherea ſtuprum committitur apud Terẽtium, ſed, vt eſt
intus commiſſum, Antiphoni enarratur. de hoc verò ter
tio rerum tantummodo referendarum genere , quod in
turpitudine & obſcœnitate poſitum diximus, nihil Ho-
ratius, quòd nunquam ferè in tragœdia ipſa contingat,
de qua hoc in loco præcipuè loquitur : vt ex adductis ab
eo exemplis licet coniicere. *Aut agitur res in ſcenis,aut*
acta intus foris refertur) Hæc eſt autem ſumma rerum di-
uiſio bipartita. Aut enim res in ſcæna ſub omnium a-
ſpectu aguntur,aut intus actæ foris referuntur : aguntur
autem in ſcæna omnia, vt diximus,præter terribilia,mi-
ſerabilia , incredibilia , & obſcœna. *Segnius irritant*
animos)Occurrens tacitæ lectorum obiectioni,pręcipit,
quæ ſint,quæ intus acta referri debeant , non autem agi
in ſcæna:licet ibi acta,id eſt,ante omnium oculos,magis
animorum motus videantur concitare : quod in tragœ-
dia neceſſarium eſſe nemini dubium eſt. *Segnius irritãt*
animos) Hoc eſt, non ita vt de AEnea dixit Virgilius,

„ *Exarſere ignes ſubitò, ſubit ira cadentem*
„ *Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.*

Quod nõ ſolet vt ex viſis,ſic ex auditis fieri,atque ideo
ſegnius irritant animos demiſſa per aurẽ,quàm quæ ſunt
oculis ſubiecta fidelibus. *Irritant*) Commouent,con-
citant, tranſlatione à canibus ſumpta,qui dum exagitan
tur,irritari dicuntur. *Demiſſa per aurem*) In animum
ſcilicet.feneſtræ etenim animorum ſunt aures, per quas

quaſi aditum præbentes audita ad animum transferuntur. *Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus*) Certior enim eſt oculorum ſenſus, quàm aurium, aptiórque ad animorum motus in nobis concitandos. Vnde ab eo AEneas apud Didoné commiſerationé captauit, dum dixit:

„ *Infandum Regina iubes renouare dolorem,*
„ *Troianas vt opes, & lamentabile regnum*
„ *Eruerint Danai, quæq; ipſe miſerrima vidi,*
„ *Et quorum pars magna fui.*

Et M. Tullius in prima Oratione contra M. Antoniũ: Quæ cùm audire mallem, quàm videre: & quæ ſequuntur. *Fidelibus*) Nam cùm de iis dubitemus, quæ ab aliis accepimus, ita quæ videmus ſtatuimus, & affirmamus, vt eſſe illa aliter nequeant. Vnde auribus fideliores oculos Plato appellat, vel ſine Platone etiam res ipſa indicat.

Et quæ ipſe ſibi tradit ſpectator) Quæ enim minimè ſpectatorum oculis ſubiiciũtur, ſed ad eum ab alio referuntur non ſibi ipſi à ſe ipſo traduntur, ſed ab alio referente, illi in animum immittuntur. *Non tamen intus digna geri promes in ſcænam*) Excipit per enumerationem, quæ ſint tantummodo referenda, non autem in ſcæna agenda: vbi annotanda ſunt illa antitheta, intus, & promes in ſcęnam. *Quæ mox narret facundia præſens*) Neque enim omnino terribilia, miſerabilia, admirabilia, inhoneſta omittẽda ſunt, ſed tãtũmodo ex oculis tollẽda: quę deinde oportet, vt acta ſint, referãtur: illud autẽ ex oculis tolles, & facundia pręſens: antitheta ſunt. *Præſens facundia*) Id eſt, facũd⁹ aliquis nũcius pręſens. Debet enim rei expoſitio eſſe pręſens, etſi res nõ debet. vſus eſt verò eo genere tranſlationis, in quo virtutes & vitia pro ipſis, in quibus illa ſunt ponimus: vt apud Ciceronẽ pro Milone, Inſidiator ſuperatus, vt victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. *Nec pueros corã populo Medea trucidet*) Quod iam dixit, illuſtrat exemplis, & interpretatur: quã rem à Seneca miror neglectam, qui in ſcæna trucidantẽ filios Medeam induxerit, cùm in Thieſte, & Atreo id ſeruauerit diligentius. Quamobrem quorundam improbiſsimorum

biſsimorum atque iniquiſsimorum hominum imprudētiam,& arrogantiam miror, qui vel rerum ignoratione, & inſcitia,vel inuidia,& maleuolentiā ducti,& Speronē ſimul ſummæ probitatis,ſapientiæ, & eloquentiæ virum grauiſsimis verbis reprehendunt atque exagitant, quia ſcilicet non errauerit, & Horatij de rerum minimè ante omnium oculos in fabulis proferendarum ratione ſententiam improbant. Quia rectè præceperit, vt inde Senecam in hunc errorem prolapſum extollant, ac tueantur. Hos ego tacitus prçteriiſſem,& rem omnem ſapientiſsimorum virorum iudiciis reliquiſſem, niſi ſe publicè iactarent,ſuperbéque gloriarentur,ſe multis & grauibus argumentis,& Ariſtotelis niti authoritate. Quare vt aliquando apud homines in hac re ignorantiæ ſuæ & maleuolentiæ firmiſsimum tribuant teſtimonium,iis breuiter & ſigilatim reſpondebo:quod dum facio,optimi & ſapientiſsimi lectores,quęſo diligēter attendite,& ęquis animis iudicate. Animaduerti omnē iſtorum accuſationem contra Horatij ſentētiam in duas diuiſam eſſe partes,quarum altera ad probandum cædes,cruciatus,& reliqua huiuſmodi in ſcænam publicè proferenda hoc nititur argumento:Si finis tragœdiæ,ad quem omnia diriguntur in mouendo terrore & miſericordia poſitus eſt, eáque aptiora ſunt ad hos animorum motus concitādos, quæ oculis aſpiciuntur,quàm quę per nuncios relata audiuntur,nulli dubium eſt non ſolùm in ſcænam prolata hæc huiuſmodi æquis animis ferenda,ſed etiam ſummopere cōmendanda,quia præcipuè ad finem ſpectant. Altera tanquam in firmiſsimis fundamentis,in Ariſtotelis authoritate & verbis diuerſum neſcio quid ab Horatij ſententia,vt aiunt,ſignificātibus collocata eſt. Itaq; mihi certum eſt hanc eandem diſtributionē ſic in Horatij defenſione ſeruare,vt omnes intelligant nihil me nec ſubterfugere voluiſſe reticēdo,nec obſcurare dicēdo. Equidē niſi Horatius vidiſſet, quod in cōmunibus omnium ſenſibus,naturáque ipſa poſitum eſt,magis ſcilicet commouere animos,atq; afficere,quę oculis vidēda ſubiiciūtur,

quàm quæ relata audiuntur, non ſolùm maximè ignarũ, & imperitũ artis poeticæ, ſed ne hominem quidem exiſtimarem. verùm cùm hoc ipſe longè proſpexerit, atque etiam imperitorum & vulgarium hominum tacitæ obiectioni vltro reſponderit ſub his verbis,

,, *Segnius irritant animos demiſſa per aurem,*
,, *Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ*
,, *Ipſe ſibi tradit ſpectator, non tamen intus*
,, *Digna geri promes in ſcænam, multáque tolles*
,, *Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.*

Tam Horatium ſapientiſsimum & prudentiſsimum, quàm eius accuſatores imprudentes & ſtolidos iudicamus. Nõ debent autẽ cædes, & huiuſmodi in ſcęnã proferri ea ratione, quia hoc genus tragœdię inartificioſum omnino videretur, nullámque afferre ſcriptoribus commendationem, cùm minimè ab eorum ingenio & iudicio terror & miſericordia proficiſcatur, ſed ab ipſo ſpectaculo, quód ſcilicet ex ſe ipſis ſpectatores cęde publicè ante omnium oculos patrata, non ex verbis poetæ perterreantur & miſereantur. Hanc rationem (vt ſcriptionis genus, hoc eſt, epiſtola ipſa requirere videbatur) latenter & vnico verbo attigit etiam Horatius, dum ait: & quæ ipſe ſibi tradit ſpectator: quaſi tacitè inferre voluerit, ſpectatores non ex verbis tragicorum poetarum, vbi hæc publicè peraguntur, terrorem atque miſericordiã, ſed ipſos ſibi in animum demittere, nulláque in re eorũ ingenio atque artificio indigere. Quamobrem nihil penitus arti relinqueretur ad afficiendos auditores, ſed omnis ſcriptorum gloria ab hiſtrionibus præriperetur, ſi res ipſæ per ſe ante oculos collocatæ, non referentium verba terrore atque miſericordia animos concitarent, quod in primis tragœdia ipſa requirit. nam cùm verborũ vim atque eloquentiæ artẽ prę ſe ferant ſcribentes, ſi publicè miſerabilia & terribilia agantur, eripitur artis demõſtrandę opportunitas, remanétq; imperfectũ poema, atque obſcurum poſt actionem atque ſpectaculum. quia nunquam legentium animos commoueret. Hinc non-

nulli præſtantiorē epopœiam tragœdia iudicarunt, quia minus indigeat rebus extrinſecus ſumptis, ad melioréſque ſpectatores, hoc eſt, ad lectores ipſos tantummodo referatur. Vnde ait Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorū, eos poetas magis probari, qui præter ſpectaculum etiam in legendo delectant. Quanto igitur epopœia tragœdia præſtantior eſt, quia minus indigeat rebus extra deſumptis, tanto & genus illud tragœdiæ præſtantius iudicandum videtur, quod magis ad heroici poematis formā accedat, minúſq; rerum externarū auxilio egeat. Præterea minus etiam terribile aut miſerabile videri illud genus tragœdiæ quod à ſcænæ apparatu proficiſcitur, affirmare poſſemus, quia adimit fidem: adempta autem fide adimitur omnis & terror & miſericordia. nam quemadmodum res veræ magis mouent, ſi videantur, quàm ſi relatæ ab aliis audiantnr: ita etiam fictę riſum potius, quàm terrorem, aut miſericordiam concitabunt. atque ideo inquit Horatius, incredulum ſe odiſſe hæc huiuſmodi, licet ea oculis videnda ſubiicerentur. Ita enim fieri ſolet in his rebus quæ fictæ ſunt, nō ignorantibus præcipuè ſpectatoribus fictas: quæ tamen ſi audiuntur maiorem vim habent, quia latent ea quæ ficta ſunt. Vnde cùm ad hoc reſpiceret Ariſtoteles dixit: Porrò ſi quis illa quę de perſecutione in Hectorem dicta ſunt in ſcęnam afferat, vtique ridicula apparere fecerit. nam & illos ſtare, & hunc abnuere videre eſſet, id quod prorſus ipſis carminibus latet. Pręterea cùm poema ab omni parte ſummum perfectúmq; eſſe debeat, ac nihil mediocre, aut tolerabile admittat, cùm nō ad neceſsitatem, vt reliquæ ferè artes, ſed ad animorū oblectationem inuentum cōſcriptúmq; ſit. ac ſi paulùm ſummo diſcedit, vergat ad imum: cùm affirmet Ariſtoteles hoc eſſe pręſtātius, melioríſq; vatis, quod relatione fit, q̄ quod actione, nónne tacitè ex eius verbis alterum, quia non ſummum eſt repudiandū coniicimus? cùm minimè in poemate mediocritas concedatur, vt paulò pòſt diſputabimus. Quamobrē adeò graue crimē putamus cędes & homicidia in ſcænā afferre, ac homi-

cidium committere. Quia verò iam alteram partem, vt nobis videmur, ſatis apertè probauimus, reliquum eſt vt de hac tota re Ariſtotelem diſputãtem audiamus, in eiúſque verbis aliquanto conſiſtamus, vt clariſsimè diiudicemus, vtrum diuerſum quid, atque diſcrepans inter Ariſtotelem atque Horatium reperiatur, vt iſti ſomniant & hallucinantur: an verò inter ſe potius ita cõſentiant, vt nihil alter ab altero differre, niſi carmine vel ſoluta oratione videatur. Verba autem Ariſtotelis ex libro de Arte poetica hæc ſunt: Terrificum verò illud, atque miſerandum, cùm ab apparatu ſcænæ proficiſcitur, tum à rerum compoſitione, id quod multo præſtantius, melioríſque vatis eſt. Si igitur hoc genus rerum terribilium & miſerabilium, quod à rerum compoſitione proficiſcitur eſt præſtantius, & melioris vatis: illud certè quod à ſcænæ apparatu prouenit minus præſtans, vatíſque minus boni iudicandum eſt: ſi minus præſtans, vatíſque minus boni, ergo peſsimũ, ergo imperfectum. quia in poemate non admittitur, vt diximus, mediocritas, & quia poema ſi paulum ſummo diſcedit, vergit ad imum. vſus autem eſt comparatiuo præſtantius, & melioris vatis, non vt illud genus etiam rerum terribilium, atque miſerabiliũ, quod à ſcęnę apparatu proficiſcitur, pręſtans & boni vatis eſſe: ſed vt alterum genus pręſtãs, alterum nullius excellẽtiæ, atque præſtãtiæ ſignificaret vſitatiſsima elocutione tam apud Græcos, quàm apud Latinos. Hac enim eadem dicendi ratione vtitur idem Ariſtoteles paulò pòſt, cùm de altero genere rerum terribilium, atque miſerabiliũ pertractat, quod ad ſpectaculum pertinet, cùm ait illud eſſe ἀτεχνότερον, hoc eſt, inartificioſius, nõ vt illud alterum inartificioſum, hoc verò inartificioſius, ſed vt alterum artificioſum, ſine artificio alterum ſignificaret: quam ſententiam, quæ proximè ſequuntur verba declarant. Sic enim, inquit, fabulam contexuiſſe oportet, vt etiam ſublato ſpectaculo quis quę geri contigerunt percipiens planè exhorreat, miſereatúrve. (in hoc enim omnis ars omníſque doctrina ſcribentium poſita eſt) illud autem

quod ad ſpectaculũ pertinet, inartificioſius eſt (ita enim illud ἀτεχνότερον interpretamur) vt impendio indiget, de quo genere dicendi ſuprà copioſe diſputauimus, cùm illud Horatij in hac eadem epiſtola, Doctus iter melius, interpretaremur. Qua in re igitur diuerſus ſit ab Horatio Ariſtoteles, iſti videant. De Seneca, qui in hunc errorem lapſus eſt nihil dico ſatis eſt inter tragicos à Quintiliano non enumeratum, quia parum fortaſſe præcepta tragœdiarum ſeruaſſe illi viſus eſt, etſi eius exẽplis vtitur. Nam & Ariſtoteles plurimorum poetarum in tradenda doctrina exmpla recitat, quos tamen improbat. Ex Græcis non habemus, qui vſi ſint hoc terribilium & miſerabiliũ rerum genere, quod à ſcænæ apparatu proficiſcitur, niſi AEſchylum, qui parum, aut nihil ſeruare artis præcepta viſus eſt, quia nondum tragœdia ad eam perfectionem peruenerat ſua ætate, vt hæc ſeruarentur, quæ arte omnino tradita ſunt. Nam neque tragœdias ſuas ſpatio vnius ſolis terminat, vt præcipit Ariſtoteles, vt reliqua omittamus. De tragicis verò poetis noſtri tẽporis, qui hoc genere rerum terribilium, & miſerabilium floruerunt, quòd à ſcænæ apparatu proficiſcitur, quia tãtum à perfecta tragœdiæ forma, quantum ab excellentium tragicorum ætate diſtant, plura non dicimus. Quare ex hac improborum, atque iniquiſsimorum hominũ in Horatium accuſatione in eo tractatu, qui contra Canaces tragœdiam ſcriptus eſt, reliqua eiuſdem generis exiſtimamus. *Pueros*) More Græcorum filios dixit, vt etiam in Odis,

„ *Dicam & Alcidem, pueróſque Ledæ.*

Trucidet) Non dixit, occidat, ſed trucidet ad immanitatẽ illius exprimendam, quaſi truncando minutatim cædat. *Aut humana palàm nepotum coquat exta nefarius Atreus*) Quæ poſtea Thieſti patri apponat comedenda, quod à Cheremone in Thieſte narratum veriſimile eſt, quod tragœdiæ argumentum ille tractauit, & Chantharus & Phileterus, vt Atheneus affirmat: ad quos fortaſſe alluſit Horatius hoc loco, eos commendans, ſi

ſeruauerint,damnans ſi neglexerint. hæc verò quantum attinet ad terribilia & miſerabilia euitanda. *Nefarius*) Ex ſua ſententia cum aſſeueratione nefarium appellat Atreum Horatius,cùm & innocentes pueros occiderit, & occiſorum exta decocta fratri tradiderit epulanda.

Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem) De incredibili & portentoſo,vt appellat Ariſtoteles,genere argumenti hoc dixit,hoc eſt,de ſecunda rerum parte tãtummodo referendarum, non autem in ſcæna agendarum. Vnde & paulò pòſt,

,, *Ficta voluptatis cauſa ſint proxima veris,*
,, *Nec quodcunque volet poſcat ſibi fabula credi,*
,, *Neu pranſæ lamiæ viuum puerum extrahat aluo.*

Tragœdiam verò Prognes nemo ſcripſit,quod ſciam,ſed Terei apud Græcos Sophocles,vt meminit Ariſtoteles in Poetica, quã deſideramus: vbi cõiunctim & de Progne tractatum,veriſimile eſt. *Cadmus in anguem*) In draconem. quis verò Cadmi ſumpſerit argumentum incertum eſt: credibile tamen eſt ab aliquo ſumptum,quod ad noſtra tempora non peruenerit. Hoc verò de Progne & Cadmo dixit, quod attinet ad ea quæ fieri non poſſunt. Vnde prudentiſsimè Euripides nec conuerſam facit in ſcæna, neque intus Hecubam in canem, ſed Polymneſtorem futurum illi prædicentem inducit. *Quodcunque oſtendis mihi ſic,incredulus odi*) Concludit præceptum de rebus ex ſua ſententia. *Oſtendis*) Id eſt,re præſente oſtendis. Oſtẽdere enim eſt rem præſentem ore protenſo indicare. Cùm verò de his loquatur,quæ in ſcæna ante omnium oculos aguntur, propriè dixit,oſtendis. *Sic*) Hac ratione,hoc modo: hoc eſt filios à Medæa puplicè trucidatos,Cadmum in anguem conuerſum. *Incredulus odi*) Odi ad nefanda & crudelia,quæ nõ poſſunt ſine ſummo odio aſpici ac terrore. Incredulus ad ea quæ fieri non poſſunt,quæ videntur naturæ plurimùm repugnare: ſiue ad nefaria tantummodo.

Neve minor quinto,neu ſit productior actu

Fabula, quæ poſci vult & ſpectata reponi.

Cùm iam de tragœdiæ & comœdiæ qualitate ex perſonis & rebus copioſè tractauerit, de earundem quantitate & magnitudine præcipit hoc loco Horatius. Ait autẽ fabulam congruẽti magnitudine eſſe oportere, hoc eſt nec maiorem quinque actibus, nec minorem: ne, ſi plurium partium ſit, faſtidium pariat: ſi pauciorum, imperfectum habeat neſcio quid. Nam quemadmodum ſiue animal, ſiue quodcunque ex aliquibus compoſitum non ordine tantùm, verùm etiam congruenti magnitudine cõſtare debet: (quãdoquidem ex magnitudine ordinéque pulchrum oritur) ita & fabulis congruam magnitudinẽ ineſſe oportet, quam memoria facilè complectamur. Sicuti enim, ſi perexiguũ animal eſt, in eo pulchritudo cõſiderari minimè poteſt. nã confunditur in re perexigua conſideranda ſpeculatio: Ita pari ratione quod omnino permagnum eſt, contemplantium conſiderationem elabitur. *Fabula*) Aut penitus ficta, aut mixta: intelligit autem comœdiam & tragœdiam. *Quæ poſci vult, & ſpectata reponi*) Id eſt, quę ſemel ſpectata vult poſci vt reponatur, & iterum recitetur: quemadmodum Terentij Eunuchus, qui quinquies recitatus eſt poſcentibus omnibus. Siue alludit ad veterum conſuetudinem, qui libros optimos quoſque in bibliothecas reponebant, & præcipuè in bibliotechã Palatinã, de qua in Epiſtolis,

,, *Et tangere vitet*
,, *Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.*

Vult) Præbet ſenſum voluntatis rei inanimatæ.

Nec Deus interſit, niſi dign⁹ vindice nodus Inciderit.

Duo eſſe perſonarum genera ex ſententia Horatij ſuprà diximus, humanarum vnum, diuinarum alterum. Cũ verò de humanis ex animi perturbationibus, & ætatũ moribus copioſè præceperit, de diuinis hoc loco ordinatè pertractat: quo modo ſcilicet in fabulis induci debeant.

Ait autem non eſſe ita inducendas, vt nihil ab humanis differant, ſed cùm neceſsitas ipſa difficultáſque rerũ poſtulauerit, vt ſemper aliquid quod ſupra hominẽ ſit, moliantur. Hoc verò à Platone ſumptum eſt, qui ita inquit: Niſi fortè quemadmodum tragici quoties ambigunt, cõmentitiis quibuſdam machinamentis ad deos confugiũt. Vnde cùm Vlyſſes apud Sophoclem ſpecularetur Aiacẽ, jam tum in furorem conuerſum, viderétque eum continuò cædentem greges, dubiúſque admodum eſſet, nec poſſet cauſam coniicere, qua id ipſe efficeret, ei omnia aperientem prudentiſsimè facit Mineruam Sophocles. Neque enim quiſquam mortalium interiorem furioſorum hominum mentem dignouiſſet, niſi deorum admonitione, Palladíſque præcipuè, quæ omnibus mentes & prebet & adimit, eaſdémque agnoſcit. Quare ex hoc præcepto ita Vlyſſem facit loquentem, eíque reſpõdentem Mineruam,

„ ὀδ. καὶ πρὸς τί δυσλόγιστον ὧδ᾽ ᾖξεν χέρα,
„ ἀθ. χόλῳ βαρυνθεὶς τῶν ἀχιλλείων ὅπλων.
„ ὀδ. τί δῆτα ποίμναις τήνδ᾽ ἐπεμπίπτει βάσιν;
„ ἀθ. δοκῶν ἐν ὑμῖν χεῖρα χραίνεσθαι φόνῳ.
„ ὀδ. ἦ καὶ τὸ βούλευμ᾽ ὡς ἐπ᾽ ἀργείοις τόδ᾽ ἦν;
„ ἀθ. κἂν ἐξεπράξεν, εἰ κατημέλησ᾽ ἐγώ.
„ ὀδ. ποίαισι τόλμαις ταῖσδε, καὶ φρενῶν θράσει;
„ ἀθ. νύκτωρ ἐφ᾽ ὑμᾶς δόλιος ὁρμᾶται μόνος.
„ ὀδ. ἦ καὶ παρέστη, κἀπὶ τέρμ᾽ ἀφίκετο,
„ ἀθ. καὶ δὴ ᾽πὶ δισσαῖς ἦν στρατηγίσιν πύλαις.
„ ὀδ. καὶ πῶς ἐπέσχε χεῖρα μαιμῶσαν φόνου,
„ ἀθ. ἐγὼ σφ᾽ ἀπείργω. δυσφόρους ἐπ᾽ ὄμμασι
„ γνώμας βαλοῦσα, τῆς ἀνηκέστου χαρᾶς:·
„ καὶ πρός τε ποίμνας ἐκτρέπω, σύμμικτά τε,
„ λείας ἄδαστα βουκόλων φρουρήματα.
„ ἔνθ᾽ εἰσπεσὼν ἔκειρε πολύκερων φόνον,
„ κύκλῳ ῥαχίζων κἀδόκει μὲν ἔσθ᾽ ὅτε,
„ δισσοὺς ἀτρείδας αὐτόχειρ κτείνειν ἔχων·
„ ὅτ᾽ ἄλλοτ᾽ ἄλλον, ἐμπιτνῶν, στρατηλατῶν.
„ ἐγὼ δὲ φοιτῶντ᾽ ἄνδρα μανιάσιν νόσοις,

,, ὤτρυνον, εἰσέβαλλον εἰς ἕρκη κακά;
,, κἄπειτ' ἐπειδὴ τοῦδ' ἐλώφησεν φόνου,
,, τοὺς ζῶντας αὖ δεσμοῖσι συνδήσας βοῶν,
,, ποίμνας τε πάσας, εἰς δόμους κομίζεται.
,, ὡς ἄνδρας, οὐχ ὡς εὔκερων ἄγραν ἔχων.
,, καὶ νῦν κατ' οἴκους συνδέτους αἰκίζεται.

Ecce igitur nodum dignum vindice, in quo diſſoluendo Palladis auxilio opus fuerat. Eodem modo apud Euripidem in Oreſte Apollo, Venus & Diana in Hippolito, Minerua in Iphigenia, Taurica in Rheſo, & in Troadibus inducitur. Maximè autem abſurdum videtur de inuocatione, vt nonnulli volunt, ab Horatio dictum exiſtimare, cùm hoc in loco de perſonis agat in tragœdia & comœdia inducendis, & præterea illud ſequatur: Nec quarta loqui perſona laboret, quod minimè epopœiæ, ſed tragœdiæ & comœdiæ conuenit. *Dignus vindice nodus*) Exponente & liberāte te ab ignoratione rerum. Vindex enim pro liberatore, & aſſertore rei difficilis hîc accipitur. Quare quod Plato propriè dixit, quoties ambigunt, Horatius per periphraſim circumſcribit, Niſi dignus vindice nodus inciderit. Ponitur autem nodus pro re dubia ac difficili, quæ indigeat explicatione, & ſolutione.

Nec quarta loqui perſona laboret.

Cùm de perſonarum qualitate iam dixerit, nunc de quātitate earundem pertractat, quot ſcilicet loquentes vno tempore in ſcæna induci debeant. Ait autem, quartam perſonam, licet in ſcæna admittatur aliquando, interloqui tamen aut minimè, aut rarò, aut pauca quædam debere, quòd multorum ſermones mentem confundāt auditorum. Hoc enim per illud, laboret, videtur ſibi Horatius voluiſſe, non quòd nullo pacto quarta perſona recipiatur, vt nonnulli voluerunt, cùm id præcipuè Græcorum & Latinorum obſeruationibus videatur repugnare. Hiſtrionum autem numerum, vt ait Ariſtoteles, ex vno in duos AEſchilus primus auxit, ſermonémque pri-

marum partiū inſtituit, quos Sophocles ipſe cum ſcænæ ornatu ad tertias vſque produxit.

Authoris partes chorus, officiúmq; virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus
Quod nō propoſito cōducat, et hæreat aptè.
Ille bonis faueátque, & conſilietur amicè,
Et regat iratos, & amet peccare timentes:
Ille dapes laudet menſæ breuis, ille ſalubrem
Iuſtitiam, legéſque, & apertis ocia portis:
Ille tegat cōmiſſa, deóſq; precetur & oret:
Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Cùm in tragœdia & comœdia chorus interponatur, qui vel aliquid inter vnum & alterum actum ſolus concinat, vt detineat ſpectatores: vel interdum vnius perſonę munere fungens cum reliquis hiſtrionibus colloquatur: cōiunctim præcipit, quem illi ſermonem in vtraque re tribuamus. Huiuſmodi autem conuenire inquit, vt eas partes ſuſcipiat defendēdas, quas author, ſi ei daretur in tragœdia, vel comœdia locus, vt in epopœia, ipſe defenderet. Præterea beneuiuendi præcepta ita rei actæ reſpondens, vt aptiſsimè cohæreāt ex grauiſsimorum philoſophorum ſcriptis complectatur: vt propoſito rectæ conſcientiæ præmio ad virtutē inuitet, à vitióq; vel eius turpitudine, vel etiā metu pœnarū deterreat. Cōtinebit aūt rectè colendæ vitæ inſtitutiones, ſi modò vt oportuerit, imperio rationis iracundiā rexerit, modò parſimoniam laudauerit, modò leges atque iuſtitiā cōmēdauerit, modò pacē populis exoptauerit, modò fidē in cōmiſsis ſeruauerit, modò deos ꝓ indignè vexatorū ſalute, iniuriáſq; iis faciētium pernicie precatus fuerit. *Authoris partes defendat*) Quas ipſe author defenderet, ſi ei vt in epopœia, ità in tragœdia vel comœdia daretur locus. Solent enim plerumque authores in rebus bonis aut malis ſuas

ſententias interponere vel reprehendentes, vt res poſtulauerit, vel commendantes: vt apud Virgilium,

,, *Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,*
,, *Quid delubra iuuant?* Et,
,, *Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?*

Nonnulli verò partes authoris defendere eũ & à maleuolorũ contumeliis expurgare intelligunt, vt in Andriæ prologo fecit Terentius: quod in choro feciſſet libétius, ſi id quidem ſibi quoque, vt antiquioribus comœdiarum ſcriptoribus licuiſſet: quod Ariſtophanem in nebulis, & Sophoclem in Hippone, & Euripidem in Danae feciſſe Iulius Pollux atteſtatur. *Authoris*) Quamuis authorẽ dicat, quod nomen tam ad poetas, quàm ad oratores extenditur, poetã tamen intelligit. eadẽ elocutione Quintilianus Latinos authores, ſummos authores, eminentiſſimos authores ſæpiſsimè dixit, licet apud Ciceronem in hac ſignificatione aut raro, aut fortaſſe nunquã reperies. Actoris legit Grifolus, actorem intelligens per excellẽtiam hypocritam, qui primas partes agit, vt Aiacem, Oreſtem, Medæam, cuius partes choro defendendas eſſe, ait intellexiſſe Horatium: quod cum iis videtur pugnare, quæ dicũtur in his carminibus. Quomodo etenim bonis fauerit, & peccare timentes ſe amare oſtẽderit, ſi Medeã defenderit omnium, qui vnquam fuerunt, & ſceleſtiſsimam, & immaniſsimã, chorus? quam in eo ipſo his verbis Euripides maximè deteſtatur,

,, ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
,, ἀελίου, κατίδετε, ἴδετε τὰν
,, ὀλομέναν γυναῖκα, πρὶν φοινίαν
,, τέκνοις προσβαλεῖν χέρ᾽ αὐτοκτόνον.

Chorus itaque actorem, ſeu hypocritam nõ ſemper tuetur, vt putat Grifolus, ſed ſi bonus fuerit, & dignus defenſione. Nam malos non ſolùm accuſabit, ſed iis etiam imprecabitur: vt à Sophocle & Euripide ſeruatum licet coniicere. Quamobrem ſi actoris potius, quàm authoris ſcripſit Horatius: hoc ſenſu dixiſſe crediderim. Agat primùm chorus, & actoris partes ſuſtineat: deinde ita

agat, vt virili officio ſatiſfaciat, id eſt vehementer, & vt viro dignum eſt: poſtremò, ne extra propoſitum euagetur. Non enim ſatis eſt, ſi vehementer, animoſéque agat, notandis vitiis, virtutibúſque extollẽdis: ſed hoc etiam requiritur, vt ea quæ agendo pronunciat, cum ipſa re, id eſt cũ tragœdiæ argumento cohæreant. *Officiúmque virile*) Quod ad vnamquamque virtutis partem ſpectauerit. Hoc enim officium virile intelligo, cùm nihil magis in vita homines efficere deceat, quàm quod cũ virtute coniunctum ſit: quæ cùm viro ſit maximè propria, ab eo etiam nomẽ ſumpſit. Niſi malis officium virile ad fortitudinem atque animi magnitudinem referre, quæ à Græcis ἀνδρεία dicitur: vt facit Seneca ſub chori perſona in Hercule OEteo his verbis,

„ *Nunquam Stygias fertur ad vmbras.*
„ *Inclyta virtus: viuite fortes,*
„ *Nec Letheos ſæua per amnes*
„ *Vos fata trahent: ſed cùm ſummas*
„ *Exiget horas conſumpta dies,*
„ *Iter ad ſuperos gloria pandet.*

Vbi virtutem pro fortitudine accipit. Defendet autem officium virile chorus, ſi bonis, partes authoris ſuſcipiẽs, vt diximus, fauerit: fauebit autem bonis, ſi ad rei qua de agetur, propoſitam inuentionem modò iracundiam cohibuerit, modò iuſtitiam atque parſimoniam laudarit, modò pacem commendauerit, & reliqua executus fuerit, quæ his carminibus breuiter enumerantur. *Neu quid medios intercinat actus*) Hoc eſt nil canat in medio actuum, quod præcipuè ad officium virile pertinuerit, quod extra propoſitum ſit, miniméque deceat. Hoc autẽ euitabimus, ſi modò iracundiã, vt in Thieſte, modò crudelitatem, vt in Medæa, deteſtabimur, modò pudicitiam, vt in Hippolyto, modò fortitudinẽ, vt in Hercule, ſummis laudibus extulerimus: vt cùm philoſophiæ moralis præcepta adhibeamus, ita tamen ad propoſitam inuentionem adiungamus, vt cum re ipſa conuenire videantur. *Ille bonis faueat*) Vberius explicat, quid per officium

virile defendere, ſibi voluerit: hoc eſt, bonis fauere. Fauet autẽ bonis chorus, in Electra apud Sophoclẽ eius pietatẽ cõmendans, & Clytæmneſtræ improbitatem incuſans,

„ ἰὼ παῖ παῖ δυστανοτάτας
„ ἠλέκτρα ματρὸς, τίν' ἀεὶ
„ τάκεις ὧδ' ἀκόρεστον οἰμωγὰν,
„ τὸν πάλαι ἐκ δολερᾶς ἀθεωτάτας
„ ματρὸς ἁλόντ' ἀπάταις ἀγαμέμνονα,
„ κακᾷ τε χειρὶ πρόδοτον, ὥς
„ ὁ τάδε πορὼν
„ ὄλοιτ', εἴμοι θέμις τάδ' αὐδᾶν.

Quibus verbis bonis fauere chorum videmus. *Et cõſilietur amicè*) Horatij mentem, & vetuſtiſsimorum exẽplarium authoritatem ſecuti, conſilietur, reſtituimus, cũ concilietur antea legeretur. Nihil enim choro magis proprium eſſe videtur, quàm ſuadere, hortari, monere, conſolari, reconciliare, quæ omnia hoc verbo cõplexus eſt. Quare niſi Horatius ita dixiſſet, omiſiſſet profectò eã partem, quæ choris maximè propria eſſe videtur. Neque verò infrequens cuiquam hoc verbum videri debet, cùm eo etiam in Odis vtatur,

„ *Hac Quirinus*
„ *Martis equis Acheronta fugit,*
„ *Gratum elocuta conſiliantibus*
„ *Iunone diuis.*

Eſt autem, amicè conſiliari, conſulere vt amicis ſolemus, hoc eſt, minimè doloſe, ſed vt amicum amico conuenit, ſumma cum fide, & integritate: conſulit autẽ bonis amicè chorus, cùm in omnibus tragœdiis apud Sophoclem, tum maximè in Oedippo Tyranno his verbis,

„ πιθοῦ θελήσας, φρονήσας
„ τ' ἄναξ λίσσομαι. Et paulò pòſt:
„ τὸν οὔποτε πρὶν νήπιον,
„ νῦν τ' ἐν ὅρκῳ μέγαν,
„ καταίδεσαι.
„ τὸν ἐναγῆ φίλον μήποτ' ἐν αἰτίᾳ
„ σὺν ἀφανεῖ λόγῳ ἄτιμον ἐκβαλεῖν.

Et regat iratos) Per ſingularia Horatius declarat plenius quod generatim dixerat, partes authoris, & officiũ virile defendere, & bonis fauere, iiſque conſiliari. *Regat iratos*) Per ea, quæ contra iracundiam dixerit: vt in Aiace, vt iratum Menelaum leniat,

„ *μενέλαε, μὴ γνώμας ὑποστήσας σοφὰς,*
„ *εἶτ' αὐτὸς ἐνθανοῦσιν ὑβριστὴς γένῃ.*

Et ad Agamemnonem paulò pòſt,

„ *εἴθ' ὑμὶν ἀμφοῖν νοῦς γένοιτο σωφρονεῖν.*
„ *τούτου γὰρ οὐδὲν σφῷιν ἔχω λῷον φράσαι.*

Et amet peccare timentes) Nõ timentes propter propoſitas pœnas, ſed virtutis amore timentes peccare. Neque enim cõmẽdari debent, qui pœnarũ metu à ſceleribus ſe continent, ſed qui virtutis amore. Quare cũ idẽ ſit, amare, peccare timẽtes, & bonis fauere, cũ ſuperioribus partibus ex tragœdiarũ choris exempla attulerimus, ad hãc partem nullum affero. *Ille dapes laudet menſæ breuis*) Et per hoc priuatum mediocrium hominum ſtatum, tãquam magis publico & regio exoptandum & eligendũ: vt in Thieſte apud Senecam facit chorus,

„ *Stet quicunque volet, potens*
„ *Aulæ culmine lubrico:*
„ *Me dulcis ſaturet quies.*
„ *Obſcuro poſitus loco*
„ *Leni perfruar ocio.*
„ *Nullis nota Quiritibus*
„ *Ætas per tacitum fluat.*
„ *Sic cùm tranſierint mei*
„ *Nullo cum ſtrepitu dies,*
„ *Plebeius moriar ſenex.*
„ *Illi mors grauis incubat,*
„ *Qui notus nimis omnibus*
„ *Ignotus moritur ſibi.*

Menſæ breuis dapes) Id eſt illud vitæ genus, quod non ſplẽdidiora & ſuperbiora conuiuia, & vt alibi ipſe dixit, regios apparatus admittat, ſed breuiori menſa priuatorum more contentum eſt. Vnde & illud de Tigellio

dictum in Sermonibus,apertè declarat,quid hoc loco ſibi per dapes menſæ breuis voluerit Horatius,

,, *Modò reges,atque tetrarchas:*
,, *Omnia magna loquens,modò ſit mihi menſa tripes,&*
,, *Concha ſalis puri.*

Menſæ breuis) Id eſt tenuis & anguſtæ: eodem modo de eadem re Seneca,

,, *Tutúſque menſa capitur anguſta cibus:*

Siue intelligit victus parſimoniam,id eſt eas dapes,& ea conuiuia,quæ breuiſsimo temporis interuallo ad eorum differentiam,quæ ad Solis vſque ortus perdurare dicuntur. *Ille ſalubrem iuſtitiam*) Quam ſolam virtutē grauiſsimi philoſophi iudicarunt, cùm nunquam in vitium delabatur,ſed prudentiam, fortitudinem, temperātiam, ſi ſibi adiunctæ ſint virtutes, efficiat: ſin contraria, iniuſtitiæ vitioſitates. Atque ideo ſapientiſsimè Socratres apud Platonem,quod cum ea fieret,virtutem:quod abſq; illa,prauitatē exiſtimabat;cū nihil penitus laudari poſsit quod ab ea ſeiunctū ſit.Quamobrē rectè adinuicē virtus & iuſtitia conuertentur,vt & virtutem ſolam iuſtitiā, & iuſtitiā ſolā virtutem eſſe dicamus,qua qui præditi ſunt, viri boni nominantur. Appellat autem ſalubrem.Nā ciuitates illæ ægrotant, in quibus iuſtitia minimè ſeruatur ac viget.Iuſtitiam verò laudat chorus apud Euripidē in Andromache eam vitæ rationē approbans, in qua nulla præter iuſtitiam potentia priuatim & publicè valeat,

,, ταύταν ᾔνεσα,
,, ταύταν καὶ φέρομαι βιοτὰ
,, μηδὲν δίκας ἔξω,
,, κράτος ἐν θαλάμοις,
,, καὶ πόλει δύναται.

Salubrem) Iuſtitia enim regna & imperia conſeruantur, & publica ciuium & communis ſalus continetur. *Legéſque*) Quibus bonis præmia, improbis pœnæ decernuntur,honeſta iubentibus,prohibentibúſque cōtraria. Has tacitè laudat chorus apud eundem in Supplicibus, dū ciuitatis opem implorat ad ſuccurēdum legibus, ne à

mortalibus poliuantur, & apud Sophoclem in OEdypo Tyranno,

,, εἴμοι ξυνείη φέροντι μοίρα τὰν
,, εὔσεπτον ἁγνείαν λόγων
,, ἔργων τε πάντων, ὧν νόμοι
,, πρόκεινται ὑψίποδες οὐρανίαν
,, δι' αἰθέρα τεκνωθέντες, ὧν
,, ὄλυμπος πατὴρ μόνος, οὐδένιν
,, θνατὰ φύσις ἀνέρων ἔτικτεν,
,, οὐδὲ μήν ποτε λάθα κατακοιμάσει.
,, μέγας ἐν τούτοις θεός.

Et apertis ocia portis) Pacem & cōcordiam per ea quæ pacis tempore fieri ſolent, circumſcripſit: cùm quæ fiunt belli tempore longè contraria ſint: vt illud,

,, *Quia mœnia clauſis*
,, *Bellum acuunt portis.*

Comendat autem chorus pacem cùm bello imprecatur, quod facit apud Sophoclem in Aiace his verbis,

,, ὤφελε πρότερον αἰθέρα δῦναι
,, μέγαν, ἢ τὸν πολύκοινον ᾅδαν,
,, κεῖνος ἀνὴρ, ὃς στυγερῶν
,, ἔδειξεν ὅπλων ἕλλασι κοινὸν ἄρη.
,, ἰὼ πόνοι πρόγονοι πόνων.
,, κεῖνος γὰρ ἔπερσεν ἀνθρώπους,
,, κεῖνος οὔτε στεφάνων,
,, οὔτε βαθειᾶν κυλίκων
,, νεῖμεν ἐμοὶ τέρψιν ὁμιλεῖν,
,, οὔτε γλυκὺν αὐλῶν ὄτοβον
,, δύσμορος, οὔτ' ἐννυχίαν
,, τέρψιν ἰαύειν
,, ἐρώτων.
,, ἐρώτων δ' ἀπέπαυσεν.

Et apud Ariſtophanem in Pace,

,, χαῖρε χαῖρ' ὦ φίλταθ' ὡς
,, ἀσμένοισιν ἡμῖν ἦλθες,
,, σῷ γὰρ ἐδάμημεν πόθῳ,
,, δαίμονα βουλόμενοι

„ εἰς ἀγρὸν ἀνδρ πύσαι.
„ ἦσθα γὰρ τὸ μέγιστον ἡμῖν
„ κέρδος, ὦ ποθουμένη
„ πᾶσιν, ὁπόσοι γεωργι-
„ κὸν βίον ἐτρίβομεν.
„ μόνη γὰρ ἡμᾶς ὠφέλεις.
„ πολλὰ γὰρ ἐπάσχομεν,
„ πρὶν ποτ' ἐπὶ σοῦ γλυκέα,
„ κἀδάπανα καὶ φίλα,
„ τοῖς ἀγροίκοισι γὰρ ἦσθα
„ χῖδρα καὶ σωτηρία,
„ ὥστε σε τάτ' ἀμπέλια
„ καὶ τὰ νέα συκίδια
„ τἄλλα θ' ὅσ' ἐστὶ φυτὰ,
προσγελάσονταί σε λαβόντ' ἄσμενα.

Ille tegat commiſſa) Hoc eſt ſit fide plenus in commiſſis tegendis. Fidei etenim comes eſt taciturnitas, quæ in re commiſſa tegenda maximè cernitur. Vnde Simo ille Terentianus,

„ *Nihil iſtac opus eſt arte ad hanc rem, quam paro,*
„ *Sed his quas ſemper in te intellexi ſitas,*
„ *Fide, & taciturnitate.*

Eadem elocutione & in Epiſtolis,

„ *Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,*
„ *Commiſſúmque teges:*

Tegit autem commiſſa chorus in Philoctete: vbi rē omnem diſsimulans ita Vlyſsi: & Atridis imprecatur apud Sophoclem,

„ ὀρεστέρα παμβῶτι γᾶ
„ μᾶτερ αὐτοῦ Διὸς,
„ ἃ τὸν μέγαν πακτωλὸν εὔχρυσον νέμεις,
„ σὲ κἀκεῖ μᾶτερ
„ πότνι' ἐπηυδώμαν,
„ ὅτ' ἐς τόνδ' ἀτρειδᾶν
„ ὕβρις πᾶσ' ἐχώρει,
„ ὅτε τὰ πάτρια τεύ-
„ χεα παρεδίδοσαν.

„ ἰὼ μάκαιρα ταυρο-
„ κτόνων λεόντων ἔφεδρε &c.

Sed videat prudens lector, ne pro, tegat cõmiſſa, legendũ ſit, regat commiſſa, propter ſimilitudinem literarũ. Hoc enim choris magis proprium eſt, vt quæ ſibi cõmiſſa ſunt diligenter cuſtodiat, & tueatur: vt facit chorus apud Sophoclem in Philoctete, qui rẽ cõmiſſam diligenter exequitur. Vnde quærenti quid in ea re facere eũ oporteat, Neoptolemus reſpondet, dandam operam, vt præſentia curet. *Deóſque precetur & oret, vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis*) Redeat miſeris proſpera fortuna: vt facit chorus in Aiace his verbis,

„ ἀλλ' ἀποφρύκοι
„ καὶ ζεὺς κακὰν καὶ φοῖβος ἀργείων φάτιν.

Abeat fortuna ſuperbis) Qui ſemper humilioribus iniurias inferunt: vt facit chorus apud eundem in Electra,

„ ὡς ὁ τάδε πορὼν
„ ὄλοιτ', εἴ μοι θέμις τάδ' αὐδᾷν.

Tibia, nõ vt nũc orichalco vincta, tubæque
Æmula, ſed tenuis, ſimpléxque foramine pauco
Aſpirare, & adeſſe choris erat vtilis, atque
Nondum ſpiſſa nimis cõplere ſedilia flatu:
Quò ſanè populꝰ numerabilis, vtpote paruus
Et frugi, caſtus, verecundúſque coibat.
Poſtquã cœpit agros extẽdere victor, et vrbẽ
Latior amplecti murus, vinóque diurno
Placari genius feſtis impune diebus.
Acceſſit numeríſq; modíſq; licẽtia maior.
Indoctus quid enim ſaperet, libérque laborũ
Ruſticus vrbano confuſus turpis honeſto?

Sic priſcæ motúmq; & luxuriã addidit arti
Tibicẽ:traxítq; vagus per pulpita veſtem.
Sic etiam fidibus voces creuere ſeueris,
Et tulit eloquiũ inſolitũ facundia præceps,
Vtiliúmq; ſagax rerum, & diuina futuri
Sortilegis non diſcrepuit ſententia Delphis.

Cùm ſuprà de choro multa copioſè & de rebus in eo cõtinẽdis præceperit, ordinatè de melodia pertractaturus, ad quam chori modulationes aptârentur, ſumpta hinc occaſione oſtendit qualis iam antea illa Romæ adhibita fuerit, rudis ſcilicet, & incondita: qualíſve poſtea ſuauior ſcilicet, ac delicatior pro populi Romani ingenio reddita ſit: vtpote antea caſti ac ſeueri, ſuis verò temporibus delicati, & tanquã láſciuientis: quantúmque ars ipſa cõſcribendorum carminũ, quæ à choro cõcinerentur, paulatim creuerit ornatu verborum, & grauitate ſententiarum, & muſica ipſa inſtrumenta, & veſtimenta luxuriem quaſi quandã laſciuiámque aſſumpſerint. Ait autem primò tibias, eáſque admodum tenues ac ſimplices choris ſolitas accõmodari, tunc vtiles, & quæ ſatis eſſent caſtò verecundóq; populo. Poſtea verò creſcente indies Romæ paulatim hominum multitudine, atque vnà luxurie, grandiores adhibitas, orichalcóque vinctas, vt formæ & vocis magnitudine cũ tubis certarent: honeſtiora deinde addita veſtimenta, cùm prius aut nullis, aut perexiguis vterẽtur. Vltimóque maiori arte ſubiecta ſciẽtia, atq; elegantia, odes conſcriptas illuſtrioribus verborum luminibus, grauioribúſq; ſentẽtiis refertas, cùm in iis anteà rerũ & verborũ venuſtas plurimùm deſideraretur. Sed antequam ad ea explicanda perueniam, quæ ab Horatio de acceſsione melodiæ hoc in loco tradita ſunt, videntur eà eſſe refutanda, quæ à Grifolo obiiciuntur, ne de populo Romano hæc dicta eſſe intelligamus, vt inde omnia clarius & dilucidius percipiantur. Tria autem ſunt

in primis, quibus nititur Grifoli opinio, tibiam non fuiſſe à Romanis inuentam, neque tibiæ foramina quēquam ex Romanis addidiſſe, neque veſtimenta inueniſſe, neque Romanum populum poſt primã fabulæ actionem paruum aut numerabilem fuiſſe: cùm poſt bella Punica Græcis Romanus admorit acumina chartis, & cùm pręcipuè etiã multò antè ex cenſu Tullij octoginta millia ciuium reperta ſint. His gradatim reſpõdeo, Horatiũ non à Romanis primò tenues, deinde maiores factas, & inuentas tibias, ſed primò apud eos tenues choris, deinde ſuo tempore maiores adhibitas dicere, cùm dicat ſuperiori tẽpore tibiam tenuem ac ſimplicem paucis admodum, vel potius nullis foraminibus aſpirare, & adeſſe choris, fuiſſe vtilẽ, cùm pauci tũc admodũ eſſent ſpectatores, deinde etiam ſuo tempore maiorẽ factã, orichalcóque vinctam. Quamobrem nullum in his verbum de tibiæ inuentione, ſed tantummodo de acceſsione video. Quòd verò ait neminẽ ex Romanis tibiæ foramina addidiſſe, videtur ſine dubio ad verba Horatij parum attẽdere. Neque enim ille hoc dicit, ſed priſcæ motúmque & luxuriã ſuis temporibus additam arti non ad foraminũ inuentionem, ſed ad tibicinũ ſui tẽporis laudem, ſoníque varietatem ac iucunditatem. De veſtimentis nihil dico, cùm ex verbis Horatij nihil tale percipiatur, quale Grifolus aſſerit. Neque enim à Romanis inuenta, ſed tantũmodo ſcribit adhibita. Quare cùm nullũ ſit verbũ neque de tibiæ, neque de veſtimentorum, neque de carminum inuentione, ſed de acceſsione tantummodo, vt qui omnia diligẽter & iuſtè perpẽderit, apertiſsimè iudicabit: accedo ad reliqua. Loquitur igitur Horatius de ea parte comœdiæ & tragœdiæ, quæ cùm ſeparata actio ſit, multò etiã ante vtriuſque actionẽ cœpit eſſe. Quamobrem de melodiæ augmento pertractaturus choros tantũmodo nominat, qui non parũ ante comœdias & tragœdias Romæ adhibiti ſunt primò à Numa Pompilio, vt ex his Liuij verbis colligitur: Solios itẽ duodecim Marti Gradiuo legit, tunicæq́ue pictę inſigne dedit, & ſuper tunicã

æneum pectori tegumen, cœleſtiáque arma, quę ancilia appellantur ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cũ tripudiis, ſolenníque ſaltatu iuſsit. Ecce chorum Saliorũ: quandoquidem nihil aliud ille eſt, quàm canentium lætitiæ cauſa, & ſaltantium multitudo. Vnde Plato in ſecũdo de Legibus, Chorea verò, inquit, omnis tripudium ſimul eſt, & concentus. Siue cuiuſque hominum generis collectio: qua in ſignificatione frequentiſsimè vſurpatur à Platone tum in Protagora, tum aliis etiam pluribus locis. Quod verò in his Liuij verbis de tibia choris adhiberi ſolitã deſideratur, ſupplet Dionyſius Halicarnaſſeus, de hac eadem re verba faciens: Mouentur enim, inquit, Salij ad tibiam ex modulo enopliis motibus, quinque ſimul ac inciſim, quinque patria quædam canẽtes carmina cum tripudiis, ſolenníque ſaltatu ſimul cum choreis: qua expoſitionis ratione tolluntur omnia quæ de populi paucitate, & vrbis magnitudine lectorum animos ancipites reddere poterant. Vnum tantummodo reliquum eſt, quod obiicitur à Grifolo, populum Romanũ ſub Romulo neque frugi, neque caſtum, neque verecundũ fuiſſe, cùm è ſceleratorum hominum in Aſylum confugientium numero fuerit: quod nihil obſtat, cùm præſertim & ille ſub Numa, de quo loquor, & ſub cæteris regibus religione, & optima diſciplina ita fuiſſe inſtitutum affirmet, vt & caſtum & frugi & verecundum fuiſſe minimè neget. Quòd verò ait è Ser. Tullij cenſu octoginta millia ciuium cenſa, nihil commoueor, cùm chorus primò à Numa multo ante cenſum Seruij Tullij pluſquam C. annis inceperit, quod etiam ſi ita eſſet, parum admodum me perturbaret, cùm Horatius paruum dicat Romanum populum ad magnitudinem ſui temporis, eodem modo quo Phyſici terram ad magnitudinem cœli puncti modum obtinere docent. Quamobrem non eſt veriſimile Horatium, Romanum Romæ domicilium habentẽ, Romæ tunc temporis hæc perſcribentem, cùm populum & vrbem non addito nomine dicat alium, vel aliam, quàm vel Romanum populũ, vel Romanã vrbem intelligere:

eo præcipuè tempore, quo ſub Auguſto vniuerſi terrarũ orbis imperium obtinebat: cùm præſertim externi vrbis & populi appellatione per excellẽtiam Romanũ populum & Romanam vrbem intelligant. Quãobrem cũ nihil omnino Grifolus definiat, neque de quo populo loquatur Horatius, aperiat, nonnulli illius ſecuti ſententiã fortaſſe, quod ab Horatio dicitur, non de Romano populo, ſed de vniuerſa hominum multitudine dictum exiſtimauere. Sed ij parum videtur aduertere, populum eſſe iuris conſenſu & communionis cauſa intra vna mœnia ſocietatem, vt Romanum, Carthaginenſem, Athenienſem, Lacedæmoniũ, Thebanum. Iiſdem & quod ſequitur, magnopere refragatur, poſtquã cœpit agros extendere victor & vrbem latior amplecti murus, quod de vniuerſo hominum numero in ſyluis degente dici minimè poſſe crediderim. His igitur à nobis breuiter veritatis cauſa ad vtilitatem omnium explicatis, inſtitutam interpretationem perſequemur, & eo modo perſequemur, vt propriis quaſi oculis intueri quiuis poſsit de populo Romano dici omnia. *Tibia non vt nunc orichalco vincta, tubæq́; æmula*) Plurima grauitate auctã oſtendit ſuis temporibus tibiam, cùm tubæ parem dicat & æmulam, cùm ea ex ſonitus magnitudine quaſi terrorem mortalium animis incutere videatur. *Orichalco vincta*) Per hæc verba tibiæ magnitudinem oſtendit, tantã ſcilicet, vt ex duobus lignis fieri neceſſe fuerit, ac in medio orichalco vinciri. Quare nõ rectè ſentire videtur Grifolus, dum tibiis putat ornamenti cauſa, non neceſsitatis abhibitum orichalcum: cùm aliter ſignificaſſe Horatium, qui vinctam dixerit, clariſsimum ſit. Quamobrem per hæc verba tibias eas fuiſſe coniicio, quibus etiam hodie vtimur in ſolennioribus cõuiuiis, diebus feſtis, ludíſque publicis: cùm mediæ ære quoque hoc tempore vinciantur, plurimis in eo & minutiſsimis foraminibus abhibitis, tubarúmque æmulæ ſint: ita dictæ, quòd primò ex gruũ tibiis fieri cœpiſſent. *Vincta*) Hoc neceſsitatem non autem ornamentũ videtur demõſtrare, vt declarauimus.

Sed tenuis ,ſimpléxque foramine pauco) Qualem fuiſſe ante Iagnim primo Floridorum Apuleius refert,vt de ea illud Virgilianum dici potuerit,

„ *Syluestrem tenui muſam meditaris auena.* Vnde & Dionyſius Halicarnaſſeus de choris Satyriſtarum loqués adhibitis poſt Tarquiniũ eiectum αὐλίσκους appellat, id eſt tibicunculas , vt ita dicam. Quare multo minores fuiſſe antea Numæ temporibus credibile eſt. *Tenuis*) Ad formæ & vocis quantitatem. *Simpléxque foramine pauco*) Ad eiuſdem formæ & vocis magnitudinem. Tibiæ enim,quę pluribus foraminibus conſtant,continent præter formæ,vocis & ſonitus magnitudinem. *Aſpirare, & adeſſe choris erat vtilis*) Hoc eſt,aſpiratione ſua comitari chori ipſius modulationes & ſaltationes erat apta & idonea. *Aſpirare*) Per hoc verbum tenuitatem & lenitatem vocis voluit ſignificare , ſimilitudine à ventorum flatibus ſumpta , qui dum leniter flant,aſpirare dicuntur : vt illud, Aſpirant auræ in noctem , ad differentiam,

„ *Et venti velut agmine facto,*
„ *Qua data porta ruunt,& terras turbine perflant.*

Aſpirare,& adeſſe choris erat vtilis)Hoc ad chori ſaltationes & cantum ad tibias videtur pertinere:quod ſequitur,atque nondum ſpiſſa nimis complere ſedilia flatu, ad ſpectacula ludóſque publicos,in quibus etiam choros adhibitos canentium vel ſaltantium veriſimile eſt.Quia verò in ludis ſpectandis erant ſedilia antequã fieri theatra cœpiſſent,ideo adiunxit,atque nondum ſpiſſa nimis cõplere ſedilia flatu. *Sedilia*)Non dixit theatrum,ſed ſedilia Nam eo tempore nullum adhuc erat:ſed vbi ludi & ſpectacula fiebant ſedilia adhiberi conſueuiſſe credibile eſt,nulla adhuc exiſtente theatri forma . Primus enim M.Scaurus apud Romanos in ædilitate ſua triginta dierum ſpacio duraturum fecit , quod fuit multò pòſt adaucta iam Romæ multitudine. *Nondum ſpiſſa nimis*) Id eſt pauciora. *Quò ſanè populus numerabilis*) Reddit rationem , cur dixerit nondum nimis ſpiſſa

ſedilia. Quia nec pluribus opus erat, cùm pauci admodũ coirent: atque ideo tibia tenuis ſimpléxque foramine pauco aſpirare, & adeſſe choris erat vtilis, atque nondũ ſpiſſa nimis complere ſedilia flatu. Dixit autem numerabilem, & paruum, quãtitatem reſpiciens: frugi, caſtúmq;, & verecundum, morum qualitatem: vt fuiſſe ſub Numa Pompilio, & ſequentibus regibus diximus. Sunt autem qui frugi, caſtum, & verecundum, referãt ad modos muſicos, & ad ſonum: quod nondum admiſiſſent laſciuiam primi illi Romanorum, ſed iis contenti fuiſſent, qui in ſe caſtitatem ac verecundiam quandam retinerent. Vnde infrà de acceſsione melodiæ ſuis temporibus adhibita eadem tranſlatione dixit,

„ *Sic priſcæ motúmque, & luxuriem addidit arti*
„ *Tibicen.*

Quam expoſitionem non improbo. Hanc ſiquis ſequi voluerit opinionẽ, interpretetur illud, frugi, ſimpliciori melodia & ſimplicioribus rebus contentum, neque delicatiora quærentem: vt & frugi & caſtus & verecundus ad idem referantur, quamuis quod ſubſequitur, vinóque diurno placari genius feſtis impune diebus cœpit, magis ad priorem expoſitionem alludere videatur. *Poſtquã cœpit agros extendere victor*) Quod attinet ad Romanæ ditionis magnitudinem nõ ſolùm circumuicinorum populorum ſub regibus victoriis, ſed vniuerſo Italiæ imperio auctam, vt videtur Florus ſignificare his verbis: Prima ætas ſub regibus fuit proprè C C L. per annos, quib9 circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt: hæc erit eius infantia. Sequẽs à Bruto Colatinóque Cõſulibus in Appium Claudiũ, Quintúmque Fuluium Cõſules C C. annos habet, quibus Italiam ſubegit: hoc fuit tempus viris, armíſque incitatiſsimum: ideo quis adoleſcentiã dixerit, & ideo, agros extendere, intellige, cùm iam Romanæ ditioni vniuerſam Italiã ſubegit, nõ autem cùm finitimos ſuperauit. Quia tũ iam nulla numeríſque modíſque licentia maior acceſſerat. *Et vrbem latior amplecti murus*) Primùm enim vrbs cùm à Romulo con-

dita eſt, quatuor tantummodo colles mœnibus cõcludebat ſcilicet Exquilinum à ſeptentrione, Auentinũ à meridie, Palatinum ab oriente, Capitolinum ab occidente: inde à Seruio tribus inſuper aucta ſcilicet Quirinali, Viminali, & Cælio: vltimo ab Auguſto ad ſexdecim regiones, portáſve deducta, ampliórque ac latior reddita eſt. Per magnitudinem autem vrbis Horatius vult & ciuium multitudinem ſubintelligi, ponens continens pro contento, propriè locutus vrbem dicens ad murorum circuitum, cùm ciuitas ad hominum copiam referatur. *Vinóque diurno placari genius feſtis impune diebus*) Id eſt, poſtquam nos cœpimus placare genium noſtrum: hoc eſt, genio voluptatibúſque indulgere: cùm ad eas ex natura ipſa ſimus procliuiores, & propenſiores, quàm ad reliqua. Genius autẽ eſt naturalis quædam animi propẽſio ad aliquam præcipuè rẽ. Quemadmodũ igitur ad mel apes: ita quidam ad ſtudia literaria, quidã ad honeſtas actiones, quidã ad conuiuia comeſationéſque nati videntur. ille verò dicitur genium placare, genióque indulgere, qui ſuæ innatę ex natura voluptati, ſtudióq; indulget.

Vinóque diurno) Res ipſa hortatur, vt quædam paulo altius repetamus, vt quid per vinum diurnum ſibi voluerit Horatius, facilius intelligatur. Non ignorandum eſt igitur apud veteres diem ipſum tam æſtiuum, quàm hibernum in duodecim horas diuiſum fuiſſe: vt ex his Euãgelij verbis etiam coniicitur, Nónne duodecim horæ ſunt diei? ſed impares inter ſe cùm ab ingreſſu ſolis in Capricornum ad eiuſdem ingreſſum in Cancrum paulatim creſcant, ab ingreſſu ſolis in Cancrum vſque ad ingreſſum ſolis iterum in Capricornum pari ratione decreſcant, in æquinoctiis autem tantummodo pares ſint, vt ait Virgilius,

„ *Libra die, ſomníque pares vbi fecerit horas.*

Vnde Horatius mobiles appellat, quòd modò creſcant, modò decreſcãt, neque vnquam in eodem ſtatu ſint per anni ſpacium. Diem autem intelligo temporis ſpacium ab ortu ſolis in occaſum. Quòd verò horæ mutarentur,

nec tamen vnquã plures quàm duodecim eſſent, ex horologio quo vtebantur tunc plures veterum, tum Romani præcipuè, ſemper duodecim horas indicante tam ſolſtitio quàm bruma collegimus. Singularum autem horarum ſingula fuiſſe officia his verbis atteſtatur Martialis,

„ *Prima ſalutantes, atque altera continet hora,*
„ *Exercet raucos tertia cauſidicos:*
„ *In quintam varios extendit Roma labores:*
„ *Sexta quies laſſis, ſeptima finis erat:*
„ *Sufficit in nonam nitidis octaua paleſtris:*
„ *Imperat extructos frangere nona thoros.*

Ad nonam igitur vſque horam, id eſt, ſi æſtate, ad vigeſimã penè noſtrarum, ſi hyeme, circiter vigeſimam ſecundam, ſi vere vel autumno, ad vigeſimam primam dies integer ſolidúſq; appellabatur, quòd penè totus negociis tribueretur. Poſt nonã reliquum tempus ad noctẽ referebatur, cùm interim nihil quaſi ageretur, ſed poſt cœnã quieti, ſomnóque daretur: qui verò ante nonam horam genio indulgentes, cõuiuiíſque, ac comeſſationibus vacantes cœnabant, frangere ſolidum diem dicebantur, & partem de ſolido die demere: vt in Odis,

„ *Pompei meorum prime ſodalium,*
„ *Cum quo morantem ſæpe diem mero*
„ *Fregi: coronatus nitentes*
„ *Molobathro Syrio capillos.* Et in prima Ode,
„ *Eſt qui nec veteris pocula Maſſici,*
„ *Nec partem ſolido demere de die*
„ *Spernit, nunc viridi membra ſub arbuto*
„ *Stratus, nunc ad aquæ lene caput ſacræ.*

Quem locum parum videtur cõſideraſſe Franciſcus Loniſinus, dum Tryphonis Cabrielij ſententiã, hoc eſt veritatem ipſam reprobans, putat partem de ſolido die demere, nihil aliud eſſe, quàm dormire, propter ſequentem verſum vt ille ait: Nunc viridi mẽbra ſub arbuto ſtratus, qua in re non aduertit ex antiquorum conſuetudine locutum Horatium, qui innixi cubito, ſiue proſtrati & ia-

centes in lectulis epulabantur: vt oſtendit Valerius Maximus libro ſecundo de Inſtitutis antiquis: Fœminæ, inquit, cum viris cubantibus ſedentes cœnitabant: quæ cõſuetudo ex hominũ cõuictu ad diuina penetrauit. Nam Iouis epulo ipſe in lectulum, Iuno & Minerua in ſellas ad cœnam inuitabantur. & Virgilius,

„ *Inde thoro pater Æneas ſic orſus ab alto.*

Et Horatius in Epiſtolis,

„ *Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis.*

Et in Odis,

„ *Et impium*
„ *Lenite clamorem ſodales,*
„ *Et cubito remanete preſſo.*
„ *Vultis ſeueri me quoque ſumere*
„ *Partem falerni.*

cùm cœnantes & ſtratos alloqueretur. Quamobrem illud, ſtratus, nõ ad ſomnum, vt ille, ſed ad antiquorũ morem refero. Horatius enim his verbis artificioſe & latenter attingere voluit primò genus voluptatum, quod in commeſſationibus & conuiuiis poſitum eſt, per illud: Eſt qui nec veteris pocula Maſsici: tum tempus, matutinum ſcilicet ante nonam horam, genio indulgentibus peropportunum, per illud: Nec partem ſolido demere de die ſpernit. Vltimò locum conuiuiis aptiſsimum & hominũ generi voluptatibus vacanti haud alienum, per illud: Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus, nunc ad aquæ lene caput ſacræ. Sed hæc pauca ſufficiant in re clariſsima, cùm etiam in ſecundo libro Odarum ad Pompeium hunc locum tacitè interpretatus ſit Horatius, quid ſcilicet ſit partẽ de ſolido die demere: hoc eſt, vt diximus, morantem & ſolidum diem frangere, non expectata nona hora, ſed penè matutinis conuiuiis præter conſuetudinem. Quamobrem Horatius, vt tandẽ ad inſtitutam interpretationem reuertamur, per vinum diurnum, compotationes, conuiuiáque laſciuiora & extraordinaria deſignat: vtpote facta nõ poſt nonam horam, quod tempus ad noctem referebatur, vt diximus,

ſed in ipſo ſolido,integróq; die.Vnde M.Tullius in epiſtolis huiuſmodi conuiuia appellat cœnas à mane id eſt, matutino tempore incipientes, non autem hora ſolita. Huiuſmodi verò conuiuia non erant ſobriorum,ſeueriorúmque hominum,ſed eorũ qui ſe totos tradiderant voluptatibus. Atque ideo,diurno,dixit, ad hominum ſuperioris ſeculi differentiã,qui minimè genio indulgebant, comeſſationibúſque vacabant, ſed parcè nona hora expectata comedebant. Vnde in Epiſtolis,

,, *Sic ignouiſſe putato*
,, *Me tibi: Si cœnas hodie mecum, vt libet: ergo*
,, *Poſt nonam venies.ì,nunc rem ſtrenuus auge:*

Quæ verba maximè declarant,antiquos omne tẽpus ante nonam horã negociis ſolitos tribuere,cùm dicat,ergo poſt nonã venies. Nunc ì rem ſtrenuus auge, atque ideo ſolidum diem vſque ad nonam horam appellaſſe. Quia totus negociis tribueretur:per vinũ autẽ conuiuia etiã, comeſſationéſque intelligit Græcorũ more, apud quos ſimpoſiorum nomine non ſolùm compotationes,vt vox ipſa indicat, ſed comeſſationes etiam continentur:eadẽ ratione & ſuprà libera vina pro conuiuiis dixit, & infrà,cùm ſpectatorem potum dicit, paſtum etiam ſignificat, dum ait,

,, *Eò quòd*
,, *Illecebris erat,& grata nouitate morandus*
,, *Spectator,functúſque ſacris,& potus & exlex.*

Feſtis diebus) Quando homines liberi ſunt à negociorum laboribus:vt dicet infrà,

,, *Indoctus quid enim ſaperet,libérque laborum*
,, *Ruſticus vrbano confuſus turpis honeſto.*

Intelligit autem dies feſtos ſacrificiorum,vel diuinarum epulationum:vt ſeipſum interpretatur,cùm dicit,

,, *Eò quòd*
,, *Illecebris erat,& grata nouitate morandus*
,,*Spectator ,functúſque ſacris,& potus & exlex.*

De quibus plura Macrobius. *Impune*) Sine vlla infamiæ nota,cùm antea infames putarẽtur apud caſtos, ve-

fecundóſque homines illius ætatis, qui ſuis libidinibus quotidie indulgerent, nec à morum cenſoribus impunes relinquerentur. *Acceſsit numeríſque modíſque licentia maior*) Cùm hic locus ad rationem muſices videatur pertinere, prius inquirendum eſt, quot ſignificationes numerus, & modus habeat: deinde qua hoc loco vſus fuerit Horatius. Numerus igitur præter vulgarem ſignificationẽ accipitur pro conſonantia, quòd ea nihil aliud ſit, authore Ariſtotele, quàm ratio numerorum in acuto & graui. Et pro ſaltationibus & choreis: vt apud eundem in libro de Arte poetica: Numero verò ipſo, inquit, ſeorſum ab harmonia imitari ſaltantium eſt, quandoquidem hi geſticulationis numeroſa varietate mores, perturbationes, actionéſque imitantur. & apud Virgilium:

„ *Tum verò in numerum Faunóſque feráſque videres*
„ *Ludere.*

Hoc eſt, cum ſaltationibus, & geſticulationibus numeroſa mẽſura ludere: & pro modulatione & tempore alicuius ſoni & cãtilenæ ſeorſum à verbis: vt apud eũdẽ,

„ *Numeros memini, ſi verba tenerem.*

Id eſt, memini ſonum & modulationem cãtilenæ, ſed verba eiuſdem non memini, & apud M. Tullium in Paradoxis: Extra numerum ſi ſe moueat hiſtrio exhibilabitur, & explodetur: hoc eſt, extra mẽſuram ſoni, &, vt hodie dicimus, extra tempus. & pro rithmo equeſtris pedeſtríſque orationis: vt,

„ *Numeríſque fertur*
„ *Lege ſolutis.*

Et apud Quintilianum de compoſitione: Fœliciſsimus ſermo eſt, cui certus ordo, & apta iunctura, & numerus opportunè cadens contingit: & pro animæ harmonia & compoſitione. Vnde Macrobius ex Pythagoreorum diſciplina numerorum certam conſtitutámque rationem animas ſociare corporibus dixit, qui numeri dum ſuperſunt perſeuerat corpus animari: cùm deficiũt, arcana illa vis ſoluitur, qua ſocietas conſtabat: vt apud Virgilium,

„ *Explebo numerum, reddárque tenebris.*

Hinc etiam veteres philoſophi animam eſſe numerum ſe mouentem dixere. Cùm itaque de tibiis,& choris loquatur Horatius,hoc in loco ſumi poterit numer⁹ & pro conſonantia grauis & acuti,quod attinet ad tibiã, & pro ſaltationibus & geſticulationibus, quod attinet ad choros,& pro vtriſq; , quod attinet ad choros ad tibiam vnà & canẽtes & ſaltantes. Modus itaq; pari ratione accipitur pro tono,& diuerſitate & varietate harmoniȩ:vt modus Doricus, Lydius, Phrygius, Ionius:vt apud Ouidiũ,

,, *Vt ſatis impulſas tentauit pollice chordas,*
,, *Et ſenſit varios , quamuis diuerſa ſonarent,*
,, *Concordare modos.*

Et apud Liuium ab vrbe condita libro ſeptimo:Ludiones ex Hætruria acciti ad tibicinis modos ſaltãtes haud indecoros motus more Tuſco dabãt.Et pro alicuius muſicæ cantilenæ compoſitione : vt in inſcriptionibus comœdiarum,Modos fecit Flaccus Claudi filius.Hoc verò in loco cùm de choris & tibiis verba faciat , ſumitur pro varietate harmoniȩ,& pro cãtilenȩ muſicȩ cõpoſitione: vt ſignificet Horatius,hȩc omnia ſuo tẽpore aucta fuiſſe, cũ antea rudiora eſſent & incõciniora: vtrũq; verò trãſlatiuè cõiũxit in epiſtolis,hoc eſt,& numeros & modos:

,, *Numeróſque modóſque ediſcere vitæ.*

Atque ideo acceſsit numeríſque modíſque licẽtia maior:hoc eſt,maximè aucta eſt. Quare non rectè videtur ſentire Madius,dum putat potius in Romanorum luxuriam inuectum Horatium,quàm de melodiæ incremento tractaſſe , cùm ſeipſum interpretans, quid ſibi voluerit per hæc luce clarius oſtendat,

,, *Tibia,non vt nunc,orichalco vincta,tubæq;*
,, *Æmula.* Et,
,, *Sic priſcæ motúmque,& luxuriem addidit arti*
,, *Tibicen,traxítque vagus per pulpita veſtem:*
,, *Sic etiam fidibus voces creuêre ſeueris,*
,, *Et tulit eloquium inſolitum facundia præceps.*

Ad quid enim tam lõga digreſsione extra rem propoſitam in Romanos inueheretur,cùm de iis nihil aliud di

cat, q̃ eos genio ac voluptatibus indulgere: cũ potius veteres Romanos inſimulare videatur ignorantiæ, quòd ignorauerint ſoni & muſices venuſtatẽ & iucũditatẽ, illa priori ſcilicet incôdita & rudi admodũ côtenti, dum ait:

,, *Indoctus quid enim ſaperet, libérque laborum*

,, *Ruſticus vrbano confuſus, turpis honeſto?*

Licentia maior) Etſi de Romanis loquitur, videtur tamen alludere ad libros Platonis de Republica, in quibus ab eius ſtatu excluſit omnia genera modorũ, præter Doricum. Erat enim Doricum magnificum, & bellicoſum. Vnde illud, licentia, hoc modo eſt interpretandum, quaſi prius per leges nô liceret, ſiue pro abuſu, ſi ſimplici modo dictum intelligere voluerimus. *Indoctus quid enim ſaperet?*) Reddit rationem quaſi per digreſsionem, occurrens tacitæ obiectioni, quare antea apud Romanos muſica melodia parua, aut nulla penè fuerat: quia, inquit indocti ignaríque rerum omnium veteres illi nondum poterant iudicare de melodia, vtpote apud eos re noua, atque inuſitata, neq; illius iucunditatẽ deguſtare, quibus verbis imperitiam eorũ, ruſticitatémque demonſtrat. *Libérque laborũ*) Quòd feſtis diebus publica ſpectacula fieri conſueuiſſent: vt ludis Megalenſibus, ludis Romanis. *Ruſticus vrbano confuſus*) Summa hæc eſt earum perſonarum diuiſio, quæ antea ad ſpectãdum accedebãt: ruſticarũ, & vrbanarum: vrbanarũ rurſus aut nobiliorũ, aut ignobiliorum: quas per turpẽ, & honeſtum ſignificauit. Dixit autẽ priori tempore vrbanũ cum ruſtico, turpem cum honeſto admixtum, ad ſui tẽporis differentiã, cùm ex lege Roſcia lata vnicuique ordini Romanorum proprij gradus in theatro aſsignarẽtur, vt minimè admiſceri poſſent cũ ſenatoribus equites, cũ equitibus plebei. Cùm verò hoc in loco quaſi vituperãdo ob imperitiam, ruſticũ dicat, nô puto de tribubus ruſticis intelligere voluiſſe, cùm vrbanis fuerint lõgè nobiliores. *Sic*) Hac ratione creſcẽte indies hominum multitudine, atque vnà auriũ iudicio tibicẽ addidit priſcę arti motúmq;, & luxuriã: id eſt, motũ luxurioſum, ſubſtãtiuũ pro adiectiuo: vt,

Pateris libamus & auro, pro pateris aureis. Et hucuſque Horatius de tibiæ numerorum atque modorum acceſſione locutus eſt: modò loquetur de tibicinib⁹, & de eorum ſoni varietate, & augmento. *Motum*) Saltationes & choreas, vt apud Liuium, Ludiones ex Hætruria acciti ad tibicinis modos ſaltãtes haud indecoros motus more Tuſco dabant. Et in Odis apud Horatium libro tertio:

,, *Motus doceri gaudet Ionicos*

,, *Matura virgo.*

Id eſt, quibus Iones ſono pręberent modum ſaltationi. Illi enim inuenerunt ſonos, ad quos ſaltarent, & geſtum agerẽt hiſtriones. motus autem tam dare tibicines dicebantur ſono modum ſaltatoribus præbentes, quàm ipſi ſaltatores ad præſcriptos tibicinum concentus ſalientes: atque ideo non debet mirum videri, ſi de tibicine loquẽs Horatius dixerit eum priſcæ arti motum addidiſſe. nam ita etiam ſe res habet. Neque enim laſciuire poſſunt ſaltatores, niſi prius laſciuiant in ſonis tibicines modũ prębentes ſaltatoribus laſciuiendi. Quare etſi tibicines tantummodo dicit addidiſſe motus luxurioſos, intelligit tamen & conſequenter ſaltatores addidiſſe ſaltationibus motus luxurioſos, qui ſuo motu tibicinum ſonum & motũm ſequuntur. *Addidit priſcæ arti motũ luxurioſum*) Plures enim ſaltationes fecerunt Romani prioribus temporibus incognitas. Vnde author eſt M. Tullius in libro de Claris oratoribus, Sex. Tytium hominem loquacem ſanè, & ſatis acutum, ſed tam ſolutum & mollem in geſtu, vt ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Tytius nomen eſſet. *Traxítque vagus per pulpita veſtem*) His verbis variæ accommodari poſſunt expoſitiones. Multi etenim, traxítque vagus per pulpita veſtem, intelligunt ipſum tibicinem ſimul & ſonuiſſe, & ad proprium ſonũ etiam ſaltauiſſe ac tripudiaſſe: aiúntque, traxítque vagus per pulpita veſtem, eſſe periphraſim tripudiãdi: cùm id nihil aliud ſit, quàm vagos homines modò huc, modò illuc ſaltando per pulpita veſtem trahere. Iis hoc vnum videtur repugnare, quòd minimè poſſe fieri videatur: vt

tibias

tibias ſonãtes ſimul etiã ſaltare potuerint, ac tripudiare. Alij ita interpretantur: tibicen vagus ſoni varietate & iucunditate traxit veſtẽ per pulpita: hoc eſt, impulit homines, vt traherent veſtem per pulpita: hoc eſt, tripudiarent. Nonnulli putant ad ſignificandam tibicinum grauitatẽ, & maieſtatem ex demiſsiori veſte dixiſſe: traxítque vagus per pulpita veſtem: atq; hoc fortaſſe à Virgilio, vbi de Orpheo canẽte in ſexto loquitur, tranſtuliſſe:

,, *Nec non Thraicius longa cum veſte ſacerdos*
,, *Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.*

Sunt qui arbitrentur Horatium voluiſſe his verbis oſtendere etiam veſtimentorum acceſsionem: ac per veſtimenta tibicinis, & reliqua denotaſſe, quib⁹ cæteri hiſtriones vterentur: cùm autem de tibicine loqueretur, ſolùm de eius veſtitu attigiſſe: ne in hac re ſi omnia ſeparatim perſequi voluiſſet extra rem prolixus nimiùm videretur. *Sic etiam fidibus voces creuere ſeueris*) Loquitur modò de odarũ, quas chorus cõcinebat, acceſsione: tres autẽ res, ait in Odis redditas ampliores & laſciuiores, ſonum & vocem Odarum ad aurium oblectationẽ: figuras ornamentáq; orationis ad permouendas, atque impellendas voluntates: ſententias & res ipſas ad docẽdas, atque illuſtrandas auditorum mentes. Quamobrem per voces intelligo conſonantiam carminum lyricorum. ex verborum etenim grauitate augetur etiam carminũ ſonitus: vt ex his Horatij verſibus quiuis facilè poterit iudicare:

,, *Iam nunc minaci murmure cornuum*
,, *Perſtringis aures: iam Litui ſtrepunt*
,, *Iam fulgor armorum fugaces*
,, *Terret equos, equitúmque vultus.*

Per fides autem carmina ipſa lyrica intelligit, vt ſignificet ſonum carminum Lyricorum creuiſſe: illa verò particula, ſic, repetita hanc habet vim, vt ſignificet, quemadmodum creſcente in dies hominum multitudine atque vnà aurium iudicio, acceſsit numeríſque modíſque licentia maior, ſic etiam addidit Tibicen motúmque, &

luxuriam priſcæ arti, & ſic etiam fidibus voces creuere ſeueris. *Seueris)* Antea ſcilicet priori illa ætate veterum Romanorum, qua in odis tantummodo grauiora quædam, & ſeueriora referebantur, nullámque omnino voluptatem afferentia: vt Ioppę videtur Virgilius tribuiſſe,

„ *Cythara Crinitus Ioppas*
„ *Perſonat aurata: docuit quæ maximus Atlas*
„ *Hic canit errantem lunam, ſolíſque labores:*
„ *Vnde hominum genus, & pecudes, vnde imber & ignes,*
„ *Arcturum, pluuiáſque Hyadas, geminóſque Triones:*
„ *Quid tantum Oceano properant ſe tingere ſoles*
„ *Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.*

Vel ſeueris, antè ſcilicet ſine fuco, & coloribus orationis: hoc eſt, tetricis, & aſperioribus, quæ poſtea demiſſa illa ſeueritate, & aſſumptis ornamẽtis laſciuiores ac delicatiores factæ ſunt. *Et tulit eloquium inſolitum)* Id eſt, refertum inſolitis ornamentis, quibus ſuperioris ætatis homines minimè vſi ſunt. Quare non video quid habeat commune hic locus cum CXXII. particula Ariſtotelis in libro Poetices, vt ait Madius. Facundia præceps, & inſolitum eloquium, repentinam acceſsionem indicant. *Præceps)* Quæ ſubitò, & quaſi præcipitata aduenit. *Sententia ſagax rerũ vtilium, & diuina futuri)* Quæ in Odis aucta continebatur, Diſcrepuit. *Delphis ſortilegis)* Hoc eſt, Delphico Apollinis oraculo. *Vtilium)* Quod attinet ad vitæ inſtitutionẽ, vt ſuprà iam demonſtrauimus, cùm de officio chori loqueremur. *Sagax)* Prudens. in ſententiis etenim maxima eſt adhibenda prudẽtia ſiue ſagax rerũ, quia diuina futuri. In futuris etenim proſpiciendis prudentia maximè cernitur. *Diuina futuri)* Quòd ſummæ eſſet prudentię in prędicendis futuris. Aliquando enim ita inducitur chorus, vt futura prædicere videatur: vt apud Sophoclem in Aiace his verbis,

„ ὤμοι, φοβοῦμαι τὸ προσέρπον.
„ περίφαντος ἀνὴρ
„ θανεῖται παραπλήκτῳ
„ χερὶ, συγκατακτὰς

,, κελαινοῖς ξίφεσι βοτὰ, καὶ
,, βοτῆρας ἱππονόμους.
Et paulò pòſt,
,, ξύμφημι δ᾽ἤσοι, καὶ δέδοικα μὴ 'κ θεοῦ
,, πληγή τις ἥκοι.

Delphus ſortilegis) Apollinis Delphici oraculo, in quo ſortes dicebantur. Pulcherrimarum enim ſententiarum vt, Ne quid nimis, Noſce te ipſum, Apollinem authorẽ facimus, quib' maximè tragœdiarum chori referti ſunt. Vnde apud Sophoclem in OEdippo Tyrãno chorus hac ſententia totam tragœdiam claudit:
,, ὥστε θνητὸν ὄντ᾽, ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν
,, ἡμέραν ἐπισκοποῦντα, μηδέν᾽ ὀλβίζειν, πρὶν ἂν
,, τέρμα τοῦ βίου περάσῃ, μηδὲν ἀλγεινὸν παθών.

Carmine qui tragico vilẽ certauit ob hircũ,
Mox etiã agreſtes Satyros nudauit: et aſper
Incolumi grauitate iocum tẽtauit, eò quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functúſque ſacris, & potus, & exlex.
Verùm ita riſores, ita commendare dicaces
Conueniet Satyrôs, ita vertere ſeria ludo,
Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros
Regali conſpectus in auro nuper, & oſtro,
Migret in obſcuras humili ſermone tabernas:
Aut dum vitat humum, nubes, & inania captet.
Effutire leues indigna tragœdia verſus:

Vt feſtis matrona moueri iuſſa diebus,
Intererit Satyris paulũ pudibũda proteruis.
Nõ ego inornata, et dominãtia nomina ſolũ,
Verbáq; Piſones, Satyrorũ ſcriptor amabo:
Nec ſic enitar tragico differre colori,
Vt nihil interſit, Dauúſne loquatur, an audax
Pythias, emũcto lucrata Simone talentum:
An cuſtos, famulúſque dei Silenus Alũni.
Ex noto fictũ carmẽ ſequar, vt ſibi quiuis
Speret idẽ: ſudet multũ, fruſtráque laboret
Auſus idem. tantũ ſeries iũcturáque pollet,
Tantum de medio ſumptis accedit honoris.
Syluis deducti caueant me iudice Fauni,
Ne veluti innati triuiis, ac penè forenſes,
Aut nimiùm teneris iuuenentur verſibus vnquam,
Aut immũda crepẽt, ignominioſáq; dicta.
Offenduntur enim, quibus eſt equus, & pater & res:
Nec, ſi quid fracti ciceris probat, & nucis emptor,
AEquis accipiũt animis, donánt ve corona.

Cùm iam dixerit ſententias, quæ in Odis à choro decantari ſolitis continebantur fuiſſe adeò graues, vt non diſsimiles à Delphico Apollinis oraculo videri poſſent: vt paruam admodum, vel potius nullam apud functos ſa

cris, potóſq;, & exleges ſpectatores afferre oblectationem, qua detinerentur, ait hac potiſsimùm de cauſa iocū tentatum, Satyróſque nudatos, vt ex eorum ludis, dicacitatibúſque populus facilè detineretur ſeruata incolumi tamen tragœdiæ grauitate. Quamobrem cùm Satyri, vt ex Ariſtotele manifeſtum eſt, à Sophocle eſſent excluſi, puto iterū Romæ inductos: atque ideo de his loqui Horatium, cuiuſmodi illis ſermonem tribuere debeamus, & quemadmodum primùm & qua de cauſa inducti ſunt, oſtendentem. Quare cùm de Satyrorum choris publicè in ſpectaculo inductis teſte etiā Dionyſio Halicarnaſſeo minimè dubium ſit, etiam poſtea inter medios actus tragœdiarum adhibitos credibile eſt. Sed animaduertens Horatius, Ariſtotelem ob ridiculorum nimiam petulantiam à Sophocle excluſos dixiſſe, eorum dicacitates tēperandas præcipit, ne immunda crepent, ignominioſáq; dicta. *Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum*) Ab etymologia vocis tragœdiarum ſcriptorem circumſcribit, eorum opinionem ſecutus, qui tragœdiam ἀπὸ τȣ̃ τράγον, hoc eſt hirco dictam putarent, quo tragici ſcriptores antiquitus donabantur. appellat autem hircū vilem, vel quòd certe vile ſit præmiū: vel vile, poeſeos habita ratione. *Certauit*) Certabant enim inter ſe de laude & præmio veteres tragœdiarum ſcriptores: vt pluribus in locis videtur Ariſtoteles in poetica ſignificare. *Mox etiam agreſtes Satyros nudauit*) Hos autem loco chori introductos intelligit, non, vt quidam volunt, in ipſa tragœdia, cùm præſertim dicat factum, vt grata nouitate detinerētur ſpectatores: quod inter vnum & alterū actū ſit, chori loco. In tragœdia etenim ipſa, cùm flebilis, ſeuera, ac grauis ſit, non requiritur huiuſcemodi iocorum, ludorúmque leuitas, quæ tamen inter medios actus tolerari poteſt, & hoc eſt quod ait, incolumi grauitate. Ea etenim quæ fiunt, quæ've dicuntur inter medios actus, extra tragœdiam eſſe intelliguntur, neque imminuunt tragœdiæ grauitatem. *Agreſtes Satyros*) Quòd nemorum dij eſſe credantur, in iiſque vitam degant.

Et aſper) Vel propter conuitiorum mordacitatem, quæ in Satyris continetur, vel propter verborum aſperitatē, quæ Satyris eſt attribuēda, & qua Satyrarum ſcriptores, vt Lucilius, Perſius & reliqui vſi ſunt. *Iocum tentauit*) Quia ridicula quædam & dicacitates proferrent. Vnde & paulo pòſt riſores & dicaces nominat. *Eò quòd illecebris*) Affert rationem, quare in tragœdia iocus tentatus ſit, Satyríque nudati: vt ſcilicet ſpectatores iis detineri poſſent ſine faſtidio. *Grata nouitate*) Aliqua noua re inducta inter medios actus: vtpote Satyrorum, nō, vt antea, chori ſermone grauiori, quàm ſpectatorum ratio poſtulabat, qui, vt diximus, & functi ſacris erant & poti, & exleges. *Grata nouitate*) Noua enim erat apud Romanos tunc Satyrorum actio, etſi iam eorum vſus apud reliquos populos aboleuerat multo antè. Appellat autem gratam nouitatem, quòd cùm vetera faſtidiamus, lęto animo noua accipimus. Vnde illud rectè circumfertur, omnia noua placere. *Functus ſacris*) Quia feſtis diebus, & poſt ſacrificia peracta. *Potus*) Hoc eſt poſt comeſſationes & compotationes, quibus indulgebant, antequam ad tragœdias ſpectandas accederent, & vt dixit, poſtquam vino diurno placari genius feſtis impune diebus cœpit. *Exlex*) Id eſt, vacuus ab omni labore, vt dixit ſuprà, libérque laborum, ſiue nullo legum timore, vt dixit ibidem, impune. *Verùm ita riſores*) Sequitur correctio quædā ſuperiorum, qua in ſermonibus iocíſque Satyrorū mediocritatē ſeruandā pręcipit. Turpiſſimum enim & maximè abſurdum eſſe ait, vt qui modò Dei, heroíſque perſonam egiſſent, ac grauiora quædam ſub eorū habitu retuliſſent, Satyrorum perſona aſſumpta in extremas dicacitatum leuitates inciderent. Quāobrē ita vertenda ludis ſeria iubet Horatius, vt in Satyrorum ſermonibus inter medios actus ita ratio tragœdiæ habeatur, vt minimè obliti tragicarum perſonarum, quas egerimus, vtpote heroicæ & diuinæ, ad humiliora laſciuioráque videamur demigrare: néve ad ſublimiora & inania quædam tranſuolare. quam quidem rem appoſitę

matronæ ſimilitudine ante oculos ſubiicit, qua ſcilicet ratione mediocritas ipſa in his Satyrorum iocis, ac ludis ſeruanda ſit. *Riſores*) Quòd omnium vitia irrideant, eorámque deprauatos mores: vel quòd aptiſsimi ſint ad riſum apud ſpectatores concitandum. *Dicaces*) Quòd plurima dictitent: hoc eſt, proterui & petulantes.

Ita vertere ſeria ludo) Ita vertere tragicam grauitatem, in qua de rebus ſeriis agitur, ludis Satyrorum inter medios actus adhibitis. *Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros*) Ita conſtruo & interpretor hanc partem: ne quicunque ex mimis adhibebitur deus & heros, qui eodem tempore in ipſa tragœdia deum heroáque retulerit, migret in obſcuras tabernas aſſumpta Satyrorum perſona inter medios actus. Præcipit autem Horatius hoc in loco, vt Satyri ſint dicaces: hoc eſt, ad riſum concitandũ in dictis peracuti & breues, non tamen ſcurræ, quod præcipit & M. Tullius libro ſecundo de Oratore, vbi de ridiculis loquitur. Haberi enim dicit rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid iocus de grauitate decerpat: hoc eſt, vt temporis ratio, ipſius dicacitatis moderatio & temperantia & raritas dictorum diſtinguat oratorem à ſcurra. *Dicaces*) Hoc eſt, vt diximus, ad riſum concitandum in dictis peracuti & breues. Ita enim videtur dicacitatẽ interpretari M. Tullius. Etenim cùm duo genera ſint facetiarum, inquit, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata eſt. *Deus*) De diis in fabulis introducendis ſuprà diximus. Quare lectorem ad ſuperiora remittimus. *Herois*) Heroicæ enim perſonæ in fabulis introducantnr. Heroes autem ſunt infra deorum conditionem & ſupra hominum naturam, medij inter hominem & deum: vt apud Ariſtotelem in Moralibus licet coniicere, vbi de heroica virtute loquitur. Vnde idẽ Horatius ſapientiſsimè inter homines & deos ponit in Odis, cùm ait,

„ *Quem virum, aut Heroa lyra vel acri,*

,, *Tibia ſumis celebrare Clio,*
,, *Quem Deum, cuius recinet iocoſa*
,, *Nomen imago.*

Regali conſpectus in auro nuper & oſtro) Quibus reges vtuntur. *Migret in obſcuras humili ſermone tabernas*) Hoc eſt, in verba humiliora, qualibus vtũtur tabernarij: id eſt, qui in tabernis venditant. Eſt enim taberna locus, vbi opera ipſa & merces venditãtur: tabernarij verò qui venditant. intelligit autem pauperiores. Vnde in Odis,

,, *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,*
,, *Regúmque turres, ô beate Seſti.*

Videtur autem alludere ad eas comœdias, quæ ab humilitate perſonarum tabernariæ dictæ ſunt, in quibus obſcuri & infimæ cõditionis homines, vt tabernarij, introducuntur, qui dicacitatem in ſcurrilitatem vertunt, à qua monet in Satyrorum ſermonibus cauendum Horatius.

Humili ſermone) Quo rebus quibuſdam leuioribus riſum quærant. *Aut dum vitat humum nubes & inania captet*) Ad mediocritatem ſeruandam duo extrema vitanda ſunt. dixit de altero humilitatis extremo vitando: nunc dicit de altero tumiditatis extremo fugiendo. *Dum vitat humum, captet nubes & inania*) Quia dixerat, humum, elementorum rationem reſpiciẽs, ideo ſubiungit ad eorundem tranſlationem, nubes & inania, hoc eſt, altiora & ſublimiora, quæ ſupernaturalia denominantur. Hoc autem ideo dixit, ne dum humiliora vitamus, ad hæc ſublimiora tranſuolemus de diis, de anima, de ideis, de intelligentiis: hoc eſt, in tumidiora extremæ humilitati penitus contraria incidamus, per nubes autẽ & inania, incorporea intelligit, quæ minimè ſenſibus ſubiiciuntur, qualem Creuſæ animam his verbis deſcribit Virgilius,

,, *Hæc vbi dicta dedit lachrymantem & multa volentem*
,, *Dicere deſeruit, tenuéſque receſſit in auras.*
,, *Ter conatus ibi collo dare brachia circum.*
,, *Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago*
,, *Par leuibus ventis, volucríque ſimilima ſomno.*

Effutire leues verſus indigna tragœdia) Affert ſimilitudinem, qua appoſita oſtendat, quomodo Satyri inter medios actus tragœdię induci debeant, ſeruata ipſius tamen incolumi grauitate. *Indigna effutire leues verſus*) Quæ indignatur effutire leues verſus: hoc eſt, inconſideratos & ſine vlla grauitate emittere. *Intererit*) Interueniet Satyris proteruis paulùm pudibunda: vt matrona iuſſa diebus feſtis moueri, quæ licet ſaliat, nō tamen immoderatè & meretricio more ſaliet. Duplex enim eſt genus ſaltationis: alterum, quo matronæ decore grauitatéque perſonæ ſeruata: alterum, quo impudicæ fœminæ vtuntur. *Moueri*) Saltare. Vnde & motus pro ſaltatione accipitur: vt ſuprà,

,, *Sic priſcæ motúmque & luxuriam addidit arti*
,, *Tibicen.* Et in Odis:
,, *Motus doceri gaudet Ionicos*
,, *Matura virgo.*

Feſtis diebus) Cùm dies feſti authore Macrobio diuidantur vel in ſacrificia, vel in epulas, vel in ludos, vel ferias: hoc eſt, vel cùm ſacrificia diis offeruntur, vel cũ dies diuinis epulationibus celebratur, vel cùm ludi in honorem aguntur deorum, vel cùm feriæ obſeruantur: rurſúſque feriæ, vel in publicas, vel in priuatas: publicæ vel in ſtatiuas, vel in cõceptiuas, vel in imperatiuas, vel in nũdinas: priuatæ, vel in proprias familiarum, vt Claudiæ familiæ, vel AEmiliæ, ſeu Iuliæ, ſeu Corneliæ, & ſi quas ferias proprias, quæque familiaria ex vſu domeſticæ celebritatis obſeruat: vel in proprias ſingulorum: vt natalium & fulgurum ſuſceptiones ſunt, item funerum, atque expiationum. Per dies feſtos hoc in loco ferias priuatas, vel proprias familiarum, vel ſingulorum videtur intelligere Horatius, in quibus veriſimile eſt matronas aduocari, ibíque celebrandæ feriæ cauſa moueri ſolitas: vel generatim pro omnibus feſtis, in quibus vel nuptiæ celebrantur, vel cõuiuia, in quibus aderant matronę. Quòd autem adeſſent in nuptiis matronæ, illud Terentianum non dubium eſt argumentum.

„ *Da. Maneo interea, introire neminem*
„ *Video, exire neminem, matronam nullam, in ædibus*
„ *Nihil ornati, nihil tumulti: acceſſi intrò, aſpexi. Pă. ſcio*
„ *Magnum ſignum. Da. num videntur cōuenire hæc nuptiis?*

Non ego inornata) Dixit, in Satyricorum ſcriptione in primis mediocritatem ſeruandam: nunc idem repetit more ſuo referens ſingula ſingulis. Nos igitur admonet, vt neque iis verbis vtamur, quæ nullum afferunt ornamentum & ſplendorem orationi, neque iis, quæ potius ad tragœdiæ maieſtatem, quàm ad Satyræ mediocritatē ſpectare videātur, ſed inter tragœdiæ & comœdię phraſim poſitis: hoc eſt, neque ita inornatis vt Satyri his vtētes migrent in obſcuras humili ſermone tabernas: neque ita grauibus & quodammodo dominantibus, vt nubes & inania captēt. Illud igitur, inornata, refert ad illud, migrent in obſcuras humili ſermone tabernas: illud verò, dominantia, ad illud, nubes & inania captent. Quare maximo in errore verſantur, qui hæc duo carmina ſeparant à ſuperioribus, referúntque ad ſequentia, atque aliter conſtruunt & interpretantur. Confundunt enim quę de verborum cum iis quæ de rerum mediocritate dicuntur, quæ diſtincta eſſe oportet. Eſt autem ordo: ego ſcriptor ſatyrorum non amabo verba, nomináque inornata: neque hæc ipſa fugiens, amabo ſolùm dominantia & tumidiora & ad dominorum faſtum ſpectantia. Amabo igitur ornata cum mediocritate, hoc eſt, grauia, non tamen tumidiora, vt diximus. *Inornata*) Id eſt, abiecta, atque obſoleta & nullum ornatum afferentia orationi, hoc eſt, humiliora & infimę hominum condicionis, quibus vtentes migrent in obſcuras humili ſermone tabernas. *Dominantia*) Hoc eſt, tumidiora, qualibus vtuntur domini ſeruos alloquentes: id eſt, cum imperio & faſtu. Quare pudet referre, quæ ab interpretibus de verbis propriis hoc loco dicuntur. Neque enim generatim inornata propria dixiſſet, cùm ſi lecta atque illuſtria ea ſint, neque abiecta, atque obſoleta non parum ſplendoris afferant orationi. Dominantia vulgaria & com-

munia Madius interpretatur: qua elocutione, non video. Longè enim hæc expoſitio videtur eſſe contraria ſuperioribus,

,, *Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros*
,, *Regali conſpectus in auro nuper & oſtro*
,, *Migret in obſcuras humili ſermone tabernas.*

Nomina verbáque) Vtrumque etiam coniunxit Ariſtoteles in tertio Rhetoricorum, cùm dixit perſpicuitatem in nominum & verborum proprietate conſiſtere. Nam ex nominibus & verbis confici orationẽ Platonis eſt in Sophiſta ſententia. Neque enim verba, quibus actiones ſignificantur, vt vadit, currit, dormit, per ſe, neque nomina, quæ ſigna ſunt vocis agentibus ipſis impoſita, vt leo, ceruus, equus, efficiunt orationẽ. Nam quæ proferuntur haud ante actionem, vel actionis impedimẽtum, aut eſſentiam ſiue exiſtentis rei, ſeu non exiſtentis oſtendunt, quàm verba nominibus miſceantur: vt homo diſcit. Tũc enim declarat aliquid de his, quæ ſunt, vel fiunt, aut fuerunt iam, aut erunt. Vnde in Cratylo ait, orationem eſſe verborum & nominum compoſitionem. *Scriptor Satyrorum*) Hoc eſt cùm Satyros inter medios actus loquẽtes inducam. *Nec ſic enitar*) Cùm de verborum genere Satyris accõmodãdo præceperit, pręcipit nũc de rerũ, hoc eſt, de inuentionis ipſius genere, quale illud eſſe debeat: ait autẽ illud quoque mediocre eſſe debere, hoc eſt, pari ratione inter comicam & tragicã inuentionem, neque admodũ cum tragica materia coniunctũ, neque adeò ab ea diſiunctum, vt comicæ adhærere videatur. Ergo inter vtrumque ex rebus notiſsimis fictum: vt cùm mediocre ſit, ſibi quiuis ſperet idem, ſed ſudet multùm, fruſtràq; laboret auſus idem. *Tragico differre colori*) A tragœdiæ exemplo, quæ ex inuentionis ratione ita à comœdia & aliis poeſeos generibus diſtinguitur, quemadmodũ imagines depictæ ex coloribus vna ab altera. *Vt nihil interſit Dauúſne loquatur, an audax Pythias*) Expoſitiuè lucrata Simone emuncto talentum. Hoc eſt perſona comica. *An cuſtos, famulúſque dei Silenus Alumni*)

Hoc eſt, perſona Satyrica: & hoc quod attinet ad inuentionem. Alia enim Dauus & Pythias loquetur ex ſua natura & conditione: alia Satyri pari ratione, vt ipſe Silenus. *Dauúſne loquatur, an audax Pythias*) Hoc eſt infimæ perſonæ, vt ſerui & ancillæ. *Audax Pythias emuncto lucrata Simone talentum*) Vt fictam apud Luciliũ atteſtatur Acron: hoc eſt, aſtutè fallentem dominum, ab eóque talentũ per vim quaſi accipientem. *Emuncto*) Quòd quaſi talentũ ab eo per vim extorſiſſet. *An cuſtos, famulúſque dei Silenus Alumni*) Ponit hoc in loco Silenum pro Satyrorum actione. Satyrus enim erat Silenus: & ab eo Papoſileni Satyri dicti ſunt. Satyrum etiam videtur Virgilius Silenum ſignificare voluiſſe, cùm Faunis eum admiſcet, cùm ait,

„ *Tum verò in numerum* (Sileni ſcilicet) *Faunóſque feráſque videres* „ *Ludere.*

Ex noto fictum carmen ſequar) Cùm modò per negationem, in quo differat Satyrica inuentio à tragica atque comica explicauerit: nunc per affirmationem oſtendit, cuiuſmodi in Satyris eligere debeamus. Ait autem vt in cæteris poematis, ſic in Satyris mediocrem eſſe eligendam, & de medio ſumptã, vt cùm facilis prima, vt aiunt, fronte eſſe videatur, quiuis ſperet eãdem, ſed ſudet multùm, fruſtráque laboret eandem auſus. *Ex noto*) Ex rebus notis & de medio ſumptis: res autem notas & de medio ſumptas eas intelligit, quæ in cõmuni quotidianóque vſu poſitæ omnibus patent, quas ſuprà publicam materiam appellauerat. *Fictum carmen ex noto*) Alludit ad poeſeos conſtitutionem, quæ nihil aliud eſt, quàm fictio, veriſimilis tamen. Sequar igitur, inquit Horatius, carmen fictum: hoc eſt, narrationem fictam ex noto, ex rebus notis. *Vt ſibi quiuis ſperet idem*) Quis enim non ſperet ſe, vt omittam reliqua, querimoniam illi Virgilianæ, qua à matre defunctus Eurialus deploratur, Húc ego te Euriale aſpicio, parem poſſe cõponere? cùm ex rebus notiſsimis conſtet tantummodo, & poſitis in vſu cõmuni & quotidiano? Quis Ciceronis naturalẽ illã, ac fluen-

tem orationis venam aſſecuturum diffidat prima fronte? cùm in ea nihil non commune, nihil ſtudioſe affectatũ reperiatur? Quem rurſus Martialis & Apuleius non deterreant, nubes & inania captantes & ſubtilitates quaſdam affectãtes ſcabroſo illo genere orationis? Plurimos tamen Martiales, plurimos Apuleios, vnum Virgilium, vnum Ciceronem reperiemus. Vnde autem hoc, quàm ex rei difficultate prouenire exiſtimandum eſt? Quamobrem huiuſmodi mediocris ratio inuentionis imitabilis illa quidem videtur eſſe exiſtimanti, ſed nihil eſt experienti minus: etſi in ea diutiſsimè, ac ſummo ſtudio laborarint & deſudarint. *Sudet multùm, fruſtráque laboret auſus idem*) Hoc Auſonio contigiſſe, nemini dubiũ eſſe arbitror. Cùm enim falſa ſpe rei aſſequẽdæ deceptus imitandam ſuſcepiſſet Horatij Odem, quæ incipit,

„ *O crudelis adhuc & Veneris muneribus potens,*

Illo epigrammate,

„ *Dicebam tibi, Galla, ſeneſcimus, effugit ætas,*

quàm parum aſſecutus ſit, quod ſperabat, aliorum ſit iudicium. Quis enim non videt, quàm ſordidè Auſonius, quanto verò cum ſplendore, quanta cum dignitate, etſi in re turpiori, agat Horatius? Ille enim, Galla, vnico & nudo vocabulo: hic, O crudelis adhuc & Veneris muneribus potens: ille, ſeneſcimus, effugit ætas: hic per triplicem circumſcriptionem primùm, inſperata tuæ veniet pluma ſuperbiæ: tum & quæ nunc humeris inuolitant, deciderint comæ: vltimò, nunc & qui color eſt puniceæ flore prior roſæ mutatùs Ligurinum in faciem verterit hiſpidam. Auſonius: nunc piget & quereris, quòd non aut iſta voluntas tunc fuit, aut non eſt nunc ea forma tibi: Horatius ſummo cum ſplendore & venuſtate: dices, heu, quoties te in ſpeculo videris alterum, quæ mens eſt hodie, cur eadem non puero fuit? aut cur his animis incolumes non redeunt genæ? Vnde autem tantùm differre inter ſe vnum ab ab altero in eadem re putandum eſt, quàm ornamẽtis, ſplendoréque orationis? quo alter penitus caret, alter abundat cumulatiſsimè: alter quibus

modis tantummodo culpam deuitet quærens,alter, quibus ſummam laudem mereatur. Iure igitur Horatius, ex noto fictum carmen ſequar,vt ſibi quiuis ſperet idem,ſudet multùm,fruſtráque laboret auſus idem:tantum ſeries iuncturáque pollet. *Sudet multùm,fruſtráque laboret auſus idem*) Plurimi etenim Virgilium,plurimi Ciceroné, plurimi Horatium imitantur:pauci verò Horatium,paucíſsimi Ciceronem,nemo Virgilium adæquauit. In hac autem parte omiſit aduerſatiuam particulam, ſed,grauitatis cauſa, cùm debuerit dicere,vt ſibi quiuis ſperet idé, ſed ſudet multùm,fruſtráque laboret auſus idem.Eodem modo præſtãtiſsimè Afranius in his quatuor carminibus à Nonio recitatis,

„ *Si poſſent iuuenes delinimentis cãpi:*
„ *Omnes haberent amatores anus.*
„ *AEtas,corpus tenerum, & morigeratio*
„ *Hæc ſunt venena formoſarum mulierum.*

Vbi omiſſa particula aduerſatiua, ſed,ſubintelligitur, ac ſi dixiſſet,ſed ætas,corpus tenerũ & morigeratio:verùm omittens aduerſatiuam grauiorem & venuſtiorem reddidit orationem. *Fruſtráque laboret auſus idem*) Quaſi dicat,quod minimè fieri poſſe videatur: vt in Odis dixit de Pyndaro,

„ *Pyndarum quiſquis ſtudet æmulari*
„ *Iule,ceratis ope Dædalæa*
„ *Nititur pennis vitreo daturus*
„ *Nomina ponto.*

Auſus idem)Magis per hoc verbum rei magnitudinem, & difficultaté expreſsit, quaſi dicat rem maximè arduã, & quam qui conantur audaciores æſtimandi ſunt.Vtitur enim perſæpe hoc verbo in demonſtranda rei magnitudine & difficultate vt ſuprà,

„ *Siquid inexpertum ſcœnæ committis & audes*
„ *Perſonam formare nouam.*

Tantum ſeries,iuncturáque pollet) Huiuſce rei cauſam, quæ inimitabilem rem facit,non inuentioné, ſed diſpoſitioné & elocutionem eſſe ait, quæ tantum inuentioni,

rebúſque de medio ſumptis ſplendorem attribuat. *Series*) Diſpoſitio ipſa, quæ rerum cumulum in ordinem digerit, diſtinguit, ac ſimul deuincit, ſine qua, quemadmodum nec fuſis omnibus membris ſtatua eſt, niſi ordine collocetur, ſic oratio tumultuetur, ac ſine rectore fluitet neceſſe eſt, neque ſibi cohæreat. *Iuncturáque pollet*) Id eſt, elocutio, quæ animorum ſenſa mente cõcepta depromit ac profert, ſine qua inania ſunt quæ ad inuentionem diſpoſitionémque comparata ſunt, ac non multùm gladio recondito, atque intra vaginam cohærenti diſsimilia. Poſuit autẽ iuncturã, hoc eſt, decentem ſtructuram verborum & connexionem pro elocutione, tanquã potiſsimam illius partem. hæc enim verba extrema cũ conſequentibus primis ita iungens, vt néve aſperè concurrant, néve vaſtius diducantur, efficit iunctam orationẽ, cohærentem, æquabiliter fluentẽ: qua in re omnis ſplendor & virtus orationis poſita eſt. Nam quẽadmodũ ſtatuarij, qui partes ſeparatim optimè expreſſas malè coniungunt, vituperantur: ita etiã verba, etſi vnumquodque ſplendidum, ac illuſtre ſit, niſi ita collocetur, vt nõ aſperè cõcurrat, minimè laudatur. Hæc verò omnia etſi Horatius de mediocritate in Satyrorũ ſermonibus adhibẽda dicit, pertinent tamẽ & ad reliquorũ poematũ rationem. *Tantum de medio ſumptis accedit honoris*) Repetitio eſt, id eſt, tantus honos adiungitur mediocri inuẽtioni & de medio ſumptæ & omnibus communi ex diſpoſitione & elocutione. *Syluis deducti caueant me iudice Fauni*) Cùm ſuprà demonſtrauerit, qua in in re differant à tragœdia & cõmœdia Satyrorum ſermones, tanquam in medio vtriúſque poſiti & quod attinet ad verba, & quod attinet ad res: hoc in loco breuiſsimè de decoro in ipſorum ſermonibus ſeruando, eorum conditionis, auditorum, rerúmque ipſarum habita ratione per negationem pertractat: oſtẽdens à quibus rebus eos cõtinere omnino cõueniat. Ait autem huiuſmodi ipſis ſermones accommodandos, ne vrbanitatem, laſciuiámque ſapere videantur, ita tamen, vt minimè hoc vitantes in

obſcœnitatem poſtea concidant,relicta penitus mediocritate. Cùm enim ſylueſtres perſonę Satyricorũ & Faunorum ſint,non ſine honeſtiſsimorum hominum offenſione molliora quædam illis attribuentur,quibus nõ ſyluis deducti,ſed penè forenſes homines, ac veluti innati triuiis vti poſſent. ſyluis autem deducti,& innati triuiis, ac penè forenſes,antitheta ſunt. *Ac penè forenſes*) Plus eſt quàm quod dixerat,innati triuiis. *Aut nimiùm teneris iuuentur verſibus*) Illud, aut, recipit negationẽ: vt ſit, aut ne vnquam iuuentur nimiùm teneris verſibus. *Teneris*) Vtpote mollioribus, laſciuioribus,& qualibus iuniores vti ſolent deliciarum leporúmque varietatibus abundãtes. Vnde & huic rei verbũ iuuenentur,à Græcis deſumptum, hoc eſt νεανίζειν, accommodauit:hoc eſt iuuenum more ineptire. *Aut immunda crepent, ignominioſáque dicta*) Contrà quàm videtur tragœdiæ maieſtas & ſeueritas poſtulare,in qua leuiora & oſcœna repudiantur:videtur autem remouere cauſam, ne iterum excludantur Satyri,vt ſuprà ex Ariſtotele declarauimus. *Immunda,ignominioſáque dicta*) Qualia videri poſſent illius Satyræ:Ambubaiarum collegia pharmacopolæ:&c. ignominiis & conuitiis plena hunc atque illum notantia. *Crepent*) Hoc eſt,per crepitũ verba emittant,vt illis proprium eſt,ſed ea,quæ crepent minimè ſint immunda & ignominioſa : eſt autem Satyris & Faunis hoc maximè accommodatum. Crepitum enim, verborúmque ſonitũ Satyros edere potius, quàm verba, diuus Hieronymus teſtatur:& Plutarchus in Scyllę vita ait,apud Apolloniã, dum dormiret, captum Satyrum & adductũ ad L. Syllã, qui cùm conaretur elicere vocem,locutum quidẽ illum, ſed confuſe & cum ſonitu hinnientis equi ſimili & hirci balantis. *Offenduntur enim*) Addit rationem,cur Satyros conueniat à conuitiis abſtinere & à verbis immundis & obſcœnis. Vnde ait obſcœna,ignominioſáque dicta Satyris attribui non ſine offenſione ſpectatorum. Nã cùm ad audiendũ honeſtiſsimi homines,nobiliſsimíque ex omnibus ordinibus,ſcilicet plebeio, equeſtri, ac Senatorio

natorio coire apud Romanos conſueuerint, non potuiſſent nō maximè offendi ex huiuſcemodi obſcœnatibus. attingit autem tres Romanorum ordines, Patritium dū Ait, quibus eſt pater: equeſtrē, dum ait, quibus eſt equus: & eam partem plebei ordinis, quæ habebat cēſum equeſtrē, dum ait, quibus eſt res, his autem verbis omnes cōprehendit, quibus liceret ex lege Othonia inter equites in gradibus quatuordecim ſpectare, hoc eſt, qui ſeſtertiū quadringēta millia poſsideret. Tangit etiam fecem plebis, pauperiores ſcilicet, infimæque cōditionis homines, qui non habebāt cenſum equeſtrem, dum ait: nec ſiquid fricti ciceris probat & nucis emptor. Vnde in Epiſtolis,

„ *Si quadringentis ſex, ſeptem millia deſunt*
„ *Plebs eris.*

Hoc eſt, inter equites non ſpectabis, ſed inter infimam plebem. *Quibus eſt res*) Ditiores intelligit, primarióſque plebei ordinis, qui cùm ciuiliorem honeſtiorémque vitam agerent, non poſſent nō offendi huiuſcemodi obſcœnitatibus: rei autem appellatio, vt aiunt iuriſconſulti, latior eſt, quàm pecuniæ. Vnde hoc in loco accipitur pro omnibus bonis, hoc eſt corporalibus & incorporalibus. Per emptorem autem fracti ciceris & nucis, pauperiores, infimóſque plebei ordinis intelligit, qui ea tantummodo probant, quæ ex obſcœnitate & turpitudine riſum concitant, quorum iudicium ex ſententia patricij ordinis & equeſtris & ditiorum, honeſtiorúmq; plebei ordinis condemnat Horatius. *Fracti ciceris*) Paraſius, fricti, legit: quod perplacet, cùm eodem modo appellet Plautus in Bachidibus, cùm dicit: Tam frictum illū reddam, quàm frictum eſt cicer. Vendebatur autem cicer in theatro. Vnde Martialis,

„ *Vendit qui madidum cicer corona.*

Eſt autem ordo: offenduntur, nec accipiūt æquis animis, nec donant corona illi, quibus eſt equus & pater & res, ſi quid in Satyrorum ſermonibus probat emptor fricti ciceris & nucis, hoc eſt, infimi ex fece plebis, pauperiores, inhoneſtioréſque.

Syllaba lõga breui ſubiecta vocatur iambus
Pes cit⁹: vnde etiã trimetris accreſcere iuſsit
Nomen iambeis, cùm ſenos redderet ictus,
Primus ad extremũ ſimilis ſibi, nõ ita pridẽ
Tardior vt paulo, grauiórque veniret ad aures,
Spondeos ſtabiles in iura paterna recepit
Cõmodus, & patiens: nõ vt de ſede ſecunda
Cederet, aut quarta ſocialiter. Hic & in Acci
Mobilibus trimetris apparet rarus, & Enni.
In ſcænam miſſos magno cũ pondere verſus
Aut operæ nimiũ celeris, curáque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Nõ quiuis videt ĩmodulata poemata iudex,
Et data Romanis venia eſt indigna poetis.
Idcircóne vager, ſcribámq; licenter? an oẽs
Viſuros peccata putem mea tutus, & intra
Spem veniæ cautus? vitaui denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturna verſate manu, verſate diurna.
At noſtri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere ſales: nimiũ patienter vrumque,
Ne dicã ſtultè mirati, ſi modò ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimúmq; ſonũ digitis callem⁹, & aure.

Cùm de inuentionis,diſpoſitioníſq;,ac elocutionis precipuis partibus,quæ ad comœdiam & tragœdiã videbãtur pertinere copioſiſsimè ſuprà præceperit:recto ordine hoc in loco de vltima elocutionis comicæ, & tragicæ parte,de carminũ ſcilicet ratione pertractat. Cùm verò iambico carmine ſcribi ſolitas ſuprà dixerit,

,, (*Archilochum proprio rabies armauit iambo:*
,, *Hunc ſocci cepere pedem,grandéſque cothurni*
,, *Alternis aptum ſermonibus & populares*
,, *Vincentem ſtrepitus & natum rebus agendis*)

de huius carminis compoſitione & mẽſura hoc in loco ipſe Horatius loquitur.Ait autem ex prima ſyllaba breui & ſecunda longa iambum pedem conſtare, ſenarium à ſenis ictibus appellatum,ſed propter pedum celeritatem trimetrum poſtea dictum,cùm duo pedes propter breuitatem ſyllabarum vnius tantummodo quaſi menſuram in pronunciando continerent, ac deinde iambis admiſſos ſpondeos, qui eorum celeritatem ſua grauitate tarditatéque propter ſyllabas lõgas tẽperarent:ita tamẽ, vt ſecundo ſemper loco & quarto iambi adhiberentur, qui ſpondeorum exciperent tarditatem vel primo,vel tertio loco,vel quinto etiam poſitorum. *Pes citus*)Vnde celeres in Odis appellat iambos,dum ibi ait,

,, *Me quoque pectoris*
,, *Tentauit in dulci iuuenta*
,, *Feruor & in celeres Iambos*
,, *Miſit furentem.*

De huiuſce pedis celeritate præter Horatium hoc in loco author eſt Auſonius, cùm ſagittis Parthorũ velociorẽ appellet. *Vnde etiam trimetris accreſcere iuſsit nomen iambeis, cùm ſenos redderet ictus*) Ex ethimologia cognominis impoſiti affert coniecturam celeritatis.Cùm enim ſex pedibus iambicus verſus conſtaret,quia tamẽ ob nimiam celeritatẽ ſcanſio binos copulauit, nomen trimetri ſortitus eſt. Eadem ratione in primo Sermonum de Pollione ter percuſſum pedem appellat iambicum, quo ille tragœdias conſcribebat:cùm ait,

,, *Pollio regum*

,, *Facta canit pede ter percuſſo.*

Primus ad extremum ſimilis ſibi) Hoc eſt, ex ſolis iambis: vt illud,

,, *Beatus ille, qui procul negocijs.*

Ad differentiam poſteriorũ, qui iambis admiſerũt ſpondeos, quorum tarditate grauitatéque iamborum celeritatem moderarentur. *Non ita pridem)* Non multò antè iambus pes citus, commodus & patiens accepit ſocialiter ſpondeos ſtabiles in iura paterna, vt ipſe veniret ad aures audientiũ paulo tardior & paulo grauior, quàm ſolebat antea, cùm ex ſolis iambis conficiebatur: dico accepit cõmdous & patiens ſocialiter in iura paterna ſpõdeos ſtabiles: non tamen vt ipſe iambus de ſede ſecunda, aut quarta diſcederet, ſed eas tanquã proprias ſedes ſemper ſibi ſeruaret, vt in eo carmine ſeruauit Horatius in libro Epodon,

,, *At ô deorum quiſquis in cœlo regis.*

Vbi non niſi in tertio & quinto loco ſpondeos admiſit.

Tardior) Propter ſpondeos. Vnde etiam ſtabiles appellat. Cùm enim ex duabus ſyllabis longis cõſtent, nemini dubium eſt omnium pedum eſſe tardiſsimos, cùm cæteri breuem aliquam admittant. *Grauior)* Si tardior, ergo & grauior. Ex tarditate enim naſcitur & grauitas. Quare ex percuſsionis mora ſonum fieri grauiorẽ Phyſicorum eſt ſententia. Vnde & M. Tullius in ſomnio Scipionis, ſummum illũ ſtelliferi cœli curſum, cuius cõuerſio concitatior eſt, acuto dicit & excitato moueri ſono: grauiſsimo autem lunarem, propter motus tarditatem.

Spondeos ſtabiles) Stabiles appellat ſpondeos ad iamborũ differentiam, qui celerrimi ſunt, vt ſuprà diximus: vel certè ex ſua tarditate & proprietate ſtabiles: vel certo loco ſtantes, vt in tertio & quinto tantummodo, neque huc atque illuc vagantes. *In iura paterna)* In paternas & proprias poſſeſsiones: hoc verò & quæ dicuntur, per tranſlationem & denominationem dicta ſunt.

Commodus) Quòd ſpondeis accommodauerit paternas

& proprias ſedes. Vnde eodem modo accommodare aliquam rem dicimus. Quia verò alteri rem propriam accommodat libenter benignéque liberalis exiſtimatur. Ideo commodus & pro liberali accipitur: vt in Odis,

„ *Donarem pateras, gratáque commodus,*
„ *Cenſorine, meis æra ſodalibus.*

Et patiens) Cùm ſpondeos in ſua iura vocauerit, venientéſque admiſerit, patientíque id animo tulerit. Præbet autem ſenſum rei inanimatæ. *Non vt de ſede ſecūda cederet, aut quarta*) Excipit quibus in locis iambus minimè ſpōdeos admiſerit: ſcilicet ſecundo & quarto, cùm ſibi iambi tanquam proprias ſedes ſeruauerint, in quibus ipſi firmiter permanentes ſpondeorum tarditatem exciperent & temperarent. *Socialiter*) Ad illud, in iura paterna recepit, referendum eſt, vt ſit in iura paterna recepit ſocialiter ſpondeos ſtabiles, id eſt, optimi & liberalis ſocij officio functus: ſiue ſocialiter, quia primum locum ſpondeis, ſecundum ſibi, tertium ſpondeis, quartū ſibi, quintū & ſextū & ſibi & ſpōdeis æquali portione partitus eſt. *Hic & in Acci nobilibus trimetris apparet rarus & Enni*) Pes ſcilicet & verſus iambus. Nobilibus autem per ironiam dictum eſt, quaſi dicat, nobilibus, vt exiſtimant imperiti: perfectiores enim tragœdiæ vel comœdiæ ſunt, quæ ex iambis cōpactæ ſunt: vt Græcorum, non autem in quibus hoc genus carminis rarò vel nūquam adhibitum eſt: vt in Ennij & Accij tragœdiis & comœdiis. Atque ideo eorum metra minimè nobiliora exiſtimanda ſunt: vt ſit ab imperitis, ſed ignobiliora. Quòd verò per ironiam hoc dixerit, ex eo carmine quod ſequitur,

„ *Et data Romanis venia eſt indigna poetis.*

Et ex ſecundo Epiſtolarum deprehēditur, vbi his verſibus ſui temporis homines vituperat, qui ſummos Enniū, Cecilium, Accium, Terentiúmque exiſtimabant,

„ *Ennius & ſapiens & fortis, & alter Homerus,*
„ *Vt critici dicunt, leuiter curare videtur:*
„ *Quò miſſa cadant & ſomnia Pythagorea.*

Et paulò pòſt,

„ *Aufert*

„ *Pacuuius docti famam ſenis, Accius alti,*

„ *Dicitur Afrani toga conueniſſe Menandro,*

„ *Plautus exemplar Siculi properare Epicarmi,*

„ *Vincere Cecilius grauitate, Terentius arte.*

„ *Hos addiſcit, & hos arcto ſtipata theatro*

„ *Spectat Roma potens, habet hos, numerátque poetas.*

Quæ ipſa quoq; ironia eſt, quaſi dicat, in hoc iudicio populus fallitur. *Apparet rarus*) Quod ignobilitatis, nõ autem nobilitatis eſt. Vnde per ironiam dictum clarius videri poteſt, vt demonſtrauimus. Quare ſumma laude dignos exiſtimauit antiquitas Sophoclem atque Euripidem, quòd eorum tragœdias ex iambis confecerint, tanquam proprio metro eius ſcriptionis: id eſt, alternis ſermonibus maximè accommodato. *In ſcænam miſſos magno cum pondere verſus*) Occurrit obiectioni, quæ à nonnullis fieri potuiſſet, in Accij & in Ennij poematis reperiri multos verſus grauiſsimos & conſonantiſsimos. Atque ideo non rectè ab Horatio per ironiam deriſos. His igitur reſpondet Horatius, verſus magno cum pondere aut Accij, aut Ennij in ſcænam miſſos ab his, qui iudicare de metrorum ratione poſſunt maximè reprehendendos aut crimine turpi operæ nimium celeris & carẽtis cura, aut crimine ignoratæ artis. Quoniam verò omnis difficultas horum carminum in conſtructione ordinanda poſita eſt, ita à nobis diſponẽtur, vt facillimè omnia intelligãtur. Ordo igitur eſt: Iudex, hoc eſt, homines iudicioſi, premit, deprimunt verſus magno cum pondere in ſcænam miſſos: dico deprimunt turpi crimine operæ nimium celeris, id eſt, tanquã celeriter factos, & premit turpi crimine operæ carentis cura, id eſt, ſine cura factos, neque elimatos: aut deprimunt iſti homines iudicioſi turpi crimine ignoratæ artis, id eſt, tanquam factos ſine vllo artificio neglectis carminum componendorum præceptis. dico homines iudicioſi præmunt verſus magno cum põdere in ſcænam miſſos. dico iudicioſi,

quia non quiuis alius videt immodulata poemata, non quiuis iudicare poteſt de modulis carminúmq; harmonia, niſi homines iudicioſi. Et ideo, quia non quiuis videt immodulata poemata, data eſt indignè venia Romanis poetis. *Magno cum pondere verſus*) Magna cum grauitate & tumiditate & expectatione. *Miſſos in ſcænam*) cùm primùm in ſcænam miſsi fuerint, vt audiantur.

Aut operæ nimium celeris, curáque carentis: aut ignoratæ premit artis crimine turpi iudex) Duobus in rebus Accium & Ennium reprehendi poſſe ait ab optimo iudice: vel quòd ſi artem calluerint, parum tamē adhibuerint, verſus celeriter, negligenter & ſine ſtudio faciētes, vel quòd certam componendorum carminum rationem & methodum ignorauerint. *Aut operæ nimium celeris, curáque carentis*) Hoc eſt, celeriter, negligenter, ſine limæ labore & mora factos, quod maximum vitium eſt. Vnde paulo pòſt, moram, laborem & diligentiam præcipit adhibendam, *Vos ô*

„ *Pompilius ſanguis carmen reprehendite, quod non*
„ *Multa dies & multa litura coërcuit, atque*
„ *Perfectum decies non caſtigauit ad vnguem.*

Aut ignoratæ artis). Ignoratæ rationis & methodi carminum componendorum, quod turpiſsimum eſt. Quare ſuprà à numero poetarum excluſit, qui artem vel nequiuerint exequi, vel ignorauerint: & infrà eos deridet, qui ad carminum compoſitionem nihil arte opus eſſe dicebant, quos illa inductione conuincit,

„ *Ludere qui neſcit campeſtribus abſtinet armis.*

Et quæ ſequuntur. *Non quiuis videt immodulata*) Quia dicit, iudex poterat aliquis ſe obiicere, cùm penè ratio carminū popularis facultas eſſe videatur, vt dixit in Epiſtolis: plerūque rectum vulgus videt. Nónne quiuis de his poteſt iudicare? per præoccupationem huic reſpondens declarat, cur iudicē dixerit. Inquit igitur Horatius, dixi, iudicem verſus magno cum pondere miſſos in ſcænam aut negligentiæ, aut ignorantiæ crimine reprehendere, quia non quiuis videt immodulata poemata.

Quare ita peruertit Griſolus ordinem in hac re, vt non ſolùm minimè Horatij ſententiam intelligas, ſed neque quid velit ille Horatium dicere, ſatis percipias. *Immodulata*) Sine modulo, rithmo: tam verò ad auriũ, quàm ad mentis diſſonantiam immodulata dixit poemata, quæ carent ſcilicet & rebus & numero, & vt vno verbo dicã, proportione, in qua præcipua perfectæ carminum harmoniæ ratio poſita eſt. Hoc autem per parentheſim dictum eſt, ex qua & illud conſequitur, & data Romanis venia eſt indigna poetis. *Iudex*) Poſuit ſubſtãtium pro adiectiuo, ſcilicet vir iudicioſus: vt fuit Quintilius, de quo infrà. *Et data Romanis venia eſt indigna poetis*) Hoc pẽdet ex parentheſi ſuperiori. Nam quia non quiuis videt immodulata poemata, ideo data eſt venia indigna poetis Romanis, ſcilicet Accio, Ennio, Plauto, & reliquis: ſi autem quiſque iudicare de poematum ratione potuiſſet, nõ vtique veniam dediſſet Romanorum poetarum ineptiis, ſed eorum carmina modò vt dura, modò vt inornata, modò vt ambigua, modò vt ambitioſa, modò vt obſcura, modò vt ſine artificio celeriter & negligenter cõpacta reprehendiſſet, illóſque nomine poetarum vt indignos priuaſſet. *Idcircóne vager?*). Idcirco, inquit Horatius, quòd à paucíſsimis errata deprehenduntur, atque etiam erratis aliquando venia conceditur, ego tutus & cautus intra ſpem veniæ, vagérne errabundus ſine regula, ſine arte? quæ rectam præbet viam & rationem, ſcribámque licenter? an putem omnes iudicio valere, faciléque animaduerſuros meorum poematũ peccata: quaſi dicat, ego non debeo vagari, neque licenter ſcribere, ſed debeo vitans culpam exiſtimare omnes eſſe iudicio prędítos, ac ſequi artem tanquam ducem, ac gubernatricem, normámque & rationem rectè ſcribendi. Idcirco quia non quiuis videt immodulata poemata, & quia data Romanis venia eſt indigna poetis, vagérne? hoc eſt, errem ſine regula, ſine arte, quæ eſt certa via & ratio, ſcribendíque dux & magiſtra? *Scribámque licenter*) Cum licentia, ſperans mihi veniam dari, vt data eſt reliquis

poetis Romanis. Hoc enim licenter ad illud referendũ eſt,& data Romanis venia eſt indigna poetis: interpretatur autem quod tranſlatiuè & ſubobſcurè ipſemet dixerat:idcircóne vager? *Tutus & intra ſpem veniæ cautus*) Hoc ad præcedentia,non autem ad ſequentia referendum eſt,vt ſit:ego tutus & cautus intra ſpem veniæ vagérne,ſcribámque licenter ? an putem omnes viſuros peccata mea? Non vt putat Grifolus: ego tutus,& intra ſpem veniç cautus vitaui culpam, non laudem merui.Illud autem,tutus,referens ſingula ſingulis,refert ad illud, non quiuis videt immodulata poemata : intra ſpem veniæ cautus,ad illud & data Romanis venia eſt indigna poetis,hoc modo tutus,quia non quiuis videt immodulata poemata:cautus intra ſpem veniæ, quia &data Romanis venia eſt indigna poetis. *Intra ſpem veniæ cautus*)Hoc eſt,non extra ſpem veniæ impetrãdæ apud eos, qui ex propria ignorantia cæteris quoque poetis veniam dederunt. Eſt autem pulcherrima elocutio,eſſe intra ſpẽ veniç, pro veniam ſperare:de qua loquendi ratione plura Aulus Gellius libro duodecimo,capite tertio decimo. Vnde etiam è cõtrario dicimus,eſſe extra ſpem,pro nullam ſpem habere. *Cautus intra ſpem veniæ*)Id eſt prudens & facilè ſperans, quia data eſt ſuperioribus venia, mihi quoque datum iri. *Vitaui denique culpam ,non laudem merui*) Si exiſtimauero omnes peccata mea viſuros,& ſi poſtea artis præcepta, optimorúmque poetarũ authoritatem ſecutus fuero,quid tum ? culpam tantummodo vitabo,inquit, quod non magnum eſt teſte Cicerone:non tamen,quia vitaui cùlpam,promerui laudem: ad demerendam autem laudem non ſatis eſt culpam vitare in poemate,ſed in eo figuras ornamẽtáque orationis adhibere neceſſe eſt. Qua in re præcipua poetarum laus & commendatio ſita eſt: ad hoc autem conſequendum nos ad Grecorum fontes remittit Horatius,ex quibus illuſtria quæque hauriamus. *Vos exemplaria Græca*) Concludit præceptum de laude promerenda. Inquit enim:quia poetæ Romani carent iis ornamentis,quibus

laudem comparemus ab illis omnino cauendum eſt & ad poetarum Græcorum exemplaria confugiendum, in quibus omnia, tanquam in illuſtri propoſita monumento, perſpiciamus, quibus non culpam ſolùm vitemus, ſed etiam laudem promereamur. *Exemplaria Græca*) Hoc eſt, non Ennium, non Accium, quos, vt ineptos, iam irriſit per ironiam, ſed exemplaria Græca. Appellat autem Græcorum libros exemplaria, quòd cùm perfectiſsima ſint, & quaſi ideæ & formæ præclariſsimorum poematum, ab iis exempla commodiſsimè ſumi poſſint. *Vos*) Quaſi dicat, quærant alij latinos, eos laudent, eos admirentur: vos exemplaria Græca, ô Piſones, nocturna verſate manu, verſate diurna. *At noſtri proaui Plautinos & numeros & laudauere ſales*) Occurrens obiectioni quæ fieri potuiſſet, veteres Romanos Plauti laudatores reprehendit, quòd immerito & falſum & vrbanum & lepidum & numeroſum exiſtimauerint: cùm nihil putet in eius ſcriptis vrbanum, nihil numeroſum ex ſuo Piſonúmque iudicio reperiri poſſe.

At noſtri proaui) Hoc eſt, ignari rationis poeticæ. *Numeros*) Quod attinet ad eam elocutionis poeticę partem, quæ in rithmo & menſura carminum poſita eſt. *Sales*) Quod attinet ad inuentionis leporem, quæ in Comœdiis maximè requiritur. *Mirati*) Plus eſt, quàm laudauere: hoc eſt, cum admiratione laudauere. Hoc autem verbo magis eorum iudicium irridet. *Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto*) Quod attinet ad ſales. *Legitimúmq; ſonum digitis callemus & aure*) Quod attinet ad numeros. Inurbanum autem id videtur Horatius appellare, quod Cicero ſcurrilem iocum appellat: vbi in ſecũdo de Oratore de ridiculis agit, præcipiens non modò ne quid inſulſe, ſed etiam ne quid perridiculè dicamus. Vitãdum eſt enim, inquit, oratori vtrumque, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. Scurrilem igitur Horatius Plautum videtur ſignificaſſe. *Legitimum ſonum*) Carminum legi cõuenientem. è contrario de Pindaro: Numeriſque fertur Lege ſolutis. *Digitis*) Quia, vt ait Quintilianus,

pedum & digitorum ictu interualla ſignamus quibuſdã notis,atque æſtimamus quot breues illud ſpatiũ & quot longas habeat. *Et aure*) Iudicio aurium, quæ plerumque quod ſuaſerint, vt ait M. Tullius, id rectiſsimum eſſe ſolet.

Ignotum Tragicæ genus inueniſſe Camenæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis,
Quæ canerẽt,agerẽntq; perũcti fecibus ora.
Poſt hũc perſonæ,pallæque repertor honeſtæ
Aeſchyl⁹,& modicis ĩſtrauit pulpita tignis
Et docuit magnúmq; loqui,nitiq; cothurno.
Succeſſit vetus his comœdia nõ ſine multa
Laude,ſed in vitiũ libertas excidit,& vim
Dignã lege regi.lex eſt accepta,chorúſque
Turpiter obticuit ſublato iure nocendi.

Cùm de rebus penè omnibus,quę ad tragœdię & comœdiæ rationem ſpectare videbãtur,ſuprà iam copioſe tractauerit,de earundem origine pauca quædam adiungit ſuperioribus,vt primùm ſcilicet inuentæ,vt poſtea auctę fuerint. Ait autem Theſpim Atticum tragœdiæ inuentoré fuiſſe,perunctos primùm fecibus tragœdiarũ actores inſtituiſſe, ſine ſcæna, ſine pulpito in plauſtris per Græciæ ciuitates aduexiſſe: AEſchylum inde perſonas & veſtiméta reperiſſe,pulpita inſtrauiſſe, grauitatémque in dicendo & vim attuliſſe:his veterem comœdiam ſucceſſiſſe,in qua non ſine maxima laude chori adhibiti ſceleſtos quoſque nominatim reprehenderent, eorúmque vitia notarent: hos poſtea vertente ſe in vitium maledicendi libertate,ex lege ſublatos turpiter obticuiſſe. *Ignotum genus tragicæ Camœnæ*) Id eſt,tragœdiam ipſam ante Theſpim illius authorem incognitam. Cùm enim ex Horatij ſententia eã primùm Theſpis adinuenerit,ante

eum ignotã fuiſſe nemini dubium eſt. Quòd autẽ Theſpis tragœdiæ author fuerit, præter Horatium author eſt Plutarchus, etſi aliter ſentire videtur Ariſtoteles in libro de Arte poetica. *Et plauſtris vexiſſe poemata Theſpis*) Plauſtris enim aduehebat actores & quæ ad actionem neceſſaria videbãtur per Græciæ ciuitates modò in hãc, modò in illam. Poemata verò non ſolùm tragœdias cõſcriptas intelligit, ſed quę ad actionem ſpectabant: atque ideo ſubiungit, quę canerent agerẽtque, pro, quę agentes & referentes canerent. *Canerent*) Nonnulli ad choros, in quibus canebãt hiſtriones: ego ad omnes tragœdiæ partes refero. Vbi enim metrica ratio eſt, ibi eſſe & cantum neceſſe eſt. Vnde ſicut oratoribus dicere: ita etiam poetis canere proprium eſt. Neque enim poteſt aliquis carmina recitare & referre, quin ſimul canere videatur, cùm verſibus inſit natura cantus. Dixit autẽ Horatius, canere, quod attinet ad verba: agere, quod attinet ad veſtimenta, & motum vocis & corporis. *Peruncti fecibus ora*) Primùm enim, vt refert Suidas, ceruſa faciem Theſpis intinxit, tum portulacha obtexit, poſtremò induxit vſum perſonarum, quas ex panno lineo ſolo confecit. *Perſonæ honeſtæ*) Nam & Theſpis prior perſonas adhibuit ex lineo panno, ſed nõ honeſtas: atque ideo ad Theſpidis differentiam inuentorem perſonæ honeſtæ AEſchylum dicit: hoc eſt, honoratæ. *Pallæq;*) Præter perſonas veſtimẽta etiã honeſtiora, quàm fuiſſent Theſpidis, adinueniſſe AEſchylum ait Horatius. *Et modicis inſtrauit pulpita tignis*) Non dicit ſcænam Theſpim inueniſſe, ſed modicis tignis pulpita inſtrauiſſe, in quibus tragœdiæ agerentur, ad Sophoclis differentiã, qui ſcænæ perfectam compoſitionem adinuenit, vt author eſt Ariſtoteles: atque ideo ad Sophoclis differentiã, qui ſcænã quaſi ab AEſchylo commonſtratam ad perfectionẽ perduxit, AEſchylum modicis admodum tignis pulpita inſtrauiſſe ait. *Et docuit magnúmq; loqui*) Hoc eſt magnificè loqui: adiectiuum pro aduerbio more Græcorum. Et hoc quod attinet ad ſermonis grauitatẽ & maieſtatem,

quę antea deſiderabatur: qua de re ita Quintilianus: Tragœdias primus in lucem protulit AEſchylus ſublimis & grauis & grandiloquus ſæpe vſque ad vitium. Quamuis autem Sophocles & Euripides longè clarius illuſtrauerint hanc rem, AEſcylus tamen prior poſterioribus præbuit modum illuſtrandæ orationis, atque ideo grauitatẽ ſermonis eum primum docuiſſe ait Horatius. *Nitique cothurno*) Quod attinet ad perſonarum inductarum grauitatem. Cùm enim cothurnus regij calceamenti ſit genus, poſuit pro perſonis grauioribus, quales tragœdia ipſa requirit, cùm ſit actionis illuſtris imitatio, vt iam nõ ſemel ex Ariſtotele demonſtrauimus, vt ſignificaret primum AEſchylum perſonas illuſtres, & heroicas in tragœdiis induxiſſe, cùm antea ſine vllo diſcrimine adhiberentur. *Succeſſit vetus his comœdia*) Etſi tragœdiæ origo, atque comœdiæ par atque vna fuerit, vt tradidit Ariſtoteles: quia tamen de veteri comœdia loquitur, quæ multo poſt tragœdiam fuit, rectè dicit tragœdiæ à Theſpide inuentę, ab AEſchylóque auctæ veterem comœdiã ſucceſsiſſe. Hoc autem clariſsimè ex Ariſtotelis verbis coniicitur. Nam cùm cõſtet in veteri comœdia chorum fuiſſe, cùm Ariſtoteles à magiſtratibus comœdorũ chorũ ſerò datum author ſit, nemini dubiũ eſt multo pòſt tragœdiam fuiſſe comœdiam veterem. *Vetus comœdia*) Ad nouæ differentiam, in qua chori deſiderabantur. Eãdem in ſermonibus priſcam appellat, cùm ait:

„ *Eupolis, & Cratinus, Ariſtophaneſque poëtæ,*
„ *Atque alij, quorum comœdia priſca virorum eſt:*
„ *Siquis erat dignus deſcribi quòd malus aut fur,*
„ *Quòd mœchus foret, aut ſicarius, aut alioquin*
„ *Famoſus, multa cum libertate notabant.*

Non ſine multa laude) Neque enim primùm quenquã nominatim priuatis de cauſis notabãt, niſi dignus videretur, vt ex eodem Horatio in Sermonibus modò demonſtrauimus. Atque ideo non parum laudis promerebantur illi comœdiæ veteris ſcriptores, qui nos ſceleratorum hominum reprehenſione & exemplo à vitiis de-

terrerent & coercerent. *Sed in vitium libertas excidit)* Quòd data libertate abutentes viris optimis pro cuiuſq; libidine cœperint maledicere: vt Socrati Ariſtophanes. Vnde etiam ex hac veteris comœdiæ conſuetudine, κωμῳδιεῖν, pro conuitiari idem Ariſtophanes vſurpauit. *Et vim)* Quia libertate abutebantur comœdiæ veteris ſcriptores. Quod enim fit prẹter leges, id per vim fieri dicitur. à veteris comœdiæ ſcriptoribus boni præter leges notari cœperũt, cùm illæ ſceleſtos notari permitterent, tacitè vetarẽt bonos. Ergo per vim: ſi per vim, ergo dignã lege regi, qua frenũ maledictis imponeretur. *Lex eſt accepta)* Lata autẽ lex hęc fuit ab Alcibiade, qua factũ eſt, vt hæc mordax proteruitas extincta ſit: vt author eſt Plutarchus. *Chorúſque turpiter obticuit ſublato iure nocẽdi)* Per legem latam ſublata nocendi poteſtate. *Turpiter)* Quia lex, declarata veteris comœdiæ ſcriptorũ improbitate, eos à maledicendi licentia deterruit. Sicuti enim antea ſumma cum laude vetus comœdia accepta eſt: ita poſtea ſumma eſt cum turpitudine vetantibus etiã legibũs repudiata, quia probis hominibus, quia ſapiẽtibus, quia integris maledixerit. antitheta autem ſunt, ſucceſsit nõ ſine multa laude, & turpiter obticuit. *Sublato iure nocendi)* Per legẽ poteſtate maledicendi, & libertate ſublata. Quare comœdię poſtea cõſcriptę ad huiuſce veteris differentiã ſublato ex lege choro, nouæ appellatæ ſunt.

Nil intentatum noſtri liquere poëtæ,
Nec minimũ meruere dec⁹, veſtigia Græca
Auſi deſerere, et celebrare domeſtica facta:
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret, claríſve potentius armis,
Quàm lingua Latiũ, ſi nõ offenderet vnũquemq; poëtarũ limæ labor, et mora. Vos ô
Põpili⁹ ſanguis carmẽ reprehẽdite, quod nõ

Multa dies, & multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non caſtigauit ad vnguē.

Hactenus de Græcarum fabularum, nūc de earum origine, quarum Latini ipſi authores fuere, vt prętextarum, & togatarum, pertractat. Quare quemadmodum Latinorum ingenium ab inuentione commendat, ita eorum negligentiā ignauiámque reprehendit admonens, permultum eſſe adhibendum in compoſitionibus ſtudij & temporis, ne operum editiones imperfectæ præcipitentur. *Nil intentatum*) Atque ideo auſi. qui enim difficultatem rei vident, tentant tamen difficilia, audaciores æſtimandi ſunt, ſed audendum eſt, cùm in re difficili ſumma gloria propoſita ſit. *Nec minimum meruere decus*) Neque enim ſatis eſt nil intentatum relinquere, ſi in eo quod tentaueris, nullā laudē cōſecutus fueris. *Nec minimum meruere decus*) Etſi duę negationes affirmant, non tamē ita affirmant, vt nihil penitus interſit, ſi doctū aliquem dicas, & ſi non indoctū. Medium enim locū tenet huiuſmodi forma dicendi inter negationem & affirmationem. Nam etſi cùm non indoctū dicis, doctum ſignificas, non tamē eam habet vim, ac ſi affirmatiuè doctum diceres. Nam cùm non indoctum dicimus, non perfectè doctum, ſed mediocriter doctum intelligimus. quam luquendi formam Plato in Sophiſta ſeruari docet, cùm ait, Quoties non ens dicimus, vt videmur, nequaquam entis contrarium dicimus, ſed alterum quiddā ſolum: ceu cùm nō magnum dicimus, non magis paruum quàm æquale eo vocabulo ſignificamus. Quare Horatius hac ratione nō dixit Latinos ſummū meruiſſe decus, quia negligētes fuerint, etſi ingenio perſpicaci: ſed nō minimū. *Veſtigia Græca auſi deſerere*) Vtpote qui nō ſemper palliatas Atheniēſium more, ſed qui togatas, & prætextatas Latinis & domeſticis fabularū argumentis fecere. dixit autem auſos, propter difficultatem rei antea inexpertæ: vt ſuprà,

„ *Vt ſibi quiuis*
„ *Speret idem, ſudet multùm, fruſtráque laboret*

„ *Auſus idem.*

Et ſuperius:

„ *Si quid inexpertum ſcænæ committis,& audes*

„ *Perſonam formare nouam.*

Et celebrare domeſtica facta)Latina ſcilicet,non Græca fabularum argumenta:vt fecit Seneca in Octauia. *Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas*) Id eſt, qui fabulas Latino more,perſonis & habitu induxere. Inter togam verò & prætextam hoc intereſt,quòd toga commune omnium Romanorum veſtimentum eſſet: prætexta nobiliorum tantummodo,ita dicta,quòd ei purpura prætexebatur. Per hæc autem duo veſtium genera comprehendit etiam duo fabularum genera,alterum in quo cōmunis fortunæ homines inducti ſunt,alterum in quo clariores & præſtantiores.Illud verò, docuere, hanc habet vim,vt ſignificet eum, qui primus inuenerit, primũ etiã docuiſſe. *Nec virtute foret*)Id eſt,fortitudine.hanc enim habet vim hoc loco virtus,quam apud Græcos ἀνδρεία,id eſt,virilitas,& viro digna virtus.atque ideo ſeipſum interpretans ſubiũgit,claríſve potentius armis. Virtute autem fortitudinis maximè ceteris nationibus precelluere Romani,vt Greci eloquentia & ſapientia.Quamobrem prudenter quidem Tullius virtutis exempla à Romanis dixit,à Græcis doctrinæ petenda.Vnde ita excuſat Ouidius Romulũ, quòd annum in decẽ menſes partitus ſit,

„ *Scilicet arma magis,quàm ſydera Romule noras,*

„ *Curáque finitimos vincere maior erat.*

Quàm lingua)Eloquentia,quæ vna eadémque erat cum ſapiẽtia,vt atteſtatur M.Tullius libro tertio de Oratore.

Latium) Vtitur in hoc verbo eo tranſlationis genere, quod adnotauit Cicero, quando ornandi cauſa verbum proprium proprio commutatur: vt,

„ *Aphrica terribili tremit horrida terra tumultu:*

Pro Afris. Et in Oratione pro lege Manilia: Cuncta Aſia,atque Græcia veſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur:pro Aſiaticis,& Græcis:hoc eſt Latium pro Latinis. *Si non offenderet vnumquenque*

quenque poëtarum limæ labór, & mora) Hoc eſt, emendationis, & diligentiæ. Eoſdem Latinos in Epiſtolis laudat vt ingenioſos, reprehendit vt negligentes, & nullā curā in emendādis cōpoſitionibus propriis adhibētes, dū ait:

„ *Et placuit ſibi natura ſublimis, & acer.*
„ *Nam ſpirat tragicum ſatis, & fœliciter audet,*
„ *Sed turpem putat in ſcriptis; metuítque lituram.*

Limæ labor) Tranſlatiuè dicit, quod mox propriè dicet, multa litura coercuit, tranſlatione à fabris ferrariis ſumpta: vt & infrà,

Et malè tornatos incudi reddere verſus.

Vnde ſuprà reprehendit verſus carentes cura. Hoc emendationis præceptum cùm diligēter Virgilius obſeruauerit, non immeritò de eo dictum eſt carmina imperfecta vrſæ more ſolitum parere, deinde ita lambēdo effingere, vt iis quaſi informi materiæ, vt ita dicam, prębe ret formā: quod etiā de Frācisco Petrarcha dicere poterimus, ſi varias illius emendationes ex vltima Bernardini Danielis impreſsione intueamur. *Et mora)* Vnde ſuprà:

„ *In ſcœnam miſſos magno cum pondere verſus*
„ *Aut operæ nimium celeris, curáque carentis,*
„ *Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.* Et infrà:
„ *Siquid tamen olim*
„ *Scripſeris, in Metij deſcendat iudicis aures,*
„ *Et patris, & noſtras, nonúmque prematur in annum.*

Vt poemata noſtra refrigerato inuentionis amore diligentius repetita, tanquam lectores, poſsimus perpendere. *Vos ô Pompilius ſanguis)* Per apoſtrophen ſermonem conuertit ad Piſones, eos admonēs, vt ſibi caueant ab huiuſcemodi Romanorum poetarum errore. videtur autem eos ad attētionem excitare, dum ait: vos ô, & quæ ſequuntur. *Pompilius ſanguis)* Eadem etiam elocutionis forma Virgilius in ſexto:

„ *Proiice tela manu ſanguis meus.*

Appellat autem Piſones Pompilium ſanguinem, quòd cùm Calpurniorum familiam ſequantur, à Calpo Numę Pompilij filio cognominis ſui originem duxerint.

Multa dies, & multa litura) Reddit ſingula ſingulis: multa dies, ad quod dixerat, mora, multa litura, ad quod dixerat, limę labor quod verò ſequitur, atque perfectum decies nō caſtigauit ad vnguē, ad vtrunque. *Multa dies*) Vtpote decē anni, vt dicet infrà: decimúmque prematur in annū. *Multa litura*) Vt mēbranis intus poſitis delere poſsis, propriósq; errores ab aliquo tibi commonſtratos corrigere. *Coërcuit*) Coarctauit: ſi enim vitia amputentur, coarctatur omnino poema, & reſtringitur. ſumpta eſt trāſlatio ab arboribus, quibus dū ſuperflua amputātur coerceri dicūtur. Vnde M. Tullius in libro qui de Senectute, ſiue Cato maior inſcribitur, de vite ſic ait: Quā ſerpentē multiplici lapſu, & erratico ferro amputās coercet ars agricolarū, ne ſyluefcat ſarmētis, & in omnes partes nimia fundatur. *Atque perfectum decies non caſtigauit ad vnguem*) Non emendauit. à rebus autē animatis ſumpta ſimilitudine & metaphora, caſtigare carmē, & librū dicimus: vnde & caſtigationes. Eſt autem caſtigare, vt ait Nonius, increpare, & reprehēdere vitiis demonſtratis, vt ſequatur poſtea emēdatio. *Decies perfectum*) Hoc eſt per decem annos ſemel vnoquoque anno emendatū. Vnde & infrà, decimúmq; prematur in annum: ita enim legi illum locum in quibuſdam exemplaribus, atteſtatur Cælius Rodiginus. Quia verò denarium numerum perfectiſsimum omnium numerorum, & plenum exiſtimat Ariſtoteles; ideo pro quolibet numero ab Horatio hóc loco poſitus eſt. *Ad vnguē*) Perfectiſsimè & exactè. Tranſlatio autē ſumitur à marmorariis, qui tunc dicuntur ad vnguem marmora inter ſe cōiungere, cùm vngue incidendo, & pertentādo eorum iuncturas minimè poſſumus diſcernere. Illud autem poema dicitur perfectum, & caſtigatum ad vnguem, quod diligenter conſideratum nullam ſui labem oſtendit, ſed quod & ſemel placuit, & decies repetitum placebit.

Ingenium miſera quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Helicone poëtas.

Democritus : bona pars non vngues ponere curat,
Non barbã, ſecreta petit loca, balnea vitat.
Nanciſcetur enim pretiũ, noménque poëtæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile nunquam
Tonſori Lycino commiſerit. ô ego læuus,
Qui purgor bilem ſub verni tẽporis horam.
Non alius facere meliora poëmata: verùm
Nil tanti eſt. ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrũ valet exors ipſa ſecandi.
Munus & officiũ nil ſcribens ipſe docebo;
Vnde parentur opes, quid alat, formétque poëtam,
Quid deceat, quid non, quò virtus, quò ferat error.

Cùm modò demonſtrauerit poemata ſumma arte, ſummo ſtudio, ſumma diligentia confici, ac decies ad vnguẽ perfectiſsimè caſtigari oportere; potuiſſent aliqui fortaſſe redarguere artem ipſam ex Democriti ſententia nihil ad poemata conferre, ſed naturã tãtummodo ipſam, & mentis alienationem. Horum tacitæ occurrens obiectioni Democritum per ironiam deridet principem & authorem huiuſce ſententiæ, qui poetis nullam artem, nulla præcepta, nullam doctrinam eſſe neceſſariam exiſtimabat, ſed mẽtis furorem, ingenium, atque naturam. Quare ita inſaniam cum poetica coniungebat, vt nonnulli eius opinionem ſecuti ſummę ſtultitiæ ſimulatione crediderint ſe nomen poetæ facilè conſecuturos, nulla vnquam in ſcribendo adhibita doctrinæ & artis ratio-

ne: Quamobrem niſi horum Democriticorum opinionem Horatius hoc in loco refutaſſet, fruſtra de poetica facultate in hac ad Piſones epiſtola præcepta literis tradidiſſet, cùm arte ipſa repudiata, ab his tantummodo inſaniæ & furori daretur locus. *Ingenium*) Eam animi virtutem ſignificat propriè ingenium, quę natura nobis ingenita ſit, non acquiſita arte, aut induſtria: furorem Muſarum appellat Plato in Ione, cùm ait: Tertius verò furor Muſarum eſt, qui occupat teneram & nudam animam, ac incitat & inflammat ad antiquorum infinita facta odis, & aliis carminum generibus ornanda, & inſtituit paſtores. Quamobrem Muſis poetæ referunt eorũ carmina, & Apollini. Vnde Horatius ad Melpomenē,

„ *Totum muneris hoc tui eſt,*
„ *Quòd monſtror digito prætereuntium*
„ *Romanæ fidicen lyræ:*
„ *Quòd ſpiro, & placeo, ſi placeo, tuum eſt.*

Atque ideo Muſas inuitant ad dicēdum poetæ in poematum exordiis: vt,

„ *Dic mihi Muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ*
„ *Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.* Et,
„ *Muſa mihi cauſas memora, quo numine læſo,*
„ *Quid ve dolens Regina deûm.* Et quæ ſequuntur.

Quaſi omnia dicant Muſæ poetis, illi verò à Muſis accepta tantummodo ſcribant, & referant. Hoc etſi permagnum eſt, ſine arte tamē, quaſi ſine adiutore & ſocio nihil valet, nihil poteſt, nihil adiuuat: vt idem Horatius infrà teſtatur,

„ *Natura fieret laudabile carmen, an arte,*
„ *Quæſitum eſt: ego nec ſtudium ſine diuite vena,*
„ *Nec rude quid poſſit video ingenium: alterius ſic*
„ *Altera poſcit opem res, & coniurat amice.*

Fortunatius) Quia ſola naturæ ingenita vi poetas fieri Democritus exiſtimabat: ſed per ironiā hoc dicit. Vnde infrà rude vocat ingenium ſine arte. Miſeram autem appellat artem irridens Democriti opinionem, quaſi inferre velit fortunatiſsimā, etſi ab ridiculo philoſopho

repudiatur, cùm à ſapientibus naturam plurimùm adiuuare & perfectiorem reddere iudicetur. Notanda verò ſunt illa antitheta, miſera arte, ingenium fortunatius. *Credit*) Quaſi dicat: non ita ſe res habet, vt credit Democritus. *Et excludit*) Quia credit, ideo excludit à numero poetarum ſanos poetas, hoc eſt, eos qui ſunt ſanæ mentis, dementes tantummodo & furore correptos admittens. *Bona pars*) Quia, inquit, Democritus credit ingenium miſera arte fortunatius, & quia ita credēs excludit ſanos Helicōne poetas. Pars magna eorū qui poetæ nomē aucupantur pendens à Democriti ſermonibus & opinione non vngues ponere curat, non barbam, ſecreta petit loca, balnea vitat. Putabant enim iſti, ſi corporis, ac vitæ cultum aſpernarentur & in ſolitudines & latibula ferarum more ſe conferrent, ſi horridi, ſi inculti, ſi ſordidi ſemper procederent, fore vt apud omnes & inſaniæ, & quod conſequitur, poetæ nomen aſſequerentur. *Bona pars*) Magna pars: eodem modo & in Sermonibus,

„ *At bona pars hominum decepta cupidine falſo.*

Non vngues ponere curat, non barbam) Vtrumque autē erat tonſoris officium tam radere barbam, quàm vngues reſecare. Vnde Valerius Maximus ait, Portiā Bruti vxorem abrepto cultello tonſorio, quaſi reſecandorum vnguiū cauſa, ſe ipſam ex induſtria vulneraſſe & à viro per ancillarum clamorem accerſito obiurgatam, quòd tonſoris præripuiſſet officium. Et apud Horatium libro primo Epiſtolarum clariſsimè conijcitur,

„ *Conſpexit, vt aiunt,*
„ *Arraſum quendam vacua tonſoris in vmbra*
„ *Cultello proprios purgantem leniter vngues,*
„ *Demetri puer.*

Tondebant autem barbam Romani penè omnes, præter philoſophos, & eos qui philoſophi videri volebant. Vnde Cicero barba tenus philophum dixit, pro eo, qui nihil habet philoſophi, præter barbam. Et Horatius in ſecundo Sermonum per ironiam ſapientem barbam ap-

pellat, hoc eſt indicem ſapientiæ, a 1 hcc ipſum Ciceronis fortaſſe alludens. *Secreta petit loca*) Solitudines & latibula, more ferarũ, vt poetas ſimularet. *Balnea vitat*) Vt nihil omnino corpus curare videretur. *Nanciſcetur enim pretiũ, noménque poetæ*) Hoc eſt, acquiret poetæ præmium, lauream ſcilicet, vel ex hedera coronam, doctarum præmia frontium, vt dixit in Odis. *Et nomen*) Salutationem poetæ. *Si tribus Anticyris caput inſanabile nunquam tonſori Lycino commiſerit*) Quòd non ſanaret helleborum, quod producere poſſent non vna inſula Anticyra, vt re vera eſt, ſed ſi tres forent. Eſt autem Anticyra inſula ad Meleacum ſinum poſita, cuius meminit Strabo libro nono, vbi helleborũ naſcitur: vt Ouidius de Ponto videtur ſignificare, cùm ait,

„ *I, bibe, dixiſſem purgantes pectora ſuccos,*
„ *Quicquid & in tota naſcitur Anticyra.*

Vnde & Horatius ambitioſos & audaces inſaniæ accuſans, ait illis Antyciram enauigandum,

„ *Verùm ambitioſus & audax*
„ *Nauiget Anticyram,*

Et paulò pôſt de auaris, eiuſdem inſaniæ eos inſimulans,

„ *Danda eſt hellebori multo pars maxima auaris,*
„ *Neſcio an Anticyram ratio illis deſtinet omnem.*

Quòd autem helleborum ad inſaniam ex atra bile conceptam maximè cõducat, præter Plinium & Dioſcoridẽ idem Horatius in Epiſtolis atteſtatur,

„ *Expulit helleboro morbum, bilémque meraco.*

Quis autem Lycinus fuerit, nihil ad rem: ſufficit ex verbis Horatij tonſorem excellentiſsimum fuiſſe cognoſcere, etſi nonnulli affirmant poſtea ſenatorem à Cęſare factum, quia dicebatur odiſſe Pompeium. *O ego læuus*) Ironicè ſeipſum reprehendit, quòd atram bilem expurgaret, quam iſti Democritici tantopere deſiderabãt, ſperantes ſe eo morbi genere poetæ nomen & pretium cõſecuturos. O me lęuum, inquit, & inſanum, qui verno tẽpore atram bilem expurgem, cùm ſperare poſſem proxima æſtate in talem furorem incidere, vt me ipſo nemo

alius meliora componeret carmina. *Sub verni temporis horam*) Hoc enim tempus expurgationum præcipit Hippocrates his verbis: Quibus ſanguinis miſsio cõuenit, aut medicamentum expurgans, his ſub vernum tẽpus vtrumque eſt faciendum: ad cuius verba videtur Horatius reſpexiſſe hoc loco. *Verùm nil tanti eſt*) Nil tãti pretij eſt, vt eius conſequendi cauſa inſanũ me eſſe velim. Ergo cùm non poſsim poetæ nomen mereri, fungẽs vice cotis, quæ licet exors ipſa ſecandi ſit, ferrum tamen ad incidendum reddit aptiſsimum, ſaltem docebo munus & officium poetæ, & docebo,

,, *Vnde parentur opes, quid alat, formétque poetam:*

,, *Quid deceat, quid non: quò virtus, quò ferat errror.* Dixit autem nil ſcribens ipſe, modeſtiæ gratia. *Ergo fungar vice cotis*) Hoc eſt, nil ſcribens ipſe docebo alios ſcribere, coti ſimilis, quæ cùm ſit exors ipſa ſecandi, reddit tamen ferrum acutum ad ſecandum. Hanc autem ſimilitudinem ex Iſocratis apophthegmate ſumpſit, quẽ, cùm interrogaretur, quo modo poſſet alios docere publica tractare, cũ ipſe loqui publicè non auderet, reſpondiſſe ferunt etiam cotes quamuis ipſæ ſecare non poſsint ferrum tamẽ acutũ reddere. Et à M. Tullio in quinto de finibus bonorum & malorum, vbi ait, Abſurdũ nõ eſt, vt qui poemata ſcribere non poſsit, illius tamen rei poſsit tradere præcepta. *Vnde parentur opes*) Diuitię orationis poeticæ. Inuentionem autem intelligit. Eadem tranſlatione & M. Tullius ſæpiſsimè dixit opes orationis, diuitias orationis, opulẽtam orationẽ, & hic ipſe infrà diuitẽ venam. *Qui alat*) Hoc etiám ad inuentionem ſpectat, quę ſubminiſtrat vires & neruos orationi. *Formet*) Præbeat poemati formam. Hoc autem ad diſpoſitionem & elocutionem pertinet, quæ formam præbent inuẽtioni, quæ informi materiæ cõparatur. *Quid deceat*) Quid in vnoquoque poematum genere ſeruandum ſit, vt docuit pluribus locis. *Quid non deceat*) Atque ideo tanquam indecorũ fugiendum, vt quaſi per totam hanc epiſtolam executus eſt.

Quò virtus ferat) Orationis poeticæ ſcilicet ſeruata

ratio ipſa & ars:hoc eſt, ad ſummam laudem immortalitatémque. *Quò ferat error)* Hoc eſt, ad contemptum & ignominiam, vt dicet infrà,

„ *Vt mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget,*
„ *Aut phanaticus error, & iracunda Diana*
„ *Veſanum tetigiſſe timent, fugiúntque poetam*
„ *Qui ſapiunt, agitant pueri, incautíque ſequuntur.*

Scribēdi rectè ſapere eſt principiū, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterūt oſtēdere chartæ:
Verbáque prouiſam rē nō inuita ſequentur.
Qui didicit, patriæ quid debeat & quid amicis:
Quo ſit amore parens, quo frater amandus, & hoſpes,
Quod ſit cōſcripti, quod iudicis officiū, quæ
Partes in bellum miſſi ducis: ille profectò
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuique.
Reſpicere exemplar vitæ, morúmque iubebo
Doctum imitatorem, & veras hinc ducere voces.
Interdum ſpecioſa iocis, moratáq; rectè
Fabula: nullius Veneris, ſine pōdere, & arte
Valdius oblectat populū, meliúſq; moratur:
Quàm verſus inopes rerū, nugæq; canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Muſa loqui, præter laudem nullius auaris,
Romani pueri longis rationibus aſſem
Diſcunt in partes centum diducere. dicat

Filius Albini, ſi de quincuncẽ remota eſt
Vncia, quid ſuperat? poteras dixiſſe triens.
Ohe
Rem poteris ſeruare tuam. redit Vncia, quid ſit?
Semis. Ad hæc animos ærugo, et cura peculi
Cũ ſemel imbuerit, ſperamus carmina fingi
Poſſe linẽda cedro, et leui ſeruãda cupreſſo?

Cùm pollicitus modò fuerit ſe demonſtraturũ, vnde cõparentur opes poeticæ orationis, vnde alimentum, vnde forma poemati prębeatur, cùm autem de reliquis partim ſuprà, partim etiam infrà tractauerit, oſtendit hoc loco vnde diuitias poeticæ facultatis ſumamus, id eſt, inuentionem ipſam. Sumemus autem à ſapiẽtia, hoc eſt, à philoſophia (ita enim ante Pythagoram appellabatur) ab eâque philoſophia præcipuè, quæ à Socrate ipſo atque Platone manauit: ab eâque philoſophiæ Socraticæ & Platonicæ parte, quæ vera philoſophia dici poteſt, quæ tanquam dux & magiſtra vitam format, actiones dirigit, mores inſtituit. His etenim ex philoſophia præparatis facilè etiã animi ſenſa explicabimus oratione. *Scribendi rectè ſapere eſt principiũ, & fons*) Hoc eſt, ſapientia & philoſophia ipſa. Vnde & M. Tullius libro ſecundo de Oratore idem pręcipit. Inquit enim, Quare vt quis rectè ſcribat & dicat, philoſophiam diſcat neceſſe eſt. Vnde & in oratore ſapientiam rerũ omnium, & præſertim eloquẽtiæ fundamentum appellat. Quare cùm nihil differat à philoſophia poetice, vt author eſt Tyrius Maximus, quàm temporis vetuſtate & ratione dicendi, quòd altera antiquior, altera illuſtrior putaretur: ſententias à philoſophia mutuabimur, eaſdémque exornabimus ſplendore orationis: hoc eſt, figuris, metro & harmonia. *Rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere chartæ*) Quam philoſophorum præcipuè ſectam ſequatur oſtendit: eã verò cir-

ſariam eſſe in primis philoſophiam,eámque ex Platonis dialogis potius, quàm ex reliquis philoſophorũ ſcriptis ſumendam. His autem verbis ex omni Platonicæ philoſophiæ parte ad eam maximè adhortari videtur, qua hominis officium in patriam, in parentes, in cognatos, in amicos, in reliquos priuatim & publicè continetur. Quía verò hæ rerum moralium & ciuilium formæ, quæ Ideæ appellantur, à Platone perſcriptæ ſunt, nequid in hac interpretatione, quod ad nos attinet, requiratur, cùm ad vnamquanque partem perueniemus, primùm quæ à Platone in ea re dicta ſunt proferemus, tum quemadmodum ſpecies illas rerũ Virgilius executus ſit ſubiiciemus, vt habeant, qui hæc legerint, vnde hoc præceptum deſumpſerit Horatius de arte præcipiens, & vnde reliqui poetæ ex arte ſcribentes ſeruauerint. *Patriæ quid debeat*) Qua de re ita Plato in Critone ſub perſona Socratis: Age ergo, poſtquam per nos genitus es, educatúſque, ac eruditus, primò quidem num potes negare te noſtrũ eſſe & natũ, & ſeruũ, ipſúmque te & progenitores tuos? Deinde cùm id ita ſe habeat, an putas ius ex æquo tibi, atque nobis eſſe & quæ nos tibi facere aggrediamur, eadem vicíſsim in nos abs te referri iuſtum eſſe iudicas? An cùm nec ad patrem, nec ad dominum, ſi eum habeas, tibi ius ex æquo ſit, vt quæ ab illis patiare, in eos referre poſsis: neque ſi iurgio hi te laceſſant, contrà iurgare, neque, ſi te verberent, vicíſsim verberare, neque alia eiuſmodi in eos tentare liceat, conta patriam ac leges tibi licebit? Adeò vt ſi nos iudicantes id eſſe iuſtum interficere velimus, vt vicíſsim nos, patriam & leges pro viribus coneris occidere, dicáſque te in his agendis iuſta facere, qui virtutis curam re vera habere profiteris? An ſic es ſapiens, vt te latuerit & patri & matri & progenitoribus omnibus patriam eſſe anteponendam? atque eſſe venerabilius quiddam, ſanctiúſque, & in ſuperiori ſorte tum apud deos, tum apud homines mentis compotes eſſe patriam collocandam, coleréque eam oportere magis eíque obedire, ac rigidius ſe gerenti mitius aſſentiri,

quàm patri etſi quid iubeat, vel diſſuadere illi quantum liceat, vel facere & patientiſsimè ſuſtinere quidquid iuſſerit patiendum? Ac ſiue mandauerit verberari te, ſiue in vincula coniici, ſiue in prælium miſerit ad vulnera excipienda, mortémque ſubeundam, obediendum eſt omnino. Ius enim ita dictat, vt neque tergiuerſandum, neque fugiendum, neque ordinem deſerendum, ſed & in bello & in iudicio & prorſus vbique ea ſunt, quæ reſpublica patriáque iuſſerit facienda, aut certè verbis, quatenus iuſtum eſt, vti licet ad perſuadendum illi, eámque placandam. Vi autem vti nefas eſt vel contra matrem, vel contra patrem, maximè verò omnium cõtra patriam. Quare cùm nos patriæ plus quàm amicis, plus quàm cognatis, plus quàm liberis, plus quàm parentibus obnoxios eſſe debere Virgilius ex Platone animaduerteret, ad hoc ipſum reſpiciens, AEneam ſuum ad extremum capitis periculum illi ſuccurrentem, omnémque & patris, & filij, & cõiugis, & reliquorum defenſionem illius ſaluti poſtponentem, neque prius ad horum omnium auxilium accedentẽ facit, quàm matre Venere monſtrante iam nullam eſſe de ea amplius ex deorum voluntate habendam ſpem videat. *Et quid amicus*) Cùm amicitia ex Platonis ſententia nihil aliud ſit, quàm honeſta perpetuæ voluntatis cõmunio, neceſſarium eſt ita nos eſſe in amicos, vt in noſmetipſos debere, & magis etiam in illos affectos. Vnde in quinto de Legibus ita ſcriptum reliquit: Amicorum & ſodalium in vitæ conſuetudine ſummam beneuolentiam conſequetur, qui illorum in ſeipſos obſequia maiora præſtantioráque putabit, quàm illi: beneficia verò ſua in illos minora, quàm illi exiſtimabit. Quæ omnia Virgilius ſub perſona Nyſi & Euriali eleganter expreſsit: cùm perpetuã vtriuſque in omni re vnanimitatem & alterum pro altero libentiſsimè morientem, & alterius vitam alterum chariorem propria exiſtimantem depingat. Quare nihil vero amico pretioſius æſtimandum eſt. *Quo ſit amore parens*) De liberorum amore & officio, quod parentibus præſtare debeant in quarto

de Legibus ſtatim poſt conſtitutum deorum cultum ita loquitur: Sequitur demum viuentium cultus parentum, quibus fas eſt prima & maxima debita omniũ antiquiſſima debitorum perſoluere. Putare enim quiſque debet omnia, quæ poſsidet eorum eſſe, qui genuerunt & educarunt, ita vt illis hæc omnia pro viribus miniſtrare debeat: primùm quidem externa bona, deinde etiam corporis, poſtremò quæ ad animum pertinent: hæc omnia videlicet mutuo data perſoluens, & ꝓ curis doloribúſq; priſcis parẽtũ in ſenecta recentes reddens, quãdo maximè indigent. In verbis quin etiam per totam vitam parentes venerari maximè decet. Leuium enim, volatiliúmque verborum grauiſsima imminet pœna. Nã omnibus præpoſita eſt nemeſis iudicij, angelus huiuſcemodi omniũ conſideratix. Oportet itaque iratis, animúmq; explentibus cedere ſeu verbis, ſiue rebus id faciant: non ignorãtes patrem iure admodum filio valde ſuccenſere, ſiquando ab eo iniuriam ſibi fieri arbitretur. Mortuis verò parentibus monumenta decentiſsima ponere oportet, quæ temperatiſsimè ſint ſtructa, neque conſuetã magnitudinem oportet excedere, neque minora illis facere, quæ maiores genitoribus ſuis ſtruebant. Annuas quoque defunctorum curas, quæ ornamentum afferunt, inſtaurare decet & noua quotidie repetita memoria ſemper parẽtes ſummopere honorare, impendio moderatè pro fortuna vtentes. Hæc omnia Anchiſe patri AEneas apud Virgilium, vel potius ipſe Virgilius tribuit, dum ei verbis & re ipſa ſemper maximos honores præſtat: dum iam ſenem è mediis ignibus ſublatum humeris per medias hoſtium acies eripit, dum imperia eius exequitur, nec quicquam niſi iuſſu ipſius adoritur, dum mortuo aras & magnificentiſsima monumenta extruit, dum annuas ſolenneſque pompas facit, dum eum tum ſemper honoratiſsimè nominat, tum in quinto præcipuè AEneidos libro his verbis:

„ *Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine diuûm,*
„ *Annuus exactis completur menſibus orbis,*

,, *Ex quo reliquias, diuinique oſſa parentis*
,, *Condidimus terra, mœſtáſque ſacrauimus aras.*
,, *Iámque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,*
,, *Semper honoratum (ſic Di voluiſtis) habebo.*
,, *Hunc ego Getulis agerem ſi ſyrtibus exul,*
,, *Argolicóve mari deprehenſus, & vrbe Mycenæ:*
,, *Annua vota tamen, ſolennéſque ordine pompas*
,, *Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.*
Et non multo pòſt,
,, *Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem,*
,, *Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis*
,, *Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.*

Quò frater amandus) Nomine fratris hoc in loco & fratrē ipſum & omnes conſanguineos intelligit, de quibus ita Plato in quinto de Legibus: Quiſquis prætere a cognationem & vniuerſam generis coniunctionem honorat & colit, deos meritò propitios in procreādis liberis habebit. Cùm autem frater ferè alter ſit, nō alio eum amore debemus proſequi, quàm quo nos ipſos. De fraterno amore tractauit Virgilius ſub perſona Pandari, dū eum facit pro vltione fraternę cædis contra Turnum irruentem & libenter ſe morti obiicientem, in nono & in duodecimo ſub Iuturnæ perſona. *Et hoſpes*) Quomodo autem erga peregrinos & hoſpites nos eſſe opotteat, in eodem quinto de Legibus admonet: At peregrinos ſanctiſsima eſſe fœdera quiſque cogitet. Ferme enim omnia peregrinorum & contra peregrinos peccata præ illis quæ inter ciues committuntur, vltori deo curæ ſunt. Nam cùm peregrinus amicis cognatíſque careat, maiorem & apud deos & apud homines meretur miſericordiam. Quare qui magis vlciſci poteſt, is ad ferendum auxilium eſt paratior. Diligenti igitur cautione cogitandū cuique, cui nonnihil eſt conſilij, vt innocens ab iniuria in peregrinos ſemper viuat. Quot verò ſint peregrinorum genera, & quomodo recipiendi habita cuiuſque ratione, in duodecimo de Legibus ita iubet: Quatuor autē peregrinorum genera ſunt, de quibus facienda mentio

eſt, primùm eorũ, qui ſemper æſtiuales ſunt, & quaſi aues per mare plurimum acquirendæ pecuniæ gratia æſtatis tempore ad alias deuolaunt ciuitates: hos foro, portibus, publicíſque domibus extra vrbem in ipſis ſuburbiis magiſtratus locis illis præfecti ſuſcipiant, obſeruent ne quis eorum aliquid faciat noui: iudicia etiã illic eis iuſta reddantur, ita vt nihil plus, quàm neceſsitas cogat cum iis familiaritas habeatur. Alterum eſt eorum, qui ſpectaturi veniũt & ciuitatis muſas illic audituri. Hi omnes diuerſoria iuxta templa habeant, quæ ſuſcipiendis hoſpitibus cõmodiſsima ſint. Sacerdotes verò & æditui curã ipſorũ habeant, vt iucundè poſsint ſufficienti tempore permanere & videre & audire ea quorum gratia venerunt, & tandem ſine ſuo & aliorum detrimẽto recedere. Tertiũ genus peregrinorum publicè ſuſcipiendũ eſt, cùm aliunde quiſpiam publica cauſa miſſus aduenerit. Hunc Imperatores, Magiſtri equitum, Tribuni militũ ſoli ſuſcipiant, & is apud quem diuertit cum principibus conſilij curam huius habeat. Quartum genus rariſsimum eſt, accedere tamen aliunde aliquis poterit ſpectatoribus noſtris reciprocus, is cùm ab aliis didicerit, atque docuerit, quæ diſcenda, docendáq; putauit, honore ſibi congruo, muneribúſque affectus vt ab amicis amicus abeat. Hoſpitalitatis officia ſeru iuit in primo Virgilius ſub Didonis perſona his verbis Troianos excipientis,

,, *Seu vos Heſperiam magnam, Saturniáque arua,*
,, *Siue Erycis fines, regémque optatis Aceſtem,*
,, *Auxilio tutos dimittam, opibúſque iuuabo.*
,, *Vultis & his mecum pariter conſidere regnis,*
,, *Vrbem, quam ſtatuo, veſtra eſt, ſubducite naues,*
,, *Tros, Tyriúſque mihi nullo diſcrimine agetur.*

Et paulò pòſt,

,, *Quare agite ô tectis iuuenes ſuccedite noſtris,*
,, *Me quoque per multos ſimilis fortuna labores*
,, *Iactatam hac demum voluit conſidere terra.*
,, *Non ignora mali miſeris ſuccurrere diſco.*

Vnde ita etiam inſequitur poeta,

„ *Sic memorat, ſimul Æneam in regia ducit*
„ *Tecta, ſimul diuum templis indicit honorem:*
„ *Nec minus interea ſociis ad littora mittit*
„ *Viginti tauros, magnorum horrentia centum*
„ *Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos.*

Et ſub Heleni & Anij perſonis in tertio, & in quinto ſub Aceſtis. Illud tamen in Virgilio animaduertendum eſt, non parum apud eum à publicis priuata hoſpitia differre, cuiuſque hãbita ratione. Aliter enim excipit Æneam regem Dido regina, ac Tytirus ſuum Melibæum. Alter enim,

„ *Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem:*
„ *Fronde ſuper viridi.* Altera,
„ *Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?*

Tytirus,

„ *Sunt nobis mitia poma,*
„ *Caſtaneæ molles, & preſsi copia lactis.* Dido,
„ *Vrbem, quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naues.*
„ *Tros, Tyriúſque ſimul nullo diſcrimine agetur.*

Quid ſit conſcripti officium) Hoc eſt ſenatorum: loquitur autem more Romano. Nam qui ad ſenatũ verba faciebat, Patres conſcripti, cùm diceret, ſenatores omnes intelligebat. De ſenatorum verò officio in ſexto de Legibus ita præſcribit: Eſt autem neceſſarium, vt maxima ſenatorum pars plurimum tempus permittatur in priuatarum, ſuarúmque rerum adminiſtratione verſari: duodecima verò pars eius in menſes duodecim diſtributione facta alia poſt aliam ſigillatim cuſtodiat. Quæ vnicuique ſiue ciuitate ipſa, ſiue aliunde venienti parata ſit, ſeu nunciare quicquam, ſeu interrogare quiſpiam velit de his rebus, de quibus ciuitatem oporteat vel reſpondere cæteris ciuitatibus, vel ab eis interrogationum reſponſiones accipere. Nouarum etiam gratia molitionum, quę ſæpe fieri ſolent maximè quidẽ ne fiant: ac ſi acciderint, vt quàm celerrimè ſentiat ciuitas & remedium afferat, quod per cœtum ciuitati præſidẽtium fieri ſemper oportet, vt & quæ legibus & quæ repentè ciuitati dfficultates accedunt,

accedunt, diſſoluantur. Hæc omnia curet duodecima cõſilij pars, quietem in menſes duodecim habitura. Quam quidem cuſtodiam hęc conſilij pars communiter cum aliis magiſtratibus in ciuitate ſemper agat oportet. Hæc in Latino adhibet Virgilius, etſi Rege, dum eum in vndecimo concilium vocantem, ciuitatis ruinæ imminenti prouidentem, reſpõſa à legatis repoſcentem, diligenter eorum dicta examinantem, rem omnem maturo iudicio conſiderantem, legem proponentem, cõſilium reliquorum quærentem facit: & in AEnea pariter dum eum variis in locis hæc omnia exequentem fingit. *Quid iudicis officium*) De iudicis officio in duodecimo de Legibus: Futurus æquus iudex ad hæc reſpicere debet, atque operam dare, vt has legum conſtitutiones ante omnia diſcat, & mẽte firmiter teneat. Nam ad faciendum eum virum bonum, ſcripta legũ præ cęteris doctrinis, ſi rectè ſe habent, maximè conferunt. Legis igitur ſcripta quaſi remedium, medelámque aduerſus aliarum orationũ venena, probus iudex ſecũ ſemper tenebit, quibus ſeipſum, ciuitatémque emendabit, bonos cõfirmabit & extollet, prauos ex ignorantia & incontinentia & timiditate, ſi ſanabiles ſunt, reuocabit. Nam ſi ſanari non poſſunt, qui eos morte afficiunt, apud omnes laude digni iudices haberi videntur: vt in nono de iudicibus capitalibus, Poſt accuſatoris, & defenſoris orationem qui ex iudicibus eſt ſenior, quę dicta ſunt omni adhibita diligentia ſufficienter examinet: poſt eum cęteri iudices conſiderent quodcunque dictum ab aduerſariis, vel nõ dictum perquirendum ſinguli putent: inde ſacrum ſinguli ferentes ſuffragium iureiurando per deam Veſtam verè iuſtéque pro viribus ſe iudicaturos affirment. Vnde Minoa Virgilius ad hęc Platonis ſemper intentus, apud inferos conſtituit iudicem peritiſsimum legum, & earum latorem pręſtantiſsimum: quæſitorem appellat, vitáſque, & crimina diligentiſsimè examinantem facit, & inde cuique pro merito tribuẽtem. *Quæ partes in bellum miſſi ducis*) Partes ducis, & officium ciuitatum cuſtodis hoc eſſe ait in ſe-

cundo de Legibus: vt ſit videlicet ſagax ad ſentiendum, velox ad inſequendum, robuſtus cùm aſſequutus fuerit ad pugnandum, erga ſuos manſuetus, aduerſus hoſtem immitis, & vt eius vrar breuiter complexione, philoſophus, iracundus, velox, robuſtus. Has perfecti imperatoris partes tũ in ſecundo & tertio, tum in ſex vltimis poſterioribus libris AEneæ attribuit Virgilius, dum eum & fortem in periculis, & circumſpectum in prouidendo, & celerem in cõficiendo, & ferocem contra hoſtes, & mitiſsimum in ſuos oſtendit. *Ille profectò reddere perſonæ ſcit conuenientia cuique*) Quæ cuique perſonæ conueniunt, qui didicit quid patriæ debeat, & quid amicis, & quę ſequuntur. *Reſpicere exemplar vitæ*) Complectitur breuiter quę ſuprà dicta ſunt, inquiẽs: cùm res ita ſe habeat, vt ſcribendi rectè ſapere ſit principium & fons, ego iubebo doctum imitatorẽ reſpicere ſemper exemplar vitæ morúmque, id eſt, ideam vitæ moralis à Platone, vt breuiter demonſtrauimus, deſcriptã: atque hinc ex ipſa idea moralis vitæ viuas ducere voces. Dirigenda eſt etenim mentis acies ad illas formas, quæ ſub oculos non cadunt, vt eas, veluti in ſimulachris ſuis faciũt pictores, veritatis imitatione, quãtum licet, exprimamus. Nam vt ait Plato in Timęo, quando opifex in operis alicuius cõſtructione ad id quod eodem modo ſe habet ſemper aſpicit, & huiuſmodi quodam vſus exemplo ideam, vímque in opus educit, pulchrum fieri tunc opus omne neceſſarium eſt. Neque enim Phydias, cùm faceret Iouis formã, aut Mineruę, contemplabatur aliquem è quo ſimilitudinem duceret, ſed ipſius in mẽte inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quędam, quam intuens, in eàmque defixus, ad illius ſimilitudinem artem & manum dirigebat. Itaque Ariſtoteles in Poetica, poetæ, inquit, ſingulares ſimulachrorũ artifices imitantur. Hi enim quàm exactiſsimè poſſunt, cuiuſque formã referunt. Atque ideo excellẽtius quiddam poeſim hiſtoria ipſa exiſtimauit: ꝙ altera circa vniuerſalia plurimùm verſetur, altera circa ſingularia. Poeta enim non quod hic, vel ille dixerit, ſed quod di-

xiſſe eum cõuenerit, vel veriſimile fuerit, cogitat. Quare ex huiuſmodi ideis & formis rerum effingit poema, atque hinc viuas voces educit. *Et viuas hinc ducere voces*) Id eſt, ex his formis rerum, & ideis: vt ex idea ſapientiæ, virum ſapientem, vt Homerus in Odyſſæa: ex idea fortitudinis, virum fortem, vt in Iliade: ex idea iuſtitię & pietatis, virum iuſtum & pium, vt Virgilius in AEneide.

Doctum imitatorem) Poetam appellat ad differentiam mimorum & hiſtrionum, qui & ipſi imitatores ſunt, ſed non docti. propriè enim doctus ad literarum peritiã refertur. Intelligit autem per doctum imitatorem vel omnes poetas, quia, vt inquit Ariſtoteles, prorſus in hoc vno omnes conueniunt, vt imitentur, etſi differunt inter ſe, vel quòd genere diuerſis, vel quòd res diuerſas, vel quòd modo diuerſo imitantur. Vel intelligit tãtummodo comicos, tragicos, epicos, ſecundum opinionem Platonis libro ſecundo de Republica. Nam reliqua poetarum genera non verſantur in imitatione perſonarũ (quã ſolam Plato videtur imitationem nominare) vt ſunt dithirãbici, lyrici, & cæteri, qui verſibus ſine fictione perſonarum aliquid perſcribũt, inter quos annumerare poſſumus Virgilium in Georgicis, Empedoclem, Lucretiũ, & ipſum Horatiũ in Sermonibus, & in Epiſtolis, & pleroſque alios, quos à me non eſt neceſſe enumerari. Aut enim aliorum perſonis induti poetæ perpetua oratione rem explicant verbis huiuſmodi remotis, inquit, talia refert: in quorum genere nõ ſolùm tragœdia & comœdia continetur, ſed & multæ eclogæ: vt apud Virgilium prima, tertia, quinta, ſeptima, nona: & multi etiã dialogi, vt Platonis Hiparchus, Timęus vel de Vniuerſitate, Phædrus, de Republica, de Legibus. Atque hinc dubitare plerique poſſent, an huiuſmodi ſermones intérne poemata eſſent reponendi nec ne? aut poetæ ipſi modò loquuntur, modò alios loquentes inducunt cum particulis, inquit, talia fatur, talia refert: vt heroici, & in pleriſque eclogis bucolici: vt Virgilius in ſecunda, in ſexta, octaua, decima: & dialogorũ ſcriptores, vt M. Tul-

lius in libris de Oratore ad Quintũ fratrem, in Bruto de Claris oratoribus, Plato in Cõuiuio de amore, quod genus dialogi ſiquis epicum, vel heroicum quodammodo dixerit, nõ ab re dixerit: aut per enunciationem ſoli ipſi poetæ aliquid pertractant, quos negat & poetas & imitatores dicendos Ariſtoteles. Hos etſi & poetas vocat, & in ſuam Rempublicam admittit Socrates apud Platonem, Ariſtoteles tamen in numerum poetarum non recipit. *Interdum ſpecioſa iocis*) Reddit rationem, quare omnis ſcribendi ratio adniti debeat in rebus à philoſophia deſumptis: quia magis populus oblectatur, inquit, morata aliqua fabula iocis & vrbanitatibus plena: quales apud Boccacium reperiuntur, licet careăt rerum ſublimiorum grauitate: quàm verbis tumidioribus, ac nihil omnino continentibus. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborũ, vel etiã optimorũ, atque ornatiſsimorum ſonitus inanis nulla ſubiecta ſentẽtia neq; ſciẽtia? *Specioſa iocis*) Iocoſa. hoc verò in loco dum Grifolus verba Horatij ad ſuam ipſius ſententiã, nõ ad rem ipſam accõmodat, corrumpit textum, confundit ordinem, peruertit omnia. *Moratáque rectè*) Quia dixerat ſpecioſa iocis: hoc eſt, facetiis & ſalibus plena, in quibus plerunque multa obſcœnè dicta continentur. corrigit per hoc, rectè morata, quod dixerat, ſpecioſa iocis. Significat igitur & iocoſam, & rectè moratam: hoc eſt, iocoſam, non tamen obſcœniorbus verbis. *Nullius Veneris*) Nullius elegantiæ & venuſtatis. *Sine pondere, & arte*) Sine illa ſublimiori rerum grauitate. Eſt autem ſenſus quotieſcunq; poema caret ſcientia & philoſophia, licet ſit verborum ſonitu inani ſublime, quodammodo magis fabula aliqua ridiculis & ſalibus tantũmodo plena ſine illa ſublimiori rerũ grauitate, & etiam ſine verborũ elegantia oblectat populũ, meliúſque moratur, quàm verſus illius poematis inopes rerum, nugæque canoræ. *Moratur*) Detinet, & per hoc delectat. *Verſus inopes rerum*) Carentes rebus, quas diximus eſſe opes poeticæ facultatis. *Nugæq; canora*) Nugas canoras eas intelligit, quas ſupra ampullata

verba appellauit. *Craiis ingenium*) Suprà rectè ſcribendi rationem coniunctá eſſe debere cum Philoſophię moralis præceptis, aliter magis oblectare fabulā aliquā bene moratam oſtendit. Hoc verò in loco Gręcorum ingenium & induſtriam ſummis laudibus extollit, quòd in eorum libris omnia hæc ad vnguē diligentiſsimè obſeruata reperiantur. Nec de iis affirmat debere hoc mirum videri, cùm nihil aliud vnquam exoptauerint præter laudem atque gloriam. *Ingenium*) Quod attinet ad inuentionem ipſam excogitandam. *Ore rotundo*) Quod attinet ad elocutionē. Eadem elocutione Socrates in Phędro apud Platonem his verbis: Quid verò? laudandum ſcriptorem eo ſolùm cenſemus, quia ea dixerit, quæ oportuerit? an non eò ſolùm, quia dilucidè & rotūdè & eleganter ſingula verba poſuerit? Et M. Tullius in Oratore his verbis: Thucydides autem præfractior, nec ſatis (vt ita dicam) rotundus primus inſtituit dilatare verbis & mollioribus numeris explere ſententias. Vnde etiam ait, ſe in Thucydide orbem orationis deſiderare, & in Bruto verborum aptam & quaſi rotundam cōſtructionem. Hanc oris rotunditatem Euripidi attribuit Ariſtophanes, vt author eſt Plutarchus in eo libro, qui de Audienda poetica inſcribitur. *Nullius auaris præter laudis atque gloriæ*) Poſuit autem tranſlatiuè auarū pro cupido. Eodem modo & in Epiſtolis animum laudis auarū dixit. Vtitur autem hac tranſlatione propter ea quæ ſequuntur. Nam auaros & Romanos dicet, ſed non laudis vt Græcos, ſed pecuniæ. Auaritiam verò hoc loco tranſlatiuè nudo poſuit vocabulo, vt infrà variandi ſermonis cauſa, fugiendæque ſatietatis, eandem æruginem & curā peculi circùmſcribat. *Romani pueri*) Romanorū modò auaritiam carpit, quòd non laudis atque gloriæ, vt Græci, ſed pecuniarum fuerint cupidiores, earúmque auaritia obcæcati liberos ſuos non ingenuarum artium diſciplinarúmque doctoribus tradiderint erudiendos, ſed computatoribus, vt ab ineunte ætate ſubducendi rationes addiſcerent. Atque ideo nihil de iis ait eſſe omnino

ſperandum, cùm iam in eorum animis auaritiæ ſtudium inſederit. *Romani pueri longis rationibus*) Longis ſupputationibus & ratiocinationibus diſcũt diducere aſſem in centum partes, hoc eſt, ad minimam quamque partẽ. Poſuit autem numerum finitum pro infinito. As verò, ſi ad pondera refertur, vt hoc in loco videtur, in duodecim vnicas diuidebatur, erátque idem quod & libra. Vncia verò geminata ſextans appellabatur, quòd eſſet ſexta pars libræ. Tres vnciæ quadrans, quòd quarta pars, quatuor triens, quòd tertia pars, quinque quincunx, ſex ſemis, hoc eſt media libra, ſeptem ſeptans, octo bes, nouem dodrans, decem dextans, vndecim deunx, duodecim as, ſiue libra. Vncia verò octo dragmas continebat. Dragma tria grammata. Gramma duos obolos. Obolus quatuor cheratia. Cheration duos chalchos. Vnde hoc eſt quod dicit, aſſem in centum partes diducere, vtputa diducere libram ad chalchos, quæ eſt minima pars ponderis, hoc eſt, quot in chalchos libra diuidatur. *Dicat filius Albini*) Ex Romanis pueris Albini filiũ præcipuè deridet, quòd relictis poeticæ & optimarum artium ſtudiis numerorum ratiocinationibus animum adhibuerit.

Triens) De quincunce enim remota vncia, triens ſupereſt, hoc eſt, quatuor vnciæ. *Ohe rem poteris ſeruare tuam*) Per ironiã ſub alterius quaſi perſona deridet auariſsimorum hominum excuſationem. *Redit vncia*) Accedit quincunci altera vncia, & tunc fit ſemis, hoc eſt, media libra, quæ ita dicitur. *Ad hæc animos ærugo, & cura peculi*) Poſt ironiam quaſi per interrogationem exclamat Horatius, atque in Romanos inuehitur, aítque deſperandum iam eſſe, eos vnquam poſſe in poeticæ facultatis ſtudiis proficere, in quorum iam animis auaritiæ inſederit ſtudium. *Ærugo*) Rectè æruginem appellat auaritiam, cùm auariſsimorum hominũ pecuniæ diutius ſeruatæ atque defoſſæ quaſi rubiginem contrahere videantur, vel quòd quaſi æruginem iniiciat animis hominum. Poſuit autem æruginem pro ea auaritiæ parte, quæ numeratæ pecuniæ nomine continetur. Curam

autem peculi pro altera auaritiæ parte, quæ in agrorum, poſſeſsionúmve augendarum cupiditate poſita eſt.
Linienda cedro) Digna quæ cedro illiniantur, vt fieri ſolebat antiquitus ad hoc, ne vetuſtate ipſa temporis corroderentur, à qua ea tuetur cedrinum oleum.
Et leui ſeruanda cupreſſo) Tanquam ſummę authoritatis, & ſummi precij.

Aut prodeſſe volunt, aut dęlectare poetæ,
Aut ſimul & iucũda et idonea dicere vitæ
Quicquid præcipies, eſto breuis, vt citò dicta
Percipiant animi dociles, teneántq; fideles.
Omne ſuperuacuũ pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis cauſa ſint proxima veris,
Nec quodcũq; volet poſcat ſibi fabula credi
Neu pranſæ Lamiæ viuum puerum extrahat aluo.
Centuriæ ſeniorum agitant expertia frugis:
Celſi prætereũt auſtera poemata Rhamnes.
Omne tulit punctũ, qui miſcuit vtile dulci,
Lectorem delectando, paritérque monendo.
Hic meret æra liber Soſiis, hic et mare trãſit
Et longum noto ſcriptori prorogat æuum.

Vnde parentur opes poeticæ facultatis docuit abundè ſuprà, hoc loco perſequitur alteram partem propoſitam de poetarum munere & officio. Ait autem quoſdam vtilitati, quoſdam oblectationi, quoſdam oblectationi ſimul & vtilitati ſtudere. Vtilitati breuitatẽ, oblectationi veriſimilitudinem, oblectationi ſimul & vtilitati ſtudentibus vtrumque præcipiens, vt quæ vtilia ſunt, breuiter

dicta facilius memoriæ commendentur, quæ verò afferunt oblectationem ex veriſimilitudine ipſa ſtatim credantur. *Prodeſſe*) Vtilitatem ex moralibus præceptis mortalium vitæ afferre, vel vt idem Horatius explicat, idonea dicere vitæ: vt plerique antiquorum philoſophorum fecerunt, vt Theognis Megarenſis ad Cirnum, vt Phocylides Mileſius, vt denique Pythagoras ipſe, quorũ omnium extant breuiſsimæ admonitiones & ſententiæ ad vitam hominum regendam, & à prauis cupiditatibus refrenandam accommodatæ: vt & Empedoclem & Aratum & Lucretium & plerósque alios ſciens prætercam, & quorum omnium partim extant, partim à nobis deſiderantur de rebus phyſicis vtiliſsima poemata. Hoc negant plerique poetis eſſe proprium, ſed ſi aliquando id fit, caſu quodam ab iis fieri arbitrantur: atque hinc Horatium improbant, quòd præceperit & delectare & prodeſſe humano generi poetas debere, cùm illis quidẽ voluptas tantummodo neceſſaria videatur. Ij vel minimè intelligunt Horatium per illud verbum, prodeſſe, ſignificare voluiſſe, idonea vitæ dicere, vt ſeipſum interpretatus eſt, vel eum maledicè contumelioſéque calumniãtur. Nam idem etiam præterea apertè videtur Ariſtoteles in definitione tragœdiæ indicare, cùm ait, eam eſſe imitationem actionis illuſtris, abſolutæ, magnitudinem habentis, ſermone ſuaui. Separatim ſingulis generibus in partibus habentibus non per enarrationem, ſed per miſericordiam, atque terrorẽ perturbationes huiuſmodi expurgantem. Quare cùm finis tragœdiæ referatur ad leniendos & quaſi expiandos animorũ motus, quod ad rectè degendæ vitæ inſtitutionem & vtilitatem videtur ſpectare, non ſolùm dicendum eſt poetis etiam eſſe proprium, idonea vitæ afferre, ſed hoc maximè. Nam ſi id caſu quodam accidere conſueuiſſet, & niſi proprium fuiſſet, nunquam in definitione tragœdiæ ab eodem Ariſtotele poſitum fuiſſet, in qua quæ accidunt minimè adhiberi debent, vt idem præcipere videtur in libris, quos de arte dialectica diligenter con-

ſcripſit. Quod cùm ad ſe quoque pertinere Sophocles exiſtimauerit, cùm poetæ nomen profiteretur, in ſingulis ſemper tragœdiis inſignem aliquem locum ex morali adhibet philoſophia: vt in Antigone, an ius diuinum humanis legibus ſit anteponendum: in Electra, an deorũ prouidentia res mortalium gubernẽtur: in Philoctete, vtrùm reipublicæ cauſa aliquando mẽdacium & fraus committenda ſit. Ad hæc cùm Ariſtoteles in rebus vniuerſi generis maximè verſari proprium poetis eſſe dicat, vt non quales aliqui fuerint, ſed quales eſſe debuerint ab his referantur, nónne apertè indicat munus hoc eſſe illis aſsignatum, vt varias in eorum poematis ciuilis vitæ ſpecies & officia complectantur, quod nihil quicquam eſſe putandum eſt, quàm idonea vitæ dicere. Hæc ſi ad poetas minimè pertinuiſſe, & ea potius caſu quodam ab his adhibita fuiſſe viderentur, nequaquam ab Ariſtotele & ab Horatio fuiſſent animaduerſa atque notata. Nã à quibus artium ac diſciplinarum præcepta traduntur, ab iis minimè afferuntur, quæ in ea re admodum rarò & caſu quodam eueniunt, ſed quæ ſæpe, ac potius ſemper adhiberi conſueuêre. Vnde ait ſummus ille philoſophus in primo Rhetoricorum, nullam artem quid in ſingulis rebus fieri debeat conſiderare. Nam quæ ſingularia ſunt, atque indiuidua, ea cùm infinita ſint, nulla ſcientia comprehendi poſſunt: atque ideo minimè ſpectant ad artium & diſciplinarum pręcepta, quæ ſingularia tantummodo ſpeculantur. In hac ſententia fuiſſe Erathoſtenem refert Strabo libro primo Geographię, quẽ grauiter reprehendit & improbat, quòd poetas non docendi, ſed delectandi ſolùm gratia coniecturis agere exiſtimauerit, cùm ſapientiſsimi homines primam quandam philoſophiã eſſe poeticen aſſeruerint, poetáſque ipſos tantũmodo ſapiẽtes eſſe, ac vitæ magiſtros, & emẽdatores dixerint. Cuius rei illud non dubium affert argumentum, quòd in omnibus Grecię ciuitatibus liberos ſuos facultatis poeticę ſtudio diligenter erudiri parẽtes iis potiſsimùm ſeculis curauerint, cùm omnibus copiis Græcia floreret & in ea li-

beralium diſciplinarum cognitio vigeret, quòd non eo tantùm conſilio fecerunt, vt puerorum animi voluptate perfunderentur, ſed vt ad optimam rectè viuendi rationem, ac moderationem exercerentur. Et ſanè cùm poetę modò oratorum, modò imperatorum, aut aliorum perſona inducta aliquam virtutis imaginem vbique repræſentent, quis hoc iure reprehenderit, aut eum, qui id faciat nugatorem quempiam, aut hiſtrionem appellauerit? cùm non auribus tantùm, ſed etiam animis conſulăt. Quare qui hæc tam præclara, tam hominum generi neceſſaria canunt, non ſolùm delectare, ſed etiam docere velle videri debent: cùm præcipuè voluptatem vincat vtilitas. Minus igitur oberraſſet à vero Erathoſtenes, ſi non communem de vniuerſa poeſi ſententiam ferens ita diſtinxiſſet, poetas interdum hoc, interdũ illud præſtare, vt quibus in locis res ipſa poſtulat, & auribus voluptatem & animis pariant vtilitatem. Præterea nullos poſſe rectius de hac re ſententiam ferre exiſtimamus, quàm eos, quibus ſummam doctrinæ ac ſapientiæ laudem omnes tribuunt. Philoſophos dico, & eos philoſophos, qui quaſi principes familiam ducunt, Platonē ſcilicet atque Ariſtotelem, qui cùm ad confirmanda ea, quæ ad hominum vtilitatē, non ad voluptatem referunt, poetarum exemplis ſæpiſsimè vtantur: certè in eo quod à poetis aſſumunt, inanem ac leuem voluptatem non aucupantur, ſed vt eum fructum, quem ipſi ſuis ſcriptis magnum afferunt, maiorē etiam efficiăt, ad vberrimos poetarum campos confugiunt. Quod cùm ita ſit, à philoſophorúmque libris maxima ad vitam adiumenta deriuĕtur, ſatis conſtat poetas eſſe non ſolùm iucundos, ſed etiă maximè vtiles & in eo philoſophis perſimiles, quòd ij etiă & iuuent & doceant. *Volunt*) Eam vim habet hoc in loco, ac ſi diceres, debent: quod dicendi genus tum à Græcis, tum à Latinis frequenter vſurpatum videmus. *Aut delectare*) Hoc eſt mouere tam in bonam partem, vt in ſpem & lætitiam, quàm in malam, vt in dolorem & metum. Hos enim animorum motus, qui adhibent in

poemate, non paruam afferunt lectoribus oblectationẽ, maiorẽ tamen ſine dubio, qui ad lachrymas ipſas vi orationis impellunt. Atque hinc, vt in re dubia fit, inquirere aliquis poſſet, cur tragœdia, quæ ad luctum inuitat magis quàm comœdia, quę ad riſum, homines oblectare videatur, cùm homo animal ad riſum promptiſsimũ ſit. Huius rei cauſam artificium & difficultatem imitationis putamus. Quia artificioſius & difficilius exiſtimandum eſt vi orationis ad id nos impellere, quod naturæ videtur repugnare, quàm ad quod ſumus propenſiores, ac ſponte ducimur, etiam ſine poetę artificio. Delectare igitur hoc loco non tam pro oblectare, ſed generatim pro mouere accipiendum eſt, quòd in hac ipſa re omnis oblectatio poſita ſit. Etſi enim ad fletum plurimorum ſcriptis ducimur, delectari nos tamẽ admodum eorum lectione ſentimus. Vnde & ſuprà dulcia poemata dixit, non quæ ad oblectationem ſolùm, ſed quæ etiam ad mœrorẽ ſcripta ſunt, vt ibi ſatis abundè declarauimus. Quare & Ariſtoteles tragœdiæ ſermonẽ ſuauem dicit eſſe oportere, hoc eſt, animorum affectibus plenum, iiſque maximè, qui ad miſericordiam & terrorem ſpectant. Neque enim aliter intelligere poſſumus, cùm tragœdia circa miſerabilia & terribilia præcipuè verſetur, vt idem Ariſtoteles author eſt. Quamobrem cùm duas partes nobis ineſſe nemini dubium ſit, mentem ſcilicet & voluntatem, altera eſt doctrina rerũ illuſtranda, altera motu animorũ concienda. Quare delectare poſuit pro ea parte, quæ pertinet ad voluntatem inflamandam ſiue ad lætitiam & ſpem, ſiue ad mœrorem & metum: prodeſſe, pro ea quæ ſpectat ad mentem illuſtrandam. *Aut ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ*) Aut, inquit, officium poetarum eſt in eorum libris ſeparatim prodeſſe, aut ſeparatim delectare, aut ſimul vtrumque. De primo genere dixit prodeſſe, de ſecundo delectare, de tertio aut ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ, in quo annumerare poſſumus Homerum, atque Virgilium, quorũ alter in Achille atque Vlyſſe: alter in AEnea iuſtitiæ & virtutum

omnium genera perſecutus eſt. Nam vt eam partẽ prætercam, quæ in oblectatione poſita eſt, qua refertum eſt cumulatiſsimè poema AEneidos, eum inducit cætera officia religionis cauſa deſerentem, patriæ ad extremum capitis periculum ſuccurrentem, omnémque & patris & filij & cõiugis & reliquorum curam illius ſaluti poſtponentem; de qua poſtquam matre Venere mõſtrante iam nullam eſſe habendam amplius ſpem videt, primùm ad Deorum penatium ſimulachra cuſtodienda, tum ad patri, ad filio, ad vxori, gradatímque ad reliquis opem atq; auxilium adferendum accedentem facit. Nec omittit in eo ornando, quantam & viuo patri obediẽtiam, & mortuo præſtiterit pietatem: nec tacet in ſociorum conſolationibus à præteritis & à futuris prudentiam cum iuſtitia ſemper coniunctam: nec obliuiſcitur ab eo fortitudinis adhibitæ non pro ſuis commodis, ſed pro religionis, pro patriæ, pro parentis, pro filij, pro vxoris, pro reliquorum familiarium defenſione. Adiungit præterea temperantiam dum eadem iuſtitia coniũctam, cùm à Didone eum faciat diſcedentem, vbi videat defraudari à ſe regno Aſcanium, ſi apud eam diutius commoretur, licet antea iis indulſerit voluptatibus, in quibus nulla illata eſt iniuria, nec in Didonem iam viduam & volentem, nec in Creuſam iam mortuam. *Iucunda*) Quod attinet ad oblectationem & ad animorum motus concitandos. *Idonea*) Quod attinet ad vtilitatem & mentis aciem illuſtrandam. Illud autem, iucunda, eo modo eſt accipiendũ, quo ſuprà diximus dulcia poemata accipi. Vnde & Ariſtoteles per imitationem poetam parare delectationem à timore & miſericordia dicit: nõ quòd his perturbationibus vlla delectatio paretur, ſed quòd illud poema magis oblectet legentes & audiẽtes, quod his refertum ſit. Et Plutarchus in libro de Audiẽda poetica: Cæterùm afflictio in verbis mirum dictu, quàm facilè à rebus triſtioribus ad hilaritatem auditores commouerit, atque vi ſua traduxerit, quòd neque verſus ipſe, neque figura, neque acumen dicendi, aut tempeſtatiua metaphora, aut con-

cinnitas, aut ſtructura tantum afferat ſecum illecebrarũ, quantum ineſt fabulæ ſuis affectibus rectè ſibi conſtanti.

Quidquid præcipies eſto breuis) Diſtinctis & partitis poetarum generibus, præcipit quid in vnoquoque genere ſeruandum ſit. Ait autem præcepta ad vitę morúmque inſtitutionem tradentibus neceſſariam maximè breuitatem, ad oblectationem verò ſcribentibus veriſimilitudinem, vt quæ ad vitã pertinent breuiter dicta facilius percipiantur, & fidelibus memoriæ cõmendentur, quę verò ad oblectationẽ ex veriſimilitudine ipſa ſtatim credantur. Quid iis neceſſariũ ſit, qui in vltima diuiſionis parte adhibiti ſunt, minimè explicat, tacitè verò iis & breuitatem & veriſimilitudinem præcipit. Nam ſi vtilitati tantummodo ſtudẽtibus, breuitatem, ſi oblectationi, veriſimilitudinem inquit neceſſariam, conſequitur vt vtrique rei ſimul ſtudentibus vtrumque neceſſarium ſit & breuitas & veriſimilitudo. *Quidquid præcipies eſto breuis*) Vt nihil deſit, nihil redundet, vt minimè in obſcuritatem concidamus, quæ maximè vitanda eſt. Vtitur autem imperatiuo, eſto, tãquam legumlator, in quibus omnia hac dicendi forma proponuntur, vt in legibus duodecim Tabularum ſeruatum videmus. Vnde & ſuprà,

„ *Non ſatis eſt pulchra eſſe poemata, dulcia ſunto,*
„ *Et quocunque volent animum auditoris agunto.*

Vt citò dicta) Ratio, quare in his quæ præcipiuntur breuitas adhibenda ſit. Attingit autem illas duas partes virtutum non voluntariarum, quæ ferè appellantur vno ingenij nomine, docilitatem ſcilicet & memoriam: docilitatem dum ait, vt citò dicta percipiant animi dociles: memoriam, dum ait, teneántque fideles. Illa verò particula, citò, ſi ad dicta referatur, vt ſit citò dicta, pro breuiter dicta, erit tranſlatiua à tempore ad locum: ſi ad verbum, percipiant, vt ſit citò percipiant, hoc eſt libẽter capiant & ſtatim intelligant, erit propria. *Animi dociles*) Hoc eſt, natura celeres ad diſcendũ Quare dociles dixit, quod eſt nõ ingenij, vt inquit Griſolus, quod cùm ſit genus docilitatem & memoriam complectitur, ſed docili-

tatis,& fideles,quod eſt memoriæ. Dixit autem fideles ſumpta tranſlatione ab his,quorum fidei aliquid cõmittimus. *Omne ſuperuacuum pleno de pectore manat*) Ratio altera per ſimilitudinem, quare breuiora eſſe debeant, quæ præcipiantur. Nam ſi verborum ambagibus & circumlocutionibus inuoluta ea ſint, quæ præcipiuntur,non aliter à mente reiiciuntur,quàm è ſtomacho nimia ciborum repletio. *Ficta voluptatis cauſa ſint proxima veris*) Quæ ficta ſunt, inquit, ad oblectationem, id eſt,ad animorum motus concitandos ſint veris proxima, ſint veriſimilia,hoc eſt,qualitatem perſonarum ſeruent. Vnde ſuprà,

,, *Telephus & Peleus,cùm pauper & exul vterque*
,, *Proiicit ampullas,& ſeſquipedalia verba,*
,, *Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela.*

Quia minimè veriſimile videtur miſeros ſuperbioribus vti verbis. *Nec quodcunque volet poſcat ſibi fabula credi*) Si quid enim nonveriſimile afferetur,illud ſibi fidẽ,poetæ autem derogat dignitatem.Vnde Plutarchus nihil tãtum afferre ſecum illecebrarum ait, quantum ineſt fabulæ ſuis affectibus rectè ſibi conſtanti. Nam & quemadmodum,inquit,in picturis vehementius mouet color, quàm linea,ad hoc vt humana effigies reddatur conſpicua & fallantur ſpectatores, ſic in carminibus veriſimilitudo admixta nugis attonitos quodammodo reddit,ac decipit eos qui audiunt.Quare & ſuprà ad hoc reſpiciẽs præcepit,

,, *Aut in auem Progne vertatur,Cadmus in anguem.*
,, *Quodcunque oſtendis mihi ſic incredulus odi.*

Ad veriſimilitudinem autem in omni re ſeruandam cognitio veritatis maximè neceſſaria eſt. Nã vt inquit Socrates in Phedro apud Platonẽ, probabile & veriſimile, non aliter quàm per veritatis ſimilitudinem fit. Similitudines autem veri ab eo qui veritatem nouit aptiſsimè vbique reperiri poſſunt. *Neu pranſæ lamiæ viuum puerũ extrahat aluo*) Fabula ſcilicet & actio ipſa.Exemplo verò a ppoſitorem illuſtrat, quem dixerat: ficta voluptatis

cauſa ſint proxima veris. Ait enim eſſe in fabulis fingendum ex lamiæ aluo viuum puerum extrahi, quem paulò antè ſua ingluuie deuoraſſet. Lamiam verò refert Suidas ex Doridis libris Libycarum hiſtoriarum pulcherrimam fuiſſe, atque vna cum Ioue concubuiſſe, grauidámque abortum à Iunone coactam feciſſe, ideóque deformiorem dolore abortionis redditam eſſe, atque ideo dictam aliarum quoque pueros deuorare. Philoſtratus autẽ ait Lamias à quibuſdam Laruas appellari & Lemures, eſſéque ad amorem & venerem propenſas & carnes humanas maximéque formoſorum eſurienter appetere, quæ cupiditate libidinis eos alliciãt, quos poſtea cupiant deuorare. *Pranſæ*) Quem iam pranſa fuerit. Eſt autem prandium quaſi peredium, cibus qui ante nonam horam ſumebatur, neque erat præcipuus cibus antiquis, vt ex his Celſi verbis apparet, Famem facilius fert adoleſcens, quàm puer, & vno cibo, quàm prandio quoq; aſſuetus: & alibi, ſi prãdet aliquis, vtilius eſt exiguum aliquid & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Vnde apud Horatium: pranſus non auidè, hoc eſt, pauculum quid. *Centuriæ ſeniorum*) Tribus poematum generibus tria genera laudatorum accommodat, quæ ad vtilitatem pertinent: laudari, inquit, à ſenioribus, vituperari à iunioribus: quæ ad oblectationem laudari à iunioribus, vituperari à ſenioribus: quæ ſimul & ad vtilitatem & ad oblectationem, & à ſenioribus & à iunioribus commendari, cùm ex iis & ſeniores habeant, vnde vtilitatem, & iuniores, vnde capiant delectationem. Perfectiſsimum enim eſt hoc poſtremum poematos genus, atque ideo ab omnibus ſummopere commendandum, cùm & proprio authori maximam & immortalem præbeat gloriam per vniuerſum terrarum orbem, & librariis ſcriptoribus vtilitatem. Hoc à Platone latenter & artificioſe ſumptum videri poteſt ex ſecũdo de Legibus, vbi ſingulis ætatibus ex propriis cuiuſque ſtudiis ſingula attribuens poematum genera, ait, à pueris admodum paruis præſtigiatorem, à grandioribus

comœdiam, ab adoleſcentulis tragœdiam, à ſenioribus epopœiam præ cæteris probari & commẽdari. Ideo verò à pueris præponi ait prę̃ſtigiatorem, quia ſtudiis eius ætatis hoc genus hominum maximè congruit. Nã quẽadmodũ præſtigiatores in continuo motu corporis verſantur, ita tenerioris ætatis omnes, vt ait Plato atque Ariſtoteles, nõ poſſunt nec corpore, nec voce quieſcere, ſed moueri ſemper & loqui volunt, alij exultantes ac geſtientes, ac veluti cũ voluptate ſaltantes, alij ludentes & variis vocibus cõclamantes. Quare cùm pueri ipſi teneriores earum rerum quæ in poematis aguntur expertes omnino ſint, illud vel in primis rebus omnibus anteponunt, quod à puerili admodum ætate non eſſe alienum vident, & ſibi fore voluptati exiſtimãt. Vnde grandiores facti cùm deguſtare pauculum quid de poematum ratione incipiunt, comœdiam vel præſtigiatoribus anteponunt, quia in ea iam ſint ætate conſtituti, quæ rebus ridiculis & facetiarum lepore comœdiæ proprio maximè gaudet. Exacta verò pueritia iam adoleſcentes rerũ magnarum cupidi, ardentes in cupiditatibus, iiſque propter ætatem vehemẽtibus, tragœdiam vel comœdiæ vel præſtigiatoribus præſtare iudicãt atque excellere, ætati huic admodum reſpondentem, qui ſenes iam refrigeratis cupiditatibus, reſtincto illo ardore adoleſcentiæ, illud genus poetarum maximè laudant, quod in ſe cõtinet ſenilem quãdam rerum grauitatem quietam maximè atque ſedatam, turbulentiſsimis carentem tragœdiæ motibus. Commendant igitur epopœiam præcipuè, quia grauitatem habeat cum quadam tranquillitate coniunctam, ætati eorum admodum ſimilem, quæ in tragœdia deſideratur. Quare maximo ſunt in errore, qui aiunt, tanquã de hac re ſententiam protuliſſet, Platonẽ tragœdiæ epopœiam præpoſuiſſe, atque hinc Ariſtotelem veritate adductum, contra Platonem præceptorem, quid de hac re ſenſerit, in libro de Poetica in mediũ attuliſſe, cùm neque Plato definitè epopœiam tragœdiæ vnquam prætulerit, neque Ariſtoteles illum notauerit. Neque enim

ille

ille Platonem carpit, ſed eos duntaxat, qui epopœiam tragœdiæ præponebant, quòd minus rebus exterioribus indigeret, & ad meliores ſpectatores referretur: qua ratione nullibi vnquam vſum fuiſſe Platonem animaduertimus. *Centuriæ*) Locus iſte admonet, vt de diuiſione populi Romani in claſſes, claſsiúmq; in centurias, centuriarúmque in ſeniores & iuniores aliquid pertractemus, vt qua ratione cẽturias ſeniorum dixerit Horatius, facilè intelligitur. Qua in re nihil aliud mihi faciendum videtur, quàm vt Dionyſij de hac tota re verba proferã, quibuſdã tamen ſublatis, quæ nihil pertinent ad id quod requirimus. Halicarnaſſeus igitur libro quarto antiquitatum Romanarum, vbi de cẽſu à Tullio rege facto meminit, ita rem totam explicat: Peracto cẽſu cùm ex ſcripto & ipſorum numerum, & opes eorum cognouiſſet, cõmentus eſt inſtitutum longè prudentiſsimum, & Reipublicæ ſaluberrimum, vt res docuit: id fuit tale. Vnam ſelectam ex omni numero partem, cuius maximus cenſus erat, nec minor centum minis, in octoginta centurias digeſsit. ex his quadraginta centurias fecit iuniorũ, qui foris bella gererent: totidem ſeniorum, qui manerẽt ad vrbis cuſtodiam. Cæterùm equitum delectum habuit ex opulẽtiſsimis nobilium. horum octodecim centurias his octoginta centuriis primæ claſsis attribuit. Hæc prima claſsis fuit. Secundæ claſsis cenſus erat intra decem millia dragmarũ vſque ad minas ſeptuaginta: ex his cõſcriptæ viginti centuriæ. Hîc quoque nati ſuper quadrageſimum quintum annum à militari ætate diuiſi. Centuriæ decem iuniorum, qui ad bella emitterentur, totidẽ ſeniorum ad ſeruanda mœnia. his viginti centuriis duæ opificum centuriæ attributæ ſunt, ſeniorum vna, iuniorũ altera. Tertiæ cenſus vt ad ſepties mille & quingentas dragmas non perueniebat, ita quinquaginta minas excedebat. Ex hac viginti centuriæ conſcriptæ ſunt, ſeniorum decem, totidem iuniorum. Et reliquis rurſus cùm detraxiſſet, qui minus quinque millibus dragmarum in bonis poſsiderent, vſque ad viginti minas, quartã claſſem

fecit viginti conſtantem centuriis, decem vigentiũ cùm maximè totidem maturitatem iam egreſſorum, quibus duæ cornicinum & tibicinum centuriæ vna ſeniorum, altera iuniorum adiectæ ſunt. In quintam claſſem reiecti ſunt, quorũ facultates cenſerentur inter vigintiquinque minas, & duodecim cum dimidia. Triginta erant centuriæ pro ętatis ratione diuiſæ pariter, quindecim ſeniorum, iuniorum totidem. Reliquos ciues, quorũ cenſus minor fuit duodecim minis cum dimidia, ſed numero non cedebant quinque claſsibus, aut ſuperabãt etiam in vnum ordinem congeſsit. Hæ igitur claſſes continebant CXCIII. centurias prima XCVIII. annumeratis equitibus. Secũda XXII. cum cornicinibus, & tibicinibus. Quinta XXX. Vltima pro vna cenſebatur egenorum centuria. Vnaquæque igitur claſsis diuidebatur in totidem cẽturias ſeniorum, & in totidem pariter iuniorum. Quare ad Tullij diuiſionem reſpiciens Horatius dixit, centuriæ ſeniorum: & Cicero in Verrem cùm ait: Sed cùm eſſes renunciatus, vt dixi, nõ ipſa prætoris voce excitatus es, qui te toties ſeniorũ, iuniorúmq; centuriis illo honore affici pronunciauit, & quæ ſequuntur. Qua verò ratione in centuriatis comitiis, & quo ordine ferrentur ſuffragia, quoniam à re propoſita minimè alienũ videtur, his verbis explicat paulò pòſt idem Dionyſius: Diximus autem antea, quòd iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magiſtratus tam domi quàm militiæ, leges abrogandi vel confirmandi, bellum pacẽmve decernẽdi. De his rebus quoties diſceptabatur curiatim colligebantur ſuffragia, & tantundem valebat pauperrimi, quantum ditiſsimi calculus: cúmq; pauci eſſent diuites, pauperum multitudine in ſuffragiis vincebantur. Hoc intelligẽs Tullius ad diuites vim ſuffragiorum tranſtulit. Quando enim magiſtratus creare, aut de lege cognoſcere, aut bellum inferre volebat pro curiatis, cẽturiata indicebat comitia. primæ ad ſuffragia vocabantur maximi cenſus centuriæ XVIII. equitum, LXXX. peditum. hæ quia tribus centuriis plures erant

quàm reliquę,ſi conſentirent vincebant,& diffiniebatur ſẽtẽtia.ſin minus, X X I I. centuriæ ſecundæ claſsis inibant ſuffragia.quòd ſi ne tum quidem conuenirent calculi, tertia claſsis vocabatur, ac deinceps quarta, ídque tamdiu fiebat,donec nonaginta ſeptem centuriarũ conſentirent ſuffragia, id ſi ne poſt quintam quidẽ vocationem contingeret, centũ nonaginta duabus cẽturiis pari vtrinque numero diuiſis in duas ſententias, tum demum vocabatur vltima inopum centuria, & vtricunque parti accederet eam reddebat potiorem altera : quod perrarũ erat & penè impoſsibile : plerunque enim prima vocatione abſoluebantur comitia,rarò ad quartam perueniebatur,quinta & ſexta erant ſuperuacaneæ. Hęc ſunt quæ ad intelligendum hunc Horatij locum duximus ex Dionyſio repetenda. *Centuriæ ſeniorum*) Id eſt, ſeniores ipſi,& eorũ multitudo, quæ in vnaquaque claſſe per centurias diuiſa centuriatim ferebat ſuffragia. *Agitant*) Cum exaggeratione, vt ferè ſemper ſolent ſeniores, reprehendunt. *Expertia frugis*) Inutilia & quæ non continent idonea vitæ. *Celſi prætereunt auſtera poëmata Rhamnes*)Plutarchus in vita Romuli totam ciuitatem in tres tribus à Romulo diuiſam ait:in Rhamnẽſes à Romulo dictos, in Tatienſes à T. Tatio, in Luceres à luco aſyli:ac ſingulas tribus decem curias continuiſſe. Quare Horatius per metonomiam poſuit partem pro toto:hoc eſt,Rhamnes pro omnibus Romanis.Diſtinxit autem à ſenioribus per illud verbum,celſi, vt iuniores Romanos ſignificaret ad differẽtiam ſeniorum,qui curui ſunt, cùm iuniores celſi ſemper, & erecti procedant.Vnde Tibullus curuam ſenectam appellauit:

„ *Nec venit tardo curua ſenecta pede.*

ad iuuentutis differentiam,quę erectior & excelſior ſolet procedere. Per celſos Rhamnes Romanos iuniores intelligo:hoc eſt,iuniorum centurias. *Prætereunt*)Negligunt,ac ſi aliquem locũ pręterirent,vt dixit Terẽtius:

„ *Dum hæc puto,præterij imprudens villam.*

Auſtera) In quibus ſola vtilitas, nulla præterea oble-

ꝺatio continetur. Recte autem à iunioribus ſeueriora, à ſenioribus verò blandiora poemata dixit negligi, cùm horũ alteri, vt inquit Ariſtoteles, ſubiecti affectibus ſint riſus affectatores: alteri ſeueriores inurbani, quorum cupiditates partim omnino defecerunt, partim autem languidæ factæ ſunt. *Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci*) Omnium tulit, inquit, ſuffragia ille poeta, qui miſcuit vtilia dulcibus, lectorem ipſum modò delectando ſermonis elegãtia & venuſtate, & modò ſanctiſsimis vitæ præceptis & inſtitutionibus monendo. Aliter enim & ipſe Cicero negligere ſe doctam lectionem ſine vlla delectatione ait in Tuſculanis. Dixit autẽ punctũ, perſiſtẽs in incepta ſuffragiorum ineundorum metaphora. Calculi etenim quos quis in comitiis populi ſuffragiis habuiſſet, punctis notabãtur, vt ſignificare videtur Cicero pro Murena, dum ait, Tamẽ admonitus re ipſa recordor quantum hæ quæſtiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint: id eſt, ſuffragiorum. & pro Plancio: At nonnullas tribus punctis penè totidem tulerunt. Eadem ratione & idem Horatius in Epiſtolis:

„ *Diſcedo Alceus puncto illius. ille meo quis?*

„ *Quis? niſi Challimachus.*

Lectorem delectando) Scilicet affectus animorum mouendo. *Paritérque monendo*) Vtilibus. *Hic meret æra liber Soſiis*) Amplificatio per repetitionem in laudem extremi poematum generis, quòd & vtilitatem contineat & iucunditatem. *Meret æra*) Acquirit magnam pecuniarum copiam. ita enim accipitur hoc in loco merere. Vnde & illud Ouidianum:

„ *Iuſsit & in caſtris æra merere ſuis.*

Et mare tranſit) Legendus ſcilicet etiam longinquis, externíſque nationibus. *Et noto longum ſcriptori prorogat æuũ*) Hoc eſt, eius nomẽ cõſecrat immortalitati, & æternitati. Soſij verò ſcriptores librarij fuere tunc apud Romanos celebres, quorum etiã meminit in Epiſtolis:

„ *Verumnum, Ianúmque liber ſpectare videris:*

„ *Scilicet vt proſtes Soſiorum pumice mundus.*

Sũt delicta tamẽ, quibus ignouiſſe velimus.
Nam neque chorda ſonum reddit, quẽ vult
manus & mens,
Poſcentiq; grauẽ, perſæpe remittit acutum:
Nec ſemper feriet quodcunque minabitur
arcus.
Verùm vbi plura nitent in carmine, non
ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parũ cauit natura, quid ergo?
Vt ſcriptor, ſi peccat idem librarius vſque,
Quãuis eſt monitus, venia caret: & cytha-
rœdus
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem.
Sic mihi qui multũ ceſſat, fit Cherilus ille,
Quẽ bis, térq; bonũ cum riſu miror, & idem
Indignor: quãdoq; bon⁹ dormitat Homerus.
Verùm opere in lõgo fas eſt obrepere ſomnũ.

Sunt delicta tamen) Occurrit hoc in loco obiectioni, quæ à prudentioribus fieri poſſet. Dicerent etenim difficillimũ eſſe, quaſíque quod fieri minimè poſsit in poemate rebus omnibus quæ traduntur in hac Epiſtola, diligentiſsimè obſeruatis ſcopũ attingere. Quibus reſpondet Horatius eſſe quædam delicta, quæ cùm leuiora ſint, nec multa admodum veniam mereantur, cùm & Cytharœdis & ſagittariis hoc idem contingat, vt non ſemper alteri perfectiſsimè chordas pulſent, alteri nequaquam ſcopum feriant. Quæ quidem delicta, ſi plura & grauiora erunt, omnino ait repudianda. Neminem enim ad-

mittit in numerum poetarum Horatius in toto opere ſemel bonum, vt Chœrilum, & neminem eiicit ſemel aut bis malum tantummodo, vt Homerum. Fas eſt enim in opere longiori ſomnum aliquando obrepere, nõ autem profundiſsimè & ſemper obdormitare. *Sunt delicta*) Sunt, inquit, & quidam errores, quibus venia concedenda eſt. Quòd autem venia danda ſit, exemplo cytharœdi & ſagittarij magis probat, difficillimúmque eſſe affirmat aliquando non errare, cùm hoc humanæ naturæ longè contrarium ſit. *Nam neque chorda ſonum reddit quem vult manus, & mens*) Et aures cytharœdi. Nam ſi cordam vltrà aut citrà quàm deceat pertingat, minimè conficiet eum ſonum, quem requiret. Nam ſi ſuperius quàm conueniat chordam tetigerit, grauiorem: ſi inferius, acutiorẽ ſonum remittet. Eſt autem ordo: Nã neque chorda reddet eum ſonũ, quem vult manus cytharœdi, & aures ipſæ & aliquando poſcenti ſonum grauem ipſa chorda ſcilicet citrà, vel vltrà quàm conueniat contacta remittit acutum. Quemadmodum igitur ex difficultate aliquãdo, ſi ſemel peccauerit, cytharœdo & ſagittario venia danda eſt, ita & poetæ, ſi ſemel in toto opere malus fuerit, non neganda eſt. *Verùm vbi plura nitent in carmine, non ego paucis offendar maculis*) Redit ad rem poſt allatum cytharœdi & ſagittarij exemplum. Inquit autem vbi maior pars in poemate ſplendida atque illuſtris ſit, non debere nos pauculis admodum maculis offendi. *Quas aut incuria fudit*) Et negligentia ipſa, in quam admiror maximè Virgilium incidiſſe: cùm minimè animaduerterit, quantum inter ſe fuerint contraria illa carmina in ſecundo,

,, *Iámque adeò ſuper vnus eram,*

Ac illa in ſexto AEneidos,

,, *Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem.*

Hãc verò labem Virgilius expurgaſſet, ſi vixiſſet diutius, atque illi operi extremam manum impoſuiſſet. Per incuriam igitur commiſſos errores intelligit, in quos ſi mentem adhibuiſſent poetæ nequaquam incidiſſent. Aliquã-

do enim compoſitionis ardore inflammati leuia quædam prætereunt, & oneri cedunt & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati, nec ſemper intendunt animum, nonnunquam etiam fatigantur. Verùm hiſce erroribus venia concedenda eſt, quando quidem in eos ſemel, aut bis in toto opere incidimus. *Aut humana parum cauit natura*) Peccatis obnoxia, cui non contigit ſcire omnia. Quare ſapientiſsimè Ariſtoteles duo errorum genera in poemate ait reperiri, alterum per ſe, quod ad propriam ipſius poetæ facultatem ſpectat, alterum per accidens, quod ad alias artes & ſcientias pertinet. Leuiſsimũ hoc poſterius & venia non indignum, in quo reprehenſus eſt Virgilius à nonnullis, quia ſcilicet dixerit, AEneã cùm primùm in Africam perueniſſet, ceruorum errantiũ armenta proſpexiſſe, cùm Herodotus neget animal hoc in regione inueniri. Sed excuſandus eſt ille quidem. Nã etſi reuera non fuerint, veriſimile tamẽ eſt eſſe potuiſſe. nihil autem obſtat ſi falſa poetæ referant, dummodo veriſimilia ea ſint. Quia neque in Africam AEneas profectus eſt, etſi profectũ fuiſſe veriſimile eſt. Neque Pindarus, qui in Olympiis Ode tertia ceruæ cornua atttribuerit, cùm iis fœmina careat, condemnandus eſt, cùm eum etiam excuſet tacitè Ariſtoteles dum ait, Leuius enim fuerit, ſi quis ceruã cornua nõ habere ignorauerit, quàm ſi non bona imitatione deſcripſerit. Quia ſi ignorauerit ceruas non habere cornua, erit peccatum per accidens, ſi verò malè ſcripſerit, erit peccatum per ſe, hoc eſt, ex artis poeticæ ignoratione, cui nulla venia cõcedenda eſt. Nec minus ignoſcere etiã debemus Frãciſco Petrarchę, quòd in eundem errorem prolapſus ſit, cùm ad Pindari imitationem dixerit,

„ *Vna candida cerua ſopra l'herba*
„ *Verde m'apparue con dua corna d'oro.*

Tum quia poetæ circa veriſimilia verſantur. Nõ eſt autẽ vero diſsimile ceruas habere cornua, tum quia ſe ait in ſomnis vidiſſe, in quibus aliquando res præter naturæ vſum videmur cernere. *Quid ergo?*) Interroga-

tio poetæ, quam ſubſequitur etiam eiuſdem reſponſio, in qua concludens breuiter quæ ſuprà iam dicta ſunt, oſtẽdit, nõ multùm negligentérque eſſe in poemate ceſſandum, aliter qui in hunc errorem negligentię inciderit ſimilẽ Chœrilo exiſtimandum, quem bis, aut ter tantummodo bonum cum riſu miremur: cùm maximè indignemur, ſi Homerum ſemel malum deprehenderimns, etſi in quadraginta octo librorũ numero ſemel licuerit ſomnum obrepere. *Scriptor librarius)* Librorum manu ſcriptor. Ita enim dicitur, cùm impreſsiones illis temporibus deſiderarentur. *Peccat idem)* In eadem re ſemper. Nam ſi admoneatur, vtputa AEneam ſemper cum diphthõgo ſcribendum, ille tamen quamuis admonitus, quoties id nomẽ occurrerit ſine diphthongo illud denotet, nónne & ille multùm ceſſare dicendus eſt, atque ideo reprehẽdendus, neque excuſandus. *Sic mihi qui multùm ceſſat)* Vt ſcriptor librarius & cytharœdus idẽ ſemper peccans, fit Chœrilus ille, quem in toto eius opere bis aut ter tantummodo bonum miror, cùm idem indigner, ſi Homerum ſemel malum deprehendero, quamuis in tot librorũ numero fas illi fuerit ſomnũ obrepere. De Chœrilo autem nihil dico, ſatis eſt ſcriptorem rerum ab Alexandro geſtarum non ignorare, adeóque ineptum, vt in toto eius opere vix ſex aut ſeptem verſus laude dignos compoſuerit. Vnde in Epiſtolis,

„ *Gratus Alexandro Regi magno fuit ille*
„ *Chœrilus, incultis qui verſibus, & malè natis*
„ *Retulit acceptos regale numiſma Philippos.*

Huius minimè vtendum eſſe exemplis admonet etiam Ariſtoteles. *Qui multùm ceſſat)* Qui multùm ceſſat, ei nulla venia danda eſt: qui verò ſemel, ei libenter ignouiſſe debemus. Vnde ſeruum excuſatione & venia dignũ probat in Epiſtolis, qui ſemel errauerit, cùm ait,

„ *Semel hic ceſſauit, & vt fit,*
„ *In ſcalis latuit.*

Nam qui bis aut ter in eadem re labitur, ei nulla venia danda eſt. Nam, vt inquit ille, in eadem re bis labi nõ eſt

ſapientis. *Quandoque bonus dormitat Homerus*) Pro quandocunque, vt & in Odis libro quarto,

,, *Et quandoque potentior*

,, *Largis muneribus riſerit æmuli.*

Pro quandocunque. Eſt autē ordo & ſeries: quē Chœrilum bis aut ter bonum cum riſu miror & ego idem indignor quandocunque Homerus dormitat, vt illud, quandoque bonus dormitat Homerus, non ad excuſationem ineptorum poetarum, vt Chœrili, ſed ad indignationem referatur. Nam illud quod ſequitur: verùm opere in lōgo fas eſt obrepere ſonum, ad excuſationem Homeri referendum eſt per correctionem quandam: quia dixerat ſe indignari Homero. Quibus verbis concludens præceptum, ſcilicet aliquibus erroribus dari veniā quando plura nitent in carmine, oſtendit de Homero nos minimè indignari debere, ſi aliquando dormitauerit. Quare grauiter quidem fert Homerum, irridet Chœrilum: non vt iſti volunt, ſimul eūdem Chœrilium & irridet & grauiter fert. Cur enim de Chœrilo indignaretur Horatius? Riſus cauſam video, vel quòd admiraretur aliquādo bonū, vel quòd nihil in eo eſſet, quod non ridiculum videretur: indignationis non video. Malos etenim & ineptos poetas, tum quia ridiculas res ſemper afferūt, irridemus: tum etiam, quia ſi quid excellens & illuſtre habēt in toto opere, caſu quodam plurimis vitiis deformius reddūt, cū riſu miramur. Quare ſi illudit Horatius Chœrilū, quia bis aut ter tantūmodo in toto opere bonus, quanto magis illudere eundem debebat in reliquo opere, hoc eſt, in rebus turpioribus & deformioribus, quæ riſum vel ſolæ, vel maximè cōcitant? vt author eſt M. Tullius. Indignationem Horatij de Homero iuſtiſsimam iudicamus, quia ſcilicet cùm præſtantiſsimos & optimos homines iis indignum aliquid committentes aliquando cernimus, iis ſubiraſci & ſuccenſere ſoleamus. Indignatur itaque iure admodum Horatius de vno atque altero Homeri errore, in quem tam præclaro in opere prolapſus eſt. Quare cùm dicat, ſe Cherilum cum riſu mirari, cauſam indicat.

riſus, admirationẽ ſcilicet: indignationis non affert. Pręterea grauiter ferimus, ſi quid mali committunt ij, quos magnifacimus & charos habemus. Quos verò non ſolùm paruipẽdimus, ſed etiã odimus, eos irridemus, minimè autẽ indignamur. Amabat & magnifaciebat Homerũ Horatius, quia ſemper bon⁹, perraró autẽ malus. Oderat Chœrilũ, quia ſemper malus, nũquã ferè bonus. Cauſam riſus de Chœrilo, cauſam indignationis de Homero video. Ecõtrario de Chœrilo, cauſam indignationis nullã conicio. Quãobrẽ nõ rectè ſentire videtur Grifolus, neq; prudẽter animaduertere, dũ ex his Ciceronis verbis in primo de Oratore: potes igitur, inquit Craſſus, oratores putarẽ eos, quos multas horas expectauit, cùm in cãpum properaret & ridens & ſtomachans Sceuola, arguit indignationẽ mouere quendã riſum, ex ipſáq; proficiſci. Nã parum aduertit Sceuolę riſum non ex indignatione, neque eiuſdẽ indignationẽ ex riſu proficiſci, ſed alia atq; alia de cauſa. Irridebat enim vir ille ſapientiſsimus & iuſtiſsimus eorũ oratorum, Hipſei ſcilicet & Octauij ſtultitiam. Grauiter ferebat, quòd reo videret noceri ab ipſius patronis. Quamobrẽ non ex riſu indignatio, neq; ex indignatione riſus, ſed aliũde riſus, aliũde indignatio proficiſcebatur. Melius tu quidem Grifole tibi conſuluiſſes, ſi admirationem mouere riſum dixiſſes. Nam quẽadmodũ ex admiratione riſum proficiſci, ita ex indignatione lachrymas aliquando, nũquam riſum videmus. Quia riſus, vt ait Cicero libro ſecundo de Oratore, triſtitiam, ac ſeueritatem mitigat, odioſáſque ſæpe res diſſoluit. Sed ſi triſtitiam, nónne & indignationem diſſoluere etiam putandum eſt? quãdoquidem & indignatio triſtitiæ pars & doloris eſſe videatur, vt ſignificat Ariſtoteles libro ſecũdo Rhetoricorum. Si igitur indignationem diſſoluit, ergo ex indignatione minimè proficiſcitur. Præterea cùm Homerum Horatius Chœrilo, Chœrilũ Homero opponere videatur, quia alter ſemper malus, raró bonus, alter ſemper bonus, raró autem malus. Nónne magis congruum & veriſimile omnino videtur dixiſſe Horatium,

ſe Chœrilum bis térque bonum irridere, Homerũ quãdoque malum grauiter ferre: quàm eundem Chœrilũ irridere & grauiter ferre? *Cum riſu miror*) Cùm riſu admirationem coniunxit: eadem ratione & Plato in Thæteto cùm ait: Nam in præſentia, amice, mira quædam & ridenda facilè dicere cogimur. & Cicero de claris oratoribus, cùm ait admirando ridere. *Bis térque bonum*) Nouitatem cauſam riſus & admirationis affert. Nã quę noua & rara ſunt, & ea admirabilia eſſe videntur. Nouũ in Chœrilo bonum: ergo & admirabile. Admirabile quoq; in Homero malum: quia rarum, quia nouum. Sed nouitas in Chœrilo & admiratio parit riſum. In Homero indignationem. Poſuit autẽ quinarium numerũ pro quolibet numero, quòd vt ait Macrobius, ſolus omnia quæq; ſunt, quæque videntur eſſe, complexus eſt. *Quandoque bonus dormitat Homerus*) Qua verò in re Homerus ipſe dormitauerit, Ariſtoteles patefacit, dum expoſitionẽ Vlyſsis in littore Itacenſi rationis & veritatis expertem eſſe ait. Incongruum enim & indecorũ videtur Vlyſſem virum omnium vigilantiſsimum & prudentiſsimum à Phæacibus in patriam vectum, ſomno oppreſſum è naui cum muneribus dormientem ſublatum, & in littore Itacenſi expoſitum. Videtur autem ad hunc Homeri locum alluſiſſe Horatius, quaſi eum voluerit ſignificare cum ipſo Vlyſſe, quem ſomno oppreſſum finxit, profundiſsimè in ea re dormitaſſe. Quare neque etiã nos Virgilio ſuccenſere debemus, ſi non ſatis aptè, vt Macrobio viſus eſt, initium belli inter Troianos & Latinos fecerit, quamuis huiuſmodi vitia, quia artis poeticæ propria ſunt, excuſatione careant. Sed fas illi fuerit in tota AEneide ſemel aut bis dormitaſſe. *Verùm opere in longo fas eſt obrepere ſomnum*) Quando bonis propter aliquod malũ ſemel in toto opere ab iis commiſſum ſubiraſcimur, tum poſt indignationem excuſare ſolemus. Atque ideo cùm dixerit, ſe de Homero indignatum, eum excuſat, vt cùm eo quaſi reconciliari videretur. Perſiſtit autem adhuc in incepta ſomni tranſlatione.

Vt pictura poeſis erit: quæ ſi propius ſtes
Te capiet magis, & quædã ſi longius abſtes.
Hæc amat obſcurum, volet hæc ſub luce videri,
Iudicis argutum quæ non formidat acumẽ.
Hæc placuit ſemel, hæc decies repetita placebit.
O maior iuuenum, quamuis & voce paterna
Fingeris ad rectum & per te ſapis. hoc tibi dictum
Tolle memor: certis mediũ & tolerabile reb⁹
Rectè concedi. Conſultus iuris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti
Meſſalæ: nec ſcit quãtum Caſſelius Aulus,
Sed tamẽ in pretio eſt. Mediocrib⁹ eſſe poetis
Non homines, nõ dij, nõ cõceſſere columnæ.
Vt gratas inter menſas ſymphonia diſcors,
Et craſſum vnguentum, & ſardo cum melle papauer
Offendunt, poterat duci quia cœna ſine iſtis.
Sic animis natũ, inuentũque poëma iuuãdis,
Si paulũ ſummo diſceßit, vergit ad imum.

Dixerat ſuprà perfectiſsimum fore illud poema, quod ſimul & iucunditatem & vtilitatem complecteretur, nũc optimum hoc poeſeos genus cum imperfecto comparãs ait, illud nõ diſsimile eſſe picturæ illi, quæ cùm perfectiſſima ſit, propius viſa & in luce clariſsima diligentius cõſiderata, magnopere delectet, cùm illa imperfectior lõ-

giori interuallo & in tenebris aſpicienda potius ſit, ne alicui propius intuenti ſuam turpitudinē patefaciat, taliſque eſſe videatur, qualis reuera fuerat, non qualis longius conſpecta primo intuitu ſe præbuerat conſpiciendam. Eſt autem ordo: poeſis erit vt quædam pictura, quæ te capiet magis, ſi ſtes propius: & poeſis erit etiā vt quædam altera pictura, quæ te capiet magis, ſi lōgius abſtes. Hæc quæ te capiet magis ſi longius abſtes, amat obſcurum, ne in luce conſpecta qualis ſit ſe prodat. Hæc altera, quæ te capiet magis ſi propius ſtes, & quæ non reformidat argutum acumen iudicis, volet ſub luce videri, vt ſeuerißimo cenſori & iudici inquirenti ſuam probet integritatem. Hæc quæ amat obſcurum placuit ſemel tantummodo primo aſpectu. Hæc altera iudicis argutū quæ non formidat acumē, decies repetita placebit. Vtitur autem in his verſibus nouo genere ornamēti, hoc eſt, allegoria ex ſimilitudine ſumpta. Prius enim poeſim picturæ comparat, deinde ex ea re ſumens allegoriam, cùm de poeſi loqueretur, allegoricè rem totam explicat. Sumit autem à pictoribus ad artem poeticam referens ſimilitudinem: cùm poetice ars & pictura inter ſe ita reſpondeant, vt altera muta poeſis, altera loquens pictura definiatur. Vnde M. Tullius Homeri poeſim picturam contendit eſſe potius exiſtimandam: cùm ait libro quinto Tuſculanarum quæſtionum, Traditum eſt etiam Homerum cæcum fuiſſe. At eius picturam nō poeſim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ ſpecies formæ? quæ pugna? quę acies? quod remigiū? qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, vt quæ ipſe non viderit nobis vt videamus effecerit. *Te capiet*) Te delectabit magis, ſi ſtes proprius, ſi diligentius omnia perpendas in ea diiudicanda. Et vt quædam, quæ te capiet magis, ſi abſtes longius, ſi eam inſpexeris ſemel & inſuper, non autem interius & diligentius. *Hæc amat obſcurū*) Reddit ſingula ſingulis, ſed incipit à propinquiori. Inquit enim hæc inepta, quæ non vult diligenter cōſyderari, ſed leuiter tantummodo amat, obſcurum: amat

ſe in obſcuro videri, hoc eſt, raptim legi, ne poſsit conſyderari. Hæc altera, quę non formidat argutum acumen iudicis, volet ſub luce videri, hoc eſt, propius & diligentius conſiderari: cùm nihil in ea ſit, quod à ſeueriſsimo etiam iudice damnari poſsit. *Hæc*) Inepta ſcilicet ſemel tantummodo placuit primo aſpectu, cùm ſi bis aut ter legatur & conſideretur, non poſsit non repudiari.

Hæc) Scilicet altera perfectiſsima, ſepties & decies lecta, & ſemper ſeueriſsimo etiam iudicio examinata placebit. Nam quo magis mentis oculis inſpiciuntur, eo magis altera ſuas labes, altera ſuum nitorem patefacit. Vnde Platonis in Philebo eſt ſenteтia, quæ pulchra ſunt, bis & ter repetenda eſſe. *O maior iuuenum*) Reddit rationem, quare ſummum, ac perfectiſsimum eſſe poema debeat, non autem mediocre, aut tolerabile. Quia ſcilicet non ad neceſsitatem, vt reliquæ ferè artes, in quibus mediocritas toleratur, ſed ad animorum oblectationem inuentum conſcriptúmque ſit: & quia, ſi paulùm ſummo diſcedit, vergit adimum. Vtitur autem procemio quaſi quodam ad beneuolentiam & attentionem comparandam. Sumit autem beneuolentiam à patris & filij laudibus dum & voce paterna dicit ad rectum fingi & per ſe ipſum optimè ſapere. Attentionem, dum ait, hoc tibi dictum tolle memor, quaſi dicat per aſſeuerationem firmum omnino & verum. *O maior iuuenum*) Per apoſtrophen ad maiorem natu ex Piſonibus conuertit orationem. *Et voce paterna*) Neque enim erat ignarus poeticæ facultatis Piſonum pater. Vnde infrà,

„ *Siquid tamen olim*
„ *Scripſeris in Metij deſcendat iudicis aures,*
„ *Et patris & noſtras.*

Et per te ſapis) Eodem quaſi modo in epiſtola ad Scæuam his verbis,

„ *Quamuis Sceua ſatis per te tibi conſulis, & ſcis*
„ *Quo tandem pacto deceat maioribus vti.*

Hoc tibi dictum tolle memor) Eodem modo hoc in lo-

co, tolle, eſt accipiendum, quo apud Virgilium: Accipe nunc Danaum inſidias, id eſt, audi. Quemadmodum verò pro audire & tollere & accipere, eadem ratione, pro dicere, dare, dicimus, cùm ſint hæc correlatiua, vt apud Virgilium in Bucolicis,

„ *Sed tamen iſte Deus quis ſit da Tytire nobis.*

Certis medium & tolerabile rebus concedi) Eſt propoſitio, quam ſequitur aſſumpto ab exemplis. *Certis*) Quibuſdam. Eodem modo & apud Ciceronem de Diuinatione, ſed ita à principio inchoatum eſſe mũdum, vt certis rebus certa ſigna præcurrerent. *Conſultis iuris*) Quid de iure ipſo conſulitur, cuius ars inter eas numeratur, quę ad neceſsitatem comparatæ ſunt. Atque ideo in ea mediocritas toleratur. *Et actor cauſarum mediocris*) Quod attinet ad patronos cauſarum. Exemplo igitur iuriſprudentium & patronorũ oſtẽdit mediocritatẽ ipſam certis in rebus ferri poſſe. *Abeſt virtute & excellentia Meſſalæ*) Hoc eſt, abeſt à ſummo gradu, non tamen ideo in infimo poſitus, ſed mediocris, & hoc quod attinet ad actores cauſarum. *Nec ſcit quantum Caſſelius Aulus*) Quod attinet ad iuriſconſultum. *Abeſt virtute diſerti Meſſalæ*) Eloquẽtiſsimi & diſertiſsimi oratoris, de quo ita Quintilianus: At Meſſala nitidus & cãdidus & quodãmodo præſeferens in dicendo nobilitatem. *Nec ſcit quantũ Caſſelius Aulus*) Nec eſt in iure illius præſtantiæ & excellentiæ, cuius Aulus Caſſelius, de quo ita Valerius Maximus: Scęuola clariſsimus legũlator quotieſcunque de iure prędiatorio conſulebatur ad Furiũ & ad Caſſelium conſultores reiiciebat. *Sed tamen in pretio eſt*) Propter neceſsitatẽ, quæ mediocritati locũ relinquit. *Mediocribus eſſe poetis*) Excipit ab hac propoſitione poetas ipſos, quib⁹ minimè cõcedi mediocritatẽ ait: cũ poema nõ neceſsitatẽ, vt iuriſperitorũ & patronorũ ars & multæ aliæ, ſed ad animorum oblectationem inuentum ſit. Aliter ſentire videtur M. Tullius in oratore, cũ ait: An in poetis niſi Homero ſoli locus eſt? aut Archilocho? aut Sophocli? aut Pyndaro? & nõ horum vel ſecundis, vel etiã infra ſecundos?

Sed certè,ſi vt verè eſt,maximum eſt argumentum experientia & poſteritatis iudicium (quod ſine arrogantia dictum velim) non rectè ſentit, cùm ex Horatij ſentẽtia ſolus Homerus ex heroicis,ſolus ex tragicis Sophocles, atque Euripides,vterque alius alia de cauſa in hoc ſcribendi genere & ſummus & princeps,ſolus ex Lyricis Pyndarus vſque ad hoc tempus peruenerit.cuius rei hãc eſſe rationem nemo ambigit:quia ſcilicet paſsim ſemper apud omnes præ manibus habebantur. Cæteri autẽ negligebãtur.Quare cùm ſcriptores librarij & impreſſores hos reſcriberent,hos imprimerent,ex his lucrum quęrerent,ſoli remanſerunt.Reliqui,quia mediocres,quaſi ad extremam ſenectutem perueniſſent,vetuſtate interierunt,vt nihil apud nos præter nomen & vix etiam nomẽ relictum ſit.Idem de Latinis & iam videmus fuiſſe & fore omnino vaticinamur, cùm & nõ multi eorum ad nos peruenerint,& ex iis etiã nullus legatur præter eos, qui in artis poeticæ ratione ſummum gradum obtinuerunt. Nam cùm omnes Virgilium ex heroicis & ediſcant & imitentur & admirentur,nemo Statium,nemo Lucanũ, nemo Silium Italicum,nõ ſolùm legendos,ſed ne nominandos quidem putat.Ex Tragicis,quia ſolus Seneca fato quodam ſeruatus eſt, legitur aliquando propter neceſsitatem, quia nullus apud Latinos in eo genere ſcribendi reperiatur.Ex Lyricis ſolus Horatius Pyndaro penè par.Quare ita omnino ſtatuendum eſt,eos tantũmodo & poetas nominandos & nunquam de manibus deponendos,qui propria aliqua laude fulſerunt.Eodẽ modo de pictoribus, quorum etſi tanta multitudo fuit, fuit etiam cuiuſque in ſuo genere laus propria, vt in eo præſtaret cæteris,quod tacitè etiã affirmat Cicero, cùm ait: Quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſque genere laus, vt cùm ſumma miraremur, inferiora tamen probaremus. Nã qui horrida pictura delectabantur, eũ qui in eo genere excellentior videbatur,commendabãt: qui inculta,qui abdita,qui opaca ſimili ratione aliũ atq; alium in ea re ſummum. De reliquis artibus nihil dico,

cùm

cùm nõ ad delectationem, ſed ad neceſsitatem inuentæ excultæque ſint, quibus etiam Horatius cõcedit mediocritatem. Summos autem poetas, & non mediocres appellat Horatius, qui aliqua propria laude fulſerunt, cùm in aliqua re principem locum tenerent, vt alius alia de cauſa probaretur: quod ita intelligendum eſt, vbi plura niteant in carmine. Nam aliter ſemel, aut bis tantummodo ſummũ in toto opere derideremus: vt infrà ſeipſum Horatius explicans atteſtatur. Quare cùm cõmunis cõſenſus, & iudicium tẽporis in rebus omnibus optimũ, & veriſsimum eſſe ſoleat, Horatij ſentẽtiæ potius aſſentiendum videtur, quòd à tẽporis iudicio minimè diſcrepet. Neque verò eſt exiſtimandum, expertem iudicij fuiſſe Ciceronem, vt mediocres poetas laudauerit: ſed cùm intelligeret ſummum quiddam eſſe, quod his, qui perfectam eloquentiæ laudẽ ſpectarent, in eo libro proponeret, deterreri neq; Brutum ipſum, ad quem ſcribit, neque alios à facultatis oratoriæ ſtudio voluit. Itaque etiam mediocria laudat, ídque non in poetis ſolùm, ſed etiam in reliquis artibus. *Non homines, non dij, non conceſſere columnæ*) Sunt qui ſingulis verbis propriam tribuant ſignificationem, vt homines audientes intelligant, deos depictos in atriis: columnas autem pro ipſis atriis, in quibus poemata defigebantur, illud Iuuenalis afferentes:

„ *Frontonis platani, conuulſáque marmora clamant*
„ *Semper & aſſiduo ruptæ lectore columnæ.*

Ego per amplificationem dictum putauerim, vt intelligatur, neminem omnino cõcedere poetis mediocritatem. Eadẽ ratione dixit Plato in Euthidemo, ipſas Lycei columnas conclamare, plaudere, geſtiréque viſas fuiſſe. Et M. Tullius in oratione pro Marcello, parietes Cæſari gratias agere geſtiſſe. *Vt gratas inter menſas Symphonia diſcors*) Probat exceptionem per ſimilitudinem, non dari ſcilicet mediocritatem in his rebus, quæ ad delectationem, non autem ad neceſsitatem comparatę ſunt. Nã quemadmodum in conuiuiis opiparis quæ adhibentur

ſumma illa eſſe oportet, aliter præſtat non adhiberi. Ita & poema, cùm ad voluptatem conſcriptum, inuentúmq; ie ſit, aut omnino in ſummo eruditionis & excellentię gradu illud eſſe debet, aut omnino non eſſe. Niſi enim huiuſmodi ſit, minimè tãquam mediocre tolerabitur, ſed tanquam infimum pro nihilo reputabitur. *Symphonia diſcors*) Hoc eſt, diſſonans conſonantia. Vtitur autem eo antitheti genere, in quo adiectiuum nomen opponitur ſubſtantiuo, vt apud Virgilium pinguis ariſta, apud Horatium inſaniens ſapientia, ſtrenua inertia, apud Ouidiũ concors diſcordia. *Gratas inter menſas*) Delicatiores, & ſumptuoſiores. atque ideo quæ in illis ad augendam voluptatem adhibentur iucundiſsima eſſe debent, aut non apponi, cùm & ſine illis gratæ iucundæque ſint. *Et craſſum vnguentum*) Mos enim erat apud antiquos in cõuiuiis haud diſcumbere, niſi vnctos. Quare vnguenta quæ ad hoc adhibebantur, leuiora eſſe oportebat, nõ autem craſsiora, & malè olentia. Nam huiuſmodi non parum conuiuas offenderent. Quòd autem Romanis vngẽdi antequam accũberent, mos fuerit, Ciceronis verbis probatur de Mamura: non mutauit, vnctus eſt, accubuit.

Craſſum) Odore obtuſo, & non ſatis acuto. Acutiora autem redduntur vnguenta coſto, amomo, vt ait Plinius, quæ maximè nares feriunt. *Papauer*) Plinius ait candidum papaueris genus eſſe, cuius ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos edebatur, ſed oportebat mel illud, nõ ſardoum, quod erat peſsimum, ſed perfectiſsimum eſſe. Erat autẽ Sardoum peſsimum propter herbas amariores, de quibus Virgilius:

„ *Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.*

Inter menſas) Hoc eſt, inter vnam & alteram menſam. Nam papauer toſtum cum melle in ſecunda menſa apponebatur, vt iam ex Plinio demonſtrauimus. *Offendunt*) Quia imminuunt menſarum iucunditatem. *Quia poterat duci cœna ſine iſtis*) Ratio offenſionis. Neque enim ad neceſsitatem, ſed ad delectationem conuiuantium, & ad pompam adhibebantur hæc huiuſmodi.

Sic animis natum, inuentúmque poema iuuandis) Redit ad rem ad poema ipſum deducens ſimilitudinem. Ait autẽ illud, ſi paululum à ſummo diſceſſerit, ad imum vergere: cùm non ad neceſsitatem, vt reliquæ ferè artes, ſed ad animorum oblectationem natum inuentúmq; ſit. Ex his igitur Horatij verbis colligere poſſum⁹, poema ab omni parte venuſtum, decens, doctum, graue, elegans eſſe debere, ita vt omnia in eo ſint ſumma, nihil mediocre, aut tenue. *Iuuandis*) Ad delectationem, non autem ad vtilitatem referendum eſt: quemadmodum & ſuprà, Iuuat, aut impellit ad iram. *Si paulum ſummo diſcedit, vergit ad imum*) Non enim tanquam mediocre toleratur, ſed vergit ad imum.

Ludere qui neſcit, campeſtribus abſtinet armis:
Indoctúſq; pilæ, diſciúe, trochíue quieſcit,
Ne ſpiſſæ riſum tollant impune coronæ.
Qui neſcit, verſus tamen audet fingere. quidni?
Liber, & ingenuus, præſertim cenſus equeſtrem
Sũmã nummorũ, vitióq; remotus ab omni.
Tu nihil inuita dices, faciéſve Minerua.
Id tibi iudiciũ eſt, ea mens. ſiquid tamẽ olim
Scripſeris, in Metij deſcendat iudicis aures,
Et patris, & noſtras, nonúmque prematur in annum
Membranis intus poſitis delere licebit
Quod nõ edideris: neſcit vox miſſa reuerti.

Dixit iam de poematũ excellentia, qualiáque illa eſſe

deberēt, ſcilicet nō mediocria, & tolerabilia, ſed in ſummo gradu poſita: cùm ad delectationem, non autem ad neceſsitatem reperta ſint. Nunc breuiter explicat rationem huiuſce rei cōnſequendæ. Conſequemur autem, vt præcipit, ſi nihil niſi prius artis illius præceptis penitus cognitis, atq; perſpectis, hoc eſt, ſi nihil inuita Minerua fecerimus, ſi facta ſumma cum diligentia, & ſtudio vel nos ipſi perdiu cōſiderauerimus, vel doctoribus tradiderimus emendanda, ſemper aliquid modò addētes, modò detrahentes, quemadmodum illis videbitur: ſi denique poſt refrigeratum inuentionis & compoſitionis ardorem, quæ ſcripſimus diligentius repetita tanquam lectores, perpenderimus, non tanquam authores. Vtitur autē ad probandum, nihil inuita Minerua faciendum, inductione à ſimili, more Socratico & Platonico, quaſi eos reprehendens, qui cùm poeticę facultatis penitus ignari ſint, tamen audent verſus componere. Inductionē verò hoc modo & forma ordinabimus: Ludere qui neſcit cāpeſtribus abſtinet armis: indoctus pilę abſtinet & quieſcit à pila: indoctus diſci abſtinet à diſco: indoctus trochi à trocho. Et hoc, Ne ſpiſſę riſum tollant impunè coronę. Eodem modo & qui poeticæ artis ignorant rationem, abſtinere debent à carminum compoſitione, niſi ſe pariter velint à lectoribus, vel auditoribus explodi, ac derideri. De hoc genere argumētationis plura M. Tullius primo libro de Inuentione, de qua aliquid ex ipſo videtur repetendum, vt planè perſpiciamus, an optimè executus ſit Horatius hoc genus argumentationis in hac re probanda. Inductionem igitur definit eſſe orationem, qua rebus nō dubiis captant aſſenſionē eius qui cum inſtituta eſt, quibus aſſenſionibus facit, vt illi dubia quædā res propter ſimilitudinem earum rerum quibus aſſenſit, probetur. Huic argumentationi tria ſunt neceſſaria: primum vt illud quod inducimus per ſimilitudinē, ſit eiuſmodi, vt ſit neceſſe concedi: deinde illud cuius cauſa cōfirmādi fiet inductio, videndū eſt, vt ſimile his rebus ſit, quas res non dubias antè diximus: extremum autem

aut taceatur oportet,aut concedatur,aut negetur.Si negabitur,aut oſtendenda eſt ſimilitudo earum rerum,quę antè conceſſæ ſunt,aut alia inductione vtendum:ſi concedetur,concludenda eſt argumentatio: ſi tacebitur eliciendaeſt reſponſio,aut quoniam taciturnitas imitatur confeſsionem, pro eo,ac ſi conceſſum ſit,concludere oportebit argumentationem.Ita ſit genus argumentandi tripartitum:prima pars ex ſimilitudine conſtat vna,pluribúſve: altera ex eo quod concedi volumus,cuius cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt: tertia ex concluſione, quæ aut confirmata conceſsionem, aut quod ex ea conficiatur,oſtēdit. Hæc omnia adhibet Horatius in hac inductione. Ait enim:ſi ludere qui neſcit pila,abſtinet à pila,ſi indoctus diſci & trochi abſtinet à trocho & diſco, nónne debet & qui artis poeticæ rationem ignorat,abſtinere à carminum compoſitione? ſi igitur debet,tu nihil inuita dices faciéſve Minerua. Prius itaque ſimilitudines affert: deinde illud, cuius cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt:vltimò concluſionem. ſed illuſtrat ornamētis nudam argumentationem. Addit enim ſimilitudinibus rationem, dum ait: Ne ſpiſſæ riſum tollant impunè coronæ. Secundam partem ornat ſubiectione,& ironia: ſubiectione, dum ſe ipſum interrogat, interrogationíque ſubiicit reſponſionem: ironia, dum huiuſmodi homines deridens ait. Quidni? liber & ingenuus adhibet & concluſionem deducens inductionem ad rem per apoſtrophen. Hoc genere argumētationis vtitur ſæpiſsime Horatius, vt in epiſtolis etiā de eadē re ſub his verbis:

„ *Nauem agere,ignarus nauis timet.abrotanum agro*
„ *Non audet,niſi qui didicit dare,quod medicorum eſt.*
„ *Promittunt medici,tractant fabrilia fabri.*
„ *Scribimus indocti,doctíque poëmata paſsim.*

Et in Sermonibus etiam,quamuis in re obſcœna:

„ *Num tibi cùm fauces vrit ſitis,aurea quæris*
„ *Pocula? Num eſuriens faſtidis omnia præter*
„ *Pauonem,rombúmque? Tument tibi cùm inguina,num ſi*
„ *Ancilla, aut verna eſt præſtò puer, impetus in quem*

p. iij.

„ *Continuò fiat, malis tentigine rumpi?*

Ludere qui neſcit) Quos ludos intelligit, enumerat in ſequentibus: quod enim generatim dixit, mox nominatim ſubiicit. *Campeſtribus abſtinet armis*) Armorum nomen æquiuocum eſt, atque ideo nominibus adiectiuis diſtinguitur. Nam ſi dicas arma Cerealia, ea intelligere oportet, quæ ad panem conficiẽdum ſpectant, arma ruſticorum pro inſtrumentis ruſticis, arma campeſtria pro inſtrumentis quibus in campo Martio iuuenes vtebantur. Quoties verò non addimus nomẽ adiectiuum ſemper in excellentiori parte ſunt accipienda, vt arma militaria intelligamus. Campeſtria verò arma, pilam, diſcũ & cætera huiuſmodi intelligit, quæ mox recenſet. *Diſci*) Diſcus eſt moles rotunda, vel ſaxea, vel plumbea, vel ferrea, cuius iactu apud Romanos iuuenes inter ſe certabant in campo Martio in ſublime, vel in longum iactantes: vnde in Odis de Sybari,

„ *Neque iam liuida geſtat armis*
„ *Brachia ſæpe diſco,*
„ *Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.*

Trochi) Inſtrumenti luſorij genus, quod latinè rota dicitur, quę vt ait Acron, à ludentibus pueris ſcutica agebatur, de qua & in Odis:

„ *Neſcit equo rudis*
„ *Hærere ingenuus puer,*
„ *Venarique timet ludere doctior,*
„ *Seu Græco iubeas trocho,*
„ *Seu malis vetita legibus alea.*

Tangit autem tria ludorum genera robuſtioris ætatis, vt diſcum, puerilis, vt trochum, communis & pueris & robuſtioribus, vt pilam. *Quieſcit*) Omnes enim ij luſus in continuo motu corporis verſantur, atque ideo qui ab hoc ludorum genere abſtinent dicuntur quieſcere. *Ne ſpiſſæ riſum tollant impune coronæ*) Ratio enumerationis propoſitæ, quare ludere qui neſcit, campeſtribus abſtinet armis. *Impune*) Hoc eſt, ſine ſtultitiæ infamiæ've reprehenſione. Qui enim abſque vlla ridẽdi cauſa riſum

emittunt, ſtultitiæ infamiam ſubeunt, cùm in huiuſmodi hominum ore riſum abundare videamus, vt eſt in prouerbio. *Spiſſa corona*) Eadem elocutione ſpiſſa theatra dixit in Epiſtolis. *Qui neſcit verſus tamen audet fingere*) Quaſi per indignationem admiratur, quid ſit, cùm omnes ab his rebus, quas neſciant penitus abſtineant & quieſcant, qui tamen verſuum rationis ignari ſunt, verſus audeant confingere. *Quídni?*) Quaſi dicat & cur non audeant fingere? ſi liber eſt, ſi ingenuus, ſi diues, ſi ſummæ dignitatis & probitatis? hæc autem ironicè dicuntur ab Horatio, quaſi velit inferre, minimè in libertate, in ingenuitate, in opibus, in dignitate, in vitæ morúmque integritate fingẽdorum poematum ratioñe, ſed in ipſa ratione doctrinæ eſſe repoſitam. Videtur autem Horatius locum illum Platonis adumbraſſe in Protagora, cùm Socrates ait, Video igitur quando concione congregata aliquid de ædificando deliberare vult ciuitas, ædificatorum conſilium expeti, & cùm de nauiũ fabrica, fabros nauium accerſiri. Quòd ſiquis alius de artis illius opere conſultare pergit, quem eius artis expertem eſſe putant, clariſsimus aliis in rebus ſit licet, ditiſsimúſque & nobiliſsimus, nihilo tamen magis admittunt, ſed exibilant explodúntque. *Liber & ingenuus præſertim cenſus equeſtrem ſummam nummorum*) Quod attinet ad bona fortunæ. *Vitióque remotus ab omni*) Quod attinet ad bona animi. Eſt autem liber & ingenuus is, qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt, ſiue ex duobus ingenuis matrimonio conſtante æditus eſt, ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero libertino & altero ingenuo. *Præſertim cenſus nummorum ſummam equeſtrem*) Hoc eſt, quadraginta millia ſeſtertiûm. Vnde in Epiſtolis,

„ *Si quadringentis ſex, ſeptem millia deſunt,*
„ *Plebs eris.*

De qua re ſuprà copioſè diſputauimus. *Tu nihil inuita dices, faciéſve Minerua*) Concludit inductionem triplici ſimilitudine probatam, quaſi dicat faciat quiſque quod velit, confidat propria libertate, ingenuitate nobilitate,

opibus,integritate. Tu autem etſi liber, etſi ingenuus, etſi clarioribus ortus parẽtibus, diues, integer, & ab omni vitiorum genere remotus, nihil inuita dices faciéſve Minerua: hoc eſt, niſi poſsideas rationem artis poeticæ optimè perceptam, quæ hoc in loco Mineruæ nomine continetur, cùm Dea omnium artium doctrinarúmque putetur inuentrix. *Dices*) Quod attinet ad verſuum cõpoſitionem. *Facies*) Quod attinet ad reliquas vitæ actiones, ſiue vtrumque ad carminũ cõpoſitionem. Vnde & poetæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, hoc eſt, à faciendo per excellentiam quandam dicti ſunt. *Id tibi iudicium eſt, ea mẽs*) Quaſi dicat ſcio te omnino ita ſentire, nihil eſſe inuita Minerua dicendum atque faciendum. Hoc verò per parentheſim dictum eſt. *Siquid tamen olim*) Etſi ita exiſtimas, inquit Horatius, nihil eſſe inuita Minerua ſcribendum: hoc eſt, niſi prius artis poeticæ præceptis penitus cognitis atque perſpectis, etſi ad eius rationem iam es optimè conformatus: ſi quid tamẽ olim ſcripſeris, in Metij deſcendat iudicis aures & patris & noſtras, nonúmq; prematur in annum membranis intus poſitis. Illud autem, olim, hoc loco futurum tempus deſignat, vt apud Virgilium,

„ *Hunc tu olim cœlo ſpoliis orientis onuſtum*
„ *Accipies.*

Et alibi,

„ *Atque hæc olim meminiſſe iuuabit.*

In Metij deſcendat iudicis aures) Hunc Metium nonnulli Metium Tarpam appellatum volunt, de quo & alibi, iudice Tarpa. Horum opinionem nec affirmare, nec refellere in animo eſt, cùm nuſquam adhuc de hoc Metio Tarpa legerim. Satis eſt ex verbis Horatij diligentiſsimum & ſeueriſsimum iudicem carminũ fuiſſe, non ignorare. *Et patris*) Poetam enim fuiſſe declarauit Horatius, cùm ſuprà de eo dixit,

„ *O maior iuuenum quamuis & voce paterna*
„ *Fingeris ad rectum & per te ſapis.*

Et noſtras) Non eſt arrogantis, cùm prius Metium,

tum patrem Piſonum, vltimò verò ſe conſtituat emẽdatorem. *Nonúmque prematur in annum membranis intus poſitis*) Illius operis æditio ſcilicet, vt poſtea refrigerato inuentionis amore, tanquam lectores poſsimus perpendere diligentius repetitum. Vnde ſuprà,

,, *Vos ô Pompilius ſanguis carmen reprehendite, quod non*
,, *Multa dies, & multa litura coërcuit, atque*
,, *Perfectum decies non caſtigauit ad vnguem.*

Nonúmque prematur in annum membranis intus poſitis) Perfectum eſſe nouenarium numerũ veteres exiſtimauerunt: cùm ab impari primo quadratus & impariter impar in tres triadas diſtribuatur, quarum item quælibet in tres diuidatur vnitates. Atque ideo à veteribus ꝓ multitudine qualibet poſitus eſt, vt apud Homerum Euſtathius annotauit in nouem præconibus, & in nouem bellatoribus Hectori obiectis. Atque ideo hoc in loco Horatius veterum de nouennario rationem ſecutus, poſuit eum pro quolibet numero. Sunt qui decimum legunt & interpretantur, quod maximè probatur, quia ſcilicet, perfectiſsimum omnium numerorum & plenum exiſtimat denarium numerum Ariſtoteles, quem & frequentiſsimè vſurpat Horatius pro quolibet numero, vt ſuprà,

,, *Perfectũ decies non caſtigauit ad vnguem.* Et paulò pòſt,
,, *Decies repetita placebit.*

Membranis intus poſitis) In membranis etenim veteres ſcriptitabant. Vnde in ſecundo Sermonum,

,, *Sic rarò ſcribis, vt toto non quater anno*
,, *Membranam quæras.*

Delere licebit quod non edideris) Ratio quare minimè ſit poematum æditio præcipitanda, ſed ad nonum etiam vſque annum differenda, quia illud, inquit, delere licebit, quod non edideris, vt etiam ſuprà faciendum tacitè præcepit, cùm dixit:

,, *Vos ô Pompilius ſanguis carmen reprehendite, quod non*
,, *Multa dies, & multa litura coërcuit, atque*
,, *Perfectum decies non caſtigauit ad vnguem.*

Vnde ſuprà Romanos poetas arguit, quòd minimè in ſuis compoſitionibus adhibeant limæ laborem & morã: & in Epiſtolis, quòd in ſcriptis turpem putẽt, metuántq; lituram. *Neſcit vox miſſa reuerti*) Vnde ad librum ſuũ in vltima epiſtola primi libri inquit,

,, *Non erit emiſſo reditus tibi, quid miſer egi,*
,, *Quid volui? dices vbi quis te leſerit.*

Quare irreuocabile alibi verbum appellat, quòd poſteaquam emiſſum ſit, amplius reuocari minimè poſsit.

Syluestres homines ſacer, interpréſq; deorũ
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dict⁹ ob hoc lenire tigres, rapidóſq; leones:
Dictus & Amphion Thebanæ cõditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blãda
Ducere quò vellet. fuit hæc ſapiẽtia quõdã,
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Cõcubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor & nomen diuinis vatibus, atque
Carminib⁹ venit. poſt hos inſignis Homer⁹,
Tyrtæúſque mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit: ductæ per carmina ſortes,
Et vitæ monſtrata via eſt, & gratia regum
Pieriis tentata modis, ludúſque repertus,
Et longorum operum finis, ne fortè pudori
Sit tibi muſa lyræ ſolers, & cantor Apollo.

Solent qui de aliqua arte pręcipiunt hoc potiſsimum diligenter inquirere, an vtilis ſcilicet ea ars videatur, cuius ſint præcepta literis tradituri. Hoc Ariſtoteles libro pri-

mo Rhetoricorum,hoc Cicero de Oratore ad Q.Fratrē, hoc Quintilian⁹,hoc Hermogenes,à quęſtione nō alienum eſſe iudicauerunt, vt vtilitate propoſita legentium animos excitarent ad eius cognitionem, excitatóſque erigent ad diſcendum. Hos ſecutus Horatius, cùm ſuprà de artis poeticæ ratione diligenter tractauerit, his verſibus breuiter enumerat quas illa attulerit vitæ mortalium vtilitates:vt primùm ſcilicet diſperſos homines vnum in locum congregarit,vt à fera agreſtíque vita ad hunc humanum cultum ciuilémque deduxerit, vt iam conſtitutis ciuitatibus,leges,iudicia,iura deſcripſerit, vt illuſtriū virorum res præclarè geſtas celebrauerit, poſteritatíque commendauerit,vt heroicæ vitę officia demonſtrauerit, vt homines pro ſalute communi ad bella ſuſcipiēda impulerit,vt defeſſos laboribus recrearit ac relaxarit, vt ſui cultoribus ampliſsimos fructus, hoc eſt, principum & regum amicitias & familiaritates reddiderit,vt ludos inuenerit,vt res diuinas,quemadmodum oracula & ſortes protulerit, vt denique ſui ſtudioſis immortalitatem parauerit. *Syluestres homines*) In ſyluis ferarum more degentes. Vnde in Odis, ſyluas Orphea cantus dulcedine ſecutas fuiſſe dicit,cùm ait:

,, *Vnde vocalem temere inſecutæ*
,, *Orphea ſyluæ.*

Hoc eſt,homines in ſyluis more ferarum degentes. *Sacer*) Sanctus & inuiolabilis.Sanctos enim poetas appellat Ennius, quorum nomen nulla vnquam barbaria violauit.Quare & à Seneca ſacer Orpheus Calliope genus dicitur. *Interpréſque deorum*) Propter vaticinia & auguria, quorum ex omnibus animalibus, præterquā ex auibus fuiſſe & inuentorem & peritiſsimum Plinius teſtatur. Seu & fortaſſe etiam verius propter artem poeticam, de cuius vtilitate pertractat Horatius in hac parte. Nam ex Platonis opinione & poetæ ſunt deorum interpretes,dum ſunt furore correpti. Deus enim illis mentem eripiens,ipſis tanquam miniſtris vtitur, vt nos,qui audimus percipiamus non eos eſſe, qui tā digna

referunt,cùm ſuæ mentis compotes minimè ſint,ſed illa deum loqui,& per hos nobis illa inclamare. *Cædibus & victu fœdo*) Quod attinet ad feritatem & immanitatẽ. Appellat autem huiuſmodi vitam victum fœdum, quòd alter alterius cæde manus pollueret. Siue victum fœdũ intellige,quod attinet ad reliqua,præter cædem,vitia,vt rapinas, promiſcuam libidinem,& iniquam in omni re conſuetudinem. *Deterruit*) Propoſita ante oculos iam actæ vitæ turpitudine & metu pœnarum poſt mortem etiam apud inferos. *Dictus*) Ob hãc rẽ,quòd homines, tanquã belluas immanes ad ciuilẽ & humanũ vitæ cultũ deduxerit. *Lenire tigres,rapidóſque leones*) Hoc eſt,crũdeliſsimos & ferociſsimos homines,nõ aliter quàm leones & tigres. Nam eorum animi, qui ſe,datæ à Deo mẽtis obliti,voluptatibus corporis dediderunt,earúmque ſe quaſi miniſtros præbuerunt, impulſúque libidinum voluptatibus obedientium deorum & hominum iura violauerunt,diuino rationis lumine penitus extincto,in teterrimas belluas & immaniſsimos leones transformantur. Quare ſapienter Virgilius nõ paucos vitiorum illecebris allectos,tanquam potentiſsimis herbis in feras à Circe conuerſos ſignificat,cùm ait in ſeptimo,

„ *Hinc exaudiri gemitus,iræq; leonum*
„ *Vincla recuſantum,& ſera ſub nocte rudentum,*
„ *Setigeríque ſues,atque in præſepibus vrſi*
„ *Sæuire,ac formæ magnorum vlulare luporum,*
„ *Quos hominum ex facie dea ſæua potentibus herbis*
„ *Induerat Circe in vultus,ac terga ferarum.*

Et Horatius libro primo Epiſtolarum de Vlyſſe,

„ *Syrenum voces,& Circes pocula noſti,*
„ *Quæ ſi cum ſociis ſtultus cupidúſque bibiſſet,*
„ *Sub domina meretrice fuiſſet turpis,& excors:*
„ *Vixiſſet canis immundus,vel amica luto ſus.*

Quemadmodum igitur qui ab humanitate ad feritatem homines deuocant, in feras mutare: ita & qui à fera & immani vita ad ciuiliorem & humaniorem deducunt, vertere feras dicũtur in homines. Sed quia varia ſunt vi-

ciorum genera, ad belluarum rationem accommodata, ideo qui crudelitati & immanitati ſe dediderũt tigribus & leonibus: qui luxuriæ & ebrietatibus, canibus & ſuibus: qui auaritiæ, lupis: qui omni penè ſenſu carẽtes ſtupidi & attoniti ſunt, ſaxis comparantur. Quoniam verò dixit Orpheum à cædibus ad manſuetudinem homines deduxiſſe, ideo ait dictum lenire tigres, rapidóſque leones, cùm cæterorum animalium cæde veſcantur. *Rapidóſque leones*) Velox enim animal leo exiſtimatur. ſed ſunt qui legendum rabidos putent, quod perplacet, cùm ad rem propoſitam magis quadret, quia dixerat cędibus.

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis) Ob hanc rem ſcilicet, quòd & ille ſylueſtribus hominibus vnum in locum congregatis Thebarum mœnia ædificare perſuaſerit, ciuitatémque conſtituere. *Mouere ſaxa*) Id eſt, homines omni penè ſenſu carẽtes, ſtolidos & ſaxis haud diſsimiles: quales erant Bœotij. Non autẽ ſine cauſa eos lapidibus comparauit antiquitas, vel quia dicendi arte penitus carebant, vt author eſt Plato in Cõuiuio, quę viuos homines diſtinguit à ſtatuis. Vnde ait in Euthidemo: quando igitur lapidem dicis, nónne tacentem dicis? Vel quia tardo & obtuſo erant ingenio: vt hæc adagia ab iis ſumpta demonſtrant, auris Bœotica, & ſus Bœotica, quæ in eos dicebantur, qui erant tardo & obtuſo ingenio & nullius iudicij. Vnde & in Epiſtolis,

„ *Quòd ſi*

„ *Iudicium ſubtile videndis artibus illud*

„ *Ad libros & ad hæc muſarum dona vocares:*

„ *Bœotũm in Craſſo iurares aëre natum.*

Quare cùm Bœotij ſtupido & tardo ingenio fuerint, ac penè omni ſenſu carentes: ideo Amphion, cùm eos excitarit ad condenda Thebarum mœnia ſua eloquentia, dictus eſt ſaxa mouere ſono teſtudinis & prece blanda, id eſt, homines, tarditate tamẽ ingenij ſaxis haud diſsimiles, vt & in Odis,

„ *Mercuri, nam te docilis magiſtro*

„ *Mouit Amphion lapides canendo.*

Hoc eſt, homines ſtoliditate & tarditate ingenij lapibus admodũ ſimiles. De Bœotiorum craſsiori ingenio præter Horatium author eſt Plutarchus, qui ſcribit ab Atticis notatos Bœotos tanquam brutos & ſtupidos, ac pingues: ídque propter edacitatem. *Thebanæ conditor arcis*) Amphionem arcis Thebanæ, non autem vniuerſæ vrbis conditorem appellat: quia domos & interiora ædificia Cadmus ædificauit, verùm Amphion arce & mœnibus circundedit. *Sono teſtudinis*) Lyræ ſono, à forma teſtudinis ita dictę. Et hoc quod attinet ad ſonum, ad quẽ carmina accõmodabat Amphion. *Et prece blanda*) Quod attinet ad carmina ipſa, quib⁹ homines ad ciuilitaté hortabatur. Dulci enim & blando cantu hominũ voluntates alliciuntur. *Fuit hæc ſapientia quondam*) Quia dixit à poetis diſperſos homines in ſyluis more ferarum degẽtes vnum in locum congregatos, & à fera agreſtíque vita ad hunc humanum cultum ciuilémque deductos: nunc oſtendit in his rebus antiquitus philoſophiam & ſapiẽtiam fuiſſe repoſitã: atque ideo cum vehementia inquit, hæc huiuſmodi in vita efficere, hoc eſt, publica priuatis ſecernere, ſacra profanis, concubitu prohibere vago, dare iura maritis, oppida moliri, leges incidere ligno: hæc fuit, inquam, apud veteres vera ſapientia, hæc fuit vera philoſophia. Quæ omnia primos poetas, vt Orpheum & Amphionem hominibus tradidiſſe, tacitè ſignificat. Neque enim more ferarũ degentes in ſyluis à fera agreſtíq; vita deductos & iam mitigatos in hunc humanũ cultum ciuilémque, retinuiſſent, niſi legibus iura deſcripſiſſent, quibus ſacra à profanis, publica à priuatis diſtinguerentur, priuatáque inter ſingulos diuiderentur: vt ſuo quiſq; contentus ab alienis animum & manus etiam temperaret, miniméque potentiores per vim ferarum more, reliquorum bona, fortunas, liberos, vitam eriperent. *Fuit hæc ſapientia*) Cum emphaſi & quadã aſſeueratione hæc verba proferenda eſſe iudicamus, quaſi dicat Horatius, Hæc fuit vera ſapientia, hæc fuit vera philoſophia, non quemadmodum hoc tempore exiſtimamus. *Sapientia*)

Philoſophia. Ita enim ante Pythagoram appellabatur. Videtur autem tacitè affirmare, poetas illis temporibus verè philoſophos habitos fuiſſe, cùm primi homines à fera & agreſti vita, tanquam belluas immanes ad humanitatem deduxerint, deductis ciuitates conſtituerint, leges deſcripſerint, iura tradiderint, à mutuis cædibus pœnæ formidine abſterruerint, in quibus rebus vera philoſophia eſſet repoſita. Philoſophiæ enim & ſapientiæ ex Platonis in Lyſide ſententia, poetæ nobis ſunt tanquam patres, ac duces, quorum adminiculis philoſophi etiam, atque ipſe philoſophorum pater Plato ſæpiſsimè vtitur.

Quondam) Sui temporis homines tacitè carpit, quòd in rebus occultis & à natura ipſa inuolutis philoſophiam & ſapientiam reponerent, non autem in his ab Horatio enumeratis, vt veteres exiſtimabant. *Publica priuatis ſecernere)* Publica ſunt, vt ait Iuſtinianus Imperator libro ſecundo Inſtitutionum, portus, flumina, littora & cætera huiuſmodi. Priuata autem ſunt, quę ſinguli homines iure gentium & ciuili acquiſiuerunt. *Sacra profanis)* Sacra ſunt, quæ deorum habentur, quæ've ritè diis immortalibus conſecrata ſunt: veluti ædes ſacræ, & munera quæ diis offeruntur. Ecótrario autem quæ minimè ſacra ſunt, vel religioſa, profana eſſe intelliguntur, quaſi porrò à fano & religione. *Concubitu prohibere vago)* Hoc eſt, leges connubiorum tradiderunt, vt ex his quæ ſequuntur ſe ipſum interpretatur, quibus promiſcuam libidinem coerceret. Appellat autem huiuſmodi promiſcuam libidinem vagum concubitum. Quia prius homines modò huc, modò illuc vagabantur ſine propria muliere ſibi ex legibus deſponſata. *Dare iura maritis)* Vt vna, hoc eſt, propria quiſque contentus, & vno, hoc eſt, proprio pariter quæque contéta, ab alienis vxoribus & maritis animum continerent, coercerén tque inter ſe eas cupiditates, quæ ab his connubiorum legibus vetabantur; quarum poetæ ipſi ex Horatij ſententia authores fuere. Per illud autem verbum, maritis, tam viros, quàm vxores intelligit, cùm mariti & maritæ pro viris

& vxoribus rectè & vſitatè dicantur. *Oppida moliri*) Maxima etenim laus oppidorum & vrbium conditoribus apud poſteros redundabat. Vnde quamplurimi propter vrbium à ſe conditarum memoriam hodie viuunt, quos vetuſtas in tenebris obruiſſet, niſi extarent huiuſmodi monumenta, quibus eorum memoria indies magis atque magis elucet. Oppida autem moliri dixit, non ſolùm quantum attinet ad ædificia extruenda, ſed etiam ad cœtus hominum cōciliandos, coloniáſque deducendas: quam rem feciſſe Orpheum, atque Amphiona docuimus. *Leges incidere ligno*) Quarum poetæ primùm latores fuere. cuius rei illud non dubium eſt argumentū, quòd verſibus perſcriberētur. Vnde refert Suidas, Apollinem reperta lyra leges quaſdam metrica ratione compoſuiſſe, vt voluntates hominum cantus dulcedine demulceret ad parēdum legibus à ſe traditis. Quamobrem conſtat etiam Solonem illum leges à ſe Athenienſibus latas, quaſi ex auſpicato, verſibus exorſum fuiſſe. *Ligno*) Quernis tabulis, cùm adhuc æris vſus eſſet incognitus, vnde *σανίδες* appellabantur. *Sic*) Hac ratione poetæ publica à priuatis, à profanis ſacra ſecernentes, concubitu meretricio homines vetātes, iura maritis dantes, oppida molientes, leges ferentes ſibi diuinos honores cōpararunt, poetarúmque nomen immortalitati conſecrarunt. *Diuinis vatibus*) Diuino ſpiritu afflatis. Vnde diuinos poetas appellat Ennius, & Ouidius:

„ *At ſacri vates, & diuûm cura vocamur,*
„ *Sunt etiam qui nos numem habere putent.*

Et hoc quantum attinet ad poetas. *Carminibus*) Quantum attinet ad poemata, argumento quaſi à coniunctis. Nam ſi poetis hac ratione honor attributus eſt, coniunctim ſequitur, vt & poematis attributus ſit. *Poſt hos inſignis Homerus, Tyrteúſque*) Quoniam ciuitates nō ſolùm eſſe, ſed etiam legibus, non ſolùm legibus, ſed etiam armis munitas eſſe oportet. Præſtaret enim, non eſſe quàm eſſe ſine legibus, quia optimè eſſe nō poſſent. Sine armis autē ad interitum, hoc eſt, ad priſtinum ſtatum, &

non

non eſſe, redirent. Eſſe igitur, & optimè eſſe, & contra externos hoſtium impetus, ſi quando inciderit, ſine periculo eſſe neceſſe eſt, vt ibi non ſolùm homines commorentur, ſed optimè & tutò etiam commorentur. Quamobrem cùm dixerit à poetis oppida & vrbes conditas, conditis leges perſcriptas, quibus inteſtinæ ſeditiones propellerentur: his verſibus breuiter oſtendit, ab iiſdem poetis ad defendendas ab externo hoſtium impetu hominibus ſpiritus additos ad perferédos omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, cõſeruandæ communis ſocietatis cauſa. In recenſendis autem vtilitatibus, quas poetæ vitæ mortalium attulere, admirabili ordine vſus eſt, vnumquodque ita enumerans, vt neceſſarium videbatur. Primùm enim à fera agreſtique vita homines erant ad cultum ciuilem deducendi: inde omnia inter eos diuidenda, ne aliena potẽtiores per vim pro libidine occuparent, tum oppida molienda, tum leges tradendæ, tũ ferro armanda ciuitas ad propulſandos eorum impetus, qui illius quietem & tranquillitatẽ interturbarẽt. Quod Homerum, atque Tyrteum feciſſe commemorat, cùm vterque eos qui fortiter pro patria pugnãtes occubuerũt ſummis laudibus ferens, vehementer hominum animos ad bella pro patria & libenter ſuſcipienda, & fortiter gerẽda etiã & ſuſtinenda concitauerit, ſuíſque carminibus, quaſi adiectis facibus, inflammarit. Quem ordinem partim ex Platonis dialogo, qui Protagoras inſcribitur, vbi de hominis origine, & inſtitutione ſapientiſsimè diſputatur, partim ipſe excogitaſſe videri poteſt. *Poſt hos inſignis Homerus, Tyrteúſque*) Rectè dicit poſt Orpheum, atque Amphiona, Homerum, Tyrteúmque homines ad bella excitaſſe. Nam ita etiam oportebat, vt poſt conſtitutas ciuitates, poſt leges conſtitutis ciuitatibus traditas, eſſent & qui ad conſeruandas ab externorum populorũ iniuriis maximè vellent. Quare illam dictionem, poſt, & ad temporis, & ad rerum etiam ordinem referimus.

Inſignis Homerus) Qui fortiſsimorum hominũ in bello pro patria animi magnitudinem commendans, legentes

laudum & gloriæ ſtimulis exagitatos reddit alacriores ad perferendos omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis. *Tyrtæúſque*) Hunc Plato libro primo de Legibus & diuinũ, & ſapientem, & bonum nominat, cuius etiam hæc carmina refert ab hac re minimè aliena:

„ *Non ſi opibus ſuperet cunctos, & plurima ſolus*
„ *Poſſideat bona, vir mihi nomine dignus abibit,*
„ *Tractandis quiſquis non eſt accommodus armis.*

Et hæc etiam,

„ *Quiſquis non auſit cædem ſpectare cruentam,*
„ *Et durum coràm manibus laceſſere Martem*
„ *Deſpicio.*

Loquitur autem his verſibus Tyrtæus, vt Plato colligit, non de inteſtinis cædibus & ſeditionibus, ſed de altero bellorũ genere, quo aduerſus alienigenas vtimur, quod externũ appellauit idem Plato, cùm duo bellorũ genera recẽſeret. *Mares animos*) Non molles & effœminatos, quos omnia ſolent deterrere, ſed eorũ qui mariũ appellatione digni ſunt. Eadẽ trãſlatione in primo Epiſtolarũ mares Curios & Camillos nominat. *In Martia bella*) Hoc eſt, in externa cõtra alienigenas, in quib° bellicoſi homines quotidie verſantur. *Verſibus exacuit*) Quia vterque ſummis laudibus eos extulit, qui in bello excelluerũt. *Exacuit*) Tanquã ad cotem eorũ animos acuit: eadem tranſlatione M. Tullius iracundiam cotem fortitudinis dixit, & ante Tullium Ariſtoteles. *Dicta per carmina ſortes*) Propoſitam rem adhuc proſequens reliquas vtilitates enumerat à poetis hominibus allatas. Ait autẽ ſortes etiã per carmina dictas fuiſſe. Verſibus enim oracula reddita, minimè dubium eſt. Nã conſtat & Apollinẽ ſemper hexametris verſibus oracula petẽtibus reſpõdiſſe. Vnde & illud apud Plutarchũ in vita Theſei fertur:

„ *Néve prius vir magne pedem, qui prominet vtri*
„ *Soluas, Cecropidum, quàm magnam acceſſeris vrbem.*

His accedunt & carmina Sybillina, & non pauca alia huiuſmodi, quæ conſultò prætermittimus, ne in re perſpicua longiores eſſe videamur. *Et vitæ monſtrata via*

eſt) Hoc eſt, philoſophia moralis, quam etiam & M. Tullius vitæ ducem appellat, quòd homines à recta rationis via aberrantes dirigat, & quaſi dux iter oſtendat. Huius præcepta verſib⁹ & Pythagoras & Phocylides & Theognides literis tradiderunt. *Et gratia regum Pieriis tentata modis*) Carminibus enim ſummorum principum, & regum laudes celebrantes, eorum gratiam & familiaritatem aſſequemur. Vnde Ennium adeò charum fuiſſe Scipioni Africano memoriæ proditum eſt, vt mortuum etiam vir ille clariſsimus in ſepulchro maiorum ſuorum cōſtituerit: vt & Euripidem Archelao, & Anacreontem Polycrati, & AEſchilum & Simonidē Hieroni Syracuſano, & Aratum Antigono, & Virgilium denique Auguſto, vt Mecœnati amiciſsimos præterea. *Pieriis modis*) Modulationibus poeticis. Variandi autem cauſa, non dixit, verſibus, aut carminibus ad vitandam ſacietatē, cùm dixerit modò verſibus exacuit, modò dictæ per carmina ſortes, non vt diuerſum ſignificaret, vt opinantur commentatores. *Ludúſque repertus*) Dicant quicquid volunt interpretes hoc in loco, ego per ludum non ſolùm res grauiores & ſerias, vt heroum facta, vt philoſophiæ præcepta, vt leges, vt oracula, ſed res quoque luſorias, & iocis, ſalibúſq; refertas, vt odes, eclogas, epigrammata, & reliqua huiuſmodi quaſi ludendo à poetis perſcriptas Horatium ſignificare voluiſſe intelligo: quę cùm leuiora ſint, ſi cum ſeriis & grauioribus conferantur, ſine dubio ludi exiſtimari & appellati poſſunt. Vnde hęc huiuſmodi perſcribētes dicuntur ludere: vt in priapeio carmine, tum ex eius inſcriptione (luſus enim variorum poetarū inſcribuntur illa epigrammata) tū ex his verbis in principio quaſi illius operis licet coniicere:

,, *Ludens hæc ego teste te Priape*
,, *Horto carmina digna, non libello*
,, *Scripſi non nimiùm laborioſe.*

Vbi, ludens ſcripſi, pro res luſorias ſcripſi, puto eſſe accipiendum; cuius rei & illud non dubiū eſt argumentum:
,, *Scripſi non nimiùm laborioſe*, hoc eſt, non.

tem longorum operum:nam ea, quæ quaſi per ſingulos dies finem habent breuiſsimum, nulla indigent recreatione. *Ne fortè pudori ſit tibi muſa Lyræ ſolers & cantor Apollo*) In hoc epilogo reddit breuiter rationem, quare vtilitates à poetis mortalium vitæ allatas recenſuerit, ne ſcilicet Piſones ex nobiliſsima Calpurniorũ familia ortos muſarum & artis poeticæ quam profitebantur, aliquando pœniteret. Cùm verò, vt diximus, & res graues & res luſorias & leuiores à poetis deſcriptas ſuprà enumerauerit, in hoc epilogo vtrumque complectitur, & res luſorias per illud, muſa lyræ ſolers (Lyricis enim ferè tãtùm carminibus hęc huiuſmodi perſcribebantur) & grauiores & ſerias per illud, cantor Apollo.

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitũ eſt. ego nec ſtudiũ ſine diuite vena,
Nec rude quid proſit video ingenium, alterius ſic
Altera poſcit opem res & coniurat amicè.
Qui ſtudet optatam curſu contingere metã
Multa tulit, fecítq; puer, ſudauit & alſit,
Abſtinuit Venere & Baccho: qui Pythia cantat
Tibicen didicit prius, extimuítq; magiſtrũ.
Nũc ſatis eſt dixiſſe: ego mira poëmata pãgo
Occupet extremum ſcabies, mihi turpe relinqui eſt,
Et quod non didici ſanè neſcire fateri.

Cùm iam ſuprà Democriticorum ſententiam improbauerit, artémque poetis eſſe maximè neceſſariam demonſtrauerit tacitæ nunc eorum occurrit obiectioni, qui dicere potuiſſent, non ignoramus ex ea diſputatione, quæ

iam contra Democritũ habita eſt, ad poemata conficiẽda maximè arte opus eſſe, ſed quærimus an ea ſola ad id ſufficiat ſine vlla ingenita ex natura vi. His reſpondens Horatius de hac tota re quæſtionem proponit, de eáque ſtatuit, ita alterum alterius auxilio indigere, vt nihil alterum ſine altero poſsit efficere. Nã ſi ex ſententia grauiſsimorum & ſapientiſsimorum virorum, ſi ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam conformatióque doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarũ ac ſingulare ſolet exiſtere: cùm verò nihil in poemate mediocre, aut tolerabile, ſed quicquid in eo eſt perfectũ, ac ſingulare eſſe oporteat, cùm non ad neceſsitatem, vt reliquæ ferè artes in quibus ferimus mediocritatem, ſed ad animorum oblectationem natum inuentúmque ſit, quis neget vtrumque ad hoc maximè neceſſarium & naturam ſcilicet eximiam atque illuſtrem & conformationem doctrinæ? Naturę plus tribuit M. Tullius in Oratione prò Archia poeta, dum ait: Etiam illud adiungo, ſępius ad laudem atque virtutem, naturam ſine doctrina, quàm ſinę natura valuiſſe doctrinã. Non quòd omnino ita ſentiret. Nam alibi inquit artem certiorẽ eſſe ducem, quàm naturam, etſi magnis ingeniis præditi quidam dicẽdi copiã ſine ratione conſequũtur. Sed partim quia ad eos habebat orationem, quos (cùm plures ſemper ferè ex imperitis eſſe ſoleant) ita putare exiſtimabat, partim, vt magis Archiam iis commendaret, in quo plus inerat naturæ quàm artis, vt breuiter ex his quidem verbis illius orationis colligere poſſumus, Quoties ego hunc vidi, cùm literam ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum verſuum de his ipſis rebus, quæ tum agerentur dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque ſententiis? quæ omnia naturæ potius, quàm artis eſſe exiſtimandum eſt. De exercitatione nihil dico: ita enim eam cum arte coniungit Horatius, vt ſub eodem quaſi nomine de vtraque pertractet, vt ex illius verbis apparet. Quare coniunctim poſt latam ab eo ſententiam de natura & arte eos deridet per

ironiam, atque reprehendit, qui nullo ſtudio & exercitatione adhibita ſe ſummos poetas exiſtimabant, dummodo non fuiſſent extremi, cõtra legem iam ab Horatio promulgatam,

„ *Mediocribus eſſe poëtis*
„ *Non dij, non homines, non conceſſere columnæ.* Et,
„ *Sic animis natum inuentúmque poëma iuuandis*
„ *Si paulùm ſummo diſceßit, vergit ad imum.*

Laudabile carmen) Hoc eſt, non mediocre & tolerabile, quod iam ex Horatij ſententia repudiauimus, ſed ſummũ atque ſingulare. Eiuſmodi enim eſſe poema debere iam apertè probauimus. Atque ideo laudabile carmen dixit, vt ſummum quid atque excellẽs ſignificaret, ad quod conſequendum ſimul & natura & arte & exercitatione opus ſit. *Natura*) Quæ quidem eſt vis animis hominum inſita, qua in magna copia rerum alij aliis ſunt aptiores. *An arte*) Quæ præbet in rebus omnibus, quæ præcipiuntur certam viam & rationem. Hęc ita naturam ipſam coadiuuat, vt agricultura terram fertilẽ, quæ ſine cultura fructuoſa eſſe minimè poterit. *Ego*) Propoſitam quæſtionẽ ſoluit. Illud verò pronomen, ego, hanc habet vim, alij aliter iudicent, ego ita omnino ſtatuo. *Nec ſtudium*) Studij nomine & artem & exercitationem complexus eſt. Atque ideo diximus de vtraque coniunctim Horatiũ pertractare. *Sine diuite vena*) Hoc eſt, ſine ingenij & naturæ fœcunditate, quæ niſi fuerit, parum, aut nihil ars ipſa præſtare poterit. Nam quemadmodum agri ſteriles, ſic animi non omnes culti fructum ferunt. *Nec rude quid proſit video ingenium*) Niſi expoliatur doctrina, atque excolatur. *Sic altera res poſcit opem alterius*) Id eſt, natura artis, atque naturæ ars, vt altera alteram plurimùm adiuuare, per ſe autem ſingulæ nihil omnino poſſe exiſtimentur. *Et coniurare amicè*) Id eſt, altera cum altera, vt altera alteram ſemper adiuuet, hoc eſt, natura artem, árſque naturam: fideliſsimorum ſociorum, atque amiciſsimorum hominum more. *Qui ſtudet optatam curſu contingere metam*)

Inductione quadam à currentium atque canentium ſimilitudine probat quod iã propoſuit, naturæ ſcilicet adiungendam eſſe doctrinam & exercitationẽ: eóſque cõiunctim carpit, qui ſine vlla artis poeticæ ratione, ſine doctrina, ſine exercitatione poetarum nomen profitebantur, ac ſummos ſe eſſe & credebant & etiam prædicabant, modò non fuiſſent infimi, atque extremi. *Qui ſtudet optatam curſu contingere metam*) Hoc eſt, qui in currũli certamine vult excellere, ita vt palmam aliquando mereatur, multa tulit cùm ad huc eſſet puer, hoc eſt, ſudauit & alſit, abſtinuit Venere & Bacho. Eſt autẽ curruliũ circũſcriptio. Alludit verò ad ſeptẽ metas quæ in circo maximo Romæ poſitæ erant, quas omnes qui curſu cõtẽdebant, ſemel circundare cogebantur, ita vt à prima ad vltimam, rurſúſque ab vltima ad primam curſus eſſet: eam qui primus omnium cõtigiſſet, victoria potiebatur. Erat autem meta illius formæ, vt ab imo amplior ſenſim, deinceps vſque ad ſummum anguſtior fieret.

Multa tulit, fecitque puer) Hoc eſt, ſudauit & alſit, abſtinuit Venere & Baccho, ſtudio igitur & labore opus erat.

Abſtinuit Venere & Baccho) Cùm propriè ſudauit & alſit dixerit, luxum & ebrietatem variandæ orationis cauſa tranſlatiuè dicit, hoc eſt, per denominationẽ. Abſtinere autẽ ab his currules debent, quia huiuſmodi tẽperantiam plurimùm ad curſum conferre nemini dubiũ eſt. Nam vt inquit ille,

,, *Vt Venus eneruat vires, ſic copia vini*
,, *Et tentat greſſus, debilitátque pedes.*

Alij ita conſtruunt, vt illud, abſtinuit Venere & Baccho, ad tibicines referant, quibus vini abſtinentiam neceſſariam eſſe Ariſtoteles putat, cùm in Problematis quærit, cur vinolentis potius, quàm ſobriis frangi vox ſoleat. Huius rei cauſam eſſe ait repletionem. Vnde neque choros, neque ludiones ſtatim à prandio, ſed ieiunos ait vocem exercere conſueuiſſe. Et tibicen qui cantat Pythia, didicit artem ipſam prius, extimuítque magiſtrum cuius diſciplinæ traditus fuerat erudiẽdus, quàm publicè & ad

tibiam caneret. Arte igitur & exercitatione & in cantu opus eſt. Quare ſi & currulibus & tibicinibus, nónne & poetis etiam opus eſt? ſed hanc inductionis complexionem omiſit Horatius, tanquam apertiſsimam. Ex ea verò ſumit ſequentem reprehenſionem. *Qui Pythia cantat*) De Pindaro, inquit Griſolus, videtur eſſe dictum, quippe qui Pythia ſcripſerit: qua in re quàm parum animaduerterit, aliorum ſit iudiciū. Nā in inductione quod inducimus ſimile eſſe, non idem debet. Eſſet autem idem ſi de Pindaro poeta ad poeſim duxiſſet argumentationem. Præterea in hoc genere argumentandi nunquam adhibemus ad probandum aliquid partem illam extremam, quam dialectici ſpeciem ſpecialiſsimam nominãt. Nam ſi hac ratione duci argumentatio poſſet: Pindarus adhibuit artem in poemate, ergo ab omnibus adhibenda eſt: ego quoque arguerem, Lucanus non adhibuit artem in poemate heroico: ergo nulla ars eſt adhibēda in poemate heroico, quod quàm ſit abſurdum nemini dubium eſſe arbitror. Dum verò ait, illud certè ſibi conſtare cum omnibus, Horatium hic voluiſſe concludere aut exemplo, aut ſimili, non rectè in re certiſsima dubiã affert interpretationem. Præcedentes enim ſimilitudines apertè declarant, nihil Horatium ab exemplo concludere cogitaſſe, ſed inductione à rebus ſimilibus ad ſimilia. Loquitur igitur generatim de omnibus tibicinibus, qui ad tibiam canebant, nō de Pindaro, qui ſcribebat. Vnde etiã adiecit tibicen. Quis autem vnquam appellatum tibicinem aut Pindarum, aut poetam alium quempiam aut inuenit aut audiuit? *Nunc ſatis eſt*) Sine præceptore, ſine doctrina, ſine exercitatione dicere ego mira poemata pango; etſi eorum componendorum rationē à nemine vnquam perceperim. & hoc eſt quod indignatur Horatius, ſuíque temporis poetas reprehendit. *Nunc*) Ad differentiam veterum poetarum, Græcorum ſcilicet, vt Homeri, Sophoclis, Euripidis, qui naturæ artem & exercitationem adiungebant. *Mira poemata*) Mira ſuo ipſorum iudicio, non autem eorum, qui optimè de poe-

matis poterant iudicare. Hæc autẽ & quæ proximè verba ſequuntur ex eorum qui hæc iactabant, perſona dicta ſunt. *Occupet extremum ſcabies*) Putabant enim modò non eſſent infimi & extremi, ſe eſſe ſummos: quod aliter iudicandum eſt, vt ſuprà diximus. Hoc autem ad puerorũ currentium morem dictum eſt, qui vltimo & extremo in curſu ſcabiem imprecabantur. *Mihi turpe relinqui eſt*) Id eſt, extremum in curſu & vltimũ remanere, quod ad eundem morem dictum eſt. *Et turpe eſt fateri neſcire quod non didici*) Quod ignorantiæ fons eſt & principium, cùm is ſapientiſsimus Appollinis oraculo iudicatus ſit, qui ſe hoc vnum ſcire, quòd nihil ſciret, affirmauerit. Quamobrem maiori in errore verſatur, qui prauè pudens, vt ſuprà dixit Horatius de eadem re, diſſimulat ignorantiam, quàm qui cùm morbo affectus ſit, morbum tamen celat, ſéque minimè curandum medico præbet. Nam ex hoc corporis, ex illo animi interitus prouenit.

Vt præco, ad merces turbã qui cogit emẽdas
Aſſentatores iubet ad lucrum ire poëta,
Diues agris, diues poſitis in fœnore nummis.
Si verò eſt vnctum qui rectè ponere poßit,
Et ſpõdere leui pro paupere & eripere atris
Litibus implicitum, mirabor ſi ſciet inter-
noſcere mendacẽ, verúmque beatus amicũ.
Tu ſeu donaris, ſeu quid donare voles cui,
Nolito aduerſus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ: clamabit enim pulchrè, bene, rectè,
Palleſcet ſuper his, etiam ſtillabit amicis
Ex oculis rorem, ſaliet, tundet pede terram:
Vt qui conducti plorant in funere, dicunt,

Et faciunt propè plura dolentibus ex animo, ſic
Deriſor vero plus laudatore mouetur.
Reges dicuntur multis vrgere culullis,
Et torquere mero, quẽ perſpexiſſe laborent,
An ſit amicitia dignus, ſi carmina condes
Nunquã te fallant animi ſub vulpe latẽtes

Perſiſtens adhuc in malorum poetarum reprehenſione, Piſones admonet, vt adulatores maximè vitent. Nam melius eſt, vt dicebat Antiſtenes, in coruos, quàm in eos incidere. A coruis enim non comedi niſi mortuos, ab adulatoribus etiã viuos deuorari exiſtimabat. Nemin émque ad verſus quos ſcripſerit iudicandos admittant, niſi optimè cognitum atque perſpectũ: ſed in hac re potius reges imitentur, qui ſæpe in cõuiuiis ingenia hominũ vino explorare, & quaſi mores ipſorũ extorquere ſolent, antequam in ſuam amicitiam quenquam recipiãt. Eſt autẽ ſenſus: poeta diues & poſitis nummis in fœnore iubet aſſentatores ire ad lucrum, non aliter, quàm ſoleat facere prçco, qui cogit turbã ad merces emendas. Si verò eſt eiuſmodi, vt qui rectè ponere poſsit vnctum, id eſt, cœnam vnctam & lautam, & qui poſsit ſpondere pro leui paupere & eripere atris litibus implicitum, mirabor ſi ſciet iſte poeta expoſitiuè beatus internoſcere, hoc eſt, cognoſcere quæ ſit differentia inter amicum mendacem & fictum & inter amicum verum: quaſi dicat, minimè ab adulatore verum amicum dignoſcere poterit, cùm ſic in ea re veros amicos & voce & vultu & motu corporis & collachrymatione denique ipſa imitentur, ac ſimulent falſi iſti adulatores. Atque hoc eſt quod ait, nũquã te fallant animi ſub vulpe latentes, quod difficillimũ ſemper habitum eſt. Quamobrem hortatur, vt nemo iis laudatoribus fidẽ habeat, quos ipſe iam ſuis muneribus deliniuerit. *Vt præco*) Poetas huiuſmodi præconibus com-

parat, qui cùm primùm incipiunt altiori voce, vt ſolent, pretia mercium pronunciare, tunc omnes ad eos cõcurrunt: ſic iſti cùm aliquid compoſuerint, ídque aſſentatoribus ſignificauerint, tunc frequentiores omnes ad eos coeunt, quemadmodum turbas ad merces emendas iam diximus. Is autem præco dicitur, qui edicta magiſtratuũ & pretia rerum in publicis venditionibus ſublimiori voce prædicat. *Ad lucrum*) Multa enim aſſentatoribus largiebantur, vt veſtes tritas, & reliqua huiuſmodi, vt ſignificat etiam in Epiſtolis. *Diues agris*) Quod attinet ad poſſeſsiones agrorum. *Poſitis in fœnore nummis*) Quod attinet ad numeratæ pecuniæ rationem. *Si verò eſt*) Si verò eſt, inquit, Horatius qui præter dona ſcilicet etiã poſsit ponere vnctum, hoc eſt, cœnas lautas & conuiuia præbere, & poſsit ſpõdere leui pro paupere & eripere atris litibus implicitum, mirabor ſi iſte beatus ſciet internoſcere mendacem amicum, hoc eſt, adulatorem, & amicum verum, alterúmque ab altero diſtinguere. Nõ immerito autem miratur Horatius. Nam difficillimum eſt hoc diſcernere, cùm & geſtu corporis & voce & vultu veri amici imaginẽ adulatores præſeferant. Hos eoſdem Martialis deridet dum ait,

„ *Mercatur alius grande & inſanum ſophos.*

Et his ſimilem Pomponium,

„ *Non tu Pomponi, cœna diſerta tua eſt.*

Ponere vnctum) Conuiuium ſcilicet vnctum & lautum. *Et ſpondere leui pro paupere*) Fideiubere & in ſtipulatione promittere. Erat autem ſponſio in iudiciis, dum inter actorem & reum mutua intercedebat ſtipulatio certæ pecuniæ, ni res ita ſe haberet vt diceretur: vbi qui ſponſionem offerebat dicebatur ſponſione prouocare, qui admittebat reſtipulari. *Spondere leui pro paupere*) Hoc eſt, pro aliquo tenui paupere cautionem præſtare & fideiubere. *Mendacem amicum*) Adulatorem. Amicum enim ſe eſſe ſimulat, atque ideo mendax amicus, id eſt, falſus amicus ab Horatio dicitur: ſiue mendax, quia ea laudat, quæ ſunt maximè vituperanda. *Beatus*)

Iſte probus vir, qui ſit diues agris & poſitis in fœnore nummis. Eadem elocutione vtitur ſæpiſsimè Plato, vt in Philæbo & in Theteto, & alibi idē Horatius. Siue quia ſe beatum exiſtimet, cùm audiat ſe ab adulatoribus vndique commendari. *Tu ſeu donaris*) Piſonem admonet, vt minimè hoc genus diuitum poetarum imitetur, neminémque vel iam pranſum, aut donatum ad ſuorum carminum emendationem admittat. Neque enim poterit ille non vehementer laudare, etiamſi vituperanda videantur. Vnde in Epiſtolis reddit rationem, quare à pluribus priuatim laudetur, publicè ab iiſdem vituperetur. Quia, inquit,

,, *Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor* :
,, *Impenſis cœnarum & tritæ munere veſtis.*

Plenum lætitiæ) Ex datis muneribus. *Clamabit enim pulchrè, bene, rectè*) Ratio, quare nō ſint ij quibus aliquid donauerimus, ad emendationem noſtrorum carminum admittendi. Quia non poterunt, etiamſi vituperanda videantur, non ſummopere commendare, ac ſublimiori voce non dicere pulchrè, bene, rectè. Dicit autē, clamabit, ad maiorem lætitiā ſignificandam, exprimendúmq; illud, ô pulchrè, ô bene, ô rectè. Hoc verò quod attinet ad vocis pronunciationem. *Palleſcit ſuper his*) Signum reuerentiæ & admirationis. Hoc autem quod attinet ad vultus moderationem. *Etiam ſtillabit amicis ex oculis rorem*) Fingens ſe effundere etiam lachrymas præ nimia lætitia. Ita enim ſolemus aliquando: cuius rei cauſam ſapientiſsimè affert Madius philoſophus in eo tractatu, qui de ridiculis inſcribitur. Illud verò, etiam, habet maximā vim, ac ſi diceret, quaſi quæ fingi minimè poſſunt. Atque ideo maiorem difficultatem oſtendit diſcernendi & cognoſcendi adulatoris, cùm etiam pro voluntate paratas habeant lachrymas, quæ animos hominum maximè fallunt atque decipiunt. Vnde Troianos à Sinone fictis lachrymis illius verbis fidem adhibuiſſe ſcribit Virgilius. Hoc autem quod attinet ad oculorum moderationem, quorum tum intentione, tum remiſsione, tum coniectu,

tum hilaritate motus animorum ſignificamus. Eſt autem pulcherrima lachrymæ circumſcriptio, oculorum ros. *Saliet, tundet pede terram*) Quod attinet ad reliquum motum corporis. Hæc verò omnia prudenter & artificioſe adhibuit Horatius, vt veram adulatorum formam oſtenderet, difficultatémque diſtinguendi ab amico adulatoris, cùm & ipſe ſe magis amicum præſeferat voce, vultu, oculis & reliqua corporis ſignificatione. *Vt qui cōducti plorant in funere*) Comparat adulatores iis qui in funeribus ad fletum mercede conducuntur, qui quidē adeò luctum naturalem ſimulant, vt plus dolere credantur verè dolentibus. Inquit enim deriſorem & aſſentatorē his exterioribus ſignis, quaſi ex intimo ſenſu prouenientibus, maiori fingere ſe lætitia cōmoueri, quàm verum laudatorem. Eſt autem ordo: Vt qui conducti plorant in funere dicunt & faciunt propè plura his qui verè ex animo contriſtantur: ita deriſor & fictus laudator mouetur, fingit ſe moueri plus vero laudatore. *Dicunt*) Quod attinet ad verba querimoniis plena. *Et faciunt*) Quod attinet ad frontis & pectoris percuſsionem & reliqua huiuſmodi. *Mouetur plus vero laudatore*) Hoc eſt, maiores præ ſe fert animorū motus, quàm verus laudator. Appellat autē adulatorē deriſorem, quia laudat ea etiam, quæ videntur vituperanda, atque ita huiuſmodi poetas deridet. *Reges dicuntur*) Regum exēplo Piſones admonet, vt neminem admittant ad ſuorum carminū emendationem, niſi prius optimè cognitū, atque perſpectum. Hoc autem ex Platone mutuatus eſt in fine primi libri de Legibus, vbi ait nullum eſſe maius experimētum, quo hominum ingenia explorare poſſumus ſine periculo, vino & ebrietate. Nam cùm biberit quis, primò alacrior fit quàm prius erat. Deinde quo plus biberit, eo maiore & meliore ſpe eſt & fortius de ſe ſentit. Tandem, quaſi ſapiens homo ea confidentia, libertate, audaciáque repletur, vt intrepidè & dicat & faciat quicquid placet, ex quo naſcitur periculum vitæ illius, atque naturæ. Vnde extat Theognidis illud non ab re alienum,

„ *Argentum & fuluum ſpectatur in ignibus aurum*

„ *Vina animos hominum non moderata probant.*

Eſt autem ſenſus:reges,hoc eſt,viri regij & ſummi principes dicũtur premere & vrgere quem perſpexiſſe laborẽt an ſit amicitia dignus multis culullis,multis proculis. Eſt enim poculi genus,de quo & in Odis,

„ *Diues & aureis*

„ *Mercator exiccet culullis*

„ *Vina Syra reparata merce.*

Reges) Vel viri regij, vel certè reges,quos magis quàm reliquos veriſimile eſt ingenia hominum explorare,an fideles & probi illi ſint quos in amicitiam recipere voluerint:quia ij pręcipuè ab omnibus ſibi maximè timeãt, ne ab his,quos amiciſsimos credunt,vel veneno,vel aliqua alia vi tollantur, vt ſæpiſsimè iam factum eſt. Vnde ait Plutarchus,vt nummum,ita amicum habendum, nẽpe probatum antequam eo ſit opus,alioquin idem nobis accidere quod ſolet, his qui lethale venenum non aliter ſentiunt niſi cùm prægustarent ſuo exitio iudicantes. *Et torquere mero*) Eadem elocutione & in Epiſtolis vino tortum dixit. Ebrietas enim,vt ille ait,cogit ſecreta fateri,quibus de eorum moribus, quos aſciſcere ſibi in amicitiam voluerint reges inſtructi ſolent iudicare, an ſcilicet probi illi ſint,in eorúmque amicitiam admittendi, an mali & improbi,ab eáque repudiandi. *Si carmina cõdes*) Si carmina,inquit Horatius,compoſueris,nunquam fallant te adulatorum animi ſub vulpe latentes,id eſt,aſtuti & callidi, qui ſæpe ad propriam vtilitatẽ ea laudant atq; extollunt,quæ videntur vituperanda. *Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes*) Caue ne vnquam malitioſis blanditiis & aſſentationibus te decipiant adulatores, dùm ſe tibi blandiores offerunt, vt vulpium eſt natura atque ingenium, quæ ſui commodi cauſa beniuolentiam ſimulant, vt ex prouerbio notum eſt, benignior pellace vulpe, quod in adulatores maximè quadrat, qui ad vulpium ſimilitudinem benigniori extrinſecus fronte ac vultu interiorem tegunt & quaſi velis qui-

buſdam obtendunt animorũ improbitatem. Videtur autem alludere ad AEſopi vulpem, quæ & ipſa benignitatis ſimulatione coruum fefellit.

Quintilio ſi quid recitares, corrige ſodes
Hoc aiebat & hoc: melius te poſſe negares
Bis térque expertum fruſtra, delere iubebat,
Et malè tornatos incudi reddere verſus,
Si defendere delictum, quàm vertere malles,
Nullum vltrà verbum, aut operam ſumebat inanem,
Quin ſine riuali téque & tua ſolus amares.
Vir bonus & prudens verſus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Tranſuerſo calamo ſignũ, ambitioſa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambiguè dictum, mutanda notabit,
Fiet Ariſtarchus, nec dicet, cur ego amicum
Offendam in nugis? hæ nugæ ſeria ducent
In malè deriſum ſemel, exceptúmq; ſiniſtra.
Vt mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget,
Aut phanaticus error & iracunda Diana,
Veſanum tetigiſſe timent, fugiúntq; poëtã,
Qui ſapiunt, agitant pueri, incautíque ſequuntur.

Hic

Hic dũ ſublimis verſus ructatur, & errat:
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteũ, foueámve (licet ſuccurrite lõgum
Clamet io ciues) non ſit, qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, & dimittere funẽ:
Quî, ſcis an prudens huc ſe deiecerit, atque
Seruari nolit? dicam, Siculíque poetæ
Narrabo interitũ: Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles ardentem frigidus Aetnam
Inſiluit: ſit ius, liceátque perire poëtis.
Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti.
Nec ſemel hoc fecit: nec ſi retractus erit iã
Fiet homo, & ponet famoſæ mortis amorẽ.
Nec ſatis apparet, cur verſus factitet, vtrũ
Minxerit ĩ patrios cineres, an triſte bidẽtal
Mouerit inceſtus: certè furit, ac velut vrſus
Obiectos caueæ valuit ſi frangere clathros,
Indoctũ doctúmq; fugat recitator acerbus:
Quem verò arripuit tenet, occiditq; legẽdo:
Nõ miſſura cutẽ, niſi plena cruoris hirudo.

Deſcriptis adulatorum moribus & cõſuetudine, affert optimi & ſapientiſsimi iudicis exemplum: Quintilij ſci licet, qui tantæ erat authoritatis apud Romanos, vt eĩ Virgilij opera Auguſtus tradiderit emẽdanda. *Hoc aiebat, & hoc*) Si quid ſcilicet vel durum, vel inane, vel inornatum, vel ambitioſum, vel obſcurum, vel ambiguum videbatur, vt dicet paulò pòſt. Oſtendebat autem digito,

quæ minimè probarentur, quam rem per illud: hoc aiebat, & hoc, ſignificauit Horatius. *Delere iubebat*) Illos verſus, tanquam vitioſos, atque eorum loco alios refingere: hoc eſt, & malè tornatos incudi reddere verſus, & tanquam informem materiam reformare. Plura autem vitia fuiſſe demonſtrat, cùm & malè tornatos, & incudi reddere dixerit, quàm ſi non limatos dixiſſet. Pauciores enim errores, & leuiores ſignificaſſet: vt qui limula facilè corrigi, atque elimari potuiſſent. Cùm verò & malè tornatos, & incudi reddere dixerit, innumerabiles, ac penè infinitos ſignificauit, vt neceſſarium fuerit illos reformare atque refingere. Vtrunque Ouidius de libris Metamorphoſeos in primo de Triſtibus,

„ *Ablatum mediis opus eſt incudibus illud,*
„ *Defuit & ſcriptis vltima lima meis.*

Hæc autem tranſlatio à fabris ferrariis ſumpta eſt. Si defendere autẽ malles, inquit, tua delicta, quàm immutare, vt admonebat, ille nullũ præter ea quæ dixerat addebat verbũ. *Aut nullam ſumebat operam inanem*) Quia nihil profeciſſet, vt eius admonitione malus poeta reſipiſceret. *Quin ſine riuali téque, & tua ſolus amares*) Illi ſine riuali dicuntur amare ſua carmina, qui ſoli amãt, ſoli admirantur, ſoli perlegunt, præterea nemo, quod ab amatoribus ductum eſt. Significat autem inculta & inornata eius poemata, quæ ſi ornatiora & elegantiora fuiſſent plures habuiſſent amatôres, nec riuali proprius author caruiſſet. *Vir bonus & prudẽs verſus reprehendet inertes*) Ratio, quare Quintilius optimi & ſapientiſsimi iudicis munere fungebatur in iis rebus emendandis, quæ ſuæ fidei atque iudicio committebantur. Quia ita, inquit, ſoleant facere ſummæ probitatis doctrinæque homines: hoc eſt, commẽdare, quę commendanda, emendare quæ emendanda videantur. *Vir bonus*) Quod attinet ad mores: hoc eſt, non aſſentator, ſed iudex ſeuerus, verèque amicus. *Prudens*) Quod attinet ad artis poeticæ facultatem. Neque enim tantummodo probitas in hac re, ſed etiam ſcientia, atque doctrina requiritur, quæ tamen ſi

probitate careat, fungitur adulatoris, nõ veri iudicis, veríque laudatoris officio. *Verſus reprehēdet inertes)* Ocioſos, ac nihil ſignificantes, cuiuſmodi videri poſſent apud Franciſcum Petrarcham illius Odes,

„ *Mai non vo piu cantar com' io ſolea*

etſi id conſultò feciſſe exiſtimatur. Sunt enim nonnulli eius ingenij, qui modò verba coniungāt inter ſe metricā ratione, nihil præterea curent, an ſignificantia illa ſint, an potius inania, nihilque præter carminis conſonantiā continentia. Hoc idem vituperat M. Tullius libro primo de Oratore, cùm ait, Nihil eſt enim tam furioſum, quàm verborum, vel etiam optimorum atque ornatiſsimorum ſonitus nulla ſubiecta ſcientia, neque ſententia. Sunt autem verſus inertes & ocioſi, quibus ſublatis remanet etiam integra ſententia. *Duros)* Id eſt, aſperos, in quibus & verba, & elocutiones ex ſua aſperitate non parum legentium & audientium animos, atque aures offendunt. Hoc in Danthe Aligerio maximè reprehenditur. Vtitur enim pluribus aſperioribus & durioribus verbis & elocutionibus, quo vitij genere apud Latinos notatus eſt Lucilius ab Horatio emunctæ naris duros componere verſus. Vnde in Epiſtolis idem admonet, cùm ait, nimis aſpera ſano leuabit cultu. *Incomptis)* In quibus non ſint ornamenta, quæ non parum ſplendoris afferūt orationi. Neque enim in poemate ſolùm verba, & metrorum requiritur ratio, ſed etiam ornatus & elegantiæ, quę ſi abſint, etſi culpam vitamus, non tamen meremur laudem. Huiuſmodi ſunt triūphi Franciſci Pętrarchæ de Amore, & Fama, in quibus ſine artificio ſine ornamento hiſtorię quamplurimæ congeruntur. Hoc inornati carminis vitio Chœrilum notat Horatius in Epiſtolis:

„ *Gratus Alexandro regi magno fuit ille*
„ *Chœrilus, incultis qui verſibus, & malè natis*
„ *Retulit acceptos regale numiſma Philippos.*

Quare in ſecundo etiam epiſtolarum hortatur dimouenda quæcunque parum ſplendoris habebunt, & ſine pondere erunt, & honore indigna ferētur. *Ambitioſa*

recidet ornamenta) Reſecabit ornamenta, quæ ambitioſe aucupamur: quod ibidem admonet in Epiſtolis, dum ait, luxuriantia compeſcet. Vbi luxuriantia appellat ambitioſa hęc ornamenta. Quemadmodum enim ſunt qui nihil ornamementorum adhibent in ſcribendo, ita etiam reperiuntur, qui adeò affectant, vt nihil curent pręterea, ex quibus tam eſt in vitio qui non adhibet, quàm qui nimiùm adhibet. Eſt enim modus ſeruandus, quem vltra, citráque nequit conſiſtere rectum. Hoc genere vitij notatur Franciſcus Petrarcha in ea Ode, quæ incipit,

,, *Amor m'ha poſto come ſegno à ſtrale.*

Quæ quidem ſicut abundat ornamentis & figuris orationis: ita caret rerum grauitate. Nullam enim habent penè ſubiectam ſententiam, vbi ornaméta illa nitantur.

Parum claris) Nam quemadmodum in perſpicuitate verborum omnis laus, ita in contrario vitio ſumma vituperatio poſita eſt. Quo genere Perſius ipſe reprehenditur, de quo illud memoriæ proditũ eſt, diuũ Hieronymũ ſummæ ſanctitatis, ſummæque ſapientiæ virum, cùm ſe eius Satyras deſperaret vnquam intellecturũ, in ignem proieciſſe, atque his verbis vſum fuiſſe: non vis intelligi, nec intelligaris. *Ambiguè dictum*) Cui duæ, vel plures ſententiæ aptari poſſunt, quod etiam vitandum monet Ariſtoteles libro tertio Rethoricorum, vbi loquitur de emendatè loquendi ratione, niſi id fortaſſe dedita opera faciamus, in quo genere annumerari poſſunt illa carmina Ouidij in Epiſtola Paridis ad Helenam,

,, *Vel tua virginitas eſſet libata, vel illud,*
,, *Quod potuit ſalua virginitate capi.*

Quæ & ad oſculũ, & ad illud obſcœnum deteſtandúmque vitium contra naturam referri poſſunt. Hoc autem quia ob ſcuritati proximũ eſt vitium, ideo proximo etiã loco ab Horatio refertur. *Mutanda notabit*) Quæ ſigillatim dixerat, generatim complectitur vno verbo. *Fiet Ariſtarchus*) Hoc eſt, ſeüeriſsimus iudex, cuiuſmodi ferũt Ariſtarchum Grammaticum fuiſſe, qui miro quodam acumine caſtigabat veterum ſcripta, atque ideo col-

ligẽdis Homeri verſibus præpoſitus eſt. Admirabilis autem fuit prudentia Horatij in his verſibus variandæ orationis per ſynonima. Dixit enim de eadem re, reprehẽdet, culpabit, allinet atrum tranſuerſo calamo ſignũ, ambitioſa recidet ornamenta, arguet, mutanda notabit, fiet Ariſtarchus. *Nec dicet*) Iſte vir bonus & prudens, quod dicere adulatores ſolent. Cur offendam amicum in his nugis? Cur non potius obſequar amicitiæ tuendæ cauſa? Carpit autem adulatores, qui dum amicis obſequũtur in his rebus, eos inſanos ac ridiculos reddunt, admonétque minimè obſequendum. Nam etſi nugæ hæc ipſa videntur, ducunt tamen in ſeria mala eum, qui ſemel deriſus ſit, à populóque ſiniſtre exceptus. Huiuſmodi enim veſanum poetam, inquit, non aliter fugiunt prudentiores, quàm ſoleant ſcabie, regio morbo, phanatico errore & Hecates iracundia correptos, quod ab iis ſibi non parum timeant. Eſt autem ſenſus qui ſapiunt, fugiunt, ac timent tetigiſſe veſanũ poetam, vt eum quem mala ſcabies, aut morbus regius, aut phanaticus error & iracunda Diana vrget: dico, qui ſapiunt timẽt tetigiſſe & fugiunt, qui verò pueri & incauti ſunt, exagitant, exagitatúmque ſubſequuntur. *Mala ſcabies*) Notiſsimum morbi genus contagioſum. hæc quidem nihil aliud eſt, quàm durior cutis rubicunda, ex qua puſtulæ oriuntur quædam humidiores, quædam ſicciores: exit ex quibuſdam ſanies, ſitque ex iis cõtinuata exulceratio pruriens, ſerpítque quibuſdam citò, atque in aliis quidẽ ex toto deſinit, in aliis verò certo tempore anni reuertitur. Appellat autem malam, vt ex qualitate magis contagionem timere ſignificet ſapientiores. *Morbus regius*) Hic morbus potiſsimùm in oculis apparet, aurigóque antè dicebatur ab auri colore, quem bilis per totũ corpus diffuſa refert, ita dictus, quia ex ſententia Varronis, mulſo, quod genus potionis in regũ deliciis erat, curaretur, vel quia, vt ait Celſus, eo morbo affectos apparatu regio, hoc eſt, lecto & conclaui cultiori & ludis vti perutile eſt, per quæ omnia mens ægrotantis exhilaretur. Hoc morbo affectos omnes refugiũt,

crocei coloris faſtidio, qui mortis propinquæ index eſſe videtur. *Phanaticus error*) Phanatico errore dicuntur laborare, vt ex vocis ſignificatione videtur, quibus multa inania phantaſmata & fictæ rerũ ſpecies ante oculos obuerſantur, qualem Oreſtem Euripides fingit, & Aiacem Sophocles, qui greges ouium pro Gręcis accipiebat, in eóſque mentis errore ſeuiebat. *Iracunda Diana*) Sũt qui per iracundiam Dianæ illud genus morbi intelligãt, quo qui ęgrotant vulgò lunatici appellantur, cùm Diana & luna eadem ſit, ita dicti, quòd interlunij tẽpore editi credantur, quo luna dicitur laborare, atque ideò iracũda eſſe. Hos vexat furor quidã ſingulis interluniis. Sunt qui per iracundiam Dianę, Hecatis, quę eadem & Diana dicitur iracundiam intelligant, cùm ſe hominibus execrabilibus ſpecie horribili obiicit, qua illi poſtmodũ in terrorem conferũtur: vt verò Hecatem intelligeremus Horatius Dianam iracundã appellauit. Prior expoſitio magis arridet. Nã nihil intereſſet hac ratione inter phanatico errore & iracundia Dianæ correptos. Horatius autem diuerſum quid voluit ſignificare, niſi fortaſſe & iracunda Diana, pro id eſt iracunda Diana interpretemur, quod ſæpiſsimè vſurpatur. *Væſanum*) Accommodatur hoc nomen & ad rem & ad præcedentes variorum morborum ſimilitudines, vt & ad corpus & ad mentem referatur, quemadmodum & illud in Epiſtolis,

„ *Præcipuè ſanus, niſi cùm pituita moleſta eſt.*

Quod pariter & ad mentis & ad corporis ſanitatem refertur. *Tetigiſſe timent*) Quod attinet ad ſcabiem. *Fugiunt*) Quod attinet ad morbum regium, phanaticum errorem & iracundiam Dianæ. *Agitant pueri*) Hinc atque hinc per compita conuitiis & ſibilis vexantes ac deridentes. *Et incauti ſequuntur*) Qui ſuæ vitæ periculum minimè vident, vt & ipſi cum pueris væſanum poetam exagitent, ac derideant. Dixit autem incautos ſequi, ad eorum differentiam qui ſapiunt, quos iam à tãgendo refugere diximus, quia ab his plurimùm ſibi timent. Vnde apud Sophoclem reprehendenti Vlyſſem.

Palladi, quòd Aiacem furentem timeret aſpicere, reſpõdit quòd ſanum minimè timeret. *Hic dum ſublimis verſus ructatur & errat*) Huic hominum generi nullum auxilium, aut opem ferẽdam admonet Horatius, etiamſi vehementer implorent, cùm in hunc furorem & animi morbum incidiſſe eos credibile ſit propter aliquod inſigne flagitium, quod vel in homines, vel in deos patrauerint. *Hic*) Scilicet inſanus poeta, & tanquam ſcabie, morbo regio, phanatico errore, & Dianæ iracundia correptus, ſublimis & per hoc quaſi contemplans & cogitatione ſublatus, quod niſi ita accipiatur, hoc eſt, niſi ad poetam referatur, non autem aduerſus, vt volunt, cõmentatores, non video qua ratione deducatur ſimilitudo ab aucupe ad poetam. Hoc igitur modo ordinabimus & interpretabimur: hic ſcilicet poeta væſanus, ſi dum ſublimis ructatur verſus, & errat veluti auceps intentus merulis, & ipſe in cœlum capite elato in puteum foueámve decidit. Quomodo enim aliter decidere aliquis in puteũ & foueã poſſet, niſi capite in cœlum elato quaſi cœleſtia contemplaretur procederet, quæ ad pedes ſunt minimè videns? optima verò vtitur ſimilitudine ab aucupe merulis intento ad væſanum poetam. Per cõpita etenim inſani iſti poetæ ſemper procedunt carminibus intenti, capite ad cœlum elato ad contemplantium morẽ. Simile quiddã refert Socrates apud Platonẽ de Thalete in Theteto his verbis: Quemadmodum Thaletẽ, dũ cœlum ſuſciperet intentus ſyderibus in foueam cadentẽ Thracenſis quædam eius ancilla facetè nimiùm carpſit, quòd quæ in cœlo ſunt præuidere contenderet, quæ verò proxima & ad pedes non videret. Dixit autem Horatius, ſublimis, quod dixit Plato: dum cœlũ ſuſpiceret ſyderibus intentus. *Verſus ructatur*) Per ructum emittit, quaſi abſque vlla cogitatione, ipſa natura tãquam ructus emittente. *Et errat*) Per vrbis compita huc atque illuc, vt faciunt philoſophãtes & verſuum attenta meditatione diſtracti, qui de via plerumque inſcientes diuertunt, & errant. *Merulis intentus*) Vel deſiderio capiendi,

vel cantus dulcedine illectus. Eſt autem merula auis nigra ad rubedinem quãdam accedens, æſtate cantu ſe demulcens, hominúmque vocem æmulari ſtudẽs, quæ etiã latinũ nomẽ adhuc retinet per ſyncopen. Merlus enim appellatur. Dicta eſt autẽ merula quaſi mera & ſola volans, vt ait Varro. Hæc enim eſt eius natura, vt ſola volet. Neſcio quid ſibi vult Grifolus, dum allegoricè Horatij ſententiam interpretetur, cùm ex adhibita Empedoclis ſimilitudine rem apertè explicet Horatius. *Licet ſuccurrite longum clamet io ciues*) Hortatur ne huiuſmodi hominibus opem feramus, etiam ſi à nobis eam implorent. Hoc autem per parentheſim dictum eſt, quæ eſt iniectio orationis in ſermone, vt ait Laurentius Valla: qua remota ſermo remanet integer. Atque ideo his verbis per parentheſim dictis nõ reſpondet in ſequentibus carminibus Horatius: aliter ſibi ipſi aduerſaretur, cùm dicat paulò pòſt: qui ſcis an prudẽs huc ſe deiecerit, atque ſeruari nolit? & inuitum qui ſeruat idem facit occidenti. Quomodò enim inuitus aliquis ſeruaretur, ſi à nobis opẽ atque auxilium imploraret? & longum ſuccurrite ciues conclamaret? Quare cùm per parentheſim illa verba: licet ſuccurrite longum clamet io ciues, ac tãquam remota à reliqua oratione legantur, vt parentheſis ipſa requirit, nihil certè videtur eſſe abſurdum, atque contrarium.

Si quis curret opem ferre) Senſus eſt: ego hortor, ne huic poetarum generi quiſquam opem ferat, ſi quis autem reperiatur, qui me dehortante opem ferre voluerit, atque dimittere funem, ego iterum dehortans illum, dicã quomodo ſcis ô amice? Quî ſcis an prudens huc ſe deiecerit & ſeruari nolit? & narrabo interitum poetæ Siculi. *Opẽ ferre, aut dimittere funem*) Hoc eſt, dimittens funem opem ferat. Dum verò ait dimittere funem, ſignificat foueæ & putei altitudinem & profunditatem vt fecit Virgilius, qui tacitè equi Troiani altitudinem ſignificauit, cùm dixit, dimiſſum lapſi per funem, quod notat Quintilianus libro octauo capite tertio. *Prudens huc ſe deiecerit*) Hoc eſt, dedita opera & conſultò in puteum foueámve ſe de-

iecerit & nolit ſeruari. *Syculíque poetæ narrabo interitum*) Quoniam incredibile videri poſſet, atque abſurdũ, poetas conſultò ſe & dedita opera in puteum, foueámve deiicere. probat id Empedoclis poetæ exemplo. Poetam verò appellat Empedoclem, quia verſibus res naturales conſcripſerit, etſi Ariſtoteles negat appellandum fuiſſe poetam, ſed potius phyſicum. Quem verò poetam Siculum intellexerit, mox diſtinguit nomine proprio, ne de Epicharmo, aut Theocrito dictum putaretur, qui & ipſi Siculi poetæ fuerunt. Dixit autem poetæ, vt oſtenderet rei ſimilitudinem, probarétque poetas aliquando conſultò ſe in puteum, foueámve deicere. Tacitè verò vtitur argumento à pari, hoc modò: ſi Empedocles gloriæ cupiditate in AEtnam ſe præcipitem dedit, hunc etiã eadem ratione ſe in puteum deieciſſe credibile eſt. *Deus immortalis haberi dum cupit Empedocles, ardentem frigidus AEtnam inſiluit*) Vt ſi nullo in loco ipſius corpus viſeretur, neque in terris ipſius ſepulchrum extaret, deus, quòd in cœlum euolaſſet, omnino putaretur. *Frigidus*) Sunt qui frigidũ pro ſtolido & negligenti accipiant, quòd qui in frigidiori cœli plaga editi ſunt, inconſulti ſint ac ſtolidi: ſicciori verò & calidiori, prudentiores ex Heracliti ſententia atque Ariſtotelis in Problematis parte 11. problemate 46. Sunt & qui frigidum ideo ſtolidum interpretantur, quia frigido ſanguine præditos deſipere, calido verò ſapere arbitrentur, Virgilianum illud afferentes,

„ *Sin has ne poſſim naturæ accedere partes,*
„ *Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis.*

Sitius liceátque perire poetis) Concluſio poſt allatam Empedoclis poetæ ſimilitudinem. *Inuitum qui ſeruat idem facit occidenti*) Ratio, quare nullum auxilium ferendum ſit ſui ipſius homicidæ, quia ſcilicet vel non mereatur, vel nullã habeat tibi gratiam. Nam ſiquis ſe ipſum perdat, idem ille erit & occidens & occiſus. Hunc igitur ſi ſeruaueris non ſolum eum ſeruabis qui occidebatur, ſed eum quoq; qui occidebat, hoc eſt, homicidam ſui ipſius,

Nec ſatis apparet, cur verſus factitet, vtrùm minxerit in patrios cineres) Alia ratio quare non ſit ſeruandus: quia ſceleratus eſt, & inceſtuoſus, & impius. Huiuſmodi autem hominibus nullam opem ferre debemus. Impietatis verò indicium oſtendit pœnas à diis datas ſua impietate nõ indignas: hoc eſt, inſaniam & furorem componendorum carminum. Eſt autem ſenſus: nec ſatis apparet, cur verſus factitet: quare in componendorũ verſuum furorem inciderit. Vtrùm minxerit in patrios cineres, aut ille inceſtuoſus mouerit bidental triſte, quod nefas erat contingere, niſi prius colligeretur à ſacerdote. Certè iſte furit, & ſi velut vrſus valuit frangere clathros obiectos caueæ, factus recitator acerbus fugat indoctum, doctúmque, quem verò arripuit, ſi quem fugientem arripuit tenet, & occidit legendo, tanquam hirudo non miſſura cutem, niſi plena cruoris. *Vtrùm minxerit in patrios cineres*) Dubitat de furoris cauſa, an ideo illi à diis immiſſus fuerit, quòd ſepulchrum patris violauerit, an quod bidental cõtigerit antequam expiaretur à ſacerdote. Honor olim præcipuus parentum reliquiis habebatur. Vnde & qui ſemper aduerſam fortunam habuiſſent, minxiſſe in patrios cineres dicebantur, quaſi furiis pœníſque parentum, quorum ſepulchra in quibus eorum cineres erant reconditi, violaſſent, vexarentur, quæ inter res ſacras & religioſas habebantur. *An triſte bidental mouerit*) Bidental locus erat fulmine ictus, ita appellatus, quòd hoſtiis bidentibus à ſacerdote expiaretur: quem locum antequam purgatus eſſet, nefas erat niſi ſacerdoti contingere, qui verò aliter feciſſet inſigniori pœna damnóve vel ab omnibus, vel à diis afficiebatur. Triſte autem appellat, quòd in malorum procuratione fieret. eodem epitheto & apud Perſium,

,, *Triſte taces lucis, euitandúmque bidental.*

Mouerit) Perturbauerit, contigerit, quod non licebat. Vnde & Perſius euitandum appellauit. *Certè furit*) Si dubia eſt, inquit, furoris à diis immiſsi cauſa, certè furor apparet. *Clathros*) Sepimenta ſunt tam fer-